MASKELER SÜVARİLER GACILAR

ÜLKER SOKAK: BİR ALT KÜLTÜRÜN DIŞLANMA MEKÂNI

PINAR SELEK

ayizi kitap

MASKELER SÜVARİLER GACILAR

ÜLKER SOKAK:
BİR ALT KÜLTÜRÜN DIŞLANMA MEKÂNI

Pınar Selek

ayizi
kitap

MASKELER SÜVARİLER GACILAR

ÜLKER SOKAK: BİR ALT KÜLTÜRÜN DIŞLANMA MEKÂNI

Pınar Selek

8 Ekim 1971'de İstanbul'da doğdu. Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'ni ve Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitede sosyoloji yüksek lisansını tamamladı. Fransa'da Sophiantipolis Üniversitesi'nde ekonomi politik dersleri aldı. Sokak çocuklarıyla ve dışlanmış gruplarla ilgili sosyolojik çalışmalar yaptı. Özellikle savaş karşıtı ve feminist hareket içinde faaldir. *Amargi Feminist Teori ve Politika* dergisinin editörlerindendir. Yayımlanmış kitapları: *Ya Basta! Artık Yeter!* (1996, Belge Yayınları, çeviri-derleme), *Maskeler Süvariler Gacılar. Ülker Sokak: Bir Dışlanma Mekânı* (2001, Aykırı Yayınları; 2007, İstiklal Kitabevi), *Barışamadık* (2004, İthaki Yayınları), *Su Damlası* (2008, Özyürek Yayınları), *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* (2008, İletişim Yayınları), *Siyah Pelerinli Kız* (2009, Şahmaran Yayınları), *Yeşil Kız* (2010, Özyürek Yayınları), *Yolgeçen Hanı* (2011, İletişim Yayınları).

Ayizi Yayınları 5
Araştırma İnceleme Dizisi 3

Yayına Hazırlayan: İlknur Üstün

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Tennur Baş
Kapak Fotoğrafı: Mehmet Ali Üzelgün

Baskı ve Cilt: Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 90.212.613 03 21

ISBN: 978-605-61895-4-8
1. Baskı: Aykırı Yayınları, 2001
2. Baskı: İstiklal Kitabevi, 2007
Ayizi'nde 1. Baskı, Haziran 2011, Ankara
Ayizi'nde 2. Baskı, Mayıs 2014, Ankara
Ayizi Yayıncılık Ltd. Şti.

Ayizi Yayınları
A: Bükreş Sokak No:17/3 06680 Çankaya/Ankara Türkiye
T: +90.312.467 16 18 F: +90.312.467 16 19
W: www.ayizi.com.tr E: bilgi@ayizi.com.tr

MASKELER SÜVARİLER GACILAR

ÜLKER SOKAK:
BİR ALT KÜLTÜRÜN DIŞLANMA MEKÂNI

Pınar Selek

ayizi
kitap

İÇİNDEKİLER

On Yıl Önce On Yıl Sonra... - Yasemin Öz 11

Üçüncü Baskı İçin: Kasığımdaki Yara - Pınar Selek 15

İkinci Baskı İçin Önsöz 21

GİRİŞ Yerine: Bu işe nasıl girdim? 25

1. ATAERKİL DIŞLAMA VE EŞCİNSELLİK ALT KÜLTÜRÜ 33
İktidar ve Dışlama Mekanizmaları 33
İktidar ve Alt Kültür 37
Cinsellik Temelinde Gelişen Bir Alt Kültür: Eşcinsellik 40
Ataerkilliğe Karşı Eşcinsel Kimlik Mücadelesi 46
a) Ataerkil Dışlama Tarihi ve Eşcinsellik 50
b) Modernleşme ve Eşcinsel Kimlik Mücadelesi 58
Eşcinsellik Alt Kültürü İçinde Travesti ve Transeksüeller 71

2. TÜRKİYE'DE ATAERKİL İKTİDAR YAPISI VE EŞCİNSELLİK ALT KÜLTÜRÜ 79
Türk Ataerkilliği Üzerine Birkaç Vurgu 79
Osmanlı'dan Bu Yana Eşcinsellik Alt Kültürü 83
Türk Modernleşmesi, Yeni Kimlikler ve Eşcinsellik 91
Türkiye'de Travesti ve Transeksüeller 102

3. ÜLKER SOKAK: ESKİ BİR ALT KÜLTÜR MEKÂNI 111
Mahalle Kültürü ve Alt Kültürel Oluşumlar 111
Ülker Sokağın Suç Ortağı: Beyoğlu 113
Eski Bir Alt Kültür Mekânı: Ülker Sokak ve 'Mahalle Sakinleri' 117
"Bizim Sokak" Kimin? 123

4. DIŞLAYANLAR: BİRLEŞİK TEMİZLEME CEPHESİ 129
Medya 130
Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği 138
Beyoğlu Ekipler Amirliği 142
Baba mı, işkenceci mi? 148
Ülkücü Gençler 152
'Mahalle Sakinleri' 158
Birkaç Mülakat Örneği 158
Mahalle 'Sakinleri' Ne Kadar Sakin? 169

5. DIŞLANANLAR: TRAVESTİ VE TRANSEKSÜELLER 175
'Eski Günler' Miti 175
Dışlananların Dışlanmaya Bakışı 177
Ece: "Nereden Nereye..." 179
Hande: Ülker'e Farklı Bir Bakış 184
E: "Bu Tarihi Ben Nasıl Gördüm?" 187
Dışlanmayla İğdiş Edilen Kimlikler 191
Kaçış Yok 196

SONUÇ YERİNE: Sokak Sanatçıları Atölyesi 199

EK: Notlarımdan Birkaç Satır... 203
Ülker Sokak'ta Camdan Bir Görüntü 203

KAYNAKLAR 205

Meral Özbek'e sonsuz teşekkürlerle...

Gökkuşağı olacak bir gün yaşam
tüm erkeklerin altından geçtiği

ON BEŞ YIL ÖNCE ON BEŞ YIL SONRA...

Resmi tarih, egemenin bakış açısından ve algısından gerçeğin nasıl yansıdığını aktarır. Resmi tarihte egemen, söylemek istediklerini söyler, hatırlatmak istediklerini hatırlatır.

Oysa gerçekte azınlık olduğu halde güç dinamikleriyle çoğunluğa hükmeden egemen, her dönemde varolanı oluşturan öznelerin üstünde ve dışındadır. Bu nedenle resmi tarih, gerçeğin yansıması değil, azınlığın gerçeğe dair algısı ve dayatmasıdır.

Ancak her dönem ortak belleğimizi, gerçek tarihi oluşturan ve egemenin dışında kalan özneler, kendi tarihlerini, kendi belleklerini geleceğe taşımaya çalışmıştır.

Resmi tarih beyazdır, erkektir, savaşçıdır, mülk sahibidir, heteroseksüeldir. Beyaz olmayan ırkların, kadınların, ezilenlerin, mülksüzlerin, heteroseksüel olmayanların tarihi, resmi tarihin içinde kaybolur gider. Ancak, ne yaparsanız yapın gerçeği değiştiremezsiniz. Yaşanan hiçbir deneyim, cisimleşmiş hiçbir varlık, boşlukta kaybolmaz, başka bir şeye dönüşerek var eder kendini. Olmamış gibi devam edemezsiniz. Yaksanız da ötekinin külleri gelip bulur sizi. Türkülerle, ağıtlarla, sözle, yazıyla... Dilsizleştirilmeye çalışsanız da yok edemezsiniz dillerini.

Ancak, ötekinin tarihini yazmaya çalışmak, bedeli ağır bir başkaldırıdır. Sevgili Pınar da "Maskeler, Süvariler, Gacılar" ile bu bedeli göze alarak kayıt etti tarihi.

Heteroseksüellikten farklı deneyimleri, antik Yunan döneminden kalan yazınlarda, Sappho'nun, Bilitis'in şiirlerinde, Osmanlı yazınlarında, kutsal kitapların lanetinde görebiliyoruz. Bu deneyimlerin binlerce yıllık tarihini bu şifrelerle çözmeye çalışıyoruz. Tarihi yazan heteroseksizm bu deneyimlerin bize aktarılmasına izin vermemiş. Biz yine de bu tarihin küllerinden şifreleri takip edip, binlerce yıllık mirasımıza dokunuyoruz, parmak uçlarımızla ve ürkek...

Binlerce yıllık bu bellek ancak 19. yüzyıl sonlarında başkaldırıp yazmaya başlıyor kendi tarihini. Ve bugünden geçmişe uzun bir yolculuk başlıyor, kendi belleğimizi bulma yolculuğu...

2006 yılı Nisan ayından itibaren Eryaman'da travesti-transeksüellere yöneltilen toplumsal şiddet, eğer belleksiz olsaydık bize tekil bir olay gibi gelebilirdi. Oysa 1996 yılındaki Ülker Sokak olaylarını anlatan bu kitap, bize Eryaman'daki şiddetin hiç de tekil bir olay olmadığını gösteriyor. Resmi kayıtlara birbirinden bağımsız şiddet olayları olarak geçmiş ve yüzleşmeye-hesaplaşmaya gerek dahi duyulmamış toplumsal şiddet ve ötekileştirmenin, öznelerin dilinden anlatımı.

"Maskeler, Süvariler, Gacılar" gerçek tarihin, ortak belleğin isyanı. Şiddeti uygulayanın tuttuğu kayıtlara karşı gerçeğin başkaldırısı. Unutmamak ve anlamak için bir başkaldırı...

Bu anlamda yalnızca bir tarih değil, bugünü anlamak için bir rehber.

Bu kitabın ilk basımında, Kaos GL dergisinde yazmış olduğum iki metinden alıntılar bulunuyordu. Bir "öteki" olarak kendi adımla yazamadığım, yazmaya korktuğum iki metin... Bizi her an tehdit eden siyasal-toplumsal şiddet-kuşatma-ötekileştirmeden on beş yıl önce gizlenerek kurtulacağımı sanıyordum. On beş yıl içinde ataerkil-militarist-kapitalist-heteroseksist kuşatmadan kaçamayacağımı ve kendimi kendim olarak var ederek onunla yüzleşmediğim sürece kaybedeceğimi, ben kaybederken birilerini daha kaybetmeye mahkûm edeceğimi öğrendim. Kitabın ikinci baskısına yazdığım bu önsözü, biraz çekinerek de olsa kendi adımla yazmıştım. Üçüncü baskıda ise artık adımla var olmaktan korkmuyorum.

Kendi adınızla var olmak ne zaman önemlidir? Eğer adınız yasaklanan bir dilde ise, eğer adınızla var olmak yerine lanetlenmekten kurtulmak için adınızı gizlemeniz dayatılıyorsa, eğer kimliksizleştirilmeye karşı kimlik mücadelesi ise, eğer varlığınız unutturulmaya çalışılıyorsa, görünmezliğe itiliyorsanız... Yoksa adınızın ne olduğu önemsiz bir detay olduğu gibi, elbette kim olduğunuzun cevabını da vermeyecektir.

İkinci baskının önsözünde, kendi seçmediğim bir ad ve biyolojik tarihçemi ataerkilliğe bağlamak için egemenin dayattığı bir ilaveden de oluşsa, kendi adımla yazmak özgürleşmiş hissettirmişti. On yıl, benim kişisel tarihçemde böyle bir değişim yaratmıştı. O değişim, sonrasındaki yıllarda Pınar'la yoldaşlık ettiğimiz Amargi Kadın Kooperatifi'ndeki deneyimlerin eklenmesiyle, on beş yılın sonunda; zihinsel, ruhsal ve bedensel özgürleşme alanımın genişlemeye devam ettiği bir süreç olarak sürüyor. Siyasal özgürleşme konusunda ise sarf ettiğimiz emeğin karşılığını hala çok az alabiliyoruz ama umudumuz ve inancımız geçen yılların yorgunluğuna, karanlık komplolara rağmen eksilmiyor.

Ancak bu on beş yıllık süreç ötekileştirilen travesti-transeksüellerin gerçekliklerinde özgürlük alanlarını genişletici ciddi bir değişim yaratmadı. On beş yıl önce Ülker Sokak'ta gördüğümüz kâbusu beş yıl önce Eryaman'da, iki yıl önce Şişli'de gördük, bugün Tarlabaşı'nda görüyoruz. Olayların bu derece benzer olması ironik neredeyse. Ancak bu benzerlik ironiden değil toplumsal yaşamın ataerkil-militarist-kapitalist-heteroseksist yapısında on beş yıl içinde hiçbir kırılma olmamasından, aksine bu yapının yarattığı şiddeti her gün başka bir kesime sıçratmaya devam ederek şiddetin meşruluğunu arttırmaya çalışmasından kaynaklanıyor.

Oysa karanlık ne kadar sonsuz olursa olsun, boşlukta parlayan bir yıldız tek başına deler o sonsuz karanlığı. Üzerine toprak örtülmeye çalışılan bu tarih de "Maskeler, Süvariler, Gacılar" ile deliyor karanlığımızı ve onun rehberliğinde bugün maruz kaldığımız şiddeti sorgulamaya çalışıyoruz.

Hepimiz birer ötekiyiz aslında. Hepimiz bize dayatılan üst kimliğin altında bir yerlerde konumlanıyoruz, hepimiz kaybediyoruz,

birbirimizi anlamayarak ve birbirimize yabancılaşarak kaybediyoruz. Bu yüzden hepimizin "Maskeler, Süvariler, Gacılar"da anlatılan tarihle yüzleşmemiz gerekiyor. Yabancılaşmayı yaratan ataerkil, milliyetçi, militarist, kapitalist, heteroseksist dinamiklere bakarak bugünü kurmak için.

"Maskeler, Süvariler, Gacılar" ötekinin tarihini ve gerçeğini anlamak için isyankar ve ezber bozan bir adım...

Yasemin Öz

ÜÇÜNCÜ BASKI İÇİN:
KASIĞIMDAKİ YARA

Elinizdeki kitapta okuyacağınız çalışma sizi 15 yıl öncesine götürecek. Heyhat... Geçiyor yıllar.

Ben bu çalışmayı yaptığımda, 25 yaşındaydım. Yırtıldığım, sarsıldığım, yeniden doğduğum yıllardı. Ülker sokak, bu parçalayıcı kaos içinde, benim bugünkü şekillenmemi doğrudan etkileyen en önemli deneyimlerimden biriydi.

O karanlık sokakta ne arıyordum ben? Vallahi de kendimi.
Şimdi tartıştığımız, hatta gazetelerde okuduğumuz pek çok şey, o sıralar ortada yoktu. Kabuklaşmış tozları kırabilenler ulaşabiliyordu hakikate. İyi ki de ulaşmışım. Beni çok değiştirdi, çok şey öğretti, öğrenmiş olduklarımı sınadı, süzgeçten geçirdi. Ruhum, orada tanık olduğum çaresizlikle, tıkanmışlıkla, acıyla yıkandı.

Ama ne güzel! Aradan geçen yıllara, onca tartışmaya, alınan onca mesafeye rağmen, 25 yaşımın keşfini paylaşabiliyorum...

O zamanlar, eşcinsel-feminist-trans hareketlerinin bu hale geleceğini ancak hayal edebilirdim. Ben çok değiştim, transeksüeller çok değişti, eşcinsel-feminist-trans hareket mucizevi bir politik güce ulaştı, tartışmalar derinleşti...

Tabii şiddet bitmedi. Kaos-GL ve Amargi gönüllüsü Yasemin Öz'ün anlattığı gibi, Türkiye'de ataerkil-militarist-kapitalist-he-

teroseksist tahakküm tüm şiddetiyle sürüyor. Ama artık geri dönüş yok. Özgürleşme yolları çok genişledi. Hem zihinsel hem yaşamsal olarak.

Buna rağmen, 15 yıl önceki deneyim, bize çok şey anlatıyor. Bugün de maruz kaldığımız hegemonik yapıların içkinliğine ve işleyişine çarpıcı bir örnek sunuyor. Şimdiki birikimimizle, bu deneyimi daha farklı analiz edebiliriz belki ama ben, o zamanlar yaptığım, yaptığımız analizlerin bugün yanlışlanmadığını görerek seviniyorum. Yanlışlanmadı ama derinleşti, güçlendi analizlerimiz. O kadar ki, basım öncesi son okumayı yaparken kitabı yeniden yazmak istedim. Çünkü ek yapılacak, derinleştirilecek o kadar çok yer var ki...

Kitabı yıllar önce bitirdiğim için, doğal olarak, içinde pek çok yeni gelişmeyi bulamayacaksınız. Örneğin, LGBT hareketi Ülker Sokak olayları olduğundan ve bu kitap yazıldığından beri çok değişti. Özellikle transeksüel hareket, hem Türkiye'de hem dünyada, şimdi bambaşka bir noktaya geldi. Hareket içindekilerin kendini anlamlandırması, tanımlaması, hem hareket içinde hem dışında, söylem olarak çok farklı. Evet, kadın ve erkek translar, gittikçe güçlenen bir varoluş mücadelesi veriyorlar. Diğer yandan, queer tartışmalarının da etkisiyle, artık, "dayatılmış ikili cinsiyet sistemi"ne karşı bir söylem, normlarla, tanımlarla boğuşan, kimlik sınırlarını kırmaya çalışan bir hareket gelişiyor.

Ama bu gelişmeyi, yeni tartışmaları, sonraki deneyimleri anlatmadım. Kavramlarıma çok müdahale etmedim. Rüzgar Gökçe Gözüm'ün de katkısıyla yaptığım küçük düzeltmeler dışında, çalışmayı olduğu gibi size sunmak istedim. O zamanların iklimini, kokusunu, birikimini hatırlayın diye. Evet. Sorun sadece benim gençliğim, deneyimsizliğim değildi. Dönemin iklimi böyleydi. Kavramları, birikimleri kısıtlıydı. Ben, Ülker Sokak'ta tanık olduklarımı analiz etmek için, çölde susuz kalmış gezginler gibi kaynak aramıştım. Özellikle Türkiye'ye ilişkin önümü/zihnimi açabilecek bir kitap, bu konuda yapılmış tek bir çalışma... Yoktu. KAOS GL dergisinin tüm sayılarını içtim kana kana. Bir de tanıklıklarla beslendim. Ve ortaya böyle çıktı Maskeler, Süvariler, Gacılar. O halde, bu kitabı, bu çalışmayı eşcinsel hareketin kendini oluşturma sürecinin bir parçası olarak görmek yerinde olur.

Öyleydi gerçekten: Ülker Sokak'ı dağıttılar. Ama hesap edemediler ki, LGBT hareketi, bu vahşet deneyimini tarihine yazdı. Sadece mağdur olmayı reddettiği, maruz kalınan vahşet üzerinden sonuçlar çıkardığı bu deneyimi, sembolik bir olay haline getirdi. Böylece Ülker Sokak, bir grup travesti ve transeksüelin yaşadığı acı olmaktan çıkarak, özgürleşme politikasının argümanlarından biri oldu. Bu nedenle, Ülker Sokak artık unutulmayacak. Patriarkaya ve heteroseksizme karşı bu topraklarda mücadele sürdükçe hatırlanacak bu kıyım.

Ben hep hatırlıyorum. O zamanlar, bu çalışmayı, sevgili Meral Özbek'in katkısıyla, bir master tezi haline getirmiştim. Ama henüz kitaplaşmadan hapse düştüm. Başka bir kıyımın ortasına. İçiçe geçen aynı iktidar ilişkileri, pis bir kâbusun içine soktu beni... Sadece beni değil. Transeksüel ve sokakta dışlanmaya karşı direnen diğer arkadaşlarımla birlikte yaşadık bu kâbusu. Sokak Sanatçıları Atölyesi dağıtıldı ve bir daha hiç kurulamadı.

Evet, elinizdeki çalışmadan, bir atölye çıkmıştı. Benim yolum, pek çok insanın yolu, Yol Geçen Hanı'ydı. Çöpten topladığımız her şeyi hayata döndürüyorduk...

Bakın, yıllar sonra mahkemede yaptığım savunmada şöyle anlatmışım atölyemizi:

"(...) Travesti ve transeksüellerin Ülker Sokak'tan dışlanmasına ilişkin araştırmamı tamamlayıp bunu yüksek lisans tezi haline getirdikten sonra, "alacağımı aldım" deyip sorunlarını paylaştığım insanları öylece bırakamazdım. Bırakmadım da. Çeşitli araştırmalar aracılığıyla tanıştığım ve her biri farklı dışlama ve kapatma mekanizmasından etkilenen insanlarla birlikte, ortak bir atölye çalışmasında yer aldım: Sokak Sanatçıları Atölyesi.

Böyle bir Atölyenin cephanelik olarak tanıtılması korkunç bir şey. Hayır, asla Atölyemize bomba giremezdi. Tersine, o küçücük mekânda her türlü şiddeti aşmaya, şiddetin yarattığı yaraları sarmaya çalışıyorduk. Bu değerli çalışmayı, sadece benim ya da Atölyedeki insanlar için değil, toplum için temize çıkarmak zorundayız.

Toplumun çöpe attığı insanlar, çöp kutularındaki işe yarar malzemeleri toplayıp bunları o Atölyede, sanat eseri haline getiriyorlardı. İlk başta birlikte nasıl duracaklarını, kuşatma ve dışlamayla nasıl başa çıkılacağını bilmeyen insanlar olarak, sanatla birlikte dirildik, çiçek açtık, hatta kök salmaya başladık. Maskelerin, çamurdan vazoların, alçıdan heykellerin, resimlerin üretildiği bu küçücük mekânda kurulan sokak tiyatromuz, kısa zamanda her yere çağırılır oldu. Atölyedeki eserlerimiz, sokaklarda sergilenmeye başlandı. Bir de dergi çıkarttık. Yazarları ve dağıtımcıları çok olan bu derginin adını Misafir koyduk. Herkes, "Misafirlik öldü... Televizyon, şehir hayatı misafirliği öldürdü..." diyordu. Biz de, sesini duyuramayan insanların, başkalarının evlerine misafir olmasını sağladık. 3000 bastığımız dergimizi, sokaklardaki güçlü ilişkilerimiz sayesinde kısa zamanda tükettik.

Atölyemiz küçücüktü ama üretkenliğiyle etkisini büyütüyordu. Günde onlarca kişinin girip çıktığı, kapısı hep açık, gece bazen evsiz kalan travestilerin ve sokak çocuklarının yattığı bu Atölye, aynı zamanda bir başvuru, bir kaynaşma mekânıydı. Kim olursa olsun, dara düşen bize uğruyordu. Önceden dışlanma nedeniyle saldırganlaşan insanlar, kendilerine ve başkalarına güvenmeyi, Atölyemizde öğrendiler.

Ve olan oldu. Tam kök salmaya başladığımız sıralarda şu meşhur komplonun içine düştüm ve baş artisti oldum. Mısır Çarşısı komplosu, öncelikle bizim çamurdaki gönül bahçemize, çöldeki kaynağımıza bir saldırıydı. Kapısı hep açık olan, giren çıkanın belli olmadığı Beyoğlu'nun orta yerindeki mekânımız bombalarla damgalanınca ve oradaki en etkin kadın, bombacı olarak sergilenince, hep tehlikelerle boğuşan insanların umutları da tuz buz oldu. Zaten sürekli şiddete uğrayan ama birlikte şiddetsiz bir var oluş deneyimini geliştiren bu insanlar, Atölyemize yönelik böyle bir terör saldırısında dağılmak zorunda kaldılar.

Ben cezaevindeyken görüşüme gelen bir travesti şöyle demişti :
"Bir düş ancak bu kadar sürer. Bizimki uzun sürdü. Hep bir şeyler olacak diyordum. Hayat bu kadar iyi gidemez, diyordum. Ama böylesini tahmin etmedim. Ben çok şey yaşadım, her şeye alıştım sanıyordum ama bu olay kadar beni etkileyen başka bir şey hatır-

lamıyorum. En temiz şeyimizi kirlettiler. Sanki bebeğimizi öldürdüler. Ne korkunç bir hayat! Sen iyi bir şey de yapsan, kirletiyorlar. Kaçamıyorsun, kurtulamıyorsun. Çok korktum."

Bunca yıl sonra bu kitabı yeniden paylaşmak, kasığımdaki kabuk bağlamamış yaraya elinizi dokundurmak gibi.

Verin elinizi. Zaman makinesinin bizi götüreceği durak çok yakın. Dün gibi.

Pınar Selek
Mayıs 2011, Berlin

İKİNCİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

Bundan on yıl önce, İstanbul Beyoğlu'nda yaşanan bir olay, maalesef şimdiki zamanın birçok çelişkisini gösteren bir denklemler yumağıydı. Bu yumak sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada gittikçe karmaşıklaşıyor. İnsanlığın ağır deneyimler sonucu damıttığı değerler, elde ettiği hak ve özgürlükler hızla parçalanıyor.

Üçüncü dünya savaşının tam ortasındayken, sınırsız örgütlenen iktidar mekanizmaları karşısında tarihimizin en büyük çaresizliğini yaşarken, yabancılaşma, tüketim ve şiddet içinde kaybolmuşken, umutsuzluğa hep beraber boyun eğmişken size bir kitap sunuyorum.

Eski bir kitap. Kitapevlerinde tükenen bir kitap. On yıl önceki bir dışlama operasyonuna büyüteç tutan ve bu sahnenin ataerkiyi, milliyetçiliği, heteroseksizmi, kapitalizmi, küreselleşmeyi ve bunların iç içe geçmiş mekanizmalarını önümüze nasıl serdiğini gösteren bir kitap.

Tam da böyle zamanlarda köklü sorgulamalara ihtiyaç var. "Maskeler Süvariler Gacılar" bu arayışla yazıldı. Köklü sorgulamak için. Dünyanın milyonlarca sokağından birinde yaşananların bizi zorladığı bu arayışı, yeniden paylaşmak istedim.

Bir arka sokakta yaşanan dışlama operasyonu bize ne söyler? Hele de geçmişte kalmışsa. Onu hatırlamak, geçmişine ve bugününe yeniden bakmak, bizi, hep kaçtığımız hesaplaşmaya hazırlar mı?

Bazı insanların belleğine dehşet olarak kazınmış bir sokağa yeniden bakarsak, belki başka şeyleri de görürüz. Ben, en azından, bu deneyimin, unutuş kuyusundan çıkmamıza yardımcı olabileceğini düşünüyorum.

Bu sokak, Ülker Sokak. Şimdi hep birlikte oraya gireceğiz. Önce evimizden, işyerimizden çıkmamız lazım. Sonra İstanbul'un en debdebeli semti olan Beyoğlu'na girmemiz... Ve sokak aralarına, arka sokaklara, arkaya...

Şimdi oraya girdiğinizde ne görürsünüz? Binalar, arabalar ve insanlar... Dikkatli bakın. İzleri göreceksiniz. Bazı binalardaki çatlaklardan bahsetmiyorum. Sokak ahalisinin gözlerinde, yüz ifadesindeki boşluğa bakın. Soru sorunca kimse bir şey hatırlamıyor. Herkes televizyondaki yeni dizileri konuşuyor.

Oysa bu sokakta insanlık ağladı. İktidar mekanizmaları en ilkel ve en gelişmiş yöntemlerle, toplu bir oyun sergilediler. İkiyüzlülüğün dehşetli gösterileriyle travesti ve transseksüeller kovuldu, linç edildi ve ölüme sürüklendi. Sonra her şeyin üzerine bir kül atıldı ve yaşam hiçbir şey olmamış gibi devam etti.

Hiçbir şey olmamış gibi mi? Hayır, çok şey oldu ve yaşananlar belleğimize kazık gibi çakılmış durumda. İkiyüzlülüğümüzü, boyun eğişimizi, şiddetle bütünleşmemizi tutan kazıklardan sadece biri bu. Ülker Sokak kazığı. Şimdi hep birlikte kaldırıp bakacağız.

Bundan on yıl önce Ülker Sokak, Türkiye'nin baş gündemine yerleşiverdi. İstanbul'un yeniden yapılandırıldığı, Beyoğlu'nun yeni işlevler yüklendiği, buna göre her şeyin hızla değiştiği günlerdi. Bu değişim, Beyoğlu'nun tüm eski sahiplerini ama aynı zamanda Beyoğlu'nun kenarındakileri, sokak çocuklarını, Çingeneleri, tüm seyyar satıcıları bir fiskeyle süpürüverdi. Şiddet rüzgârı bir sürü insanı savurdu. Beyoğlu'nun eski taş binaları bu savrulmayı ilk defa yaşamıyordu. Ermenileri ve Rumları da aynı sessiz çığlıklarla uğurlamıştı. Her seferinde kendisinin de savrulduğunu bilerek.

Üstelik tarih hep aynı sahnesiyle tekerrür ediyordu. İkiyüzlülük aynıydı. Ayrımcılık, ötekileştirme kültürü aynıydı. Şiddetin sınır-

sızlığı da öyle. Bu ise, yine çeşitli kutsallıklarla meşrulaştırılıyordu. Dışlama süreci bir kahramanlık gösterisine dönüşüyordu.

Tarih tekerrürdü çünkü yaşananlarla hesaplaşılmıyordu.

Hiçbir şey yapılmadı değil. Protestolar oldu, entelektüeller konuştu, paneller, seminerler, sempozyumlar düzenlendi... Ama hiçbir şey değişmedi. Ülker Sokak'tan kovulan travesti ve transseksüeller, acılarıyla yalnız kaldı. Küçük bir kısmı, yaralarıyla yürümeyi sürdürmeye çalıştı ama genelde teslim bayrağını çektiler. Ve biz arka arkaya intihar ve cinayet haberlerini izledik.

Sonra İzmir'de, İstanbul'un başka semtlerinde, en son da Ankara Eryaman'da benzer sahneleri, aynı çaresizlikle izledik. Kimsenin kolay kolay ev vermediği, sürekli dışlanan travesti ve transseksüeller, şehir merkezine uzak Eryaman sitesine sığınmışlardı. Ama şehir genişledi. Eryaman sitesi değerli bir rant alanı oldu. Ve tıpkı Ülker Sokak'ta olduğu gibi, halk gönüllüleri adı altındaki milliyetçi gruplar sahneye çıktı. Sonra devreye polis girdi. Ve travesti ve transseksüeller şiddetle savruldu.

Olup bitenler, basına bambaşka bir biçimde yansıdı. Bir travesti arkadaşım, Eryaman'da yaşananlara ilişkin haberleri izledikten sonra "Irak'ta yaşananlar da böyle anlatılıyor herhalde... Kim bilir orada ne oluyor, bize ne gösteriliyor?" diye sormuştu.

Bir başkası "Ne zaman televizyonda bir savaş haberi görsem, bizim yaşadıklarımızı hatırlıyorum" demişti.

Ben de 19 Aralık operasyonu sırasında Ülker Sokak'ı hatırlamıştım. Cezaevindeydim. Bu, nasıl bir duyguydu? Amerika'nın işgali sırasında Irak'ta olmak gibiydi. Amerika'nın söylemlerini "Hayata Dönüş" operasyonunda da işitmiştik. İçerde vahşet yaşanırken, açık kalmış televizyondan içerdeki durumun nasıl gösterildiğini izliyor ve dehşete kapılıyorduk. Asıl korkutucu olan da buydu. Sen ne yaşarsan yaşa, önemli olan ne yaşandığı değil, nasıl gösterildiği... Hani insan bir haksızlık yaşarken, "insanlar duyacak, öğrenecek..." umuduyla teselli bulur. Ama o televizyon ha-

berlerini görünce, biz anlamıştık ki, burada yaşadığımız her şey başka bir senaryonun içinde eriyecek. Çığlıklar suya yazılacak, gördüklerimiz boşluğa akacak...

Öyle de oldu.

Hepimiz aynı filmin içindeyiz. Aynı rüzgâr, bizi başka mekânlarda, başka kokularla kuşatıyor. İktidar mekanizmaları, toplumsal hiyerarşilerin neresinde olduğumuza bağlı olarak etkiliyor hayatlarımızı. Bu nedenle belki de sadece yorumlamak için değil, hayatı değiştirmek için, birbirimizin deneyimlerine bakalım.

Ülker Sokak, bizim sokağa uzak değil...

Bilmeyenler de öğrensin.

Pınar Selek
2007, İstanbul

GİRİŞ YERİNE
BU İŞE NASIL GİRDİM?

> "Sosyolog elbette birçok hayatın içine girip çıkacak, hiç hissetmediği duyguları ve deneyleri taşıyan insanları anlamaya çalışacak ve belki bazı kereler o yaşamların içine girecek: Bourdieu, Flaubert'in bir cümlesinden yola çıkarak 'birçok hayatın içine girmek istiyorum' demektedir, yani her hayatın içinden o hayatı yaşayanlarla söyleşmek, konuşmak ve öznellikler arasında ilişki kurmak..."[1]

İstanbul'un Beyoğlu İlçesinin Cihangir Mahallesindeki Ülker Sokak'ta, 1996 baharında bir sosyal çatışma yaşandı. Medyanın etkin rolüyle herkes bu çatışmadan az çok haberdar oldu. Sürekli enformasyon bombardımanı altında duyarsızlaşan insanlara bunlar ne ifade etti, onların hayatında nasıl bir değişikliğe yol açtı, insanlar daha fazla şey bilmenin, daha fazla giysiye sahip olur gibi, daha fazla şey öğrenmenin doygunluğuyla mı değiştirdiler kanalı, bu ayrı bir araştırma konusu. Ama toplumun önemli bir kesimi Taksim'de bir sokak çatışması yaşandığını öğrendi. Ve Ülker Sokak, Taksim-Beyoğlu çevresindeki yüzlerce benzerinden ayrışarak, birdenbire öne çıktı. "Ayrışarak" diyorum, çünkü adı geçen coğrafyada bulunan her sokağın yazgısı bir arada ele alınmadan anlaşılmaz.

Aslında Beyoğlu ve çevresinde, Haziran 1996'da gerçekleşen Habitat II'den bir süre öncesine rastlayan günlerden itibaren çok yönlü bir yeniden-düzenleme operasyonu sürmekteydi. Ama

1. Ali AKAY, *İstanbul'da Rock Hayatı*, 17

Ülker Sokak, birdenbire, öteki sokaklar arasından sıyrılarak, gözümüzün önüne bir tiyatro sahnesi gibi çıkıverdi. Oyuncular ise birbirlerinden her anlamda farklı, hatta birbirlerinin tam karşısında duran yaşamların temsilcisiydiler. Medyadaki haberlerle ise bu oyunun ikinci bir temsili yapıldı.

Ben bu oyunu televizyon ekranlarından izlediğimde, ilk işim ertesi gün Ülker Sokağa gitmek oldu. Buradaki olaylar başlamadan önce, o sokakta oturan birkaç travesti ve transeksüeli tanıdığım için, böylesi bir sorumluluğu hissettim.

Olaylar başlamadan, yaklaşık beş ay önce, transeksüel bir aktivist olan Demet'in evinde çay içerek yaptığımız sohbette gündeme gelen konular geçti aklımdan. Sokak çocukları için bir şeyler yapmak istiyorlardı. Para toplamaya karar vermişlerdi ama o parayla ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Ben ise, onlara sürekli "erkek olarak kadın dünyasına girişin nasıl bir şey olduğunu" soruyordum. Anlatamıyorlardı. Ya da buna vaktimiz olamamıştı.

Operasyon ertesi, sokağa girdiğimde ise bu sokağın artık onları barındırmayacağını, barındıramayacağını hissettim. Birçok cam kırıktı. Sımsıkı kapalı siyah perdeleri görünce, bir kısmının hala burada olduğunu anladım. Demet'in perdeleri de sımsıkı kapalıydı. Polis arabalarıyla dolu sokağın hemen başındaki binaya girdim, karanlık merdivenlerden çıkarak Demet'in dairesine ulaştım. Kapıyı defalarca vurmama rağmen kimse açmadı, sonra akıl edip kendi adımla seslenince, hiç tanımadığım bir travesti karşıma dikildi.

Kısa bir süre sonra, evlerden birinde oturup olayları dinlerken, yan binanın camları yeniden kırıldı. Aşağıdan slogan sesleri geliyordu. Travestiler içeriye molotof kokteyli atıldığını söylediler.

Akşam olduğunda, ışıkları yakmadılar. Korkuyorlardı. Gitmemi istemediklerini, belki kendileri için güvence olabileceğimi düşündüklerini hissettiğim için o gece onlarla kaldım.

Sonraki günlerde de dışarı çıkamayanlara simit, sigara vs. taşıdım. Kısa zamanda anlaşıldı ki operasyon, korkutmaya değil, onları so-

kaktan silip atmaya yönelikti. Yani sokak sürekli alev alev yanmıyordu ama her an her şey olabiliyordu. Sonuçta travesti ve transeksüellerin büyük bir kısmı sokağı terk ettiler. Sokağın girişinde Türk bayrağıyla örtülmüş büyük bir masa kuruldu. Masada oturanlar, bağıra çığıra konuşuyorlar ve gelene geçene laf atıyorlardı.

Ülkücü gençlerin sesini, gittiğim ilk günden itibaren çeşitli aralıklarla duydum. Erkektiler. Maçlarda bağırıp rahatlayan fanatikleri andırıyorlardı. Sonra yavaş yavaş sokağın giriş ve çıkışlarına çekildiler, karanlık çökünce sessiz "eylemler" yapmayı sürdürdüler. Bu eylemlerin sesi travesti ve transeksüellerin çığlıklarıyla duyuluyordu.

Ve kameraları gördüm... Ekranlardaki ilk görüntüleri evimde bana sunan kameramanların sıkıntılı bekleyişlerini gözlemledim. Olay isteyen, en küçük bir kıpırtıda hareketlenen bu insanlarla konuşamadım. Bu kameralardan ekranlara yansıyan görüntüleri ve gazete haberlerini kimi zaman Ülker Sokak'ta kimi zaman kendi evimde izledim, okudum.

Travesti ve transeksüeller sürekli olarak "Birileri de gerçekleri yazsa, bu sokakta dönen dolapları anlatsa" diyorlardı, ama bir gün bana, "Sen yazsana... Bizim hakkımızda ya da bu sokakta olup bitenler hakkında bir araştırma yapsana. Sosyolog değil misin?" dediklerinde kendimi ilk defa çaresiz hissettim. "Çaresiz" diyorum, çünkü içinde bulunduğum ruh halini daha iyi ifade edebilecek bir kelime yok. Araştırma bu çaresizlikle başladı.

Yapabilir miydim? Arkadaşlarının toplu şiddet karşısındaki mağduriyetine tanık olan, polise, medyaya, ülkücülere karşı oldukça kökleşmiş yargıları olan bir kadın, nesnel olmayı becerebilir miydi? Belki bir günce tutmak, bir roman ya da şiir yazmak daha kolay olabilirdi ama bir araştırma, benim tarafımdan yapılabilir miydi?

Araştırmacının tarafsız olması gerektiğine hiçbir zaman inanmadım. Spinoza'nın Kant'ın felsefi görüşlerini çürüttüğünden beri sürüp giden tartışmalardan haberdardım. Bu nedenle, asıl olarak, "nesnellik" ve "hesap verebilirlik" ölçülerini tanıyordum.

Ama tanıklıklarımın zihnimde yarattığı duygusal iklim, beni aynı zamanda "suç ortağı" olan arkadaşlarıma güzellemeler yazmaya, "özne" olan bir topluluğu "mağdur" ilan etmeye itebilirdi.

Tüm bu sıkıntı ve kaygılarla araştırmaya başladım. Bunu her şeyden önce kendim için yaptım, gösterilenin arka planını anlama gücünü kendimde geliştirebilmek için.

Ülker Sokak'taki hakikat, tüm hayatın karmaşık, temellerini henüz bütünüyle ortaya koyamadığımız denklemler yumağının kendi bağlamındaki yansımasıydı. Araştırma bu denklemlere hâkim olmadığına göre, eksik kalacaktı. Bunu biliyordum. Ancak bu küçük alana tanıklığımla örgütleyeceğim büyüteç, tüm hayatın ipuçlarının sorgulanmasına ilişkin, daha sonradan sürdürülüp sonuçlar çıkarılacak bir deneyim olabilirdi. En azından, sokakta tanık olduklarımı anlamak için, gözlem yapmaktan daha fazla bir şeye, bilimsel bir çalışmaya gereksinim duyuyordum. Çünkü orada gerçekleşen olaylar, tarihsel ve toplumsal bir bütünlüğün uzantılarıydı. Belki de bu araştırma, yaşadığımız çok daha kapsamlı, bedelleri çok daha ağır olan çatışmaları ve onlar içindeki konumlanışımızı daha iyi anlamak için bir ipucu olabilirdi.

Peki ama gerek travesti ve transeksüeller açısından, gerekse Ülker Sokak'ta yaşayan ve bu olay nedeniyle sokakla bağ kurmuş olan tüm insanlar açısından, yapılan araştırma ne ifade edecekti? Düşünsel olarak, bilginin toplumsal yaşamdan kopmuş olmasına, yapılan çalışmaların genellikle insanları yaşadıkları üzerine ikinci kez düşündürtmek yerine onları nesneleştirdiklerine inanıyordum. Bu araştırmada, yıllardır edinmiş olduğumuz alışkanlıkları aşabilecek miydim? Yoksa özellikle kadın araştırmacıların alternatif deneyimlerini bu çalışmaya akıtmayı başarabilecek miydim? Çalışmam sonucunda ortaya çıkacak bilgiyi, resmi kurumların kullanımına sokmak istemiyordum. Tersine, bilgiyi, araştırılan gruplarla beraber üretip beraber kullanmak asıl yöntem olmalıydı. Çünkü insanın, irade sahibi bir varlık olduğuna ve nesne olarak ele alınmaması gerektiğine inanıyordum. Dolayısıyla çalışma sonunda ortak bir eylem projesi çıkabilirdi. Yani sadece yaşananın bilgisini alan değil, bu bilgi arayışını kolektifleştiren, böyle-

ce yaşama da müdahale edebilen bir çalışma yapılabilirse, verilen emek bana göre anlamlı olacaktı.

Araştırma bittikten sonra, bu hedefe ulaşılamadığını görüyorum. Önüme çıkan ilk engel çatışmanın bir tarafı olan mahallelinin, polisin, ülkücülerin böyle bir araştırmaya ihtiyaç duymamaları, travesti ve transeksüellerle ortak bir düşünme sürecine girmeyi istememeleriydi. Travesti ve transeksüellerle birlikte ise, bu istem doğrultusunda ortak bir çaba sarf edildi. Ancak yeterli olmadı. Gelinen aşamada, bu araştırmanın travesti ve transeksüellerin kendi yaşadıkları üzerine ikinci kez düşünmelerini sağlayabildiğini söyleyemiyorum. Bu hedefle başlattığımız, hatta ilk düşünsel çabalardan sonra çözüm deneyimi olarak düşündüğümüz Sokak Sanatçıları Atölyesi çalışmamız[2], elimizde olmayan nedenlerden dolayı yarıda kesildi. Bu çalışmaya katılan Demet, Esmeray, Hande gibi arkadaşlar, bu süreçte ciddi bir sorgulama süreci yaşadılar. Benim kişisel olarak en büyük işlevim, bu konuda yapılmış olan tartışmaları onlara taşımak olmalıydı. Bunda başarılı olamadım. Esmeray ve Demet kendi çabalarıyla cinsel yönelim, heteroseksizm ve cinsiyetçilikle ilgili birçok kaynağa ulaştılar ve hala okumayı sürdürüyorlar. Sadece okumakla kalmıyorlar tabii. Onlar, gittikçe çoğalan bir biçimde, eşcinsel ve transgender hareketin politik özneleri oldular. Ama araştırmanın bu özneleşme sürecini daha da hızlandırabileceğine inanıyorum. Olmadı, çünkü kitaplaşmadan ben cezaevine girdim. Oysa söz söyledikten sonra bu sözü paylaşmak, tartışmayı sürdürmek gerekiyordu. Yapamadık.

Dolayısıyla, bir kez daha açığa çıktı ki, araştırmaya onların istemleriyle başlamış olmak, çalışmayı onlara ait kılmıyor. Sürekli ağır seks işçiliği yapmak zorunda olmaları, düzensiz yaşam biçimleri ve benim başka araştırmalar nedeniyle yurt dışında olmam, daha sonra da iki buçuk sene cezaevinde yatmam, kolektif bir çalışma geliştirmemizi engelledi. Bu nedenle, travesti ve transeksüellerin araştırma içerisinde kendi sözlerini kapsamlı

2. Daha büyük bir komplonun parçası olarak, polis burada bomba bulunduğunu iddia etti ve dağıttı.

ifade edebildiklerini söyleyemem. Araştıran- araştırılan ilişkisini en başından itibaren ortadan kaldırmak istedim. Katılımcı gözlem ve atölye çalışması bu istemle gerçekleşti, mümkün olduğu kadar, çalışmanın her aşamasında, diyalog yöntemi kullanıldı ve travestilerin, transeksüellerin, lezbiyenlerin ve geylerin de sesleri, benim sesim kadar çıksın istedim. Bu noktada, sadece onların konuşmalarından alıntılar yapmak yerine, onların tanımlamalarını da, "bilim dili"nin beraberinde sunmaya çalıştım. Araştırmanın çok dilli olmasını, farklı bakış açılarını ve ifade biçimlerini yansıtmasını istedim. Bu nedenle, bazı alıntıları yorumsuz bıraktım, ancak tüm bu çabalar, araştırmanın hedefi açısından yeterli olmadı. Dışlayanlarla ise böylesi bir ilişki bile kurulamadığı için, dışlayanın kendi davranışı üzerine düşünmesi değil, daha çok varolan tutumunu savunması gerçekleşti.

Bu araştırma, oldukça uzun ve dolambaçlı bir yolculuk oldu. Gündelik bilgiyle mesafeli durabilmekte zorlandım, iktidar ilişkisi kurmama adına, kendi gözlemlerimle travesti ve transeksüellerin anlatımları zaman zaman birbirine karıştı. Örneğin, travestiler tarafından anlatılan "eski Ülker Sokak'taki dayanışma" anlatımlarının abartılı bir nostaljiden öteye gidemediğini, araştırmanın ilerleyen aşamalarında görebildim. Oysa ilk başlarda, bu nostaljik anlatımlardan oldukça etkilenmiştim. Onların yaşamlarına olan yabancılık, heteroseksüel olmanın getirdiği "anlayamam" kaygısı, söylemlerini farklı bir çerçeveden yorumlamama yol açıyordu. Ülker Sokak'taki eski yaşamdan yeni duruma akan süreci, önce "İmparatorluktan Kaleye" başlığı ile anlatmam da bu etkilenmenin bir sonucuydu. Ardından, travestilerin dillerinden düşürmedikleri "imparatorluk" sözünün ifade ettiği anlam değişti, hatta onların kendi özgünlüklerinde her kelimeye yükledikleri anlam açığa çıktı ve söylemlerin yeniden çözümlenmesi gerçekleşti. Böylece bu alt başlığı kaldırdım.

Diğer yandan, Ülker Sokak'ta olup bitenleri görünen olaylar dışında, birkaç açıdan ele almaya çalıştım. Travesti ve transeksüeller eşcinsellik alt kültürü çevresinde yer alan özgün bir topluluktu. Ülker Sokak'ta yaşadıkları dışlanmışlık tekil bir durum değil, tüm alt kültürlerin iktidarla yaşadıkları bir gerilimin

uzantısıydı. Özellikle cinsellik temelinde gelişen bir alt kültür olan "eşcinsellik", heteroseksizm ve ataerkilliğe karşı uzun süreli bir mücadele sonucu kimlik haline gelmişti. Travesti ve transeksüeller ise bu mücadele içinde ayrıksı kalmışlardı. Yaşadıkları dışlanmanın özgünlüğü de bu ayrıksılıkla bağlantılıydı. Özellikle Türkiye'de ataerkil iktidar yapısının özgünlüğü ve köklülüğü genelde eşcinsellik alt kültürü, özelde de travesti ve transeksüeller açısından bambaşka sorunlar yaşatıyordu. Ülker Sokak'ta yaşanan müdahale ise bu zeminden beslenmekle birlikte, 'Yeni Dünya Düzeni' bağlamında, kentin yeniden düzenlenmesi ve Beyoğlu'nun bu kapsamda ele alınmasıyla da bağlantılıydı. Yeniden yapılanan dünyada tehlikeli bir kuşatma içinde olan tüm alt kültürler gibi, lezbiyenler ve geyler de "haz sektörünün" pazarı ve nesnesi olmakla karşı karşıyaydılar. Türkiye'deki travesti ve transeksüeller açısından ise, hem alt kültürel özelliklerinin yeniden yapılanma ölçüleriyle çelişmesi anlamında, hem de bulundukları mekânın kendilerinden bağımsız olarak üstlendiği yeni işlev nedeniyle bir tehlike söz konusuydu.

Ülker Sokak'taki dışlama eylemine katılanların çeşitlilikleri ve bahsettiğim gelişmelerle doğrudan ilintili olmamaları, onları bu eyleme iten nedenleri ve motifleri sorgulamama yol açtı. İlk açığa çıkan gerçek, söylemleriyle gerçeklikleri arasındaki çelişkiydi. Bir diğer çelişki ise dışlayanların kendi trajedileriydi. Beyoğlu'nun yeniden yapılandırılması için seferber olanlar, aslında kendilerini de dışlamış oluyorlardı. Çünkü yeniden yapılanan Beyoğlu, yeni standartlara göre yeniden biçimlenen eşcinsel ya da karşıcinsel kimliği belki kabul edecekti. Ama burada Hortum Süleyman'a, ülkücü gençlere ya da Güngör Abla'ya yer olacak mıydı? Bu soruları, Beyoğlu Güzelleştirme Derneğinin konumunun anlatıldığı bölümde cevaplamaya çalıştım.

Sön söz olarak ise, çözüme yönelik bir yaklaşımın vurgulanmasını yeterli buldum. Araştırmanın, bu yaklaşıma küçük de olsa katkı sağlaması dileğiyle...

2001, İstanbul

1. BÖLÜM
ATAERKİL DIŞLAMA VE EŞCİNSELLİK ALT KÜLTÜRÜ

İktidar ve Dışlama Mekanizmaları

> "Sömürünün doğasını anlamak için on dokuzuncu yüzyıla kadar beklemek zorunda kaldık; iktidarın doğasını ise bugüne dek henüz tam anlamıyla kavramış değiliz."[3]

İnsanı ve onun toplumsal tarihini sadece kapsadığıyla değil, dışladığıyla birlikte okumak gerekir. Yani toplumlar, uluslar, kültürler, toplumsal gruplar ve bireyler 'evet' dedikleri kadar, 'hayır' dedikleriyle de tanımlanabilir. Kabul ya da reddin nasıl biçimlendiği ise cevaplanabilir bir sorudur. Bireyin iki tutumdan birisinde bulunması, çeşitli nedenlerden dolayı, bilinçli ya da kendiliğinden olabilir. Asıl sorun, toplumsal ilişkiler içinde ret ve kabul tutumunun iktidar olgusuyla iç içe geçmesi, "kabul"ü sindirmeye, kuşatmaya, "red"di ise dışlamaya, sindirmeye, imhaya, hatta inkara dönüştürmesidir. Clastnes'in ifadesiyle "her iktidar ilişkisi yapısı gereği baskıcıdır."[4] İktidar ilişkisinin olduğu her yerde ret tutumu mutlaka bir şiddetle gerçekleşir. Burada şiddet, kaba, zor anlamında ifade edilmiyor. Bir kişiye ya da toplumsal bir gruba, güç veya baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yaptırmak şiddet ise bunun çeşitli biçimleri vardır. Dolayısıyla, şiddet, kişisel iktidar türlerinin çeşitli biçimlerinden kurumsal iktidarlara kadar uzanan

3. Michel FOUCAULT, *Söylemin Düzeni*, 213
4. Pierre CLASTRES, *Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu*, 58

bir yelpaze içinde, tahakküm kurmakla başlar. O halde nerede egemenlik ilişkisi varsa, orada şiddet vardır denilebilir. Dışlama, iktidarın bu şiddet biçimlerinden sadece biridir.

Dışlama, gruba türdeş olmayan, zararlı kabul edilen unsurların çeşitli yöntemlerle elenmesi anlamına gelmektedir. O halde dışlamanın olabilmesi için, hegemonik durum şart olmaktadır. Toplumsal ilişkilerde ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal anlamda egemen olan gruplar, kendi çıkarlarına uygun olan anlamları evrensel kılıp, bunları tüm topluma mal ederler. Bu anlamlara uygun olmayan tüm tavır, tutum ve düşünceler sadece egemen gruplar tarafından değil, onların suç ortakları olan ezilenler tarafından da dışlanır. Çünkü hegemonya büyük ölçüde rıza gerektiren bir durumdur.

Gramsci'ye göre, egemen sınıflar kendi güçlerinin "yasal ve doğal görünmesi için" halkın onayını kazanarak ve onu biçimlendirerek alt sınıflar üzerinde "toplumsal bir baskı" yani bir hegemonya kurarlar.[5] Bu hegemonya sadece ekonomik ve politik alanda değil, aile, eğitim, din, kültür ve iletişim alanlarında sürekli olarak kendini yeniden üretir.

Ama "bu, hakim sınıfların bağımlı sınıfların yaşamlarının zihinsel içeriğini ayrıntılı bir şekilde biçimlendirdikleri ya da yasakladıkları için değil; bütün alternatifleri kendi düşünce şemasına çekerek, çarpışan gerçeklik tanımlarını kendi kapsamları içinde çerçevelemeye çalışarak ve bunu da bir ölçüde başarmaları nedeniyle gerçekleşir."[6]

Althusser'den etkilenen bir yaklaşım da toplumsal görüntüler arkasındaki gerçek ilişkilerin görülmemesinin, belirli insan, toplumsal grup ya da kurumların bilinçli olarak yaptıkları bir maskeleme operasyonu sonucu olmadığını vurgular. Buna göre, ideoloji bilincin altında işler. Bunun en etkili olduğu alan ise ortak duyudur. Ortak duyu muhakeme, tez, mantık ve düşünce gerektirmez, zaten mevcuttur; tamamen tanıdık ve yaygın bir biçimde paylaşılandır.[7]

5. Dick HEBDIGE, *Gençlik ve Altkültürleri*, 18
6. Meral ÖZBEK, *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, 80
7. *a.g.k*, 80

Dolayısıyla dışlama eylemine her katılanın, bu eylemin hizmet ettiği ideolojiyle bilinçli bir ilişkisi olduğu söylenemez. Dışlama bir dizi karmaşık ilişki ve sürecin sonucudur; bu nedenle akla birçok soru gelir: Dışlayan dışladığının ne kadar dışındadır? Dışlamanın amacı ne olursa olsun, içeriğindeki şiddet bir iktidar ilişkisinin sonucu değil midir? Dışlayan dışlarken kendisini kabul edilmiş mi hissetmektedir? Dışlamaya bilinçli bir iradenin etkisi nedir? Ya da dışlama içtepilerin etkisi altında mıdır? Dışlamaya katılan bireyin ret ve kabul ölçüleri ne kadar tutarlıdır? Yoksa birey toplumsal, kurumsal ya da kişisel konumunu sürdürmek ya da toplumsal uyum oranını geliştirmek için mi böyle davranmaktadır? Buradaki ana motivasyonları ortaya koyabilmek için her bir olayı tek tek çözümlemek gerekmektedir.

Örneğin Sartre'a göre, Yahudi karşıtlığı, Yahudi karşıtının kendisiyle ya da içinde bulunduğu durumla ilgili alçaltıcı bulduğu şeylerin sorumluluğundan kendini kurtarmasına yardımcı olur. "Yahudi karşıtı, dünyanın yanlış ya da eksik bir düzen içinde olduğunu keşfetmekten korkar. Çünkü o zaman bir şeyler geliştirmek ya da değiştirmek gerekecektir. Bunun sonucu da, insanın acı verici ve sonsuz bir sorumluluğu sırtlayan, kendi yazgısının efendisi olarak ortaya çıkmasıdır. İşte bu yüzden Yahudi karşıtı, bütün sorumluluğu Yahudi'ye yükler." Ayrıca Sartre Yahudi karşıtının sertliğinin altındaki gizli inancın kötülükten sonra uyumun geleceği olduğunu savunur. Bunun yanında, Sartre, dışlama eylemine katılanlarda bir başka güdünün gelişebildiğini de ekler. İyilik adına, kötülükle savaşma adına "her şey mubahtır" durumu gerçekleşebilir. Bu meşruiyet içinde, birçok güdü, bilinçaltında açığa çıkmamış çeşitli tepkiler kendini gösterebilir. Örneğin, sisteme yabancılaşarak ona boyun eğen ve bu belirsizliğin içinde sıkışan insan büyük korkularla doludur. Bu nedenle, hayatını sürdürmek için güç maskesi takar. Böylece, bu zıtlık içinde kısılıp kalır. Bir hedef karşısında ise ikili bir imkân gelişir. Birincisi, suçluyu netleştirip kendini kabullenmek, diğer bir deyişle 'öteki'ni göstererek kendi kimliğini belirginleştirmektir. İkincisi ise, yabancılaşmanın, toplumsal ve politik yaşam içinde irade sahibi bir özne olmanın, dolayısıyla kendini belirsiz tehlikelere karşı açık hissetmenin gerginliğini şiddete dönüştürerek, bunu suçlu görünen he-

defe yöneltip boşaltma imkânıdır. Ve bu esnada psikolojide "yer değiştirme" olarak adlandırılan bir savunma mekanizmasının gerçekleşmesi mümkün olur.

Birbirleriyle karmaşık bir şekilde iç içe geçmiş toplumsal çelişkiler içinde her eylemin ya da eğilimin karşıtını ürettiğini, hatta bunu kendi içinde barındırdığını kabul edersek, her bir dışlama ya da sindirme olayının genel toplumsal egemenlik ilişkileriyle nerede bütünleşip, nerede karşı karşıya geldiğini ortaya koymak zorundayız. Vurgulamış olduğumuz gibi, bir olayda bir araya gelen grupların aynı eyleme yükledikleri farklı anlamlar kimini iktidarla daha da bütünleştirirken kiminin de çelişkilerini derinleştirmektedir. Ancak bu öznellikler bir yana, ortak eylemin kendisi de bireyler üstü olarak incelenip çözümlenmelidir.

Raymond Williams'a göre, her belirli dönemde örgütlenmiş, yaşanana hâkim ve etkili olan, tanımlanması uygun merkezi pratikler, anlamlar ve değerler sistemi vardır. Bu hâkim kültürel sistem statik bir yapı değil, sürekli bir içine alma süreci oluşturur. Eğitim kurumları başta olmak üzere, belirli kurumlar aracılığıyla değişik sınıfların yaşam koşullarına içkin olan anlamlar ve değerler içerisinden yalnızca bazıları "vurgu için seçilir." Bu merkezi çekirdek dışında kalan anlam ve değerler sürekli olarak yeniden yorumlanır, sulandırılır ya da hâkim kültür içindeki öğeleri destekleyecek ya da en azından karşıt olmayacak biçimlere sokulur. Hâkim sistem, böylelikle kendisine karşı pratikleri, anlam ve değerleri içine alabilmek için sürekli olarak kendini "üretmek" zorundadır. Dolayısıyla dışlayanla dışlanan arasında kültürel ve ahlaki anlamda net bir ayrım çizmek söz konusu değildir. Her dışlanan grup için, mutlaka hâkim kültürün, hâkim ideolojinin dışındadır, diyemeyiz. Böyle olsa da olmasa da, her dışlama ilişkisi aynı zamanda bir egemenlik ilişkisidir. İktidarda olan, diğerini ya kendi kurallarına uymaya zorlamış, ya dışlamış ya da yok etmiştir.

Burada daha çok söz konusu olan, bu dışlama eylemlerinin hangi durumlarda hangi mekanizmaları kullandıkları ve bu mekanizmaların ekonomik, politik, kültürel, sosyal alanlardaki iktidar mekanizmalarıyla ideolojik arka planda bütünleşip bütünleşmedikleri-

dir. Diğer yandan bir o kadar önemli olan, dışlanan grubun egemen ilişkiler içinde nerede durduğu ve gürültülerin dibinde kendi sesini yarattığı bir alt kültür oluşturup oluşturmadığı, bu alt kültürel zeminde, politik bir özneleşme sürecine girip girmediğidir.

Ülker Sokak'ta, Mahallenin nüfus toplamı olarak bütünsel toplum ile o bütünsellikten "kopmuş" toplumsal grup arasındaki çatışma, bir alt kültürü oluşturan travesti ve transeksüellerin önce kuşatılması, sonra da dışlanması biçiminde geliştirilmiştir. Bunun karşısında travesti ve transeksüellerin tavrı ne olmuştur? Onları, dışlanmanın özne olmayan kurbanları olarak değerlendirmek doğru mudur? Egemen kültürel örüntülerin temsiliyetiyle ortaya çıkarak Ülker Sokak'ta ittifak kuran toplumsal gruplar karşısında alt kültürel bir bütünlük kazanmış olan travesti ve transeksüellerin direnişleri ya da savunma mekanizmaları nasıl olmuştur? Foucault'nun iktidarın işleme mekanizmalarına dair yaklaşımları düşünülürse, "tabi grupların alt politikası" olarak tanımlanabilecek alt kültürlerin söylemleri ile kamusal söylemin sanılanın ötesinde bir işlevsel bütünlük oluşturduğu tezi Ülker Sokak'ta hayat bulmuş mudur? Bu soruları yanıtlayabilmek için iktidar ve alt kültür kavram ve ilişkilerini anımsamak yararlı olacaktır.

İktidar ve Alt Kültür

> "Bir oyun oynuyorlar. Oyun oynamadıkları üzerine bir oyun oynuyorlar. Şayet onlara onlar olduklarını göstersem, kuralları yıkacağım ve beni cezalandıracaklar. Onların oyununu oynamalıyım oyunu gördüğümü görmeksizin."[8]

Alt kültürlerin egemen kültürel yapıyla arasındaki çelişkilerin niteliği, toplumsal yapının ve her alt kültürün oluşum tarihinin özelliklerine bağlı olarak farklılıklar gösterir. Alt kültürler mekân, sınıf, statü, etnisite, dil, cinsiyet, yaş, ideoloji, din gibi farklı faktörler çerçevesinde birbirlerinden oldukça farklı anlam ağları ve yaşam pratikleri oluştururlar.

8. R. D. LAING, *Yaşantının Politikası*, 195

Raymond Williams, bütün toplumsal pratikleri tek bir praxis'in, yani genel insani faaliyet ve enerjinin çeşitli biçimleri olarak görür.[9] Bu algılama biçiminde kültür, sadece üst yapısal bir olgu sayılmaz. Ve bu kültürel alanın tüm öğeleri özdeş değildir, içinde birbirleriyle çatışma halinde olan farklı kültürler vardır. Dolayısıyla hâkim kültürel yapı statik değildir, tersine sürekli bir içine alma mekanizması işletir. Her toplumda hâkim kültür sistemine dâhil olmayan çok fazla değer sistemi, alt kültür vardır. Alt kültürler, hâkim kültür açısından bir karşı alandır. Hâkim kültür genel siyasal ve ekonomik düzenin içinde geliştiği için, onun egemenliğinin sistemle ilgili işlem ve anlamları vardır. Dolayısıyla alt kültürlerin hâkim kültüre karşı direnişleri aynı zamanda sistem karşıtı bir nitelik taşır. Bu karşı direniş alt kültürlerin doğrudan doğruya ortaya koydukları bir şey değildir. Başkaldırı dolaylıdır ve kendini en çok üslupta dışa vurur.

Üslubun oluşumu sistemin düzenine karşı, herhangi bir alanda, herhangi bir nedenle işlenen bir "suç"la başlar. Bu suç varolan uyumsuzluğu kalınlaştırır ve ona ayrı bir dinamik kazandırır. Suç yeni jestleri beraberinde getirir ve üslup biçimini alır.

Üslup, alt kültürler açısından bir silahtır. Hâkim kültürün normalleştirme, uyumlulaştırma, rehabilite etme sürecini bozduğu durumda anormal sayılır. Bir sapmanın işareti olarak kabul edilir. Bu ise çoğunluğu kızdırır. Birlik, uyum, konsensüs gibi değerlerin hakimiyetinde olan çoğunluk tarafından kuşatılır. Bundan sonra ya dışlanır ya da düzene sokulur.

Hebdige'e göre, her alt kültür, üslubunu toplamsal varoluş hammaddesinin farklı işlenişinden alır. Bu hammadde ise ham değildir. Dolayımlıdır. İdeolojiyle sarmalanmıştır.[10] Dilin bu farklı işlenişi, hâkim ideolojinin yıpratılmasıdır. Ve bu açıdan tehlikelidir. Ama bu tehlike tek başına yıkıcı değildir. Çünkü alt kültürler ayrıcalıklı biçimler değillerdir. Sistemin üretim ve yeniden üretim döngüsünde içerilirler. Ayrıca kitle iletişim araçlarıyla ve kültür

9. Bkz. (6), ÖZBEK, 77
10. Bkz. (5), HEBDIGE, 60

endüstrisiyle kuşatılmışlardır. Bunlar alt kültürel direnişleri egemen anlamlar içine yerleştirirler. Yani bir sindirim sistemi görevi görürler. Bu kurumlar, sistemin kültürel ve zihinsel savunma mekanizmaları arasındadır. Egemen kültüre karşı direnişe geçen bir üslup ortaya çıktığında hemen harekete geçerler. Ya bu üslubu aşağılar, ya evcilleştirir ya da bir görüntüye, bir palyaçoya dönüştürebilirler. Üslup böylece etkisiz hale gelmiş olur.

Ama alt kültürel gereksinimler hep sürer. Böylece direnişin de sürekliliği olur. Sürekli yeni formlar, yeni biçimler altında devam eder. Dolayısıyla, her alt kültürel çıkış, belli sorunlara kendi özgünlüğü içinde çözüm getirir. Her alt kültür ortak bir üsluba başka anlamlar yükler. Bazen en sıradan nesneler bile o alt kültürel alanda bambaşka anlamlar yüklenip çok aykırı bir kimliği ifade edebilir ve kendi direnişini başlatabilir. Ama yine de kültür endüstrisi tarafından kuşatılıp piyasaya düşürülebilir.

Rolf-Scwenater'e göre, "İdeal kültürler toplumsal bütünün değerler sistemiyle diyalektik olarak bağlıdırlar; (ama) bu toplumsal bütüne tam olarak uyumu da önlerler."[11] Ve "dönüşümleri normalleştirme sürecini bozarak 'doğaya' karşı çıkarlar. Söz konusu dönüşümler sessizce çoğunluğu kızdıran, birlik ve uyum ilkesine karşı çıkan ve konsensüs mitiyle çelişen jestler ve davranışlardır."[12]

Bu çerçevede, egemen sınıf ile hâkim kültürün çifte eklemlenmesi diyalektiğinde gelişen biçimler olan alt kültürler zemininde, kimi zaman politik örgütlenmeler oluşurken, kimi zaman da kendiliğinden bir direniş şekillenir. Dolayısıyla her birinin hâkim yapıyla olan çelişkileri/çatışma düzeyleri birbirlerinden oldukça farklıdır. Alt kültürel zeminde, egemenliğe karşı oluşan politik gruplar genellikle direnişi sürükler. Direnişler kimi zaman kendi iktidarını yaratmak, kimi zaman da kendine sosyal yaşam alanı sağlamak için gerçekleşir. Bu hedefler o alt kültürün iktidarla olan diyalektik ilişkisini ve ortaya çıkan yaşam pratiklerini doğrudan belirler. Ama hiçbir durumda, egemen kültürün hegemon-

11. *a.g.k.*, 5-10
12. *a.g.k.*, 21

yası mutlak kültürel egemenlik anlamına gelmiyor. Dolayısıyla bu hegemonyaya rağmen o alt kültür ya da o kültürel örüntü kendini var ediyor ama geliştiremiyor, yayılmak istediği zaman da egemen kültüre çarpıyor ve genellikle şiddetin bir biçimine maruz kalıyor. Bu şiddetin düzeyi, yöntemi, aracı, meşruluğu ise hâkim kültürel yapının özellikleriyle ve alt kültürel oluşumun neyi ne kadar "bozduğuyla" ilgilidir.

Travesti ve transeksüeller Ülker Sokak'ta şiddeti çok boyutlu olarak yaşadılar. Bu şiddet hangi çelişkilerin sonucudur? Ülker Sokak'ta dışlanmış olan travesti ve transeksüeller hangi alt kültürel özelliklere sahiptirler? Nasıl bir kültürel örüntü içinde kendilerini var etmişlerdir? Bulundukları coğrafyada, hâkim olan iktidar yapısıyla ne tür çelişkiler yaşamaktadırlar? Bu çelişkiler karşısındaki tutumları nelerdir?

Feminist analizin bize gösterdiği gibi, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim birbirinden farklı durumlardır. Bunları bütünleştirmek, tek bir tanım içinde ele almak, geleneksel hetero normatif zihniyetin bir sonucudur. Dolayısıyla, biyolojik cinsiyetiyle cinsiyet kimliği uyuşmayan, yani kendilerine verilen kadın ya da erkek kimlikleriyle sorunu olan transgenderlardan bahsederken, cinsel kimliklerini cinsel yönelimleri temelinde tanımlayan eşcinselleri işaret etmiyorum. Ama hakim geleneksel algılara karşı transgender ve eşcinsel bireyler birlikte göğüs germek zorunda kalıyorlar, hepsine birden "ibne" deniyor, homofobik şiddetten birlikte etkileniyorlar. Bu nedenle, travesti ve transeksüeller, Türkiye'de eşcinsel alt kültür içinde şekillendiler.

Cinsellik Temelinde Gelişen Bir Alt Kültür: Eşcinsellik

"Ondaki her şey parlak bir yüzeydir: Saklı, gizli, esrar yoktur..."

"Kendi cinsini sevmek, cinsel birliktelikte kendi cinsine yönelmek" olarak bilinen eşcinsellik nasıl olur da bir alt kültür olabilir? Cinsel yönelim alt kültürel gruplaşmada temel bir etken sayılabilir mi? Evet, eşcinselliğin temelinde cinsel yönelim vardır. Ancak eşcinselliğin ayrı bir alt kültürün belirleyici niteliği olması doğal bir cinsel

yönelim ayrışmasından kaynaklanmamaktadır. Cinsel ilişkilerin biçimi, yöntemi ve hayali üzerinden bir yaşam tarzının, söylemin ve üslubun gelişmesi bize daha çok cinselliğin nasıl bir toplumsal kuşatılmışlık ve belirlenim içinde olduğunu göstermektedir.

Cinselliğin güç ve iktidar ilişkilerini besleyerek siyasal anlamlar taşıdığı tarihimizde ve çağımızda, heteroseksüellik gibi, bir cinsel yönelimden başka bir şey olmayan eşcinselliğin maruz kaldığı ataerkil dışlama, hâkim cins kimlikleriyle girdiği çelişki ve çatışmalar, ona sosyal ve siyasal anlamlar katmıştır. Eşcinsellik yüzyıla yakın bir süredir ayrı bir toplumsal kimlik, daha da uzun bir süredir ise tüm dünyada ayırt edilebilen alt kültürel grup özelliğidir.

Ama öte yandan eşcinselliğin ne olduğu üzerine bir tartışma da sürüp gitmektedir. Çeşitli bilim dalları, eşcinselliği kendi yöntemleriyle incelemişlerdir. Nörologlar ve fizyologlar eşcinselliğin biyolojik temellerini, psikologlar ergenlik öncesinden, hatta bebeklik döneminden itibaren insan cinselliğinin "öncellerini", evrimci biyologlar eşcinselliğin genetik evrimini farklı bakış açılarıyla araştırmışlar, zoologlar ise hayvanlardaki cinsel ilişkileri model olarak alıp insan eşcinselliğiyle karşılaştırmışlardır.

Milliyet gazetesinin 14.06.1985 tarihli şu haberi zoologların bu tür araştırmalarına bir örnektir:
"Tayvan'ın başkenti Taype'deki hayvanat bahçesinde bulunan üç dişi zürafanın dört yıl önce öldüğü, o tarihten beri yalnız yaşayan erkek zürafaların sonunda eşcinsel davranışlar gösterdikleri bildirildi."

Zoologlar, fizyologlar ve biyologlar tek hücreli yaratıkların kendi kendilerini dölledikleri noktasında şimdilik fikir birliği içindedirler. Yine bazı solucanların erselik oldukları, hatta eşcinsel eğilim taşıyan hayvanların hayli yoğun olduğu, örneğin erkek kedilerin cinsel ilişkilerde bulunabilmeleri için kendi cinsleriyle bir temasta bulunması gerektiği vb. bulgular yaygınca bilinmektedir. Bu tür bulguların örnekleri çoktur. Ancak söz konusu insan olduğunda eşcinsellik çok sorunlu bir kavram haline gelmiştir.

Uzun yıllar boyunca, eşcinsellik bir hastalık olarak tanımlandı ve eşcinseller, psikiyatri tarafından tanımlanmış, meşrulaştırılmış ağır işkencelere maruz kaldılar. Son yirmi yılda kendi varlığını kabul ettiren eşcinsel hareketin bir kazanımı olarak, psikiyatri, eşcinselliği artık hastalık olarak tanımlamadığını açıkladı ama transgender olmak, patolojik bir durum olarak tanımlanıyor. Bu patolojinin adı ise, "Cinsiyet Kimliği Bozukluğu".

Sosyal bilimler içinde de eşcinsellik ve transgender tanımları üzerine farklı yaklaşımlar ve aşamalar yaşandı. Feminist analizin sosyal bilimler alanında ağırlık kazanmasıyla, cinsiyetteki biyolojik değişkenler ne olursa olsun, insanın cins kimliğinin, dolayısıyla bu çerçevede oluşan kişiliğinin ve çevresiyle kurduğu ilişki biçiminin toplumsal olarak oluştuğu, bu nedenle kadınlığın ve erkekliğin toplumsal cins kimlikleri olduğu analizi, genel olarak kabul edildi. Cinsel yönelimle cinsiyet kimliği arasındaki ayrımın konulmasıyla birlikte, bu iki alandaki araştırmalar birbirinden ayrıldı. Ancak bu araştırmalar ve ortaya konan analizler oldukça çeşitlidir. Örneğin, eşcinselliği yaratan toplumsal nedenler, eşcinselliğin kültürel ve kimliksel özellikleri, toplumsal yapı içindeki konumları vb. incelenir. Eşcinselliğin, cinselliğin tüm biçimlerinde olduğu gibi farklı kültürlerde farklı anlamlar kazandığı ön kabulünden hareketle, çeşitli toplumlarda eşcinsel yaşamın, eşcinsel kültürel oluşumların, eşcinsel söylemlerin özellikleri üzerine araştırmalar yapılır. Farklı yöntemler ışığında sürdürülen bu araştırmalar birbirinden oldukça farklı çözümlemeler geliştirirler. Bu farklılaşma sadece sosyal bilimlerde değil, tüm bilimsel çalışmalarda, hatta tüm görme ve söyleme biçimlerinde gelişir. Çünkü nereden ve hangi bakış açısıyla ifade edilirse edilsin, her konuda olduğu gibi, eşcinsellik üzerine söylenen her sözde ideolojik bir bakış açısının farklı yansımaları vardır.

Bu nedenle, yirminci yüzyılın son çeyreğinde ciddi bir güç kazanan eşcinsel hareket içindeki tartışmalarda, "eşcinselliğin nedenleri" üzerine yapılan araştırmalar ciddi bir eleştiri konusu olmaktadır. Bu anlama çabasının arkasında, genel olarak, "eşcinselliği normal bir davranış olarak görmeme" zihniyetinin yattığı düşünülmektedir. Örneğin psikiyatr Sinan Düzyürek'e göre, "Eşcinsel

olduğunu nasıl ve ne zaman anladın?" sorusu eleştiri ve heteroseksist bir yük taşımaktadır. Kimine göre eşcinsellik bir yönelimdir, kimine göre kişinin psiko-fiziksel kaderini bir yönelime dönüştürebilmesidir. Genet'nin ünlü sözü ise günümüzde eşcinseller tarafından oldukça benimsenmiştir:

"Eşcinsel olduğumu anladım. Tamam, bu panik yaratacak bir şey değil. 'Nasıl' ve 'neden' soruları gereksiz. Gözlerimin neden yeşil olduklarını merak etmek gibi."

Bu araştırma da, genel çerçevenin içinde, eşcinselliğin neden ya da nasıl oluştuğundan çok cinsel yönelimden kaynaklanan bir özelliğin nasıl olup da alt kültürel gruplaşmanın temel özelliği haline geldiği sorusunun cevabına gereksinim duymaktadır.

Foucault sürekli olarak "eşcinsel olmaya çalışmalıyız" dediğinde bedensel olanı da içeren ama onun çok ötesinde bir durumu işaret ediyor olmalıydı. Buna göre, eşcinsellik sadece farklı bir cinsel yönelim değil, eşcinsellerin kendi yarattıkları kültürel ve politik yaklaşımların sonucu olan yaşam biçimleriydi.

Araştırma öncesinde görüşlerini aldığım bir gey bu durumu şöyle ifade ediyordu:

"Bizler yalnızca yatak odasında değil, her zaman ve her yerde geyiz. Yani eşcinsellik yatak odasının ötesinde bir şeydir. Genet ne diyor: 'Eşcinsellik, eşcinseli yasadışı bir konuma yerleştirdiği için onu toplumsal değerleri yeniden gözden geçirmeye zorlar.' Ben de öyle düşünüyorum. Eşcinsellik sadece cinsel yönelim değildir, bir yaşam biçimidir. Eşcinsellik hâkim toplumsal kategorilere rağmen kendisini var etmeye çalıştığından tüm kurumları karşısında buluyor. Bu nedenle de yaşamın her alanında farklılaşmak zorunda kalıyor. Ayrı bir alt kültür haline gelmesi de bundan kaynaklanıyor."

Bu görüşler, KAOS GL dergisinde, yine bir eşcinsel olan Gaye Efendisiz tarafından da savunulmuştur:

"Eşcinsellik, bağımsız bir varoluş olarak bir karşı duruştur. (...) Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin üstüne toplumsal kadınlık ve erkeklik olarak kurulmuştur. Bu anlamda erkeklik ve kadınlık

birer toplumsal kategori olarak ortaya çıkar ve insana doğumdan itibaren dayatılır."[13]

O halde, kendisinden beklenen cinsel yönelimin dışına çıkınca, toplumsal cinsiyet konumunu kaybetme riskine girmektedir. Bu vazgeçiş sadece kadın iken erkek olmanın ya da erkek iken kadın olmayı istemenin ötesinde, kendi cinsel kimliğini yeniden tanımlama arayışı da olabilir. Bu anlamda, erkek eşcinseller için, "kadınlara özenirler", kadın eşcinseller için de, "erkeklere özenirler" düşüncesi varolan toplumsal cinsiyet rollerini değişmez ve meşru gören bir zihniyetin ürünüdür. Yani eşcinsellik iki kategoriden birini seçmek değil, cinselliğini bu kategorilerin toplumsal alışkanlıklarının dışında yaşama arzusudur. Transgender konumu ise, farklı bir kategoride varolma ya da kategorilerin dışına çıkma arayışı olabilir. Bu kadar ileriye gidilmediği durumlarda da, yani varolan cins kimliklerini kabul edip, birinden diğerine geçen transgender olma halinde bile büyük bir tepki doğuyorsa, cins kimliklerinin toplumsal işlevi ciddi bir sorgulamayı hak etmektedir. Kadınlık ve erkeklikten beklenenlerin birisini bile yerine getirmeme, toplumsal sistemlerin en önemli ayaklarından biri olduğu anlaşılan cins kimliklerini sarsma anlamına gelmektedir ki, bu da, farkında olsa da olmasa da, eşcinseli ve transgender bireyi toplumun dışına itmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, kadınların erkeklerle kurdukları cinsel ilişki biçimi toplumsal kurumların işleyişine şu ya da bu şekilde bağımlıdır. Bu ilişki biçiminin değişmesi, toplumsal ve siyasal birçok kurumu harekete geçiriyorsa, kadın ile erkek arasındaki cinsel ilişkinin derin bir toplumsal ve siyasal çelişki barındırdığını söyleyebiliriz.

Bu çelişkilere bir de kültürel çelişkiyi eklemek yerinde olabilir. Firestone'a göre, cinsel rol ayrımı insan yaşantılarını da ikiye bölmüştür, erkekler ve kadınlar gerçekliğin bu apayrı yarılarında yaşamaktadırlar. Kültür de bunu yansıtır. İkisi arasında sürekli bir diyalektik etkileşim olsa da, kadınlar ve erkekler ayrı kültürel üretimler gerçekleştirmişler ama bu arada erkekler kendi ege-

13. Gay'e EFENDİSİZ, "Eşcinsellerin Kurtuluşu Aynı Zamanda Heteroseksüelleri de Özgürleştirecektir", 3

men kültürlerini tekleştirerek, insana ait, evrensel vb. kılmışlardır. Firestone bu değerlendirmeyle birlikte varolan cinsel kategorileri aşan sanatçılardan bahsetmiştir:

"Proust, Joyce, Kafka çapındaki yazarlar bunu ya kendilerini kadınla bedensel olarak özdeşleşerek (Proust), ya iki cinsi ayıran çizgiyi imgelemlerinde aşarak (Joyce) ya da bu ikilikten hemen hiç etkilenmeyen imgesel bir dünyaya çekilerek (Kafka) başarmışlardır."[14]

Türkiye'de eşcinsel olduğunu açıkça ifade eden şair Murathan Mungan da bu ikiliğe vurgu yapmıştır:

"Bana hiçbir şey kadın-erkek ilişkisi kadar sentetik gelmiyor. Kadın-erkek ilişkisi bence bir ütopyadır, gerçek bir yalandır. Aradaki duvarlar tıpkı sınıf ilişkileri gibi yıkılmadığı sürece bu sürüp gidecektir. İki ayrı dünyada toplumsal belirlenimlerle büyümüş, birbirine çok kapalı iki dünyanın bir araya geldiklerinde ürettikleri dünya, işte Kırk Oda'nın masalları."[15]

Kültürü "insanın düşünebildiklerini, yapabileceklerinde gerçekleştirme çabası" olarak tanımlayan Firestone, egemen kültürün erkeklere ait olduğunu savunmaktadır. Eşcinsellik bu kültürle çeliştiği için erkek egemenliğinin tüm kurumlarını karşısında bulmaktadır. Yoksa eşcinselliğin cinsel yaşam anlamında erkeklerin çıkarlarına zarar vermesi söz konusu değildir. Tersine, hemcinsiyle ilişki kurmak tarihin en eski dönemlerinden beri erkeklerde yaygındır. Hatta ekonomik, siyasal, askeri iktidara sahip olan erkeklerin genç erkeklerle açıktan kurdukları ilişkiler bilinmektedir. Erkek eşcinselliğinin en yaygın olduğu Yunan, Girit, İspanyol, Kelt, Arap ve Norman kültürlerinin aynı zamanda savaş kültürünün en çok geliştiği toplumlar olması da dikkate değerdir. Ama bu kültürlerde, erkeklerin kendi aralarındaki ilişkiler her boyutta erkekliği besleyen, hatta kadını dışlayan normlar altında yapılmakta, üstelik aile yapısına zarar vermemektedir.

Heteroseksüel ilişki, egemenlik ilişkilerinin geçerli olduğu her toplumsal sistemin temel kurumu olan ailenin en önemli öğesi-

14. Shulamith FIRESTONE, *Cinselliğin Diyalektiği*, 177
15. Murathan MUNGAN, "Sözcüklerin Büyülü Prensi", 29

dir. Dolayısıyla, heteroseksüel ilişki cinsler arası iktidarı sürdürmüş ve hakim kültürün taşıyıcısı olmuştur. Egemen erkeklik, eşcinselliğin alt kültürel özellikler taşımasına karşı tutum geliştirmiştir. Çünkü eşcinsellik, kadın ve erkek arasındaki gerilimli iktidar ilişkisinin taşıyıcısı olmamasıyla farklılaşmıştır. Bu ise kültürel ve ideolojik bir parçalanma oluşturmuş ve bulunduğu her zeminde kendi üslubunu geliştirmiştir. Farklılığın oluşturduğu dışlanma, ilk aşamada cinsel ve sosyal arayışlarla bir araya gelen eşcinselleri kendi aralarında dayanışmaya, ortak tavır ve birlikte yaşam alışkanlıkları geliştirmeye itmiştir. Böylece bir alt kültür olarak eşcinsellik alanı egemen kültürün çatışma zemini haline gelmiştir.

Erkek egemen kültür anlayışının bir diğer özelliği de düalist bakış açısıdır. Bunun en tipik örneklerinden biri kültür-doğa ayrımıdır. Bu ayrımda kültür, doğadan bağımsız, salt akıla dayanan bir düzeyde ele alınır. Doğa ise kadına aittir, ya da onunla özdeştir ve egemenlik altına alınması mümkündür. Erkek kültürü, doğa da kadını temsil ediyorsa, eşcinsellik neyi temsil etmektedir? O, hem sembolik hem de gündelik açıdan kökleşmiş doğa-kültür, kadın-erkek vb. düalizmleri parçalayan bir karşı-kültür değil midir? Eşcinsel alt kültürünün biyolojik olanla toplumsal olanın iç içeliğini sergilemesi bu sorunun olumlu yanıtına bir örnek olabilir.

Eşcinsel alt kültür, erkek egemen kültüre karşı hem düşünsel alanda, hem de düşünce alanından tamamen uzak olarak, yaşam alışkanlıklarında örgütlenen bir kanser hücresi gibidir. Geleneksel kadın-erkek ilişkilerindeki ve rollerindeki farklılaşma yaşamın tüm hücrelerine yayılan bir tehdit olarak da düşünülebilir.

Ataerkilliğe Karşı Eşcinsel Kimlik Mücadelesi

> "Erkeklik zor bir şey. Hiçbir kadın, topluma kadın olduğunu kanıtlamak zorunda değildir. Oysa bir erkeğin topluma erkek olduğunu kanıtlama sınavlarından geçmek zorunda kalması hoş ve imrenilecek bir şey değil. (...) Sürekli rekabete, üstünlük kurmaya ..., sebepsiz öfkelere, duygu bastırmalarına dayanan bir dünya."16

16. *a.g.m*, 29

Eşcinseller, dünyanın her yanında kimlik mücadelelerini verirken kendilerini "ataerkilliğe" karşı konumlandırdılar. Bu mücadeleyi verenlerin yüzde 90'ının erkek olması bile ataerkilliğin sırf kadın ile erkek arasındaki çelişkiyle sınırlı kalmadığını, temelini buradan da alsa, toplumsal, siyasal, kültürel egemenliğin zihinsel niteliği olarak anlaşıldığını, dolayısıyla erkek egemenliğe karşı mücadele veren biyolojik erkeklerin ataerkilliğe sembolik bir anlam yüklediklerini gösteriyor.

Cinsel ayrımın toplumsal örgütlenişinin erkeklik ve kadınlık açısından izlediği süreçlere ışık tutan feminizmin toplumsal cinsiyet kurgularına yönelik yapı sökümü, eşcinsel harekete teorik bir arka plan sağladı.

Lloyd'un ataerkilliği tartışırken, kadınsılığın ve erkeksiliğin tüm yaşam anlayışında varolan bir ayrım olduğunu savunması, özellikle Spinoza'ya yaptığı vurgularla birlikte düşünülürse eşcinsellerin karşı olduklarını ifade ettikleri ataerkilliği tarif ediyor.

"Erkeklik metaforu, düşüncelerin felsefi olarak dile getirilişlerinde ve akıl ideallerinin derinliklerinde gömülü olan bir metafordur. Ve kendimizi, erkek veya kadın olarak görme biçimlerimiz üzerinde köklü etkisi olan akıl yürütme biçimlerimizin oluşturucusudur."[17]

Lloyd'a göre, aklın erkekliği tam olarak ne cinsiyetten, ne de toplumsal cinsiyetten gelen bir şeydir. "Söz konusu olan özne, ne erkeklerdir, ne de kadınlar, sadece kavramlar veya ilkelerdir. Bu, simgelerin işleyişiyle ilgili bir erkekliktir." Cinsel ayrımın toplumsal örgütlenişinde kadınsı olan, basitçe dışlanmamış, kadınsılığın içeriği bu dışlama yolu ve süreçleriyle oluşturulmuştur.

Tartışmalar farklı çerçevelerde sürmüş, özellikle ataerkillikle farklı iktidar mekanizmaları arasındaki bağ sorgulanmıştır. Her ne kadar ataerkilliğin, kadınların ve erkeklerin iradelerinden bağımsız, siyasete ve sosyal yaşama egemen olan zihniyetin sembolik ifadesi olduğu yaygın bir görüş olsa da, "erkek kimliği"nin,

17. Genevieve LLOYD, *Erkek Akıl*, 8

egemen kültürle iç içe geliştiği için kadın ve erkek cinslerine kendini dayatma biçimleri üzerinde durulmuştur. Bu görüşe göre, erkek egemenlik, erkeği de kadını da o sosyal sınıfın, o kültürel bağlamın da etkisiyle kendi egemenlik ölçülerine göre şekillendirir. Bu erkeklik tarafından belirlenen cins çerçevesi "insanca" diye tanımlanarak kadın ve erkeğe benimsetilir. Çeşitli nedenlerden dolayı bu rolleri kurumların dayattıkları biçimde oynamayanlar ise kurulu düzen için yük, hatta tehlike haline gelirler. İşte dışlama, imha, kapatma, asimilasyon, bu durumda hegemonik toplumsal, siyasal ve kültürel yapı tarafından geliştirilir.

Connell'ın bu tartışmalara katılırken geliştirdiği yorum, eşcinsel hareketin "erkek egemenlik" olarak tarif ettiği "sistemle", diğer yandan heteroseksüellerle eşcinseller arasındaki ilişkiyi anlamak açısından bir yol açıyor. Connell "erkek egemenliği" yerine "hegemonik erkeklik" kavramını kullanıyor. Ona göre, hegemonik erkeklik daima kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edilmektedir ve farklı erkeklik biçimleri arasındaki etkileşim ataerkil toplumsal düzenin ayrılmaz bir parçasıdır.[18]

Connell'ın "hegemonik erkeklik" kavramında "hegemonya" fiziksel ve kaba gücü değil, özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan, toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlük anlamına gelmektedir. Yani Connell salt erkeklerin kadınlar karşısındaki üstünlüğünden bahsetmez. Ona göre kültürel hegemonya 'erkeklik'le sembolize ediliyor ve hegemonik erkekliğin kamusal olduğu vurgulanıyor.

Ülker Sokak, ataerkil şiddet biçimleriyle hegemonik erkekliğin nasıl iç içe yürüdüğünün küçük bir örneğini yaşadı. Bu şiddeti sadece erkekler yürütmedi, tersine travesti ve transeksüellere karşı geliştirilen örgütlü dışlama eyleminin öncüsü bir grup kadındı. Connell'in bu noktada geliştirdiği iki önemli kavram bu süreci anlamak açısından da yararlı olabilir: "Tabi kılınmış erkeklik" ve "ön plana çıkarılmış kadınlık". Connell'a göre, hegemonik erkeklik ve

18. R. W. CONNELL, *Toplumsal Cinsiyet Ve İktidar*, 245

ön plana çıkarılmış kadınlık, tüm kadınlar ve tabi kılınmış erkeklerle bağlantılı olarak inşa edilir.[19]

Connell bir adım daha atıyor ve çağdaş hegemonik erkekliğin en ayırt edici özelliğinin heteroseksüellikle, diğer yandan evlilik kurumuyla sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu, dolayısıyla tabi kılınmış erkekliğin en önemli biçiminin de eşcinsellik olduğunu söylüyor.

Fakat "tabi kılınmışlık", kavramın da çağrıştırdığı gibi, daha önce kadınlar için vurgulanan suç ortaklığını da içeriyor. Daha önce kültürel hegemonya üzerinde dururken, hegemonyanın rıza gerektiren yönü, egemenle tabi olan arasında nasıl bir iç içelik ve karşılıklı etkileşim yaratıyorsa, hegemonik erkeklik ile tabi kılınmış erkeklik arasında da aynı etkileşimin olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, erkek egemenlik, genel hegemonik zihniyeti ifade eden bir simge olarak kullanılırsa, toplumsal erkeklik ve kadınlık öğelerinden kopuk değildir. Kadınlar ve erkekler, bu zihniyetin hem mağduru, hem de suç ortaklarıdır.

Ülker Sokak bu suç ortaklığının trajik bir örneğidir. Suç ortaklığı varsa, suç nedir ve kimler tarafından, neden, nasıl işlenmiştir? Diğer yandan, Connell'ın tabi kılınmış erkeklik kategorisinde ifade ettiği geylerin ve aynı zamanda lezbiyenlerin, travesti ve transeksüellerin erkek egemenlikle yaşadıkları toplumsal çelişkinin nedeni nedir?

Bu sorulara feminist tartışmalardan ve eşcinsel yazından etkilenerek verilebilecek ilk cevap ataerkil sistemin kendisini var edebilmesi için, kendi varlık zemininin, yani bedenler arası geleneksel ilişki biçiminin sürmesi gerektiğidir. Kadınların bedenleri bu nedenle bin yıllardır denetim altındadır. Kadın ile erkek arasındaki ilişki biçimi, özellikle aile kurumu, ataerkil sistemin kendisini yeniden ürettiği temel bir alandır. Eşcinsellik bu ilişki biçimini bozmaktadır. Bir önceki bölümde cinselliğin politik yönüne yapılan vurgu, burada bir kez daha tekrarlanırsa, cinsiyetler arasındaki geleneksel cinsel ilişkilerin dışına çıkıp alt kültürel bir toplumsal grup haline gelen eşcinsellerin ya da transeksüellerin sa-

19. *agk*, 248

dece Ülker Sokak'ta değil, dünyada da neden dışlandıkları, erkek egemen sistem tarafından neden kuşatıldıkları ve gelinen aşamada neden sistemle bütünleştikleri daha kolay anlaşılabilir. Bu sürecin nasıl yaşandığını ve eşcinsel-transgender alt kültür gruplarının, dünyada ataerkil dışlama karşısında verdikleri kimlik mücadelesini düşünerek Ülker Sokak'ta yaşananları anlamaya çalışmak, benzerlikleri, paralellikleri, farklılıkları ve sonuçları ortaya koyabilmek açısından yararlı olabilir.

a) Ataerkil Dışlama Tarihi ve Eşcinsellik

> "Onlar ki, bir sevdayı hala bir suç gibi yaşayanlar azaltarak kendilerini, büyüyorlar bir ayazda."[20]

Eşcinsellerin dışlanma tarihi, aynı zamanda ataerkilliğin kendi gelişim sürecini izlemek açısından da ilginçtir. Eşcinsellik tarihin son yüzyılında tanımlandı, daha önce de erkek kimliğini yıkan, zorlayan, parçalayan değil, tersine onu güçlendiren bir sınırda tutuldu. Dolayısıyla eşcinselliğin dışlanma tarihi hep kaba zora dayanmadı. Ama ataerkil sistem, eşcinsel ilişkinin en yaygın olduğu toplumlarda bile aile kurumunu zedeleyecek en küçük bir yaşam biçimine izin vermedi.

Örneğin Avustralya'da bazı yerli kabilelerde genç erkeklerin tam erkekliğe erişebilmek için geçici olarak kadınlardan vazgeçmek ve yaşlı erkeklerle cinsel ilişki kurmak zorunda oldukları çeşitli antropolojik araştırmalarda ifade edilir.[21] Yine Pers, Isparta, Kartaca, Çin ve eski Meksika uygarlıklarında çok yaygın olan erkek eşcinselliğin devletçe açık biçimde onaylandığı bilinmektedir. Şamanizm'den Zerdüştlüğe kadar birçok inançtan da örnek verilebilir. Tevrat, İncil ve Kuran'da eşcinsellikten söz edilmesi, o dönemlerde de bu olayın varlığını ortaya koyar. Çeşitli kaynaklara ve bugüne kalan anlatılara göre, kendi cinsiyle ilişki kurmak açık ya da gizli birçok toplumda yaygındır, ama bunların hiçbiri erkekliğe karşı bir tehlike yaratmamış, tersine onu güçlendirmiştir.

20. Murathan MUNGAN, *Osmanlı'ya Dair Hikayat*, 44
21. Claude LEVI-STRAUSS, *Yaban Düşünce*, 114

Öte yandan, kadınların kendi aralarında aynı tür ilişkilere girmesi baştan beri kabul görmemektedir. Kadınların annelik ve eş olma dışında, hemen hiçbir toplumda ne cinsel, ne de sosyal bir ilişkiye girmelerine izin verilmiştir. Savaşan erkekler, düşünen erkekler, sosyalleşen, siyasallaşan erkekler, kendi uygarlıklarını kurduklarında, başka türlü bir deneyim yaşamasına izin vermedikleri kadını hem dışlamışlar, hem de kendi aralarında geliştirdikleri ortak yaşamın içinde çok zengin deneyimler biriktirmişlerdir.

Bilginin tekeline ve iktidarına sahip hegemonik erkekliğin kadınlarla ayrı, tabi kılınmış erkeklerle ayrı bir cinsellik yaşaması ve her ikisinin işlevlerini birbirine kesinlikle karıştırmaması önemlidir. Hatta Platon, Şölen adlı kitabında iki ayrı ilişkiyi tanrısal dayanak anlamında bile ikiye bölmüştür. Buna göre kadınlarla ilişkiyi simgeleyen avam Aphrodite ve erkek-erkeğe ilişkiyi simgeleyen ise erdemli Aphrodite'dir. Kadınların Yunan toplumundaki aşağı rolü düşünülürse, aşkın erdemlisinin neden erkeğe karşı geliştiği kolayca anlaşılabilir. Kadın cinselliği evlilikle birlikte ve eş olmaya doğru yönlendirilmek durumundadır. Dolayısıyla sıradan, avam Aphrodite sadece çocuk doğurmak için gereklidir. Çünkü kadınlar soylu bir ilişkiyi sürdürebilecek kapasitede değillerdir. Yüce Aphrodite ise, felsefi, politik, yaşamsal paylaşımların bedensel boyuta sıçramasıdır. Geliştiricidir. Soyludur. Hoca-öğrenci ilişkisini de kapsayan bu aşka 'Sokratesvari aşk'[22] da denir. Saygı uyandırır. Hatta zaman zaman imrenilir. Ataerkilliği beslediği için egemen kurumların herhangi bir şiddetiyle de karşı karşıya kalmaz. Ünlü yasa koyucu Solon bile, bu beraberlik tarzını, felsefi yüceltmelerinden sıyırarak çamurlara savurmuş olsa da desteklemiştir: "Çenede tüy bitmedikçe/güzel oğlan seveceksin"[23] sözü ona atfedilir. Onun desteklediği, çenelerinde tüy olmayan, yani hiyerarşi ilişkisinin sürebileceği, "tabi" statüsündeki erkeklerdir. Onlar da tıpkı kadınlar gibi hegemonik erkekliği güçlendirmektedirler.

Görüldüğü gibi, erkeklerin kendi aralarında bu şekilde kurdukları cinsel ilişki, ne aileyi, ne erkek kimliğini zedelemekte, tersi-

22. VOLTAIRE, *Felsefe Sözlüğü*, 31
23. *a.g.k.*, 31

ne erkek egemen kültürü kendi içinde beslemektedir. Gerçekten de Yunan kültüründe genç oğlanlarla aşk üzerine yoğun ve önemli bir tarih vardır. Ama bu tarih ünlü bir aşk destanı, bir aşk edebiyatı yaratmamıştır. Çünkü tüm genç oğlanlar erkektirler ve delikanlılık aşamasından geçtikten sonra, hem bir genç oğlana, hem de bir kadına sahip olacaklardır. Dolayısıyla bir başka erkekle girdikleri ilişki kalıcı değildir, bu ilişki temelinde bir ortak yaşam, aileyi andıracak bir birliktelik düşünülemez. Örneğin en önemli Yunan tanrılarından Apollon eşcinsel olarak bilinir. Bu, onun açısından aşağılatıcı değil soylulaştırıcı, güçlendirici bir durumdur. Burada hemen akla erkeklerin uzun savaş dönemleri boyunca yaşadıkları bağlılıklar, duygusal yakınlaşmalar, fedakarlıkta, cesarette, dayanışmada bütünleşmeler ve tüm bunların "terbiye edilmeyen güdüsel ihtiyaçları" şekillendirmesi, renklendirmesi gelmektedir. Büyük savaş yoldaşlığı, büyük acıların paylaşımı büyük ruhsal arkadaşlığı geliştirmiştir. Birbirleri için ölüme gitmek, bir başkasını ölümüne girdiği yolda yalnız bırakmamak, büyük bir düşünceyi, etkili bir ideolojiyi paylaşmak ve bu yolda ortak birçok deneyime sahip olmak erkek dünyasındaki bireylerde yoğunlaşan duyguların derinleşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, yüce olan, erkeklerin geçici aşklarıdır, bu aşk aynı zamanda dostluğun, yoldaşlığın bir uzantısıdır. Böylece erkeklerin kendi aralarında kurdukları cinsel ilişki, ayrı bir yaşam kültürü yaratmak bir yana, erkek kültürü besleyen bir niteliktedir.

Diğer yandan, bu ilişki biçiminin cinselliği üreme dışı bir alana kaydırmaya da etkisi olmuş, bu nedenle bir süre sonra ataerkil sistemin en önemli kurumu haline gelen aileyi tehdit etmeye başlamıştır. Böylece eşcinsellik aile kurumunun ekseninde gelişen ahlaki sistemden dışlanmaya başlamış ama yerleşik bir kültür haline geldiği için de yok edilememiştir.

Özellikle tek tanrılı dinler, kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan anatomik yapılarından yola çıkarak cinselliğin tek doğal yolunun heteroseksüel ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu uyumun da düzenleyicisi Tanrıdır. Tanrı, insanı çoğalmaya, kendini yeniden üretmeye yükümlü kılmıştır. Bu da ancak heteroseksüel ilişkiyle mümkündür. Ayrıca dinler, bir ideoloji, bir yaşam dü-

zenleme sistemi olarak algılanırsa, cinselliği neden kontrol altına almak istedikleri de daha iyi anlaşılabilir. İlk dinler dâhil, tüm dinlerde bir ideolojik yaşam öğretisi vardır. Feodalizm bu öğretiyi toplumsal ve siyasal yapısının temel anlayışı haline getirmiş ve kendisini de bu temelde oluşturmuştur.

Kısacası, Ortaçağa dek eşcinsellik, hem yüce hem de sıkıntılı, imkânsızlıkları ve kimi zaman da büyük arayışları, hatta isyanları içinde barındıran bir ilişki olarak gelmiştir. Bu döneme dek ailenin henüz toplumsal ilişkilerin, toplumsal üretim sisteminin merkezine oturmamış olması önemlidir. Ortaçağda yoğunlaşan feodal sistem hem üretim, hem de yaşam tarzının merkezine aileyi oturttuğu, üretim biçimini de ancak bu aileyi çevreleyen bağımlılık ilişkileriyle sürdürme zorunluluğu olduğu için, cinsellik de bu çerçeveye uygun yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönemde karı-koca evliliği yeni erdemin sembolü olmuştur. Dinlerin, özellikle kural ve kaideleriyle öne çıkarak yaşamı düzenleyen resmi ideolojiler haline gelmeleri, düşünsel ve pratik anlamda her alanda büyük bir baskıyı örgütlemiştir.

Bu dönemin eşcinselliği çağrıştıran en önemli sözcüğü Sodomi'dir. Sodomi, cinsel sapkınlık, cüzam veya spermi üreme dışında boşa kullanan her türlü davranışı ifade etmekle birlikte, genel olarak eşcinselliği tanımlıyordu. Ancak eşcinsellik bu baskıların gölgesinde hiç de geri adım atmadan sürmüş, özellikle Rönesans'la birlikte, Avrupa'nın sanatsal ve gündelik yaşamında açıktan dile gelir olmuştur. Eşcinsellik, daha sonraki yıllarda da varlığını sürdürürken, Leonardo da Vinci'den Shakespeare'e dek, Aslan Yürekli Richard'dan II.Eduard'a, eşcinselliğin yasal olmasını savunan Voltaire'den masalcı Anderson'a, Moby Dick'in yaratıcısı Melville'e, istemeden evlendiği söylenen Tchaikovsky'ye, eşcinsellik yüzenden hapse giren Oscar Wilde'a kadar birçok ünlüde, toplumsal onay kazanmış kişiliklerde sık rastlanan bir özellik olmuştur. Ancak bunun karşısında geliştirilen siyasal önlemler de sertleşmiştir. Örneğin, 538 yılında Roma İmparatoru Justinien, kıtlık, veba ve depremden eşcinselliği sorumlu tutan bir kararname çıkarmıştır. 1260'da Orleans Hukuk Okulu "lezbiyenlerin" klitorisinin alınmasına karar vermiş, 16. yüzyılda İngiltere'de

Kral VIII. Henry eşcinselliğin bir suç olduğunu ve ölümle cezalandırılması gerektiğini bildirmiştir. 19. yüzyılda Napolyon kanunlarıyla yönetilen Avrupa ülkelerinde eşcinsellikle ilgili kriminal davalar sona ermiştir ama 1861'e kadar İngiltere'de eşcinsel ilişkiler ölümle cezalandırılmaktaydı. Avrupa ülkeleri arasındaki karşılıklı etkileşimlerin sonucunda, bir süre sonra İngiltere'de de eşcinsellere yönelik ölüm cezası kaldırılmış ve en fazla on yıl süreli hapis cezasına çevrilmiştir.

Modernleşme, her alanda olduğu gibi cinselliğin üzerinden de kalın bir haleyi çekip almış ve "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" mantığını salt ekonomide değil, sosyal ve siyasal yaşamda da geçerli kılmış, bunu da özgürlük adına yapmıştır. Özgürlük bir yana, bu yaklaşım ne ölçüde bir serbestliktir? Kapitalizm açısından her şey işlevi oranında serbesttir. İşlevli olmayan, yararlı olmayan her şey marjinalleştirilir, anormal görülür ve dışlanır. Kapitalizm, aynı biçimde, eşcinselliği de bir kullanım alanına dönüştürmüş, burjuva ailesini, kent yaşamı ve güvenliğini, kısacası egemen kültürü tehdit etmediği sürece, onu bir tampon kurum gibi çalıştırmaya başlamıştır. Kapitalist sistem, kaçamakları hiçbir zaman reddetmemiş, hatta yer yer onlarla beslenmiştir. Ama her ilişki kullanıma dönük olduğu için en kapsamlı ataerkil iktidarı da o gerçekleştirmiş, kullanabileceğini kulanmış, geriye kalanı dışlamış, yok etmiş, asimile ya da marjinalize etmiştir. Diğer yandan, modern iktidar bilgiye dayanmaktadır. Bu nedenle, önce gizli-saklı ne varsa ortaya dökmüş, hatta bu nedenle yatak odalarının mahremiyetini bile bozmuştur. Gizli olan su üstüne çıkmış ya da çıkarılmış, kutsallık akla teslim olmuştur. "Akıl" ise kârın hizmetindedir; önceden gizli gizli yapılan, görmezden gelinen cinsel fanteziler bir özgürlük alanı olarak nitelenebilirse, şimdi, adı özel olan ne varsa açıktadır ve aklın denetimi altındadır.

Bu konuda Foucault şöyle diyor:

"Burjuva toplumu çarpıcı ve çatlak bir toplumdur. Söz konusu olan beden ve cinsellik üzerine kurulan iktidar türüdür... Cinselliği başından savmaya çalışmaz, iktidarın hızla güçlendirdiği helezonlarla cinsellik çeşitlerini kendine çeker, baraj kurmaz, azami doygunluk uzamları oluşturur"[24]

Foucault'nun da belirttiği gibi, modern çağ, klasizmden itibaren cinselliğe farklı bir iktidar yöntemiyle yeniden el koymuştur: Aklın aşkı ve akıl bozukluğunun aşkı. Modern zihniyete göre eşcinsellik ikincisine aittir. Yani deliliğin alanındadır. Meşru aşk ise bildik mekândadır: Anne-baba odası. Gerçi kapitalist gelişmelerle birlikte, alt ve üst yapıdaki sarsıntılar aile kurumunu da oldukça hafifletmiştir. Ama bu hafiflik onu daha da sağlamlaştırmıştır. Tanımlanan, aslında burjuvazinin ikiyüzlülüğüdür. "İlle de meşru olmayan cinselliklere bir yer ayırmak gerekiyorsa, en iyisi bu cinselliklerin şamatalarını başka yerde yapmalarıdır."[25] diye ifade edilen anlayış, üretimin değilse bile, kârın devreye girdiği bir mekânı kast etmektedir. Dolayısıyla, sistemin dışleri aile kurumu sayesinde istenilen hızda döner ve fahişelik gibi tampon bir kurumla da yağlanır.

Kapitalizm ve modernleşme, aynı zamanda, ideolojik merkezi kiliselerden üniversitelere taşımış, eşcinselliğe ilişkin egemen söylem de buralarda üretilmeye başlanmıştır. Eşcinsellere yönelik gündelik tutumlar, üniversitelerde hâkim olan 'doğrulara' dayandırılmış, üniversiteler egemen kültürün yeniden üretilmesinde temel ayaklardan biri olmuş, buralardaki yargılar esas alınarak kurallar belirlenmiştir. Böylece ataerkil dışlamanın bir boyutu da bu "bilimsel alan"da gerçekleşmiştir.

19. yüzyılın ilk demografları, antropologları ve psikiyatristleri eşcinsellik bir yana, cinselliğe değinmek zorunda kaldıkları zaman bile, okuyucuların dikkatini böylesine bayağı ve boş şeylere çektikleri için af dilemeleri gerektiğini düşünüyorlardı. Eşcinsellik bu nedenle uzun bir dönem meşru araştırma konusu olarak bile görülmedi. İlk bilimsel teoriler ise, bir hastalık çeşidi olarak kabul edilen eşcinsel davranışın nedenleri üzerine odaklandı. Daha önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi, bu konuda pek çok sav öne sürüldü ama eşcinselliğin bir anormallik olduğuna ilişkin ortak anlayış uzun bir dönem bilimsel çalışmalara hakim oldu.

24. Michel FOUCAULT, *Cinselliğin Tarihi*, 53-54
25. Michel FOUCAULT, *Deliliğin Tarihi*, 10

Modernleşmeyle birlikte, bedenler ve cinsellik üzerine dinin tahakkümü, tıbbın, özellikle de psikiyatrinin tahakkümüne dönüştü. Tıbbi-psikiyatrik kurumlar cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelim üzerine en önemli kontrol ve yönlendirme mekanizması haline geldiler.

Moreau, Kraffedding, Deutsch, vb. birçok psikiyatrist eşcinselliği kalıtımsal ya da çevresel faktörlerin bir sonucu olarak değerlendirmiş ve bu bağlamda çeşitli varsayımlar öne sürmüşlerdir. Freud'un bu konudaki yaklaşımı ise dönemine göre cesaretli sayılabilir; Freud herkesin doğal olarak biseksüel olduğunu savunmuş, ama hemen ardından eşcinselliğin gelişimdeki duraklamadan köken aldığını[26], aynı zamanda Oedipus kompleksinin yetersiz çözümlenmesinden kaynaklanan bir anormallik olduğunu öne sürmüştür.[27] Freud'den sonraki psikanalistler, Freud'ün kalıtımsal biseksüalite nosyonunu reddederek, eşcinselliğin, özellikle de lezbiyenliğin tedavi gerektiren patolojik bir durum olduğunda hemen hemen birleşmişlerdir. Örneğin Deutsch lezbiyenliği şöyle tanımlamıştır: "Sadist annelik, yetersiz babalıktan kaynaklanan sapkınlık."[28] Psikologlar, eşcinselliğin çocukluktan, gelişim sürecinden kaynaklanan yönlerinin yarattığı sonuçları devre dışı bırakmanın yollarını ararken, psikanalistler bilinç altındaki temel çelişkileri açığa çıkarıp çözmeye, psikiyatristler ve genel tıpçılar ise bu sorunu hormon ilaçları, sinir ilaçları, hatta soğuk oturma banyoları, kastrasyon, sterilizasyon, pudental sinirin kesilmesi, EKT, abstinsans ve aversiyon vb. yöntemlerle tedavi etmeye girişmişlerdir.

Bilim insanlarının bu yöntemlerle tedavi etmeye çalıştıkları eşcinsellik Hitler tarafından daha kökten bir anlayışla ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır: ÖLÜM.

1936'da kürtajla ve eşcinsellikle mücadele için özel bir SS birimi kuruldu. Bununla da kalınmadı, Almanya'da, Avusturya'da, İtalya'da, İspanya'da ve faşizmin hakim olduğu birçok ülkede, politik iktidarlar, bilimsel çevrelerle de işbirliği yaparak, eşcinsellerin toplumun

26. Refhan Balkan SOLUKÇU, Journal of Sex and Marital Therapy, 8
27. Gatrell NANETTE, "Yalnız Bir Kadın Olarak Lezbiyen", 12
28. *a.g.m.*, 12

doğal yapısını bozduğunu iddia ederek eşcinselleri ya hemen öldürdüler ya da toplama kamplarına gönderdiler. Toplama kamplarında ise pembe üçgenle işaretlenen eşcinseller, gaz odalarına ya da fırınlara gönderilen ilk grupların içinde yer aldılar.

Faşizmin siyasal anlamda güçten düşmesinden uzun yıllar sonra bile bilimsel araştırmalar eşcinselliği patoloji olarak değerlendirmeye devam ederek özellikle lezbiyenliğin toplumsal anlamda dışlanmasında büyük bir rol oynadılar. 1954'de Caprio'nun "narsistik bir oto-erotizm uzantısı" olarak değerlendirdiği lezbiyenlik, daha sonra da, birçok kuramcı tarafından erkeklere olan tepkiye, reddedilme korkusuna, tecavüze, tacize ya da ebeveynlere karşı hissedilen çelişkili duygulara bağlanmaya devam etti. Diğer yandan, dönemin sosyalist tartışmalarında da, eşcinsellik, "burjuva sapkınlığı" sayıldı ve devrimden sonra tedavi edilecek bir hastalık olarak görüldü. Eşcinsel söylem içinde bugün 'homofobi' olarak adlandırılan ve eşcinsellik karşıtlığının da ötesinde, buna duyulan tepki, korku vb. anlamında kullanılan bu anlayışın uzun yıllar bilimsel, siyasal, kültürel anlamda iktidarda olması, eşcinsel yönelimli bireylerin ergenlik dönemlerinde, ciddi sıkıntılar yaşamalarına, zorlanmalarına, çelişkilerle boğuşmalarına neden oldu.

Günümüzde yoğunluğu nispeten azalsa da, hala pek çok ortamda, homofobik değerlendirmeleri içselleştiren eşcinsel birey kendisini sadece bir sapkın değil, açılmadığı için muhtemelen ikiyüzlü bir insan gibi hissedebiliyor. Eşcinsellerin, bazı sanatsal çalışmalar dışında, kendi yaşadıklarını ifade edememeleri, kendi deneyimleri üzerine ikinci kez düşünüp bunları bilimsel araştırmalarda dile getirememeleri, tam tersine sürekli nesneleştirilmeleri, onları kendi kendilerini de dışlar hale getiriyor. Soyadını vermeyen Cengiz isimli bir eşcinselin Kaos GL dergisindeki şu yorumu bu duruma örnek gösterilebilir: "Eşcinseller kendilerine yabancılaşmıştır. Çünkü salt bu egemen kültürün kavramları içerisinde kendilerini anlamaya çalışmaktadırlar."[29]

Firestone'un ise, bilimsel, kültürel, siyasal, sosyal yaşamdan dışlanan eşcinsellere ilişkin yıllar önce yaptığı yorum okunmaya değer:

29. CENGİZ, "Eşcinsel Kültürün Doğuşu", 18

"Günümüzde eşcinseller, yalancılıklar içinde gelişen engellenmiş cinsellik düzeninin aşırı kurbanlarıdır."[30]

Eşcinseller kurban mıdırlar? Bu soruyu daha önceki bölümlerde de sordum ve kurban olanın aynı zamanda suç ortağı ve direnen olduğunu not ettim. Bu not vurgulanabilir ve özellikle modernleşmeyle birlikte lezbiyen ve geylerin kurban değil, kimlik mücadelesi veren, bu mücadelede oldukça önemli mesafeler kat eden alt kültürel bir toplumsal grup olduğu belirtilebilir. Çünkü eşcinsellerin dışlanma tarihi, özellikle kapitalizmin gelişmesinden sonra aynı zamanda bir direniş tarihine dönüştü. Dolayısıyla, dışlanma tarihini tek boyutlu olarak ele almak, eşcinsellerin özne olmadığını varsaymak olur ki, bu varsayım hiçbir toplumsal grubun doğasına uygun değildir. O halde, modernleşmeyle birlikte eşcinsellerin-transgender bireylerin verdikleri kimlik mücadelesinin kısa bir özeti bugün eşcinsellerin ve Ülker Sokak'ta dışlanan travesti ve transeksüellerin varolan tutumlarının değerlendirilmesi açısından yararlı olabilir.

b) Modernleşme ve Eşcinsel Kimlik Mücadelesi

> "Bırak bana anlatma imkânsız sevgimizi
> Sevmek birçok şeyi göze almaktır."[31]

"Nihayet kararımı verdim ve ona eşcinsel olduğumu söyledim. O da beni olduğum gibi sevdiğini söyledi. Üzerimdeki büyük ağırlık kalkınca bir gece ona sarılarak, ona aşık olduğumu söyledim. Gözyaşlarımı tutamıyordum. Kendimi bütünleyebildiğime inandığım tek varlığın yanında acı çekiyordum. Dakikalarca konuşmadan ağladık. O da böylesi içten bir sevgi anlatımıyla hiç karşılaşmamıştı ama ikimizin de yapabileceği bir şey yoktu. Ama o geceden sonra her şey eskisinden daha güzel gelişti. (...) Ondan öğrendiğim en önemli şey, bir aşkın cinsellik yaşanmadan da insana neler kazandırabileceği oldu."[32]

---

30. B.k.z.(14), FIRESTONE, 69
31. Murathan Mungan'a ait "Olmasa Mektubun" isimli bir şarkı sözünden alınmadır.
32. Yasemin ÖZALP, "Artemis'in Tapınağı", 14

Bu deneyim, eşcinsellerin kimlik mücadelesiyle birlikte geliştirdikleri *coming out, come out of the closet* ya da "dolaptan dışarı çıkmak" tavrının özel alana yansıması olarak değerlendirilebilir. Cinsel ilişki amaçlı açılmadan farklı olarak "*coming out*" cinsel edimi aşan bir kimlik ifadesi olarak gelişti. "*Coming out*" bu nedenle modern çağa aittir.

Modern çağ, insanı kimlik sahibi yaptı. Modern insanın cebindeki kimlik kartında yazılanların dışında, birden çok kimliği var. Bu kimlikleriyle tanımlanır, toplumsal, kültürel, siyasal, hatta ekonomik ilişkilerini kurarken bile bu kimlikler rol oynar. Ulusal, kültürel, cinsel, sınıfsal, dinsel vb. farklılıkları ifade eden bu kimlikler, modernleşmeyle birlikte birdenbire ortaya çıkmadı, geçmiş ve güncel iktidar ilişkilerinin belirleniminde ve bunun karşısında geliştirilen direnişlerle iç içe oluştu.

Eşcinsellik de, modernleşme sürecine kadar bir kimlik özelliği taşımıyordu, üstelik hakim cins kimliklerine karşı konumlanmadığı için alt kültürel öğelerini de egemen kültürün sınırında, onun ölçülerini büyük oranda kabullenerek oluşturmuştu. Ancak kapitalizmle birlikte ortaya çıkan bazı toplumsal gelişmeler eşcinselliğin ayrı bir kimlik olarak kendini tanımlamasının imkânlarını yarattı. Üretimin aile kurumundan kopması ve toplumsallaşması, cinselliğin de aileden kopmasına, hatta önemli bir kâr aracı haline dönüşmesine yol açınca, bireysel yaşam kurma imkânları da gelişti. Ayrıca, gebeliği önleme teknolojisinin gösterdiği gelişme cinsel özgürlük düşüncelerinin de önünü açtı. Yani bu aşamadan sonra, cinsel haz zorunlu olarak gebelikle sonuçlanmayacaktı. Bu da kadın-erkek ilişkisine yeni bir özgürlük boyutu kazandırdı, yani hem kadın, hem de eşcinsel hakları açısından önemli bir mevzi oldu. Diğer yandan, aileye yüklenen yeni işlevlerin ve bu kurumun yeniden ve daha güçlü bir biçimde kutsanmasının yarattığı çelişkiler, sadece eşcinseller için değil, farklı sosyal grup ve bireyler için de yeni mücadele alanları oluşturdu.

Özellikle feminist hareket, ulusal ve uluslararası ölçülerde "yaratılmış" kadın ve erkek cins kimliklerine karşı mücadeleye girişti. Cins kimliklerinin oluşumundaki zeminin gizli, çarpıtılmış, maskelenmiş,

bastırılmış da olsa taşıdığı derin çelişkiler, kadınlar açısından bir çıkış noktası oldu. Toplumsal cinsiyet analizi, sadece kadın erkek ilişkilerini değil, akrabalık, aile, milliyetçilik, devlet gibi kurumları çözümlemek açısından da önemli bir yol açtı. Kadınlar, sadece erkekleri değil, kendilerini, egemen kültürü, siyaseti ve sosyal yaşam kurumlarını da sorguladılar, bu sorgulama sonucunda her alanda örgütlü ve bireysel mücadeleler geliştirdiler. Feminist analizin en önemli katkısı, cinsiyetle cinsellik arasındaki bağı koparması oldu. Cinsel yönelim/cinsellik ile cinsiyetin apayrı şeyler olduğunu, patriarkal sistemin, bunları birbirleriyle bağlantılıymış gibi göstererek cinsiyet rollerini kurumsallaştırdığını ortaya koydu.

Diğer yandan, egemen kültüre karşı siyahların, sömürge halkların, çeşitli alt kültürlerin gelişen mücadelesi gerek akademik alanda, gerekse sosyal ve siyasal alanda önemli sarsıntılara yol açmış, eşcinsel alt kültür ise bu sarsıntılar arasında kendi kimliğini aramıştır.

Oysa "eşcinsellik" sözcüğü 1869'a dek kullanılmıyordu bile. Üstelik bu kavram ilk defa bir suçu tanımlarken oluşturulmuştu. Kuzey Alman Federasyonu için hazırlanan yeni ceza kanununda aynı cinsten kişiler arasındaki cinsel ilişkinin suç sayıldığı bölümün tartışmaya açılmasının ardından, Karl Maria Kerteby bir broşür hazırladı. Yasa tasarısını eleştiren bu broşür, hala eşcinsel kimlik mücadelesi tarihi açısından önemli sayılmaktadır.

Dünyanın ilk erkek eşcinsel dergisi ise 1896'da *Der Eigene* (Özel İnsanların Birliği) adıyla yayınlandı. Bu yayın artık eşcinsellerin en azından bir kısmının, alt kültür halinde birikmekten çok, yirminci yüzyılın başlarına doğru bir kimlik arayışı içinde olduklarını göstermektedir. 1897'de Magnus Hirschfeld adlı Yahudi kökenli bir Alman doktor, eşcinsellere yönelik ayrımcılığa karşı Bilimsel-Yardımsever Mücadele Komitesi'ni kurdu. Bu komite özellikle Almanya'da güçlü bir alt kültür halinde gelişen eşcinsel kültürün direnişine destek amaçlı çalışmalar yürüttü. Almanya'da daha açık ve yaygın olan eşcinsellik İngiltere'de daha gizli gelişiyordu. Burada da Oscar Wilde davası gizli eşcinsellerin kendi yaşadıkları üzerine düşünmeleri ve güven kazanmaları açısından tarihi olarak değerlendirilir. 1895'de gerçekleşen ve Oscar Wilde'in ha-

pis cezası almasıyla sonuçlanan dava eşcinselliği gündeme getirmekle kalmadı, Wilde'in eşcinselliği bir kimlik, bir yaşama biçimi, bir felsefe olarak savunmasına, bu savunmaların elden ele dolaşmasına ve ilk eşcinsel gruplaşmalar içinde okunup tartışılmasına da yol açtı.

1921'de kurulan ve öncülüğünü yine Hirschfeld'in yaptığı, daha sonra Naziler tarafından yakılacak olan "Seks Araştırmaları Enstitüsü" ise ideolojik, hukuksal ve sosyal alanda kapsamlı bir mücadele başlattı. Bu dönemde, Avrupa'nın büyük şehirlerinde, erkek eşcinsel barları gittikçe yaygınlaşıyordu. Kadınlar hiçbir konuda erkekler kadar avantajlı değillerdi. Gündemde olan, dışlanan, üzerine tartışılan, hapis vb. cezalara çarptırılan hep erkek eşcinsellerdi. Lezbiyenlik ise dışlanmanın ötesinde, yok sayılıyor, inkar ediliyordu. Örneğin 1921 yılında İngiliz Parlamento üyeleri lezbiyenliğe karşı bir yasa çıkarmak istediğinde başsavcının değerlendirmesi şöyle olmuştu:

"Tüm dünyaya böyle bir suçun olduğunu söyleyeceksiniz. Böyle bir şeyi asla düşlememiş kadınların dikkatini bu konuya çekeceksiniz."[33]

Bu küçük örnekten de anlaşılacağı gibi, kadınların erkekleri reddedip birbirleriyle cinsel ilişkiye girmesi kabul edilmiyordu bile. Bu nedenle, lezbiyenler daha çok edebi topluluklarda ya da sosyal kulüplerde bir araya geliyorlardı. Ancak 1928'de, Radclyffe Hall'ın lezbiyen kimliği tanımlamaya çalıştığı, kadınlar arası cinselliği irdelediği *The Well of Loneliness* (Yalnızlık Kuyusu) isimli kitabı mahkemeye düşünce, lezbiyenlik gündeme geldi. Hall, Wilde gibi hapis cezası almadı. Üstelik mahkeme Hall'ın geniş bir kamuoyu desteği kazanmasına yol açmış oldu. Bu destek sadece Hall'a değil, lezbiyenlerin düşünsel, kültürel çalışmalarına da biraz olsun nefes alma alanı açmış oldu.

1930'larda, kafelerde, barlarda, ortak yaşam alanlarında, sinemalarda özellikle geyler arasındaki alt kültürel birliktelikler ise gözle görünür düzeydeydi. 1950'li yıllarla birlikte ise alt kültürel örgütlenme olarak gelişen eşcinsel hareket küçük şehirlere, kasa-

33. Margaret CRUIKSHANK, "Gay Seks", 12

balara, kenar mahallelere taşındı. 60'lı yıllarda Avrupa'yı da etkisi altına alan sosyal mücadeleler içinde eşcinseller de kendi yerlerini aldılar ve Foucault, Genet gibi idollere kavuşmanın verdiği cesaretle birlikte örgütlü bir kimlik mücadelesi vermeye başladılar. Bu mücadelenin en önemli propaganda araçlarından biri müzikti. Aileyi, egemen ahlakı, gündelik yaşamı, erkek ve kadın kimliklerini, toplumsal iki yüzlülükleri eleştiren eşcinsel müzik sadece eşcinseller tarafından değil, geniş bir kesim tarafından dinlenen bir protesto biçimine dönüştü.

Ancak eşcinsel hareketi asıl motive eden karşı karşıya kaldığı baskılardı. Savaş sonrası dönemde gelişen, Vietnam savaşından sonraki dönemlerde oldukça güçlenen eşcinsel hareket, örgütlenme, bilinç yükseltme ve maddi kaynak yaratmaya çalışırken, siyasi bir muhalefetin karşılaşabileceği tüm baskılarla tanıştı. ABD'de McCarthy tüm eşcinsellere açıktan tavır aldı. Eisenhower siyasetten dışlamakla kalmayıp, ayrıca hukuki yaptırımlar geliştirdi. Birdenbire özellikle erkek eşcinseller medya aracılığıyla hedef gösterilmeye başlandı. Bunun üzerine özellikle Amerika, Kanada, İngiltere ve Almanya'da eşcinsellere yönelik doğrudan saldırılar, linçler gerçekleştirilir oldu. Eşcinseller bu saldırılar karşısında direnebildikleri için bugün bir kimlik sahibi oldular.

Eşcinsel alt kültürel zeminde oluşan politik gruplar, normalleşmeye direnerek, kendi dünyalarını varolan dünyanın içine soktular. Bu süreç, onları da dönüştürdü ve politik bir kimliğin inşasının önünü açtı.

1969'da New York'un Stonewall bölgesindeki ayaklanma bu kimliğin yaratılmasında eşcinsellerin büyük bir çoğunluğu tarafından milat olarak kabul edilir. Polisler Christopher Street'deki Stonewall Inn barına baskın düzenleyince eşcinseller birdenbire kitlesel bir güç olarak ayaklandılar. İki bini aşkın eşcinsel sokaklara dökülerek 400 kadar polisle çatıştı. Bu direniş ve çatışmalar iki gün boyunca sürdü ve sonunda eşcinseller ciddi bir yenilgi almadan geri çekildiler. Bu, büyük bir başarıydı.

Benzeri direnişler, yürüyüşler, sivil itaatsizlik eylemleri biçiminde sürdü. Eşcinseller "Artık kurban olmak istemiyoruz" diyorlar-

dı. Bu nedenle kendilerine "Gey Özgürlük Hareketi", "Gey Özgürlük Cephesi" gibi isimler takıyorlardı. Bu mücadeleler sonucunda, Almanya'da başaramasalar da, Avusturya'da Nazi katliam tazminatı almayı başardılar.

Eşcinsel kimlik mücadelesi aynı zamanda düşünsel alanda da verildi. Öncelikle, üniversite öğrenimi gören birçok eşcinsel, bir eşcinsellik tarihi yaratma işine girişti, çünkü kimlik oluşum sürecinde tarih çok önemliydi. Hayvanlardaki eşcinsel yaşam incelendi, tarihteki örnekler tek tek ayıklanıp yan yana getirildi ve "sonsuza dek eşcinsel miti"[34] yaratıldı. "Sadece şimdi değil, her zaman vardık ve her yerdeyiz" anlamına gelen bu mit, eşcinsel hareketin ilk dönemlerinde olumlu bir etki yarattı. Ataerkil bakışın etkisiyle kendi kendisine ve içten içe "sapkın", "psikopat" diyen, hakim ölçülerle kendi yaşamı arasında yıpratıcı çelişkiler yaşayan eşcinseller bu mite dört elle sarıldılar. Ama bugün artık John Emilio bu duruma "Tarih yerine mitoloji icat ettik" diye eleştirel olarak yaklaşmaktadır.[35]

Kimliğin oluşum sürecine faydalı da olsa, kimi yazarlar tarafından eşcinselliğin meşrulaştırılmasında hala temel alınan bu mitolojinin arkasında egemen zihniyet yok mudur? Eğer yaygınsak normaliz, her yerde bizim gibiler varsa kabul edilebiliriz, çoksak güçlüyüz anlayışı, eşcinsel hareketin ilk oluşumunda kendine güven gibi duygular yaratsa bile, onun gelişiminin önüne baştan set çekmez mi? Başka türlü bir yaşama biçiminin mücadelesini verirken bu tür savunmalara ve kabul edilebilirlik ölçülerine ihtiyaç duyulsa da, belli bir aşamadan sonra kimliğin gelişimine zarar vermesi kuvvetli bir olasılıktır. Çünkü bu tarz, mitolojiyi tarih yapmakta, kimliği yukarıdan aşağı inşa etmekte ve zamanla tutuculaşacak sınırlar çizmektedir. Üstelik tarihsel bütünlüğe ve çelişkilere değil, mitlere dayanan bir kimliğin gelişen sürecin yeni çelişkilerine dayanması da çok güçtür. Bu nedenle 90'lı yıllarla gelişen ikinci dalga eşcinsel hareket bu mitleri terk etmiş görünüyor.

Yine de yaratılan bu mitler eşcinsel kimliğin oluşumuna katkıda bulundu. Eşcinseller hem örgütlenmelerine, hem eylemsel güç-

34. John EMILIO, "Gay Kimliği", 13
35. a.g.m.,13

lerine, hem de tarihlerine güvenerek açık bir kimlikle toplumun karşısına çıkmaya karar verdiler. Kendini açığa çıkarmanın ağır bedelleri vardı. Fakat gizlenmenin yarattığı psikolojik bedellere karşı direnmek çok güçtü. Açığa çıkmak örgütlenmeyi, dolayısıyla direnişi hep birlikte gerçekleştirmeyi mümkün kılıyordu. Gizlenmek ise bireyi kendi varlığı ile toplum arasındaki gerilimde yalnız ve güçsüz bırakıyordu. Açılmak, eşcinseller açısından, kendi benlikleri, varoluşları, seçimleri düzleminde yeni bir kimlik aramak, hatta bu kimliği yaratmak demekti.

Hızla "ötekilerin" yakıştırdığı tanımlar reddedildi, bu özelliklerin yaşanılan deneyimlerle çakışmadığı tartışıldı ve bu duyguların daha geniş bir topluluk tarafından paylaşıldığı öne sürülerek kolektif eşcinsel kimlik inşa edildi. O halde, politik olarak kurulan bu kimlik kendini, hâkim söylemdeki tanımlamayla ifade etmeyecekti: Eşcinsel yani homoseksüel tanımlamasını da reddeden erkekler kendilerine "gey" adını koydular. Eşcinsellikten geyliğe geçiş tarihi ise, 27 Haziran 1969, yani Stonewall ayaklanmasının başlangıç günü olarak kabul edildi. Margaret Cruikshank bu geçişi şöyle yorumluyor:

"Eşcinseller, hasta ve günahkâr oldukları düşüncesini reddedip heteroseksüellerle eşitliği talep ettikleri, ikinci sınıf vatandaşlığı protesto etmek için bir araya geldikleri, bir alt kültür yarattıkları zaman gey haline geldiler"[36]

Eşcinsel alt kültürün üslubu kimliğin oluşum sürecine de yansıdı. Bu üslubun en önemli özelliği egemenlerin dışlama ya da aşağılama araçlarını tersine çevirmekti. Amerika'daki Afrika yerlilerinin 60'lardan sonra örgütlü mücadele vermesiyle birlikte, beyazların kullandıkları *'nigger'* kelimesini, aşağılayıcı anlamına rağmen benimsemeleri gibi, lezbiyenler ve geyler de kendileri için kullanılan queer sözünü benimsediler. Ya da tıpkı Afrika yerlilerinin "Siyah güzeldir" dedikleri gibi, onlar da "Gey iyidir" dediler. Queer, gündelik dilde "acayip, tuhaf, yadırganan" anlamında kullanılıyor, argoda ise eşcinsellere yakıştırılıyordu. Eşcinseller de bu sözü sahiplenip, kendilerini dışlayanlara meydan okuma içeren bir

36. Margaret CRUIKSHANK, "Gay ve Lezbiyen Özgürlük Hareketi", 3

cevap vermiş oldular. Kimliğin oluşumunda bu cevap önemliydi. Diğer yandan, eşcinsellikten geyliğe geçiş, sadece erkek eşcinsellerin kimlik kazanması anlamında önemliydi. Lezbiyenler gey tanımlaması içine alınmıyordu. Çünkü ilk eşcinsel hareketler, erkek yani gey ağırlıklıydı.

Kolektif kimlik oluşumu için ortak simgelere sahip olmak önemliydi. Bu konuda çeşitli arayışlar gelişti. Güçlü olan, yaygınlaşan grup ya da yayınların amblemleri zaman zaman simgelere dönüştü. Örneğin Yunan alfabesindeki 'L' harfi olan 'Lambda' yaygın simgelerden birisidir.[37] En bilinen simge ise, Nazilerin eşcinselleri katletmek için kullandıkları pembe üçgen oldu. Lezbiyenler ve geyler, pembe üçgeni yeni kimliklerinin simgesi yaptılar. Diğer yandan tüm coğrafyalardan sürekli dışlanan, yersiz yurtsuz bir azınlık olarak yaşayan tüm dünyanın lezbiyenleri ve geyleri varolan hakim kimliklerle çatışarak edindikleri dünya görüşlerini kendi bayraklarına "gökkuşağı" olarak yansıttılar. Eşcinsellerin bayrağı hala gökkuşağı rengindedir.

Bayrak gökkuşağı rengi olsa da, cinsler arası toplumsal hiyerarşiler eşcinsel harekete de yansıyordu. Geylerin, erkek olmanın avantajları nedeniyle, lezbiyenlere oranla daha örgütlü ve aktif olmaları, eşcinsel kimliğin oluşum sürecinin erkek ağırlıklı gelişmesine neden oldu. Diğer yandan feminist hareketin gelişmesi lezbiyen hareketin de önünü açtı. Kadın-erkek rollerinin sorgulanması, geyler için bir meşrulaşma imkânı yarattı ama lezbiyen hareket bu sorgulama içinde derinleşti ve felsefi dayanaklarını daha güçlü kurma imkânlarına kavuştu. Buna karşılık, lezbiyen hareket de feminist hareketin ve eşcinsel hareketin argümanlarını besledi ve toplumsal çelişkilerinin derinliği nedeniyle politik anlamda yeterince güçlü olamasa da eşcinsel hareket içinde daha muhalif bir çizgi kazandı.

Wertz de, lezbiyenliğin politizasyonunun homoseksüel hakları ile kadın haklarının kesiştiği yerde oluştuğundan bahsetmiş ve şöy-

37. Lambda, 1974'de Edinburg'daki Gey Hakları Kurultayında, gey özgürleşmesinin uluslararası simgesi olarak benimsendi.

le bir tanımlamaya gitmiştir: "Lezbiyen nedir? Bir lezbiyen, bütün kadınların patlamaya hazır öfkesidir. O çok erken yaşlarda yaşadığı toplumdan daha özgür ve bütün bir birey olmak için içsel zorlamalarıyla hareket eden kadındır, belki o sırada fakat kesinlikle bir süre sonra özgürleşmiştir. Kişisel gereklilik adına oluşmaya başlayan, şeyin politik izdüşümleri hakkında tümüyle bilinçli olmayabilir, fakat bir düzeyde toplumun ona kadın olarak atfettiği rolün kısıtlamalarını ve zulmünü kabul etmemektedir."[38]

Feminist hareketin de etkisiyle, eşcinsel kimlik mücadelesi veren ilk teorisyenler, eşcinselliği, erkekliğin reddi olarak görüyorlardı. Ancak bu düşünce geylerin tamamını kapsamıyordu. Üstelik 70'li yılların sonu ve 80'li yılların başında "eşcinsel maçoluk" hareketi oldukça yaygınlaştı. Bu durum radikal feminizm içindeki bazı akımları, sadece lezbiyenlerle dayanışma, geyleri reddetme tutumuna itti.

Bu arada, eşcinsel hareket üç çizgide ilerledi: Birincisi, şiddete, ataerkil devlete ve ataerkil teoriye karşı olan anti-militarist, doğa yanlısı ve feminist hareketlerden etkilenen çizgiydi. İkincisi, "eşcinsel kimliği" toplumsal düzenleme biçimi olarak sorgulayan ve eşcinselliğin yapı bozumunu öneren Foucault'cu çizgiydi. Üçüncüsü ise, cinsel cemaatlerin kendi aralarındaki dayanışma dışında herhangi bir konuda söz söylemeyi eşcinselliğin dışında konuşmak olarak algılayan çizgiydi. Bu ayrımlara rağmen eşcinsel kimlik genel olarak, sadece bir cinsel yönelimi değil, radikal bir sistem karşıtlığını ifade eder oldu. Bir yandan özel bir deneyimin savunusunu yaparken, bir yandan da, evrenselci ve eşitlik ilkelerine başvurarak genel özgürlük talepleriyle buluştular.

Örneğin Avrupa'daki eşcinsel hareketlerin geneli, "aileyi, sermayenin emek ihtiyacını, devletin de otorite kurma ve boyun eğdirme ihtiyacını karşılayan bir heteroseksüellik fabrikası olarak görüyorlardı." Buna göre, eşcinsel arzunun bastırılması, genel bir otoriteciliğin parçası olmakla birlikte çok daha özel nedenler içeriyordu.

1970'li yıllarla birlikte, eşcinsel hareketin ve kadın hareketinin güçlenip derinleşmesi, eşcinselliğe karşı tavrın değişmesinde

38. B.k.z. (26) SOLUKÇU, 8

1970'li yılların Avrupa ve Amerika'sında kültürel bir imkân yaratmıştır. Foucault, Hannah Arendt, Bataille, Bourdieu, Genet, Deleuze, Derrida gibi yüzyılın son çeyreğinin en büyük düşünürleri tarafından akademikleşmiş teori ile radikal politika arasında yeniden kurulan bağlantı hakim algıların sarsılmasında önemli bir rol oynamış, bu hem bilimsel çalışmaları, hem de pratik mücadele alanını zenginleştirmiştir.

Bu düşünce hareketiyle, Lezbiyen ve Gey Psikologlar Birliği (ALGD) 1973'te kurulmuş ve APA (Amerikan Psikiyatristler Birliği) içinde yoğun bir mücadeleye girişmiştir. Sonuç olarak APA, eşcinselliğin kişide bir bozukluk yaratmadığını açıklayarak tüm psikologları, bu konudaki yanlış yargılara karşı mücadeleye çağırmıştır. Sadece Amerika'da değil tüm Avrupa'da eşcinsel kimlik mücadelesi akademik dünyayı etkilemiş ve bu dönemden sonra, eski anlayışları sorgulayan araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Yine de bilim insanları, bu konuda farklı tavırlara sahip olmayı sürdürmektedirler. Eşcinsellik bir suç olarak görülmemekte, fakat birçok bilimsel araştırmada, patoloji olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan özellikle geylere yönelik şiddet sürmekte, cinsel ayrımcılıktan lezbiyen ve geyler paylarını fazlasıyla almakta, kültürel önyargılar ise hala devam etmektedir.

Her şeye rağmen, tıbbi ve hukuki alanda kazanılan başarılar, kültürel alanda özgün varlığını kabul ettirme, karşı şiddetin nispeten azalmış olması, dünyanın her yanında çeşitli amaçlarla kurulan lezbiyen ve gey örgütlerin yaygınlığı[39], uluslararası yürüyüşlere, festivallere milyonlarca gey, lezbiyen, travesti ve transeksüelin katılması kimlik mücadelesinde belli bir aşamaya gelindiğini gösteriyor. Lezbiyenler ve geyler verdikleri kimlik mücadelesiyle, bu kazanımları birçok hukuksal hakka dönüştürdüler. Ayrı kimlik alabilme, birbiriyle evlenebilme, evlat edinme, askerlikten muaf olabilme, ameliyat olabilme vb. hakları ülkeden ülkeye de-

39. 1978'de kurulan ve 450'den fazla lezbiyen ve gey grubu bünyesinde barındıran ILGA da lezbiyen ve gey kimlik mücadelesi açısından bir dönemeçtir. İngilizce açılımı The International Lesbian and Gay Association olan bu örgüt uluslararası bir federasyon niteliği taşıyor ve günümüzde de eşcinsel hareketin temel gücünü oluşturuyor.

ğişen ölçülerde elde ettiler. Eşcinsel kimliğiyle varolan siyasetçilerin sayısı da gün geçtikçe artıyor.

Hatta öyle ki, gelinen aşamada, özellikle Amerika ve Avrupa'da eşcinsellik ayrı bir pazar halindedir. Eşcinsellere yönelik kafeler, barlar, eğlence yerleri neredeyse kırk yıldır var. Ama şimdi bunlara, özel turlar, oteller, tatil siteleri, kültür ve yayıncılık endüstrisi, alışveriş merkezleri vb. eklendi. Verdikleri kimlik mücadelesi sonucunda sınırlı da olsa bir toplumsal iradeye ve hukuki haklara kavuşan lezbiyenler ve geyler, günümüzde tüm kurumların ve kimliklerin yaşadığı sarsıntı, eski sınırların sancılarla da olsa kırılmaya başlaması, yeni dünya düzeninin kimlikleri işlevsizleştirmesi, cinselliğin en önemli kâr aracı haline gelmesi ve benzeri nedenlerle, sisteme uyumlu bir topluluk olma tehlikesiyle karşı karşıyalar.

Eşcinsel hak mücadelesi, yoğunlukla evlilik, çocuk sahibi olmak gibi talepler üzerinden ilerlediği için, bu kazanımların olduğu ülkelerde "kariyer sahibi lezbiyen çift", "çocuk sahibi gey babalar" gibi imajlar sürekli kullanılıyor.

Lezbiyen ve gey hareket güçlendikçe, buna karşı, dışlama ve inkar yetersiz kaldığı için, şimdilerde asimilasyon ve entegrasyon yöntemleri ağırlık kazanmış görünüyor. Bu da lezbiyen ve geylere yeni mücadele alanları açıyor. Bu alanların başında egemenlik etkileri altında oluşan kimliğin ve yaşam tarzının sınırları geliyor. Lezbiyen ve geyler de bu sorunu farklı açılardan ve farklı ifadelerle tartışıyorlar. Örneğin 1993'te, New Republic'de yayınlanan "Kimlikten Sonra" adlı makalesinde Urvashi Vaid şöyle diyor: "Önümüzdeki en büyük engel, kim olduğumuz hakkında, gey olmanın ne anlama geldiği hakkında, elde etmek için uğraştığımız tam eşitliği elde ettiğimizde toplumun nasıl bir toplum olacağı hakkında, görüşlerimizi topluma iletebilmek. (...) Gey hareketinin arzuladığı dünya, ırkçılık karşıtı hareketlerin ve feminist hareketin düşlediği dünyaya çok benzemektedir. Geyler için eşitlik düşüncesini tüm insanlar (azınlıklar, kadınlar, tüm ırklar...) için eşitlik düşüncesiyle ilişkilendirerek, yalnızca kimlik üstüne kurulmuş politikaların ötesine geçmek durumundayız. Bu çizgilerle anlamlı bir

ortaklığa gidilmediği sürece, 90'lardaki lezbiyen ve gey hareketi kof ve olgunlaşmamış olarak kalacak gibi görünüyor."[40]

90'lı yıllardan sonra AIDS'in özellikle eşcinsellikle ilişkilendirilerek yaygınlaşmasıyla birlikte Vaid'in dikkat çektiği tehlike daha da büyüyeceğe benziyor. Artık gündeme AIDS ile birlikte gelen geyler, sistemin çizdiği sınırlarda yaşamak, sunulan ürünleri kullanmak zorunluluğuyla karşı karşıyalar. Öyle ki, 70'li yıllarda yükselen kimlik mücadelesiyle kurulan lezbiyen ve gey dayanışma grupları, şimdi AIDS'e karşı mücadele gruplarına dönüşmüş durumda. KAOS GL dergisinin ilk sayısının giriş yazısında şöyle deniyordu: "Heteroseksist zihniyet ve bu zihniyetin kurumsal örgütlenişi olan erkek egemen düzen eşcinselleri yok etmek istiyor."[41]

Eşcinseller gerçekten yok olma tehlikesiyle karşı karşıyalar mı? Ekonomik sistemin yatırımları düşünülürse, eşcinsel yaşamın yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu söylemek güç. Diğer yandan, bir kimlik olarak, evrensel değil, tarihsel bir kimlik olarak lezbiyenliğin ve geyliğin temsil ettiği farklılıkların yukarıda kısaca dile getirilen tehlikelerle kuşatıldığı kabul edilebilir. Ancak şimdiye dek yaratılan teorik-politik-yaşamsal birikimlerin artık kolay kolay ortadan kaldırılamayacağı da açıktır.

Bu kuşatma karşısında lezbiyen hareket daha dirençli görünüyor. Çünkü eşcinsel kimlik mücadelesi verilmeye başlandığından beri, erkekler daha aktif de olsalar, onların mücadelesi genellikle "cinsel özgürlük" sloganıyla sınırlı kalmış, ideolojik-politik amaçlı buluşmalardan çok cinsel amaçlı birliktelikler ağırlık kazanmıştı. Lezbiyenler ise uzun yıllardır feminist argümanlarla beslendiler, özellikle Avrupa ve Amerika'da feminist-lezbiyen otonom örgütlenmelere gittiler. Bu da onlarda ataerkil sistemi ekonomik, hukuksal, sosyal, siyasal, kültürel anlamda sorgulama, alternatif modeller arama alışkanlığını geliştirdi. AIDS'in lezbiyenler arasında yaygınlaşmaması da, onların bu son sarsıntıdan kayıp vermeden çıkmalarına neden oldu.

40. Urvashi VAID, "Kimlikten Sonra", 28
41. KAOS GL, "Giriş", 1

Hızla gelişen internet iletişimi sayesinde, milyonlarca eşcinselin kendi deneyimlerini, bunlardan çıkardığı analizlerini ve politik arayışlarını diğerleriyle paylaşma imkânına kavuşması, akademik teoriyle pratik mücadelenin bu yolla daha çok birbirini beslemesi, eşcinsel kimlik mücadelesinin önünü açabilecek imkânlar olarak düşünülebilir.

Öte yandan, 'queer hareket', feminist ve eşcinsel hareketler içinde de oluşturulan kimliklerin sınırlarını zorlayan politik bir tutum olarak ayrıştı. İlk aşamada eşcinsel kimliğin yaratılmasında katkı sağlayan 'queer' kavramı, 1990'larla birlikte, özgürleşme için kimliksizleşme politikası sürdüren yeni politik hareketin adı oldu. Queer hareket, kurtuluş adına oluşturulan kolektif kimliklerin kurgusal olduğunu, bunların yeni iktidar ve tutsaklık alanları yarattığını, politik özneleşme sürecinin ancak verili kimlikleri aşarak gerçekleşebileceğini savunuyor. Kabul edilen kimliklerin egemenlik ilişkileri içinde oluştuğunu, bu nedenle aşılması gerektiğini gündeme getiren, düalizmin yarattığı tüm ikilikleri sorgulayan, sabit değil, akışkan kategorilere dayanan "queer teori" içinde, özneleşme süreci, aynı zamanda sınıfsızlaşma ve kimliksizleşme süreci olarak tanımlanıyor. Buna göre, azınlık konumundan kurtuluş olarak da ifade edilen politik özneleşme, kesişim üzerine kurulu kimliklerin kesiştiği yerde yani "ara"da ortaya çıkıyor. Bu teorik-politik arayış, özellikle genç nesil içinde hızla gelişmeye başladı ve patriarkaya-heteroseksizme karşı Batıda gittikçe sönümlenen hareket içinde yeni bir dalgalanma yarattı.

Gerek eşcinsel, gerek feminist, gerek her türlü sistem karşıtı hareket önümüzdeki dönem ortak bir sınav vermeye hazırlanıyor. Global mekanizmalara kavuşan patriarkanın yeni yöntemlerine karşı verilecek bu sınav lezbiyen ve gey kimliğin kendisini yenilemesi açısından yeni bir fırsat olarak da değerlendirilebilir.

Uğradığı şiddete karşı direndikçe şekillenen lezbiyen ve gey kimliğin bu noktada en çok kendi içinden sorgulanması dikkat çekicidir. Bu sorgulama, eşcinsel hareketin geldiği ideolojik-politik düzeyi, 'kurban'lık konumunu geride bıraktığını gösteriyor. Farklı yaklaşımlara sahip olan lezbiyen, gey, biseksüeller adına örgütle-

nen politik gruplar içinde, azınlık konumundan kurtuluş için ciddi bir tartışma ve tutum gelişiyor. Bir yandan kendi adlarına konuşmayı bırakmıyorlar, bir yandan da genel olarak ayrımcılığı, eşitsizlik sistemini yıkmak söylemiyle politika yapıyorlar.

Ülker Sokak'ta da, ortak hayatın dinamik bir parçası olduklarını kabul ettirmek için mücadele veren ve tüm baskılara karşı direnen travesti ve transeksüller vardı.

Dışlanıyorlardı ama dışlananlar nesne değil, özneydi, salt kurban değil, suç ortağı ve direnenlerdi. Onlar kendilerini eşcinsel değil, travesti ve transeksüeller olarak tanımlıyorlardı. Genelde heteroseksüel yönelimde olan ama aralarında pek çok eşcinsel de barındıran travesti ve transeksüeller, Ülker Sokak'tan önce, şimdiye dek anlatılanlarla nasıl ilişkilenmişlerdi? Eşcinsel alt kültürün ve eşcinsel kimlik mücadelesinin içinde-çevresinde nasıl şekillenmişlerdi? Bu durum, dışlanmaya ya da özel olarak sokaktan kovulmaya karşı travesti ve transeksüellerin tutumunu nasıl etkiledi?

O halde, bir adım atalım ve Türkiye'de eşcinsellik alt kültürü ve giderek kimlik mücadelesi içinde/çevresinde şekillenen, üstelik bu zemini dönüştüren trangender varoluşa göz atalım.

Eşcinsellik Alt Kültürü İçinde Travesti ve Transeksüeller

> "Bebekliğimizden itibaren oynamayı öğrendiğimiz normal cinsiyet rolleri, bir travestinin kaba komedisinden daha doğal değildir."[42]

Ülker Sokak'taki operasyonda adı öne çıkan, daha sonra buradaki travesti-transeksüel direnişin simgesi haline gelen ve şimdi, o sokakta yaşamaya devam eden birkaç travesti ve transeksüelden biri olan Demet[43] "Hiçbir eşcinsel bizlerin uğradığı şiddeti tanımadı." diyor ve ekliyor:

"Kimse gizli saklı cinsel fantezilere ses çıkarmaz. Eşcinsellik zaten yaşanan bir şey. Ama bunu açığa çıkarıp bir kimlik haline ge-

42. Germaine GREER, "İsimsiz Şiir", 12.
43. Yeni kimliğiyle Melike Demir.

tirirsen ayvayı yersin. Lezbiyen ve geylerin farklı bir yaşam tarzı yok. Görünürde, sistemle de uyumlular. Normal kız ve erkekler gibiler. Ya biz. Biz her şeyimizle başkayız. Bu nedenle herkes bize karşı birleşiyor."

Demet, kendi duruşunu böyle ifade ediyor: "Eşcinsellik zaten yaşanan bir şey, ama bunu açığa çıkarıp bir kimlik haline getirirsen..." Diğer yandan, lezbiyen ve geyler de cinsel yönelimini açığa çıkarmaya başlamışlardır, daha önce de ifade edildiği gibi "*coming out*" demektedirler. *Coming out*, bir gösteri değildir, sadece kendini gizlememek anlamına gelmektedir. Üstelik burada açığa çıkarılan eşcinsel kimliktir. Eşcinsel kimlik de, bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi, hetero-normatif cinsel ayrımın dışında, tarihsel anlamda oluşmuş bir kimliktir ve travesti ya da transeksüellerdeki gibi "cinsiyet değiştirmekle" kazanılmaz. Aslında transgender, sadece "cinsiyet değiştirmeyle kazanılan" bir kimlik değildir. Biyolojik cinsiyeti ile cinsiyet kimliği uyuşmayan, cinsiyet geçişi sürecine girmiş ya da girmemiş, girmeyi düşünen/düşünmeyen, toplumsal cinsiyetini sorgulayan, kendini ikili cinsiyet sistemi içinde hissetmeyen bireyler, transgender kategorisi üzerinden tanımlanabilir. Ama aradaki fark açıktır: Travesti ve transeksüeller, kendilerinden beklenen cinsel yönelimleriyle değil, cinsiyet kimlikleriyle sorun yaşamaktadırlar.

O halde, travestilik ya da transeksüellik, toplumda yaygın olan anlayışın tersine, eşcinselliğin aşırı bir şekli değildir. Lezbiyen ve geyler ile travesti ve transeksüeller ayrı düzlemlere sahiptirler. Birincisi cinsellik alanı, ikincisi cinsiyet alanında şekillenir. Bu nedenle, travesti ve transeksüellerin oluşturduğu toplumsal gruplar, eşcinsel alt kültürün çevresinde şekillenseler de, eşcinsel kimliğin içinde kabul edilmezler. Eşcinsel kimliği lezbiyen, gey, biseksüel kimliğidir. Travesti ve transeksüel ise "transgender", yani dönüşmüş kimliktir. Bu dönüşümün ille de fiziksel olması gerekmez ama genellikle bilinen/beklenen kalıpların dışına çıkılır. Doğuştan elde edilen iki cins kimliğinden birisine biyolojik zorunluluk nedeniyle sahipken, bunu reddedip diğerine geçmenin, bunun için de kendi bedenini ya dış görüntüsel anlamda, ya da biyolojik anlamda değiştirmenin, yani bedensel olarak bir cinsten

diğerine geçmenin, bunun sonucu olarak da toplumsal cins kimliğini değiştirmenin eşcinsellikle alakasız olduğunu söyleyebiliriz.

Eşcinseller, varolan cins kimliklerine bağlanan cinsel yönelim beklentilerini reddetmekte ve yeni bir cinsel varoluş mücadelesi vermektedir. Bu mücadele sonucunda oluşan kimlik, kadınlık ve erkeklik rolleri, aile vb. konusunda hakim anlayışlarla çelişebilir, yani yeni bir yaşam tarzını zorlayan radikal özellikler taşıyabilir ki Türkiye'de böyle olmaktadır. Dolayısıyla, Demet'in başta belirttiği, "birisinin açık, diğerinin gizli olması" gibi bir ayrım transgender ile lezbiyen ve gey kimliği arasındaki ayrımı ifade etmez. Fakat onun söylediği, sadece biçimsel bir karşılaştırma anlamında ele alınırsa, lezbiyen ve geylerin "*coming out*" olarak ifade ettikleri "açığa çıkma eylemi"nin sürekli kendi kimliğini, yani cinsel yönelimini ifade etme zorunluluğu taşımadığı doğrudur. Tıpkı bir Fransız'ın, Türk'ün, Belçikalı'nın, İtalyan'ın, İspanyol'un konuşmadıkları sürece, dış görüntülerinden hangi ulusal kimliğe sahip olduklarının anlaşılamayacağı gibi, "trans olmayan" lezbiyen ve geyler de heteroseksüel kadın ve erkeklerden fiziksel olarak bir ayrım taşımazlar. Bir bireyin hangi ulusa ait olduğunu afişe etmek için sürekli bayrakla dolaşması ne kadar gereksiz görülüyorsa, lezbiyen ve geyler de cinsel yönelimlerini sürekli afişe etmeyi gerekli bulmazlar. Yasakların, baskıların daha yoğun olduğu bir süreçte, bu tür ifadeler, kimliğin şekillenmesi açısından gerekliyse de, belli bir aşamadan sonra bağımlılık belirtisi haline gelir.

Travesti ve transeksüeller için ise durum farklıdır, onlar, eğer aynı zamanda eşcinsel değillerse, sadece cinsiyet kimliklerini değiştirmektedirler. Çünkü biyolojik cinsiyetleriyle cinsiyet kimlikleri uyuşmamaktadır. Bilindiği gibi, varolan kimlikler arasında biçimsel farklılıkları en çok göze çarpan kimlikler cinsiyet alanındadır. Kadın ve erkek arasındaki fiziksel fark bir yana, tavır, tutum, tarz, üslup, giyim vb. birçok anlamda, kadın ile erkek arasında kalıplaşmış farklılıklar vardır. İki cinsiyetten birisine geçmek, bir kalıbı, bir alışkanlıklar yumağını aşmak, başka bir kalıbın içine girmek, binlerce yılda oluşmuş bir tarihi bırakıp aynı uzunluktaki bir başka tarihi sırtına almaktır. Hazır kimliği dönüştürmektir. Dolayısıyla travesti ve transeksüellerin lezbiyen ve geylere göre başka türlü bir mücadele zeminleri, yaşadıkları başka zorluklar vardır.

Transeksüel, psikiyatrinin tıp söylemi içinde, operasyonel olarak cinsiyet değiştirmiş demektir ya da kişinin anatomisiyle belirlenen cinsiyet rolünü bırakıp karşı cinsin kimliğini almasıdır. Bu dönüşüm, öncelikle cinsel organ olmak üzere, kadın ile erkek arasındaki farklılıkları ifade eden organların yeniden şekillenmesi gibi uzun zaman alan ve oldukça maddi külfeti olan bir süreçte yaşanır. Bu nedenle, tekrar geri dönüş imkânı yok denecek kadar azdır.

Travesti ise, aynı söylemde, karşı cins gibi giyinen erkek ve kadın anlamında kullanılır. Tiyatro dilinde taklit anlamını taşıması, cinsiyet değişiminde de taklit yanının ağır basmasını gösterir. Ancak travestiliğin tarihsel ve kültürel çeşitleri vardır. Kıyafet, dil, üslup, hal ve tutum, travestiliğin farklı alanlarıdır. Sadece bunlardan birine ya da birkaçına sahip olmak travesti özellikleri taşımak anlamına gelir. Diğer yandan, günümüzde biyolojik anlamda erkek olup kadının toplumsal kimliğini tercih eden travestiler, kullandıkları hormon ilaçlarının etkisiyle büyüyen göğüsleriyle, incelen sesleriyle, azalan kıllarıyla, uzun saçlarıyla, hal ve hareketleriyle bir transeksüelden farksızdırlar. Çoğu zaman aralarındaki tek fark cinsel organdır. Bu fark ise, kültür oluşumunda bir etki yapmadığı için transeksüellerle travestiler birlikte yaşar, birlikte hareket eder, alt kültürel birikimlerini, bunun dilini ve üslubunu birlikte oluştururlar.

Ameliyat olmamış, yani bedensel bir dönüşüm yaşamamış pek çok "travesti"nin kendini "trans" olarak tanımladığı dikkate alınırsa, "trans" kimliğinin beden değişimi üzerinden tanımlanması, varolan gerçeklikle örtüşmez. Kendini travesti ya da transeksüel olarak tanımlayan herkes bu tanıma sığmaz, sığmak istemez. Çünkü "trans olmak" bedenini değiştirmekten çok hissedilen cinsiyet kimliğiyle alakalıdır. Beden üzerine yapılan tanımlamalar ise, transnormativitenin en büyük üreticisi olan tıp dünyasının kimlikler ve bedenler üzerindeki tahakkümünün en basit örneğidir.

Bugün, herhangi biri, parası olduktan sonra, burnunu, yanaklarını, çenesini, bütün yüzünü estetik ameliyatla değiştirebilir. Penis büyütme, göğüs büyütme-küçültme ameliyatlarının ne kadar yaygın olduğu biliniyor. Ama trans bireylerin organları devlet malıdır, yani trans birey ameliyat olmak istediğinde, devletten izin

almalıdır ve bu izin öncesinde, "hastalığını" kanıtlayan psikojik-psikiyatrik bir rapor almalıdır. "Hastalık" diyorum, çünkü "trans" olmak, eşcinsel hareketin kazanımlarına rağmen, hala patolojik bir durum olarak tanımlanıyor. Çağdaş Batı merkezli tıbbın ikili sınıflandırmasına anatomik olarak uymayan bireylere konulan teşhis çok açık: "Cinsiyet Kimliği Bozukluğu". Bu "bozuk"luğun tedavisi dünyanın farklı merkezlerinde uygulanmaktadır. Örneğin, Türkiye'de Psikiyatri Merkezleri'nde en az iki yıl süren psikiyatrik gözlemden geçmek ve kısırlaştırılmak, cinsel organ değişikliği için zorunludur. Üstelik bu süreç, pek çok aşağılayıcı prosedürlerle gerçekleşmektedir. Bedene yönelik müdahale alanları, bireyin deneysel olarak irade gösterebileceği alanlar olmadığına göre, cinsiyet kimliklerinin beden üzerinden tanımlanması, gerçeklikle örtüşmediği gibi, bireyleri olmadıkları kategorilerin içine sıkıştırır.

O halde, insanla doğa arasındaki tarihsel gerilimde travesti ve transeksüellik doğanın işleyiş mekanizmalarına bir karşı duruş olarak da görülebilir. Bu nedenle travesti ve transeksüeller "bedenlerini ruhlarına uydurduklarını" söylemektedirler. Ancak bir yanıyla verili olana başkaldırı sayılabilecek bu eylem, lezbiyen ve gey hareket tarafından radikal bir toplumsal başkaldırı olarak değerlendirilmez. Bu eleştirinin temeli ise, genellikle travesti ve transeksüellerin varolan cins kimliklerini kabul etmesine, kendilerini buna uydurmalarına, cinsiyet değiştirip giyindikleri "kadınlık" ve "erkeklik" rollerini en geleneksel tarzda hayata geçirip sistemi yeniden üretmelerine yöneliktir.

Kimi lezbiyen ve geyler, travestilik ve transeksüelliğin eşcinsel kimlik mücadelesinin gelişemediği, dolayısıyla lezbiyen ve gey kimliğin kurumsallaşamadığı coğrafyalarda daha yaygın olmasını yanılgılı bir algının sonucu olarak değerlendiriyorlar. Lezbiyen ve gey olan ama modernleşme sürecini çarpık yaşayan coğrafyalarda yetişen Ortadoğulu, Latin Amerikalı, Uzak Doğulu travesti ve transeksüeller "ben erkek olmama rağmen erkeklere cinsel ilgi duyuyorsam, kadınım" ya da " kadın olmama rağmen kadınlara cinsel ilgi duyuyorsam, erkeğim demektir" yanılsaması içine sürükleniyorlar. Ya da kimlik mücadelesi verme birikimine, zeminine sahip olmadıkları için eşcinselliklerini travesti olarak yaşamak-

ta, böylece hakim rolleri benimseyerek biraz daha kabul edilebileceklerini düşünmektedirler. Özellikle Müslüman, premodern toplumlarda, travesti ve transeksüelliğin daha yaygın olmasının nedenleri üzerinde düşünüldüğünde bu görüş dikkate alınabilir. Örneğin eşcinselliğin "suç", transeksüelliğin "yasal" olduğu İran'da yer altında bir eşcinsel hareket-eşcinsel varoluş olsa da, eşcinselliğin ölümle cezalandırılması, geylerin birçoğunu partnerleriyle beraber olabilmek için cinsiyet değiştirme sürecine geçmeye zorunlu kılmaktadır. Bir diğer görüşe göre, eşcinsel ya da trans kimlikler, batılı modern kimliklerdir. Söz konusu kimliklerin norm dışında tanımlanmaya başlaması, yani hastalık sayılması her türlü alanda olduğu gibi aydınlanmacı Batının etkisidir ve dünyanın pek çok ülkesindeki eşcinsellik karşıtı kanunlar sömürge zamanların mirasıdır.

Konuya farklı bir yorum getiren Jean Baudrillard ise "biz hepimiz transeksüeliz"[44] diyerek travesti ve transeksüelliğin günümüzdeki "yaygınlığına" ve "sanallığına" dikkat çekiyor. Lezbiyen ve gey hareketin eleştirileri yeniden hatırlanırsa, yürütülen kimlik mücadelesinin muhalif özü, görünümler dünyasında "travestileşerek" sisteme eklemleniyor :

"İyi düşünürsek, Cicciolina'nın kendisi de bir transeksüel değil mi? Uzun platin renkli saçlar, kepçe kalıbından dökülmüşe benzeyen göğüsler, bir şişme bebeğin ideal çizgileri, kurulmuş bir çizgi roman ya da bilim kurgu erotizmi (...) pembe telefonların ideal kadını, artı -yalnızca cinselliğin abartılı, etobur işaretlerini yaşadıklarını bildiğimiz transeksüel bir kadın ya da travesti hariç- bugün hiçbir kadının üstlenemeyeceği etobur bir erotik ideoloji. Cicciolina'da somutlanan etsel dışplazma bu noktada Madonna'nın yapay nitrogliserini ya da Michael Jackson'ın (...) frankesteinvari çekiciliği ile buluşuyor."[45]

Baudrillard'ın tarif ettiği post-modern toplumda travestilik ve transeksüellik, lezbiyenlik ve geylikten tamamen farklı olarak, bir

44. "Biz hepimiz transeksüeliz. Nasıl ki hepimiz fiilen biyolojik değişim öznesi isek aynı zamanda hepimiz fiilen transeksüeliz. Bu ise biyoloji sorunu bile değil. Biz hepimiz transeksüeliz" (Bkz: Jean Baudrillard, "Biz Hepimiz Transeksüeliz", 125)
45. *a.g.m.*, 127

strateji olarak görünüyor. Seks işaretlerini aşırıya vardırarak cinsel bedenden, kutuplarını gizlice ayrıştırıp ve mizansenini abartmak yoluyla da arzudan kurtulma olarak ifade ettiği bu strateji, Baudrillard'a göre, modernlik sonrası kurumların da temeli haline geldiği için, siyasette, mimaride, teoride, ideolojide ve bilimde kendini gösteriyor.[46] Görünümlerin hakikati boğduğu, bir diğer ifadeyle "ne kadar görünürsen o kadar varsın" zihniyetinin hâkim olduğu, yaşamın bu zihniyetle aktığı bir dönemde, travesti ve transeksüellik sembolik olarak sistemin ruhunu yansıtıyor.

Öte yandan, travesti ve transeksüelliğin sistemle, eleştirilerde ifade edildiği kadar, uyum içinde olmadığı da rahatça görülebilir. Çünkü bir cinsel kimliği terk edip bir başkasına geçmek başlı başına bir sorgulama ve keşfetme sürecini başlatır. Bu nedenle onlar, doğal bir alışkanlıkla davranan kadın ve erkek gibi değil, daha seçerek hareket etmektedirler. Ayrıca içinde bulundukları yasadışı konum, hâkim kimlikleri kabul etmelerine rağmen, kaba dışlanmaya lezbiyenlere ve geylere oranla daha çok uğramaları, onları toplumsal değerleri, aile, ordu, polis, devlet, hukuk vb. birçok kurum ve örgütü yeniden sorgulamaya ittiği için travesti ve transeksüeller, genellikle "klasik bir kadın" ya da "klasik bir erkek" olamazlar. Maruz kaldıkları dışlanma, klasik kadınlık ve erkeklik rollerini taklit eden travesti ve transeksüelleri de direnişe itmiş, lezbiyenler ve geylerle aynı muameleyi görmeleri, cinsiyet konusundaki siyasal ve sosyal hassasiyetin şimşeklerini aynı güçle üzerlerine çekmeleri eşcinsellik alt kültürü içinde şekillenmelerini beraberinde getirmiştir.

Trans bireyler, sadece toplumun geneli tarafından değil, alt kültürel anlamda en yakın oldukları gruplar, örneğin lezbiyen ve geyler tarafından da dışlanmaktadırlar. Lezbiyenliğin ve geyliğin bir kimlik haline gelmediği tarihlerde ve coğrafyalarda cinsel yönelimleri toplumun geneliyle çelişen tüm birey ve gruplar arasında daha fazla ortaklık varken, özellikle Batıda eşcinsel kimlik geliştikçe, travesti ve transeksüellik alt kültürel ortaklıklara rağmen lezbiyen ve geylerden daha çok uzaklaşmıştır.

46. *a.g.m.*, 128

Bu uzaklaşmanın sorgulanması ise özellikle lezbiyen ve gey kimliğin kendi kendini sorgulamasıyla ve "*queer theory*"nin gelişmesiyle eşgüdüm içinde olmuştur. Amerikalı aktivist bir lezbiyen olan Amy Spangler'ın bu araştırma sırasında yaptığımız görüşmede ortaya koyduğu yorum şöyleydi:

"Travestilik ilk olarak seks ve gender anlayışlarımıza aykırı bir şey. Hatta heteroseksüel ya da biseksüel travestiler var. O yüzden lezbiyen ve geyler onlarla ne yapacağını bilemiyor. '*Queer theory*' ise belirlenen kimlikleri reddediyor. Buna göre, lezbiyen ve geyler sabit kategoriler. Queer ise sabit değil, sürekli oluşan bir kategori. Dolayısıyla travestiler lezbiyen mi, gey mi belli değil, ama kesin queer'ler!"

Avrupa ve Amerika'da gittikçe güçlenen'queer hareket' ile 'trans hareket'in yakın duruşu göze çarpıyor. Bu yakınlık, dünyadaki anaakım eşcinsel hareketlerin 'kadın' ya da 'erkek' kimliklerine yönelik sahiplenmesi, kabul ettikleri 'azınlık' konumu ve 'hareketin sistemiçileşmesi' eleştirileri etrafında gelişiyor.

Batı'da kazanılan çeşitli haklar sonucunda, belli bir yaşam alanına sahip olan travesti ve transeksüellik, özellikle erkek kimliğinden kadın kimliğine geçmeye çalışmak, pre-modern toplumlarda, daha büyük dışlanmalara hatta kaba zora rağmen, daha yaygındır. Bu yaygınlık kadınlar dünyasında doğan, çocukluklarında onların yaşadıkları çelişkilere tanık olan, büyüdükçe bu dünyadan kopmak zorunda kalan ve her kopuşla birlikte taşıyamayacakları bir yükü sırtlanan erkeklerin yaşadıkları çok yönlü gerilimden kaynaklanabilir. Türkiye örneğini incelemek hem bu yaygınlığın nedenleri, hem de nasılları üzerine bize bazı ipuçları verebilir ve Ülker Sokağa olan yolculuğumuzda bizi hedefimize biraz daha yaklaştırabilir...

2. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE ATAERKİL İKTİDAR YAPISI VE EŞCİNSELLİK ALT KÜLTÜRÜ

Türk Ataerkilliği Üzerine Birkaç Vurgu

"At binenin, kılıç kuşananın"[47]

Türkiyeli bir lezbiyen olan Yasemin Özalp, Ülker Sokak'ta yaşananları Türk ataerkilliğine şu ifadeyle bağlıyordu:

"Ve karşımızda hep bir iktidar. Beyaz bir iktidar. Türk bir iktidar, Müslüman bir iktidar, erkek bir iktidar... Bu iktidarların ayakta kalması için gereksinim duydukları da kendi değerlerini koruyan ve sonsuza kadar üreten bireyler. Bunun dışında kalanları kendi ırkına tehdit olarak algılıyor. Yok ediyor. Hitler üstün Alman ırkının iktidarını kurmak için Yahudileri, komünistleri ve Çingeneleri katlediyordu. Ülker Sokak'ta üstün Türk ırkının yüz karası (!) transeksüeller aleyhine Türk bayraklı kampanyalar başlatılıyor. Birini diğerinden ayıran hiçbir şey yok. Heteroseksizm ve Türk bayrağı. Yan yana ve sonsuza dek huzurlu."[48]

"Her toplumun kendi içinde de erkek egemenliğini farklı biçimlerde yeniden üreten, zayıflatan veya pekiştiren kurumlar vardır ve bu kurumlar tekil bir ataerkil mantığı yansıtmadığı gibi aynı zamanda birbirleriyle çelişkiye de düşebilirler."[49] diyen Deniz

47. Bir Türk ata/anasözü...
48. Yasemin ÖZALP, "Alttaki ve Üstteki", 11
49. Deniz KANDİYOTİ, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, 15

Kandiyoti'ye atıfta bulunarak, Türk ataerkilliğinin çeşitli ataerkillik biçimlerinin bin yıllarca süren kaynaşması sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Bu nedenle, dayanakları, besin kaynakları ve kökleri güçlüdür. Uzun süre yerleşememiş tüm halklar gibi Türkler de ataerkil içyapılarına ve değerlerine dayanarak varolmuş, siyasal kurumlaşmalarını da bu temelde yaratmışlardır.

Egemen Türk siyaseti, kuruluş sürecinden beri erkek egemen değerler ve semboller üzerinden kurumlaşmıştır. Anadolu'daki Türk beylikleri, Selçuklu ve Osmanlı devletleri toplumsal erkekliğin en güçlü temsilcileridir. Egemenliklerini sadece silahla değil, cinsel sahiplikle de sağlamaları bunun göstergelerinden biridir. İşgal edilen topraklardaki egemen sınıflara ait kız ve oğlan çocuklarının devletin haremine kapatılması ve devletin temsilcisi olan Sultan tarafından cinsel tatmin amacıyla kullanılmasının devleti güçlendirdiğine, yani daha erkek kıldığına inanılması önemlidir. İradesi kırılmak istenen halklara ve topluluklara karşı sadece askeri şiddeti değil, egemen erkek şiddetini de kullanan, tecavüz eden, haremine kapatan, hadım eden devlet, aynı zamanda, kul sayılan ve asker yetiştirme yükümlülüğü olduğu için ordunun geri hizmetinde ve onun örgütsel yapısına bağımlı olan halk için de bir aile babasıdır. Arada bir içki yasağı getiren, kadınların yaşmaklarının boyunu hesaplayan, kahvelere baskınlar düzenleyen, baba gibi hem seven, hem döven devlet, yaşamın her alanında söz sahibidir.

Yerleşik olmayan yaşam tarzı baştan beri askeri örgütlenmeye dayalı siyaset anlayışını örgütlemiştir. Daha sonra da, Türklerin ekonomisinin temelini oluşturan talancılık ve yağmacılık siyasal kurumlaşmayı bir savaş sistemine dönüştürmüştür. Selçuklu'dan Osmanlı'nın son dönemlerine kadar egemen olmuş "savaşa dayalı ekonomi"ye uygun olarak yaşamı, siyaseti, hukuku örgütlemek zordur. Ölüm riski yüksek ve öldürme zorunluluğu güçlü olan bir yaşam tarzını milyonlarca insana benimsetmek, bu tarzı ruhsal ve duygusal olarak da örgütlemek, dinsel ya da sihirsel bir ideolojik söyleme ihtiyaç duyar. Bu söylemde kutsal olan devlettir. Devlet, o döneme kadar kutsal olan ne varsa kendinde toplamıştır: şeref, namus, erkeklik, aile, ahlak. Mısır'da tanrısal fira-

vunlar, daha birçok uygarlıkta Tanrı krallar neyse Türklerde de devlet odur. Bu, el değmesi mümkün olmayan kutsallık, marş, bayrak vb. ile simgelenir. Gündelik yaşamın tüm kutsallıklarıyla iç içe geçen bu simgeler her alanda söz sahibidirler. Eski kutsallıklar, yeni güçlerle birleşerek eski zihniyeti yeni ihtiyaçlara taşırlar.

Cumhuriyetle birlikte gerçekleştirilen reformlara, kadın hakları vb. gelişmelere rağmen, ataerkil yapı çok az değişikliğe uğrar. Güçlü sınıfsal, kültürel, ekonomik alt üst oluşlara, toplumsal dinamiklere dayanmayan, yoğunlukla devlet mekanizmalarındaki birikimle şekillenen Cumhuriyet, topyekün asker - topyekün erkek olan bir mirası devralır. Bu mirasın yürütücüleri, devlete "erkekliğini vermiş" ve onun erkekliği karşısında boyun eğmiş devşirmelerden oluşmaktadır. Cumhuriyet, devlet-bürokrat ilişkisini de aynı zihniyetle kurar. Yeni dinamikler geliştirmeyen toplumun siyasal erke merkezi bağımlılığı, siyasal ve toplumsal değerlerin erkeklik örüntüsünde iç içe geçmesi sürer. Silahların gölgesinde üretilen bu semboller sadece devlet siyasetinde değil, gündelik yaşam siyasetinde de sık sık kullanılır. Sosyal hayatta kadın bedeninin denetimi sürer. Bir yandan kadın cinselliği sürekli denetlenirken, diğer yandan da erkeklerin bu alanda kendilerini sürekli ispat etme halleri en küçük bir yara almaz. Kandiyoti'nin vurguladığı gibi, "sigortanın hızla atması"[50] üzerine varılmaz, başa çıkılmaz, vurdu mu deviren olmak devlet için de, birey için de büyük bir erdemdir. Tantan'ın, askerlerin, Cüneyt Arkın'ın ve mafya babalarının şiddeti meşrudur. Döverler, severler, haksızlıklara karşı dururlar, kötülerin gözünü oyarlar. Kutsal olan değerlere karşı çıkanlara aman vermezler. Diğer yandan, Cumhuriyet, bayrak, vatan, millet gibi sembollere tüm eski değerlerin kutsallığını yüklemiştir. Dolayısıyla bu değerler açısından "tehdit" sayılabilecek tüm "kötülüklerin" üstüne "Allah, Allah" sesleriyle, marşlarla, ya da bayrakla yürünebilir. Bu nedenle, Türkiye'de "özel olan siyasaldır" belirlemesi her gün yeniden örneklenir. Ülker Sokak'ta yaşananlar bunun örneklerinden biridir. Burada da travestilerin karşısına birdenbire bin yıllık mirası olan bir cephe dikilmiştir. Bu cephe üç söylemi birleştirir: Bayrak, İstiklal Marşı, milliyetçilik gibi

50. *a.g.k.*, 194

cumhuriyete ait bir söylem; namus, ezan, ahlak, edep, günah, cehennem, şeytanlık, başörtü gibi dinsel söylem ve şeref, delikanlılık, aile ve çeşit çeşit küfürlerin ait olduğu ataerkil söylem.

Bu söylem ise iki tipi birleştirir; birincisi, ülkücülerin, Başkomiser 'Hortum' Süleyman'ın, Mahalledeki esrar satıcılarının, haraççıların temsil ettiği erkek tipi: Erkek, Müslüman, ülkücü ve çoğunlukla Fenerbahçeli. İkincisi ise mahallelinin başını çeken Güngör Abla'nın temsil ettiği tip: Başörtülü, küfürbaz, şiddet yanlısı, bağırıp çağırıp erkeği yardıma çağıran, erkeğin belirlediği rolleri, tüm analık-bacılık- namus vb. değerlerini kullanarak oynayan Güngör Abla, bize ister istemez "Tansu Bacı"yı anımsatır. O, kadına verilen rolü oynamaktadır. Bu rol erkekliği beslemektedir. Türk siyasetinin erkeksi dilinin sadece erkekler tarafından değil kadınların ağzından da kullanıldığının örneklerinden biri olan Tansu Çiller, taktığı başörtü, ettiği dualar, bayrak-ezan-silah üçlemesi etrafında dönen konuşmaları, idam isteyen, savaş isteyen, bunu namus ve şeref adına dayatan çığlıklarıyla kan davası için oğlunun eline silah veren ve ataerkil düzene yürekten hizmet eden suç ortağı kadınların mirasını kullanır. Kan davası, intikam, namusu temizleme, kısasa kısas, ibret olsun diye teşhir etme hep eski ataerkil alışkanlıklardır. Televizyona sık sık çıkan "şehit anaları"nın "kan ve intikam" söylemleri dokunulmaz, kabul edilebilir hatta kutsal görülür. Çünkü Türk topraklarındaki en güçlü kurumlaşma ataerkilliğe aittir. Daha önce de vurgulandığı gibi binlerce yıllık bir tarihe sahiptir ve çeşitli ataerkillik biçimlerinin kaynaşması sonucu bugünkü haline gelmiştir. Günümüzde iktidar bu kaynaşmadan gücünü alır. Bu nedenle iktidarla çelişen ne olursa olsun, karşısında bu kaynaşmayı bulur. Eğer direnişini kuşatmanın köklerine inmeden, ataerkilliği çözümlemeden, salt isyancı temelde örgütlerse, yenilgisi kaçınılmazdır. Her yenilgiyle kendini biraz daha güçlendiren ise ataerkillik olur. Bu durum, direnenleri bile kaçınılmaz olarak suç ortağı haline getirir.

Ülker Sokak'ta da benzeri bir durum ortaya çıkmıştır. Ama yine de eşcinsellik alt kültürü içinde de farklı konumları olan travesti ve transeksüellerin hem suç ortaklıkları, hem mağduriyetleri, hem de direnişleri daha özgün ve daha yoğundur. Bu özgünlüğü

anlayabilmek için ise onları içinde şekillendikleri ve etkileşim içinde oldukları eşcinsellik alt kültürü bağlamında ele almak gerekir. Ataerkilliğin çok güçlü olduğu bu topraklarda eşcinsellik alt kültürü hangi temelde gelişmiştir?

Osmanlı'dan Bu Yana Eşcinsellik Alt Kültürü

Erkekler arası anal ilişkiye olan eğilim, Doğu ve Grek toplumlarında oldukça yaygındır. Ama Ortadoğu'da eşcinsellik, genellikle ataerkilliği besleyen, hatta onun aracılığıyla gelişen alt kültürel örgütlenmesi çok zayıf bir toplumsal kesimi ifade eder. Osmanlı İmparatorluğu Ortadoğu'nun en güçlü, en geniş ve en merkezi devletiydi. Burada da eşcinsellik Türk erkek egemen kültürün özgün örüntüleri bir yana tipik olarak Ortadoğu tarzında yaşandı.

İslam dünyasında, ya da genelde Doğu toplumlarında cinselliğin hala kutsal, anti-modern bir yapısı vardır. Cinsellik "saf" ve "saf olmayan" diye ikiye ayrılır. "Saf olmayan" olay biter bitmez, kirli bir mendil gibi atılır ve yıkanır. Tıpkı tuvalete girip kapıyı kapatmak gibidir, herkes herkesin ne yaptığını bilir ama dillendirilmez, üzerine konuşulmaz. Bu kültürde, onur, bir şey yapmakla değil, yapılan şeyin görülmesiyle, en azından inkar edilmemesiyle kaybedilir. Yapılanın utanmadan kabulü ya da kimlik olarak savunusu modernleşme sürecinin bir parçasıdır.

"Saf olmayan" kategoride ele alınsa da, eşcinsel ilişkinin en meşrusu, ataerkilliği en açıktan besleyen 'oğlancılık'tır. Oğlancılık, Grek kültürü de dahil, tüm Doğu toplumlarında oldukça yaygındır. Üstelik bu, eşcinsel bir ilişki sayılmaz. Yaş hiyerarşisi, bu ilişkiyi meşrulaştırır. Çünkü hegemonik erkeklik, hizmetine kadınları, çocukları, gençleri, her şeyi aldıkça daha da güçlenir. Erkeklik güçlendikçe sadece kadına egemen olmakla yetinmez, her şeye sahip olmak ister. Cinsellik sahip olmanın en kesin aracı olduğundan, oğlancılık "sahip olan erkekler" için güce güç katan bir ilişki tarzıdır. Bu nedenle, erkek erkeğe olunan alanlarda, içki sofralarında, zevk alemlerinde, saraylarda, hanlarda, zengin konaklarında söylenen şiirlerde, şarkılarda eşcinsellik vurgusu erkekliği kışkırttığı için açıktan yapılır. Hukuk bilgini İbn-al Gawzi (ölümü 1200) bile şöyle yazmıştır:

"Kim ki, güzel bir oğlana ya da gence bakarken asla istek duymadığını iddia eder, o bir yalancıdır ve eğer biz ona inanırsak o bir hayvandır, insan değil."

Oğlancılık yüksek sesle söylenen şarkıların ana motifini oluşturacak kadar meşrudur ama bir yandan da iki yetişkin arasındaki eşcinsel ilişki lanetlenir. Oysa oğlancılık da eşcinselliktir. Anadolu ve Mezapotamya'yı da içine alan geniş Ortadoğu coğrafyası, oğlancılığı eşcinsellik olarak kabul etmez. Bir erkek belli bir yaştan sonra kendini "kullandırmamalıdır." Çünkü kötü sayılan 'büyüğü tarafından' 'kullanılmak' değil, bundan zevk almak, bunun isteğini duymaktır. Bu sebeple, erkek kendini koruyacak duruma geldiği andan itibaren karşı cinse ya da kendisinden küçük genç oğlanlara yönelmelidir. Oğlan büyüdükçe 'kulampara' olmalı, asla 'ibne' olmamalıdır...

Kulampara, (gulam-para, kulampara, kolabaras) genç oğlan çocuklarıyla ya da eşcinsellerle cinsel ilişki kuran yetişkin erkeklere popüler dilde takılan isimdir. Evli olabilir. Heteroseksüel olarak kabul edilir. Çünkü her erkek potansiyel bir kulamparadır. Kulampara özel bir erkek tipi oluşturmaz. Cinsel ihtiyacı olan herhangi bir erkek kadın bulamadığında ya da canı çektiğinde eşcinsel arayışına girebilir. Hiç kimse, bir eşcinselle ilişki kurduğu için kendisini anormal, sapık ya da eşcinsel olarak nitelemez. Eşcinsellerle yani 'ibnelerle' her erkek ilişki kurabilir. İbne olmak, bir erkeğin olabileceği en kötü şeydir. Küfürdür. Cinselliğin bir iktidar aracı olmasından dolayı, eşcinsellik iktidarsızlık göstergesi sayılır. Hegemonik erkeklik için "iktidarsız erkeklere" de ihtiyaç vardır, bu nedenle eşcinseller, zorla "oğlanlaştırılmış" genç erkekler toplumsal yaşamın dışında değil, içindedirler. Ancak sürekli bir erkek hakimiyetiyle kuşatıldıkları için, şiddetin çeşitli biçimlerine gizli-açık maruz kalırlar. Onların tarihi yazısızdır. KAOS GL dergisinin ilk sayısının giriş yazısında, "Saray ve hamam muhabbetleri dışında toplumsal geçmişimizle ilgili şimdilik bir şey bilmiyoruz" denmesi bu görüşü doğruluyor. Tarih, felsefi, bilimsel çıkarsamalarla ya da gey sanatçıların sezgileriyle bölük pörçük oluşturuluyor.

Örneğin, *Osmanlı'ya Dair Hikayat*'da Murathan Mungan Osmanlı'nın zirvesinde yaşanan eşcinsel deneyimi sezgileriyle yakalayıp günümüze taşıyor:

Saraylı bir içoğlanın
Bir külhandan bozgun bedeninde
Ağulu bir gılmet
Tutkusu hayli yezit
Kendi kahırlı bir güzellikten alamet
Ve ayaklarında uzun avluların su şırıltısı
Böylesi, geceyi, ağulu bir süt gibi
Kostak bir delikanlıya
Bedeniyle emzirir
Zakkumları dudak diye
Bir erkeğin ormanında gezdirir
Vezinli bir sedirde
Bir İpek yangınından mahsun görünürler
Şeffaf gölgelemi bir eflatun rüzgara sildirip
Hindistan sürgünü dumanlı kadifeleri efsunlu öldürürler
Kervankıran bir rüzgarla
Pençik eteklerinde süryani bir telaştır
Ve bütün elleri aşktır
Tabiatın gücüne gider.[51]

Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle egemen sınıf içinde, "oğlancılık" adı altında eşcinselliğin açıktan yaşandığı bilinir. Cinsiyet değişikliği ameliyatlarının Osmanlı hareminde gerçekleşmesi bile bu meşruluğu ortaya koyar.

Haremin "eski Saray" bölümü padişah ailesinin ikametgahıdır. Padişahın "eski Saray"da bir dairesi olmakla birlikte asıl ikametgahı yeni Saray'ın üçüncü avlusundadır. Burada, kendisine hadım ağalar ve eğitilmekte olan iç oğlanlar hizmet etmektedir.[52] Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli düzeylerdeki yöneticilerinin minyatürlerine ve müzelerdeki seyrek tablolarına bakıldığında eşcinsellere özgü pek çok çizgi yakalamak mümkündür. "Erkek adamın erkek sevgilisi olur" söylemiyle yaşanan eşcinselliğin yazılı izlerini ise "Bahname"lerde[53] ya da

51. MUNGAN, Osmanlıya Dair Hikayat, sf:18
52. Leslie PEIRCE, Harem-i Humayun, 167
53. Divan edebiyatında cinsellik temalı şiirler genellikle "bahname" olarak tanımlanır, ancak daha çok kadın-erkek ilişkileri ağırlıklıdır

"Hammamname"lerde[54] bulmak mümkündür. Ayrıca, Enderunlu Fazıl Bey tarafından yazılmış olan "Hubabname" de en bilinen eşcinsel metinlerdendir. Hubabname, dünyanın farklı kültürlerine ait genç erkeklerin özelliklerini, bir erkeğin ağzından ama erotik bir dille anlatır. Aynı yazarın "Defter-i Aşk" ve "Mevaidü'n-Nefais" adlı yapıtları da dönemin eşcinsel ilişkileri hakkında belli ipuçları verir.[55]

Saraydaki ya da büyük köşklerdeki iç oğlanlar bölümü, toplumda gizli olarak yaşanan ilişkilerden çok daha meşru bir konuma sahiptir. Bu meşruiyetin varlığı, dışlama olmadığı anlamına gelmez. Devşirilen oğlanların arkalarında mutlaka numaralı bir damga vardır. Saraya, egemenlere ait oldukları için herhangi bir toplumsal baskıya uğramazlar, ama durumları köleden ya da bir cariye kadından farksızdır. İçinde bulundukları ortamın imkânlarına rağmen, onlar bir kölenin iradesizliğini, bir kölenin tedirginliğini, bir kölenin kimliksizleşmesini, yalnızlığını ve geleceksizliğini yaşarlar. Yine Murathan Mungan *Osmanlı'ya Dair Hikayat* adlı kitabında bir iç oğlanın çizilmiş kaderini şöyle dile getirir:

O küçük oğlan hayli yaşlanır
Şimdi titrek elleri zor süren mangallara
Yarli cezveleri
Bir konak artığının, hizmetkar selamlığında...[56]

Baltacıların baltalarında bulunan baş harfleri ve her aceminin mutlaka bir askere bağlı olması da saraydakine benzeyen bir meşruluk taşır. Üstelik burada aradaki ilişki haremdekinden farklı, savaş arkadaşlığını da kapsayan bir boyuttadır. Erkekler, bu farklı zamanlarda yaşanan farklı cinsellikler için atasözleri, deyişler uydurmuşlardır:

54. Hammamnameler, "hamam edebiyatı" içinde yer alan manzum eserlerdir. Divan edebiyatı içinde özel bir yeri olan hammamnameler, genelde genç erkeklerin tasvirlerini konu alır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Agah Sırrı LEVEND, Divan Edebiyatı, 275-277)
55. Ayrıntılı bilgi için bkz: Zekeriya GÜN, "Şark-İslam Klasikleinde Eşcinsel Kültür-III/Mevaid'de Eşcinsel Kültür", 13-16
56. B.k.z.(51) MUNGAN, 99

"Yaz olunca avratlara, kışın oğlanlara meylet ki vücutça sağlam olasın. Zira oğlan teni sıcaktır, yazın iki sıcak bir araya gelirse vücudu bozar. Avrat teni ise soğuktur, kışın iki soğuk vücudu kurutur".[57]

Hamamlar ise bilinen eşcinsellik tarihi içinde en önemli mekânlardan biridir. Öyle ki, günlük dilde hala, "hamam oğlanı" eşcinsel demektir. Evliya Çelebi, o zamanlar Osmanlı'ya bağlı olan Şam'daki Defterdar Hamamını şöyle anlatmıştır:

"... Kime gönlünü vereceğini bilmeyen civanlar ile hiç araya katmadan koç kucağı edip nide sarıp sarmalaşıp dünya gamını unuturlar. Her en yakılan, ilk gelişimizde yeniçeri ağası bu hamamın camekanında eli sopalı iki yeniçeri yerleştirmişti. Dışarıdan olur olmaz insanlar gelip havuz içinde sefa eden aşıklara uygunsuz davranışlarda bulunmasınlar, hamamın kapatılmasına neden olmasınlar diye..."[58]

Eşcinsellerin kullanımına açık hamamlar sadece Osmanlı'nın merkezi şehirlerinde değil, tüm Ortadoğu'da yaygındır. Örneğin, Marakeş'deki El Fre Camii yakınındaki bir hamam eşcinsel ilişkilerin önemli merkezlerinden sayılmaktadır. Burası 1800'lü yıllarda, İngiliz bir turistin şüpheli ölümü nedeniyle polis tarafından kapatılmıştır. Kayıtlara göre, ölüm nedeni kalp olarak ifade edilmekte, fakat tecavüze uğrayıp soyulmuş olduğu belirtilmektedir.[59]

Eşcinsel halk şairi Razi, döneminin Galata hamamlarını ve oradaki yakışıklı genç tellakları överek anlatır. Bu hamamlar arasında Arap Cami, Buğluca, Karaköy, Kılıç Ali Paşa Köprüsü, Yemal Hamamları sıralanmıştır. Frera Ahmet, Kız Hasan, Benli Malatyalı Seyid, Kor Mustafa, Üsküdarlı Veli, Kız Mustafa şairin yakınlık duyduğu tellaklardır.

Yine bahnamelerde, özellikle gündelik hayatta yaşanan eşcinsel deneyimler üzerine çeşitli örnekler vardır: Bener Ahmet, hamam

57. Murat BARDAKÇI, Osmanlı'da Seks, 9
58. Evliya ÇELEBİ, Seyahatname, 328
59. A.S CHIMITT, J. SOFFERJ, Müslüman Toplumlarda Erkekler Arası Cinsellik ve Erotizm, 43

tellağıdır, kazandığı parasını erkek sevgilisine yedirir. İmaceci Kırbalı Ahmet, eli ayağı düzgün, kaşı gözü yerinde, sohbeti de tatlı bir genç olduğundan, yakasını esnaf akşamcılarının elinden kurtaramaz. Suride Ahmet, Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk yıllarında, Makbul İbrahim Paşa sadaretinde İstanbul'un güzelliği dillere destan olmuş bir nevcivanıdır. Bali Ahmet ise, 16. yüzyılın ikinci yarısında Sarı Selim devrinde güzelliği dillere destan olmuş esnaf civanlarındandır. Altınbaş Ali, Ayasofya'da yanan eski Adliye Sarayı'nın karşısındaki sıra kahvelerin birinde güzelliği harabat ehli şairler arasında dillere destan olmuş bir kahveci çırağıdır. Şu koşma Hamamizade İhsan Bey tarafından Altınbaş Ali için yazılmıştır:

"Yanarak tutuştum bir deli gibi
Oğlanlar tekkesi kandili gibi
Kolların boynuma mendili gibi
Takmasam bir türlü, taksam bir türlü."

Bir başka şiirde şair Necati, "memi" dediği delikanlıya şöyle seslenir:

"Yaktı aşkun beni gam adına na-gah memi
Yaanalum yakılalum çare nedur ah memi
Sen unutdun abana ahd ile yenim eyledüğün
Kemaya send benüm hakkını Allah memi
Beni savdaya salum eyledi divane saçum
Nideyim neyleyeyim ah memi vah memi"[60]

Ünlü şair Nedim'in şiirleri de dönemin eşcinsel edebiyatının içinde yer alır:

"Ben olsam bir de mutrib, bir de tarf-i cuy-bar olsa
Hoş imdi bir de farza bir cüvan-i şivekar olsa"
(Benimle birlikte bir çalgıcı olsa ve bir ırmak kenarında olsak; örneğin yanımızda bir de işveli bir oğlan olsa)

"Ben bugün bir nevbahar-ı hüsn ü an seyreyledim
Tarf-i destarında sünbül gibi mular var idi"

60. İsmet Zeki EYÜPOĞLU, Divan Şiirinde Sapık Sevgi, 50-55

(Bugün ben bir güzellik ilkbaharı seyrettim, sarığının etrafında sümbül gibi saçları vardı)[61]

Diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu'nda yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra her semt, takımlar halinde çalışan ve güçlü genç erkeklerden oluşan kendi itfaiye alayını kurar. Çıplak ayaklı, hızlı koşan bu gençler, tulumbaları omuzlarında taşırlar. Çoğunlukla yoksul ailelerden gelen ya da yetim olan bu delikanlılar için itfaiye alayının yatakhanesi, kimi bu hayat tarzının cazibesine kapılarak gelmiş olsa da, kent içinde bir sığınaktır.

İtfaiyecilerin renkli lakapları da farklı etnik kökenleri yansıtır. Laz Ali, Sandaki Hritos, Çingene Emin, Kaya Hüsnü, Kız Artin ve hatta İngiliz Hidayet...[62] Bunların birçoğu, özellikle harem dışında, toplumsal yaşamın içinde, hatta toplumsal cinsel kimliklerini, yani erkekliklerini koruyarak yaşadıkları için şanslıdırlar. Çünkü bir cinsel objeden öte bir arkadaşlık değeri taşımaktadırlar. Hatta birçoğu hamilerinin de destekleriyle evlenip aile reisi olurlar.

Aşağıdaki şiir ise o dönemin polislerinden olan bir eşcinsele yazılmıştır:

"Bin fettanın bir güzeli
Davutpaşa iskelesi
O kayıkçı kişmirinde
Gözler sürmeli sürmeli
Gümüş topuk ayaklara
Düşüp yüz göz sürmeli
Güzelliğin haşmetini
Kaşın çattıkça görmeli
Aşık olan merdaneler
Böyle bir merdi sevmeli
Buse-gahın iken o şahta ayak
Nasıl kıyarsın da atarsın dayak."[63]

61. KAOS GL, "Divanlardan Eşcinsel Dizeler", 31
62. B.k.z. (49) KANDİYOTİ, 199
63. *a.g.k.*, 200

Şiirde söz konusu edilen kişinin bir yandan erkek egemenliğinin kaba yönleriyle varolduğu bir kişiliği, diğer yandan kadınsı bir görüntüsü söz konusudur. Oysa, özellikle Doğu toplumlarında, erkek olmanın ilk şartının kadını çağrıştıran her özelliğin zıddını temsil etmek olduğu bilinir. Fakat eşcinsel ilişki Osmanlı'yı da kapsayan tüm Doğu toplumlarında tam bir çelişki yumağına dönüşmüştür. Çok yaygın yaşanmasına rağmen yine aynı yoğunlukta lanetlenir. Bu konuda, maskeler, korkuya dayanan tutumlar, çifte standartlar, iki uç tutumun aynı bireyde ve aynı anda yaşanması sıkça gündeme gelir. Osmanlı toplumunun karmaşık ve çok kültürlü yapısı nedeniyle iç içe geçen yargılar ve eğilimler bir arada yaşanır. Köçekler, bu iç içe geçişin somut örnekleri olmuş, bu nedenle çok gerilimli hayatlar sürmüşlerdir.

Köçekler, Osmanlı tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Osmanlı dönemindeki en ünlü ve en popüler danslar köçek danslarıdır. Köçekler kadın kılığındaki erkek dansörlerdir ve sadece büyük şehirlerde değil, tüm bölgelerde yaygındır. On yedinci yüzyıl yazarlarından Enderunlu Fazıl köçeklerin bu popülaritesini iyi yansıtır. Genelde erkeklerle cinsel ilişkiye girdikleri söylenir. Köçek olan erkek en azından bu söylentiyi göze alabilmelidir. Genelde Rumlar, Ermeniler ya da Yahudilerden oluşan bu dansçı oğlanların, yeniçeriler arasında birçok sorun ve kavgaya neden olduğu, bu kavgaların vardığı boyutlar üzerine Sultan Mahmut'un ordusunun birliğini korumak için köçeklerin gösterilerini yasakladığı ve ardından da köçeklerin çoğunun Mısır'a kaçtığı ileri sürülür. 1857'de konan bir başka kanunla da köçeklerin gösterileri yasaklanmıştır. Ama köçekler, o tarihten sonra da ortadan kalkmamışlardır. Uzun yıllar, Anadolu'daki köy şenliklerinde dans etmişlerdir.

Şimdi bu gelenek, büyük şehirlerdeki travesti klüplerinde sürmektedir. Travestilerin Ülker Sokak'taki en yaşlı olanının, Kırşehir'de geçirdiği gençlik yıllarındaki köçeklik deneyimlerini sık sık anlatması, bugün yaşananların kendiliğinden ortaya çıkmış vakalar olmadığını ve bireysel seçimlerin dahi, aslında tarihsel arka planlara sahip olduğunu örnekliyor. "Türkan Anne" lakaplı, yetmiş yaşlarında olan bu travestinin, operasyondan sonra bile Ülker Sokak'ta kalmayı sürdürmesine bakıldığında tarihsel meş-

ruluğun farkında olmanın, trans bireylerde kendine güveni geliştirdiğini düşündürtüyor.

Türk Modernleşmesi, Yeni Kimlikler ve Eşcinsellik

> "Beni Türkiye'de eşcinsel olmayan eşcinseller ilgilendiriyor. Çünkü kendi için bu uzak tarifin yaşamın odağında duran bir şey olduğunu o görmüyor, ben görüyorum. (...) Hayatın negatif fotoğrafını çekemeyen bu insanlar, iktidar oldukları zaman, diyelim ki bir gazete köşe yazarı olduklarında ibnelikle olan bütün dertlerini güce dönüştürüyorlar."[64]

Türk modernleşmesi askeri kışlalarda başlamıştır. Kendini genele yayması da, ataerkil söylem ve geleneklere dayanmış, eski değerler yeni kimliklerin içini doldurmuştur. Örneğin, Cumhuriyetle birlikte kadının ekonomik, sosyal, siyasal yaşama katılımı Kandiyoti'nin de belirttiği gibi, erkekler tarafından sınırı çizilen, kadınlığın gizlendiği yeni bir kimlikle olmuş,[65] bu yeni kimlik kadının kendi cinsel kimliğini dışlamıştır. Çeşitli reformlar aracılığıyla yaratılan kadınlık kimliği ataerkil bir söylemle ve Türk milliyetçiliğini içererek gelişmiştir. Çerçevesi ve sınırları erkek egemen siyasal kurumlaşma içinde belirlenen Türk modernleşme hareketi, özgün örgütlenmelerden, örneğin parti kurmaktan, bağımsız birlikler oluşturmaktan alıkoyduğu kadınları, yeni Cumhuriyetin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik seferberliğe sürmüştür ve onu "vatan" simgesi haline getirmiştir. Bir önceki bölümde verilen Akşener, Çiller, Güngör Abla ve "şehit anaları" örnekleri bu kimlik yaratılış sürecinin birer sonucudur.

Türkiye'de modernleşme sürecinin çarpık yaşanması kimliklerin oluşum sürecini de etkilemiştir. Tabandan gelişmediği için, kültürel yapının dönüşmesi ile değil, oluşturulan kimliklerin kültürel yapıya dayatılmasıyla modernleşme yolu çizilmiş, bu nedenle, yaratılan kimlikler ile kültürel yapı arasında sürekli bir gerilim yaşanmıştır. Kültürel gerçeklikten kopuk, olandan değil, olması

64. B.k.z. (15) MUNGAN, 29
65. B.k.z. (49), KANDİYOTİ, 171

gerekenden yola çıkan, hatta olanı inkar eden Türk modernleşmesinin yarattığı yeni sosyal, siyasal kimlikler kültürel yapıyla örtüşememiştir. Siyasal erk aracılığıyla dayatılan "Batılılaşma" kültürel yapının çarpıklaşmasına ve çeşitli kültürel öğelerin bazı alt kültürler biçiminde yaşamalarına ya da kendilerini farklı kimliklerle ortaya koymalarına neden olmuştur.

Eşcinseller açısından da böyle bir kimlik kazanma süreci başlamıştır. Bir yandan modernleşmenin yarattığı kimlik ihtiyacı, diğer yandan lezbiyen ve geylerin alt kültürel birikimlerinin çok zayıf olması, hatta bu alt kültürel birikimin içinde lezbiyenlerin hemen hemen hiç olmaması gerilimi oldukça artırmıştır. Eşcinsellik kendi varlığını modern sistem içinde korumaya alacak bir kimlik sahibi olabilmek için bir yandan da alt kültürel temellerini oluşturmak zorundadır. Modernleşmenin çarpık geliştiği, içeriğinin geleneksel ve ataerkil anlayışlarla dolduğu topraklarda, cinsel alana ait bir edime dayanan lezbiyen ve gey kimliğin kendisini yaratması mümkün müdür?

Öte yandan, Türkiye'de Osmanlı'dan beri cinselliğe büyük bir rol biçilmiş olması, cinsel yönelim ile cinsel kimlik arasında bu kadar yoğun olmaması gereken bir iç içe geçişi ve cinsel yönelimin politik alanı etkilemesini getirmiştir. Dolayısıyla, eşcinsel alt kültürün karşısında, sadece sosyal ve kültürel değil siyasal yapı da dahil olmak üzere tüm ataerkil yapı vardır. Yine de eşcinsellik, özellikle Cumhuriyet sonrasında, kendini hem alt kültür olarak örgütlemiş, hem de kimlik mücadelesine başlamıştır.

Türkiye'de eşcinsellik, en yaygın olarak küfür anlamında kullanılan "ibne" ve "puşt" sözcükleriyle ifade edilmektedir. Bunlar, eşcinseller dışında, sevilmeyen, güven duyulmayan kişilere de söylenir. Türkiye'de eşcinsel olmak, bir küfrü yaşamaktır. Erkekliğin saltanat sürdüğü topraklarda, "edilgen erkekler" nasıl olur da bu edilgenlikleri üzerinden bir yaşam tarzı geliştirebilirler? "Erkeklerin kullandıkları delikanlılar" nasıl olur da "Bundan zevk alıyoruz" diyerek egemen kültürün dışında bir üslup takınabilirler. Cinselliğin en önemli iktidar aracı olduğu bir kültürde, sayıları gittikçe artan birçok erkek nasıl olur da bu iktidarı reddeder? Türk

erkek egemenliğinin bu tutumu kabul etmesi mümkün değildir. Bu koşullarda, eşcinsel edimin açık edilmesi ancak kadın kimliğiyle ya da onu çağrıştıran bir kimlikle mümkün olur. Lezbiyen ve gey kimlik mücadelesinin gelişimi önündeki "erkeklik" engeli, birçok geyin kadın kimliğinde, yani travesti ve transeksüel olarak kendisini açık etmesine neden olur. "Eğer erkek cinsel iktidarını reddediyorsa, erkek değildir, içinde bozukluk vardır, kadındır..." inancı, bu topraklarda travesti ve transeksüelleri lezbiyenlik ve geylikten daha kabul edilebilir kılar. Türkiye'de travestilik, transeksüellik, lezbiyenlik, geylik, biseksüellik bu nedenle oldukça iç içe geçmiş ve alt kültürel zeminde birbirini etkilemiştir.

Türkiye'de eşcinsel deyince ilk akla gelen iki isim vardır: Zeki Müren ve Bülent Ersoy. İkisi de varolan kuşatmanın gücüne rağmen, sanatçı kimlikleriyle kendilerini dokunulmaz kılarak eşcinsel kimliklerini açıktan ifade etmiş ve bunu tüm topluma kabul ettirmişlerdir. Özellikle Zeki Müren'in ameliyat dahi olmadan, yani kadınlaşmadan cinsel yönelimini ifade etmesi, Türk erkekliğine karşı demokratik bir çıkış özelliğine sahiptir. 12 Eylül döneminde dışlanan, televizyon ekranlarına çıkmaları, hatta neredeyse konser vermeleri yasak olan Bülent Ersoy ve Zeki Müren cinsel kimliklerinden taviz vermemişler, Zeki Müren daha çok süslenmeye başlamış, Bülent Ersoy ise transeksüel olmuştur. Yaşamlarıyla, topluma örnek gösterilemeyecek kadar marjinalleşen bu insanlar, yine de 'eşcinsel sanatçı' kimlikleriyle tüm toplumun zihnindeki önemli bir tabuyu zedelemişlerdir. Özellikle kadınlar onlarda erkekliği kıran tarzı hissetmişler, bu nedenle, Bülent Ersoy ve Zeki Müren en çok kadınlar tarafından sevilmiştir.[66] Ancak zamanla bu tarz hâkim kültür tarafından da içerilmiştir. Meşrulaşan, kabul gören sanatçılar eşcinselliklerini kabul ettirebilmek için erkek egemenliğin tüm söylemini, özellikle milliyetçilik, va-

66. Yaşadıkları ortak sıkıntılara ve dışlanmalara rağmen, Zeki Müren ve Bülent Ersoy'un arasında dayanışmanın olmaması, hemen hemen hiç görüşmemeleri, aralarındaki kültürel, kişisel farklılıklarla da açıklanabilir. Tüm bu farklara rağmen, diyalog kurmalarına imkân sağlayacak kadar ortaklıklar vardı. Yine de ikisi de kendi yolunda tek başına yürüdü, hemen hemen hiç konuşmadılar. Bu durum, Türkiye'deki lezbiyen ve geylerle travesti ve transeksüeller arasındaki, ayrıca travesti ve transeksüellerin kendi aralarındaki ilişkinin de bir resmini veriyor.

tanseverlik, müslümanlık vb. biçiminde kabul etmiş, kendileri için çizilen sınırlarda kalmış ve özgünleşen bir üslup yaratamamışlardır. Yüzlerce film çekmiş, bu filmlerde hep bir kadınla yaşadıkları aşk hikayesi anlatılmıştır. Oysa onlar da kadındır, bunu herkes bilir ama filmde bile bu rolü oynamalarına izin verilmez. Sadece onların hayatları bile eşcinsel kimlik mücadelesinin yaşayabileceği zorlukları yeterince sergiler.

Halk dilinde "top", "tanju", "nonoş", "zürafa", "digin", "simit", "lastik", "tekerlek", "kova", "lassa", "pirelli", "abla", "yumuşak", "ablacı" "düdük","böcü" gibi ağırlıkla dairesel sözcüklerle tanımlanan eşcinsellik, Türkiye'de farklı biçimlerde yaşanır. Farklılık, genelde sınıfsal ve kültürel özelliklere göre gerçekleşir. Ancak özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde eşcinsellerin oluşturdukları beraberlikler, örgütlenmeler ve çeşitli ortak mekânlar bu farklı kesimlerin birbirlerinden etkilenmelerine ve ortak sorunlara karşı ortak sayılabilecek bir üslup oluşturmalarına olanak sağlar.

Bu mekânlar arasında en bilineni sinemalar, hamamlar, parklar ve barlardır. Örneğin Aksaray'ın kenar mahallesinde bulunan ve eşcinsellerin buluşma mekânı olup 90'lara kadar ayakta kalan Güneş Sineması Türkiye'deki eşcinsel alt kültürünün oluşmasına katkıda bulunan mekânlardan biridir. Ankara'daki Yeni Sineması, Cep ve Efes sinemaları da benzer mekânlardır. Bu ve benzeri mekânlarda tanışan ve ilk ortak noktaları cinsel yönelimleri olan geyler zamanla bir çevre oluştururlar. Bunlar arasında kimlik mücadelesi için örgütlenebilenler ancak cinsel yönelimleri noktasında zihinsel bir çaba da harcamakta olanlardır. Bu da daha çok eğitim imkânı olan alt / orta sınıflar ve öğrenciler arasında, özellikle 70'lerden sonra gelişmiştir.

Lezbiyen ve geyler için bir araya gelmenin en temel nedenlerinden biri, kendilerini içlerinden geldiği gibi ifade edebilecekleri bir yaşam alanı yaratmaktır. Bunun için de bulundukları konumun meşrulaştırılması, kabul edilmesi için bir şeyler yapmak gereklidir. Bu, aynı zamanda kendi savunusunu yapmak için gelişen bir dayanışmadır.

Benzeri ihtiyaçları duysa bile, bunu bilince çıkaramamış ya da sınıfsal, kültürel, geleneksel barikatlardan dolayı cinsel kimliği üzerine düşünme imkânını bulamamış, kendi sorunlarının diğerleriyle ortaklığını görememiş olanlar, genelde tek başına, kendinden utanarak ya da birkaç kişiyle kurdukları dar ilişkiye tutunarak yaşarlar. Bu durum özellikle lezbiyenler açısından daha çok geçerlidir. Kadınların bu tür birlikteliklere katılımları yüzde 2'yi aşmaz. Dolayısıyla Türkiye'de lezbiyenlik hala gizli yaşanır, kimlik mücadelesi sınırlı bir çevrede verilir, genele yansımaz. Onların parka, hamama ya da sinemalara gitme şansları yoktur. Gittikçe artan biçimde, üniversitelerde lezbiyen ve gey gruplaşmalar vardır. Ancak geylerin cinsel deneyimlerine bile sahip olmayan lezbiyenler, genellikle bu gruplara katılmaya bile cesaret edemezler. Onlar için birbirini bulmak ve konuşmak kolay değildir. Geyler ise bu konuda daha avantajlıdır. Avantajlarından yararlanana kadar geçen süre içinde onlar da büyük bunalımlar yaşarlar. Aşağıda aktarılan iki anlatım bu durumu ortaya koymaktadır:
Erol, barda çalışan, Beyoğlu'nda tek başına yaşayan, otuz yaşında bir geydir. Daha önce ailesiyle kalmış, ancak bir türlü kendi durumunu onlara açamamıştır. Hatta o dönemler, kendi durumu üzerine düşünmekten bile kaçtığını, tam bir bırakmışlığı yaşadığını, sürekli intihara teşebbüs ettiğini söylüyor. Daha sonra patronuna açıldığını, patronuyla yaşadığı ilişkiden sonra daha cesaretli hareket ettiğini, zamanla geylerin gittiği kafeleri öğrendiğini, buralarda tanıştığı insanlar aracılığıyla kendini rahat hissettiğini ve hızla onlara katıldığını, şimdi ise tüm geçmişine anlam verebildiğini, çünkü artık kimliğine sahip çıktığını anlatıyor. Fakat hala, kamusal alanda ifade edebildiği kimliğini anne ve babasından gizliyor. Erol, önceleri bundan rahatsız olduğunu, ancak daha sonra, bu açılamamanın suçunu anne ve babasına bağladıktan sonra rahatladığını ifade ediyor.

Esmeray'ın anlatımları da, bir transeksüelin toplumsal yaşam içindeki sıkışmışlığına bir başka örnek oluşturabilir:
"Köydeyken bana 'Kız Memet' adını takmışlardı. Hep annemlerle halı örerdim. Bir de hep kızlarla oynardım... Âşıklar arasında not taşırdım. Kadınlar ve kızlar bana çok güvendiklerinden tüm sırlarını anlatırlar ve erkeklerle iletişimi benim aracılığımla kurarlardı. Sonra büyüdük ve o olay oldu; amcamın oğlu tecavüz etti. Son-

ra başkaları da gelip gitmeye başladı. Adım bu sefer kötüye çıktı. Erkeklerin eline düştün mü, kıza benzemişsin, benzememişsin kimse umursamıyor, köyün tatlı delisi gibi işte... Ama sonra bu olay olduğunda kaçmak zorunda kaldım. Çünkü mesele amcaoğlumla sınırlı kalmadı. Bir kere iki kişi geldiler. Anlatamadım kimseye. Niye ben, diyordum. Niye ben de başkası değil. Kız gibi olduğum için mi? Acayip olduğum için mi? Ama utanıyordum da. Ne biçim erkeklik... Ben öyle erkek olamadım. Öyle anlı şanlı aslan olamadım. Bozdular beni. Niye beni? Acayip olduğum için kendimi bir zavallı gibi görüyordum. Aşağılık bir yaratık gibi. Burada diğer 'lubunya'larla tanışana dek de öyle hissetim. Öyle biri olmuştum ki, intihardan başka bir şey düşünemiyordum."

Bu iki anlatım bile eşcinsellerin ve transeksüellerin, bir küfür gibi algılandıkları toplumsal çevrede ne kadar yoğun bir gerginlik yaşadıklarını ortaya koyuyor. Burada sorun sadece kabul edilmemelerinden değil, kendilerine de toplumsal çevrenin gözlükleriyle bakmalarından, yani erkek egemen, dahil oldukları hegemonyadan kaynaklanıyor. Kendi kimliklerini gizledikleri durumda bile toplumsal iktidar mekanizmaları işlemektedir. Bunun aracısı yine kendileri oluyor, sonra da kendini hiçleştirerek ya da intiharın eşiğine gelerek kendi kendilerini dışlıyorlar.

Kültürel ya da ekonomik olarak asgari standartlara ulaşmış ya da bu düzeyi aşmış olan lezbiyen ve geyler ise, kendi aralarında yürüttükleri tartışmalardan farklı sonuçlar çıkarmışlardır. Bu da onları birbirlerine yöneltmiş, böylece yaşadıkları sorunlar karşısında ortak hareket etmeye, kısmi de olsa dayanışma açısından bir mesafe almaya itmiştir. Önce birkaç kişiyle başlayan birliktelikler zamanla genişlemiş ve isim almayı hak eden gruplara, giderek örgütlenmelere dönüşmüştür. Bu gruplaşmalar, büyük bir hızla önce üniversiteler içinde, giderek Türkiye çapında yaygınlaşmaktadır.

Aslında büyük bir çoğunluk, tek başınayken ifade edemediği cinsel yönelimini, bu gruplaşmalar içinde ya da onlar aracılığıyla yaşama motivasyonuna sahiptirler. Birçoğunu böyle biraradalıklara iten nedenlerden biri de burada elde ettikleri imkânlardır. Bunlar, kendi deyimleriyle "cinselliklerini yaşama" imkânlarıdır. Bu nedenle

Türkiye'de lezbiyen ve geylerin bir araya geldikleri mekânlar, genelde eğlence alanlarıdır.[67] Eğlence yerleri, aynı zamanda alt kültürel mekânlardır. Buralarda ortak konuşma, giyinme ve davranma üslubu çarpıcıdır. Özellikle tehlikeli olan, sokaklarda simgelerle[68] bile ifade edilemeyen duygular çok açık bir biçimde buralarda ortaya serilir. Tuvaletlerde tüm ayrıntılar tamamlanır, hatta kimi zaman makyajlar yapılır, ancak bu makyajların çok fazla önemi yoktur, önemli olan sınırsız hareket edebilme imkânıdır.

Özellikle bu tür eğlence yerlerinde geliştirilen üslup yavaş yavaş lezbiyen ve geyler tarafından içselleştirilir ve gündelik yaşamda da inceltilerek ifade edilir. Bu nedenle lezbiyen ve geyler, eğlence yerleri dışında da birbirlerini algılayabilirler. Bu, alt kültürel üslubun oluşumu açısından önemlidir. Örneğin grafiker olan ve ünlü bir şirkette çalışıp akşam eşcinsel barlara giden Oğuz şöyle söylüyor: "Bir gey, diğerini nerede olursa olsun tanır. Bıyıkların en büyüğü onda olsun, en kaba sesin sahibi olsun, kendini hemen ele verir." Burada ortak bir üsluptan bahsedilebilir. Ancak bu üslup daha çok kendiliğinden ve fazla içeriği doldurulmayan bir tarzda oluşmuştur. Her an dağılabilir. Çünkü eğlence mekânlarında, üslubu geliştiren bir örgütlülük asgari anlamda da yoktur. Zemin kaygandır. Bu kayganlığa rağmen, bar ve kafeler özellikle lezbiyen ve gey topluluğunu bir arada tutan, hatta yer yer dernek görevini gören en etkili mekânlardır. Özellikle son dönemlerde lezbiyen ve geylerin bu mekânları kendi girişimleriyle oluşturdukları görülmektedir. Bu tür birliktelikler alt kültürel birikim açısından önemlidir. Bu birikim içinde oluşan grup-

---

67. Borsa, Klüp 14, Neo, Cute gibi kafeler eşcinsellerin birbiriyle tanışmak için uğrak yeri yaptıkları yerlerdir. Son zamanlarda lezbiyen ve geylerin gittiği mekânların sayısı çoğalıyor, travesti ve transeksüel kulüplerin sayısı ise azalıyor. Bunun nedeni birçok lezbiyene ve geye göre, eşcinselliğin eskisine göre daha meşrulaşması nedeniyle, bir insanın cinsel yönelimini ifade edebilmesi için eskiden olduğu gibi travesti vb. olmak zorunda kalmamasıdır.

68. Genellikle lezbiyen ve geylerin çeşitli simgeler kullandıkları bilinir. Örneğin tek küpe geylere mal edilir. Amerika'daki geylerde bir dönem çıkan, daha sonra Türkiye'de de öğrenilen ancak kısa bir süre sonra moda haline gelip heteroseksüel kadın ve erkekler tarafından benimsenen tek küpe için bu nedenle bir kimlik ifadesi ya da alt kültürel bir üslup denilemez. Ancak kimlik oluşturma sürecinde oldukları için gay ve lezbiyenlerde simge arayışı güçlüdür.

laşmalar ise Avrupa'daki ve Amerika'daki kimlik mücadelelerinin ve kazanımlarının da etkisiyle daha iradi bir mücadele geliştirmeye girişmişlerdir. Kimlik oluşturma süreci içinde gelişen simge ihtiyacı ise uluslararası simgelerin kabulüyle giderilmiştir.

Lezbiyen ve geyler arasında dergi, dernek, inisiyatif, çevre gibi gruplaşmalar özellikle son on senede biçimlenmiştir. Periyodik bilinç yükseltme tartışmaları yürüten, bunları yaşadıkları sorunlar çerçevesinde ortak bir politikaya dönüştürmeyi hedefleyen bu gruplar özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde kurumlaşmalara gidebilmişlerdir.

Örneğin, İstanbul merkezli olan Lambda sosyal ve politik hedeflere sahip bir örgütlenmedir. Uluslararası lezbiyen ve gey örgütlerle iç içe geçmiş faaliyetler yürüten Lambda, eşcinsellerle ve trans bireylerle dayanışma, heteroseksizme ve homofobiye karşı politika yapma, kültür merkezi gibi ortak mekânlar yaratma, bilinç yükseltme, çeşitli tartışma ve aktivitelerle ortak söylem, ortak duruş kazanma amaçlı çalışmalar yürütmektedir. Bu toplantılarda yapılan gözlemlere göre, politik duruşta ve sınıfsal yapıdaki farklılıklara rağmen lezbiyen ve geyler ortak sorunlara, cılız da olsa ortak direnme biçimlerine ve ortaklaşa bir üsluba sahiptirler.

Lezbiyenler ise geyleri bir adım geriden takip etmektedirler. Bunun nedenini de kadının toplumsal geriliğine ve lezbiyenlerin kimliklerini ifade cesaretini geylerden çok sonra yakalamalarına bağlıyorlar. Bu değerlendirmeye toplumsal dışlamanın onlar üzerinde daha yoğun olması da eklenebilir. Bu durum ortak örgütlenmelerde, lezbiyen ve geyler arasında göze çarpan bir hiyerarşi yaratmakta, bu nedenle lezbiyenler, sayıları az olmasına rağmen "Sappho'nun Kızları" ya da "Venüs'ün Kızkardeşleri" gibi özgün birliktelikler yaratmaya çalışmaktadırlar. Avrupa ve Amerika'daki benzeri örgütlenmeler feminist hareketlerin içinde geliştiği için daha etkindirler. Türkiye'deki feministler, bu hareketlerden daha çok teorik olarak beslenmekte, ancak birikimlerini eyleme dönüştürememektedirler.

12 Eylül'ün baskıcı ortamından sonra daha da örgütlü hale gelen ve "Ne Mutlu Eşcinselim Diyene" sloganıyla, ataerkil milliyetçi

söylemi ters yüz eden lezbiyen ve gey hareketi 1 Mayıs meydanlarında bile sesini duyurmaya başlamıştır. 1 Mayıs 1991'de Ankara Kaos etrafında örgütlenen lezbiyen ve geyler tarafından dağıtılan bildiri dikkat çekicidir:

"Mehmet ve Ayşe grev meydanında nişanlanırken, aşklarını mücadelelerine eklerken, o meydanda Ali'yi seven Ahmet'in, Ayşe'yi seven Hatice'nin olduğu hiç aklınıza geldi mi? Neler yaşadıklarını, hissettiklerini hiç düşündünüz mü? (...) Bu sistemin kendini korumak için sürdürdüğü kadınların ve eşcinsellerin aşağılanmasına ve erkekliğin yüceltilerek hayatlarımızın baskı altında tutulmasına suç ortaklığı yaptığınızın farkında mısınız?"

Bu bakış açısı cinsel yönelimin uğradığı topyekûn ataerkil kuşatma karşısında nasıl radikalleştiği ve ataerkilliğe alternatif olma arayışıyla kimliğini nasıl ve hangi söylemle ürettiğini gösteriyor.

1990'lar Türkiye'de lezbiyen ve gey örgütlenmelerinin sayılarının hızla arttığı yıllardır;[69] Gay Ankara, Kaos, Ayılar, Lambda vb... Özellikle son yıllarda, İzmir, Eskişehir, Bursa, Diyarbakır, Van gibi illere de yayılan gey ağırlıklı eşcinsel gruplaşmalar hareketin önemli bir dinamiği olmaya başlamıştır. Diğer yandan en önemli düşünsel tartışmalar yüzde CİNS ve KAOS gibi "avantgard" denilen dergiler aracılığıyla olur. Bu iki dergide lezbiyen ve geyler birlikte çalışırlar. Yazılar ise çok yönlüdür. Hem eğlence yerleri ve dernek gibi bir araya gelebilecekleri mekânların tanıtımı, hem sağlık bilgilendirmesi yapılır, hem de kimliklerini sorgulayan yazılar yazılır.

Önceleri bir grup gencin arkadaş evlerindeki bilgisayarları kullanarak ve bunları fotokopiyle çoğaltarak dağıttıkları KAOS GL dergisi, zamanla gelişerek mekân sahibi, hatta kültür merkezli bir örgütlenme haline gelir. Kendi aralarında hiyerarşinin, otori-

69. Diğer yandan bu örgütlenme çabaları çeşitli baskılarla ve engellemelerle de karşılaşır. Örneğin, 1993 Temmuz'unda, İstanbul'da yapılacak ve çeşitli Avrupalı parlamenterlerin de katılacağı panellerin de yer alması planlanan Birinci Uluslararası Lezbiyen ve Gay Kongresi İçişleri Bakanlığında alınan iki ayrı izne rağmen, İstanbul Valiliğince engellendi. Gelenler göz altına alındı, otellerde barındırılmadılar. Bu tür baskılar, kimliklerini ancak belli çevrelerde ifade eden, özellikle ailelerine açılamamış olan birçok lezbiyen ve geyi ortak çalışmalardan geri tuttu.

tenin gelişmesine izin vermeyen, dayanışma ve karşılıklı desteği esas alan bu çevre Türkiye'deki lezbiyen ve gey hareketi içinde özgün bir yere sahiptir. 20 Eylül 1994 tarihinde birinci sayısı çıkan KAOS GL'nin başlarken yazısı, derginin çıkış amacını, dolayısıyla grubun ortak bakışını şöyle ifade eder:
"Bizler yalnızca yatak odasında değil, her yerde ve her zaman geyiz. Toplumsal latentliği reddediyoruz. Nicel anlamda heteroseksüeller karşısında azınlık olabiliriz ama nitel anlamda azınlık olmayı reddediyoruz. Salt heteroseksüellerle bir sorunumuz yok. Asıl düşmanımız bizlere yaşam hakkı tanımayan heteroseksistlerdir. Aşağı ya da üstün olmayı reddediyoruz. Biliyoruz ki, iktidar, egemenliği dışında her şeyden vazgeçebilir. İçinde yaşadığımız toplumun egemeni burjuvazi, demokrasi adı altında, aynı şekilde kendi iktidarı dışında her şeyden vazgeçebilir. Belki "demokrasi" o kadar gelişir, o kadar gelişir ki (!) geyler de özgür olabilirler! Ama bizler özgürlüğü bütünsel bir varolma olarak algıladığımızdan heteroseksist diktatörlüğün politik ve toplumsal olarak bütünüyle naşlanmasını[70] hedefliyoruz. Bunun için çıkıyoruz."[71]

Görüldüğü gibi, lezbiyen ve gey kimliğini, ataerkilliğin hegemonyasında üretilen kimliklere alternatif bir yaşam felsefesiyle ele alan dergi, kendisini "ataerkil ideolojinin" karşısına koyuyor. Dünyadaki teorik tartışmaları ve pratik deneyimleri Türkiye'ye taşıyan KAOS GL, aynı zamanda, eşcinsel kimlik mücadelesini dünyadaki felsefi birikimin izinden vermeye çalışan politik bir grup olarak bu mücadeleyi bekleyen tehlikelere daha öncesinden dikkat çekiyor. Yapılan tartışmalarda, bireysellik, yurtdışına göç ve gettolaşma dışında, lezbiyen ve gey topluluğun apolitikleşmesi, zevk ve eğlence sektörü haline gelmesi, kimlik oluşumunun önündeki en önemli tehlikelerden bazıları olarak değerlendiriliyor.

Özellikle tekno pop çalan gey barlara gidildiğinde lezbiyen ve geylerin Türkiye'de de bir kâr alanı haline geldikleri görülebilir. Bireylerin tek tek gidiş amaçları farklı da olsa, yabancılaşmanın

70. Naşlanmak: Daha çok travesti ve transeksüllerce kullanılan dilde kovulmak, gönderilmek anlamında kullanılıyor.
71. KAOS GL, "Giriş", 2

gözle görünür olduğu bu barların genel havası kimlik oluşumuna ilişkin amaçlara pek de uygun düşmez. Buralarda buluşulur, partner bulunur ve cinsel ilişki gelişir... Kimlik tartışmaları bir yana, sorunları paylaşma amaçlı sohbetler bile gelişmez. Bu barlara giden Yeşim, "Sanki herkes çok mutluymuş gibi davranıyor, sanki tüm dünya bizi kabul ediyor, biz bu dünyanın değer ve kural belirleyeniyiz. Herkes birbirine hava atıyor. Bir insan yaşadığı bireysel sorunları, ne bileyim, ailesiyle yaşadığı sorunları bile anlatmaz. Ortam bu tür konuşmalara izin vermez. Sadece eğleneceksin ve şakalar yapacaksın" diyor.

İnternetin gelişimi de, eşcinsel gruplaşmaların patlama derecesinde artmasına yol açmıştır; 'Gay Culture', 'Gay Freedom', 'Erkek Erkeğe' gibi, daha giriş sayfasından itibaren hiç de kadınsı olmayan, Ortadoğu erkeklerinin birbirine sarılmış çıplak fotoğrafları olan sitelerin yanı sıra içeriğinde erkekliği yüceltse de, geyliği kadınsılıktan ayırmaya ve kimliksel niteliğini oluşturmaya çalışan 'Ayılar', 'Bizim Nokta', 'Adı Yok', 'Zenne', 'Eshcinsel Net', 'Erkekler Net' gibi siteler ve ilk sayfası irili ufaklı tekerleklerle dolu olan 'Gay Ankara', 'Minidev Gey-Lezbiyen Kültürü', 'Gay Mania', 'Lambda', 'İstanbul Lezbian Sitesi', 'Sappho'nun Kızları', 'Travesti ve Cinsel Kimlik', 'GayGay', 'Kadınların Sitesi' ve "Eşcinsellerin Kurtuluşu Heteroseksüelleri de Özgürleştirecektir" sloganıyla başlayan Kaos GL bunlardan bazılarıdır. Bu siteler yalnız olan, kendi kimliğini açıklamayan, bu nedenle hiçbir gruplaşma içinde yer alamayan lezbiyen ya da gey bireylerin kendileri gibi olanlarla tanışmalarına, sürdürülen tartışmaları, bu konudaki gelişmeleri izlemelerine imkân sağlamıştır.

Bu imkânlara, ekonomik veya kültürel nedenlerle sahip olamayan geyler ise, eski sorunlarını yaşamayı sürdürmekte ve sürekli olarak şiddetle iç içe yaşamaktadırlar. Köylerde, mahallelerde ve diğer kapalı toplumsal yapılar içerisinde, kimi zaman bastırma ile çarpık tepkilere, kimi zaman da kendini açığa çıkararak, toplumun çeşitli kullanımlarına, bununla beraber dışlamasına maruz kalırlar. Travestilik veya transeksüellik, bu noktada geyler için bir zorunlu seçim olabilir. Dünyadaki travesti ve transeksüel nüfusun yüzde 80'inin modernleşmenin çarpık geliştiği, geleneksel

değerlerin ağırlık kazandığı, özellikle Müslüman ülkelere ait olması dikkat çekicidir. Örneğin, Türkiye'de son dönemlerde, travesti ve transeksüellerin sayısındaki azalmanın gey nüfusun artmasıyla dengeli olarak ilerlemesi, Türkiye'de geçmişe göre geyler açısından daha çok yaşam alanı yaratılmış olmasıyla bağlantılıdır. Önce Ülker Sokak'ta travesti olarak yaşayan, daha sonra da gey olarak yaşamını sürdüren Kenan geçmişini dile getirirken aynı sorun üzerinde duruyor:
"İstanbul'a ilk geldiğimde kendimi sapık gibi hissediyordum. Sonra travestilerle tanışınca, gördüm ki tek değilim. Bunu anlayınca çok rahatladım. Şimdi bile bu grup benim için çok önemli. Onlar olmadan yaşayamam gibi geliyor. En azından seslerini duymalıyım..."

Travesti ve transeksüel topluluğu Kenan gibi birçok gey için ilk ulaşılacak açık liman gibidir. Bu liman sadece lezbiyen ve gey alt kültürü ile iç içe inşa edilmemiş, daha birçok alt kültürden etkilenmiş ve onları etkilemiştir. Onların tarihi lezbiyen geylerinkinden daha eski, daha yoğundur. Başlangıcı bile yenilgili olan bu tarih, toplumsal ikiyüzlülüğün her türlü hikayesiyle ağzına kadar doludur.

Türkiye'de Travesti ve Transeksüeller

Travesti ve transeksüeller, lezbiyen ve gey kimliğinden oldukça kopuk bir toplumsal zemine sahiptirler. Dolayısıyla, birkaç istisna dışında, lezbiyen ve gey birlikteliklerinin içinde yer almazlar, buralardaki gelişmeler travesti ve transeksüellerin dünyasına yansımaz. Travesti ve transeksüeller Türkiye'de verilen eşcinsel kimlik mücadelesinin dışında kalırlar, kendi alt kültürlerinin üslubu dışına çıkmadan direnişlerini sürdürürler. Bu direniş eşcinsel kimlikten çok varolan kimliği değiştirmeye yöneliktir.

Türkiye'de travesti ve transeksüeller Osmanlı'dan alınan "Köçek" geleneğinin izlerini taşırlar. Bu meslek ortadan kalkınca, köçeklerin bir kısmı heteroseksüel yaşama kaymış, bir kısmı da seks işçiliği yapmaya başlamıştır. Sadece işsiz kalan köçekler değil, Türkiye'deki travesti ve transeksüellerin neredeyse tamamı, lezbiyen ve geylerden farklı olarak, seks işçiliği yaparlar. Bu eşcinsel alt kültür içinde yer aldığı kabul edilen travesti ve transek-

süelleri farklı alt kültürlerle etkileşim içine sokar. Bu arada seks işçiliğinin getirdiği yaşam biçimi, özgün sorun ve çelişkiler, özgün bir kültürel şekillenme yaratır.

Bununla bağlantılı olarak, travesti ve transeksüeller toplumsal kimlik anlamında kadına daha yakın bir konumdadırlar. En dışlanmış kadının, yani bir seks işçisi kadının karşılaşabileceği tüm sorunları çok daha şiddetli bir biçimde yaşarlar. Aşağılanırlar, ciddiye alınmazlar, sürekli olarak erkeklerin sözlü ya da fiziksel tacizine uğrarlar, birçok toplumsal kurumdan, örgütten, birliktelikten dışlanırlar. Örneğin işe alınmazlar, aile içine sokulmazlar, birkaç istisna dışında[72] siyasal örgütlenmelerde yer alamazlar. Onlar, Türkiye gibi geleneksel örüntülerin çok güçlü olduğu, özellikle cinsellik alanının tüm değerlerin neredeyse bileşkesi sayıldığı koşullarda, "saf olmayan" bir edimi, yani cinsel edimi inkâr etmemekte, hatta onu savunmakta ve teşhir etmektedirler. Bu, edepsizlikle bir tutulur. Travesti ve transeksüeller, alt kültürel ortaklıklarına rağmen lezbiyen ve gey gruplaşmalar içinden bile dışlanırlar. Birçok lezbiyen ve gey "Biz de onlar yüzünden karalanıyoruz" diyerek travesti ve transeksüelleri kendi aralarına almazlar.[73] Onların cezaevinde hangi koğuşa gireceği bile başlı başına bir sorun olur. Onlarla kadın gardiyanlar mı, erkek gardiyanlar mı ilgilenecektir? Erkek gardiyanlar "ilgilenir." Bu "ilgi" hücrelerde gerçekleştiği için, birçok keyfi uygulamayı da kolaylaştırır. Travesti ve transeksüeller, cezaları ne kadar olursa olsun, genelde hücreye atılırlar ve buradaki "suçluların" arasında bile dışlanmışlığı hissederler. Kendisine E-5 ismini takan bir travesti bu dışlanmışlığı şöyle bir şiirle dile getirmiştir:

"Hey mahkumlar, gardiyanlar hey!
Tıkanmış kulaklarınızı açın
Açın kapalı gözlerinizi
Çıkarın, gem vurulmuş duygularınızı gün yüzüne

72. Türkiye'de travesti ve transeksüeller, kamuoyuna yansıdığı kadarıyla sadece ÖDP, HADEP, İHD, şimdi kapanmış olan Yeşiller Partisi'nde yer alabilmişlerdir. Ayrıca Hayvansevenler Derneği, Mezopotamya Kültür Derneği Tiyatro Bölümü ve çeşitli çevre örgütlerine üye olan birkaç travesti vardır.
73. KAOS GL ve LAMBDA'nın bu konudaki farklı tavrı bilinmektedir.

Bir kulak verin ağıtlarıma, yalvarışlarıma, sevda ve hasret türkülerime
Mazgalı kapalı da olsa,
Hayvan misali tıkılsa da kafese
Bir insan evladı var o kapının arkasında
Görün, kendimi savunurken aldığım yaralarımı
Haksızca suçlu damgası yiyişimin hıncını duyun yüreğinizde
Kalpten duyun, candan hissedin
Yüreğimi parçalarcasına dışarı çıkarmak isteyen firari acılarımı
Duyun, yürek sancılarımı duyun
Görün, gözyaşlarımı sevdalımın resmine nasıl fırlattığımı
Ben ki, duygularına gem vurup çarmıha gerebilen bir deli
Ağlıyorum şimdi,
Elma şekerini düşürmüş bir çocuk misali
Dışlanmışlığın acısını benden çıkaranlara inat
Atıyorum voltamı bir ileri, bir geri" [74]

Beste isimli bir travesti ise bu dışlanmayı şöyle ifade etmektedir: "Herkes bizi dışlayarak kendisini daha çok normal hissetmiş oluyor. Kötü bir duygu. Ben kendimi her şeye yabancı gibi hissediyorum. Sanki dünya benim dışımda dönüyor. Beni almadan giden trenlerin ardından bakakalıyorum. Bazılarına asılsam da bir süre sürüklenip, düşüyorum. Vagonların içine girmem yasak değil, ama sanki binersem tren durup, beni atacakmış gibi geliyor. Bazen erkek kılığına yeniden girip rahatça dolaşmak istiyorum. Kimsenin bana bakmadığını hissederek yürümeyi çok özledim. Gey olarak yaşamak daha kolay. Çocuklar bile bizden korkuyor. Annem istediğini yap ama saçını uzatma diyor, adam gibi ol, karanlıkta ne yaparsan yap. Ailem benden utanıyor, benim yüzümden ele güne karşı rezil oluyorlar."

Beste, ailesini utandırmamak için onlarla yaşamıyor. Sadece Beste değil, travesti ve transeksüellerin hemen hemen hepsi, fiziklerine, konuşmalarına, tavır ve davranışlarına yansıyan açık farklılıkları nedeniyle, ailelerinden kopmak zorunda kalıyorlar. Çoğu evden kaçmıştır. Hatta akrabaları tarafından bulunsalar, ölüme

74. E-5, "İsimsiz", 3

varabilecek cezalandırma tehdidi altındalar. Bazıları ailelerine ne yaptıklarını, nasıl yaşadıklarını bile söyleyemiyorlar. Tanıştığım travestilerin büyük bir kısmının ailesi onların başka bir kentte, hatta başka bir ülkede çalıştığını sanıyordu. Travesti ve transeksüeller, bu yalana rağmen ailelerinden kopmak istemedikleri için onlara para göndererek ilişkilerini sürdürüyorlar. Bazıları yılda bir iki sefer saçlarını kesip, sakallarını uzatarak ve göğüslerine korse takarak memleketine gidip geliyor, ancak bu da onlar için bir tiyatro oyununun ötesine geçmiyor.

Aileden kopuş alt kültürel zemini daha da güçlü kılıyor. Çünkü travesti ve transeksüeller, lezbiyen ve geylerin büyük bir çoğunluğundan farklı olarak bir arada yaşamak zorundadırlar. Dolayısıyla lezbiyen ve geyler gibi ortak gruplara, örgütlere, dergilere sahip olmasalar bile, ortak yaşam içinde kendiliğinden de olsa bir alt kültürel birikim geliştirebiliyorlar. Dışlanmanın getirdiği kendi ayakları üzerinde durma mücadelesi ve kendini savunma temelinde gelişen dayanışma alışkanlığı alt kültürel zemini güçlendiriyor.

Travesti ve transeksüellerin, kendileri dışında en yoğun ilişkilendikleri kesimler "gayri meşru" denilen alanda yer alan gruplardır. Burada da dışlanan, aşağılanan, sürekli tacize uğrayan travesti ve transeksüeller, en azından onlara alışan, hatta çıkara dayalı çeşitli ilişkiler yaşadıkları bu gruplar tarafından meşru görülüyorlar. Bu ilişkiler en çok "gayri meşru alemin" başkenti sayılan Beyoğlu bölgesinde gerçekleşiyor. Belki de bu yüzden, travesti ve transeksüeller, yaşadıkları en eski mekân olan Beyoğlu, Tarlabaşı ve Cihangir semtlerinde, adli makamlarla ya da sistemin kurumlarıyla kendileri gibi mesafeli olan ve "gayri meşru" dünyanın taşıyıcıları durumunda olan Çingenelerin dilini konuşuyorlar. Örneğin 'paparon', 'baby', 'laky' gibi sözcükleri herkes polis anlamında kullanıyor. Yine tüm bu kesimler tarafından ortak kullanılan ve Çingene diline ait olan 'gacı'[75], 'laço'[76], 'madi'[77], 'şugar'[78] gibi birçok kelime gündelik yaşamın bir parçasıdır. Seks işçiliğinin ve bir-

75. Gacı, Çingene dilinde kadın anlamında kullanılıyor.
76. Laço, aynı dilde genç erkek anlamındadır.
77. Madi, aynı dilde, iyi olmayan, kötü olan anlamında.
78. Şugar, aynı dilde, tatlı, güzel, hoş anlamında.

çok açıdan yasadışı konumda olmanın zorunlu kıldığı ezop dili, bir süre sonra alt kültürel birlikteliğin diline, hatta bir kimlik simgesine dönüşüyor. Lezbiyen ve geyleri de etkileyen bu dil Çingenelerce, kadın seks işçilerince, travestilerce, transeksüellerce, lezbiyenlerce ve geylerce kullanılıyor. Lezbiyen ve geylerce eğlence amacıyla kullanılan bu dil, travesti ve transeksüellerce zorunlu olarak her gün yeniden üretiliyor. Bu konuşmalar kısa ve vurguludur, varolan durum hakkında birbirlerine bilgi aktarmaya yarar.

Diğer yandan, travesti ve transeksüellerin birbirlerine ve başkalarına anlatacakları çok şey vardır. Örneğin, erkeklerin kadın dünyasına girişleri kolay olmamış, kadınlar tarafından kabul görmedikleri gibi, kendileri de yeni rollerini bütünlüklü olarak benimseyememişlerdir. Onlar ne eşcinsel biraradalıklara, ne de seks işçisi olan kadınların dünyasına aittirler. Kadınlara göre sosyal cesaretleri daha fazla olduğu için kendilerine özgü bir çalışma tarzı geliştirmişlerdir. Kadınların bin yıllardır sürdürdükleri bu mesleği travesti ve transeksüeller kendilerine göre yeniden yorumlamışlardır.

Örneğin halk arasında "pezevenklik" olarak adlandırılan aracı kurum, onlar için bir komisyoncu görevi görür. Travesti ve transeksüeller kendilerini korumaları için başka erkekler bulmazlar. Tersine erkekler, aynı cinsel kökenden olduklarını bildikleri travesti ve transeksüellere karşı daha tedbirli davranırlar. Travesti ve transeksüeller ise, çocuklukta yaşadıkları eziyetlerle tekrar karşılaşmamak için dayanışma içinde kendilerini savunurlar. Evlerinde mutlaka bir sopa ya da demir parçası bulunur. Bir travesti zor durumda kaldığında o anda ulaşabildiği tüm travesti-transeksüeller gönüllü olarak yardımına koşar ve bir travesti veya bir transeksüele şiddet uygulamaya çalışan erkek, daha sonra hiçbirine aynı şeyi yapmaması için, kalabalık bir grup tarafından şiddetle korkutulur.

Travesti ve transeksüeller kendilerini erkek bir koruyucunun himayesinde tutmadıkları için sadece kendi istedikleri erkeklerle ilişki kurarlar. Bu erkeklerin koruyuculuk ya da "müşteri bulmak" gibi bir işlevleri yoktur. Travesti ve transeksüeller onlardan sadece sadakat ve "sevgi" beklerler. Bunun karşılığında, onlara hemen hemen tüm paralarını verirler. Demet Demir bu tür erkek-

leri "metres" olarak niteliyor : "Hep erkekler mi metres tutarlar, biraz da onlar metres olsun." Travesti ve transeksüeller için bu erkeklerin büyük önemi var. Onlara "metres" değil, "koca" derler ve hemen hemen hepsi "kocalarına" karşı güçlü duygusal bir bağlanma yaşarlar. Genellikle bu "kocalar" daha sonra heteroseksüel bir kadın ile evlenirler ve bu nedenle terk edilen travesti ve transeksüeller büyük bir sıkıntıya düşer, uzun süre de bu sıkıntıyı atlatamazlar. Her birinin hayatında öyle önemli bir iki erkek, dolayısıyla bir iki "darbe" vardır.

Ancak tüm toplumsal dışlamalara, aile baskılarına karşı direnen erkekler de vardır. On senedir, sekiz senedir süren ilişkiler de bunun bir göstergesidir. Bir kısmı, travesti ya da transeksüel arkadaşını fuhuştan koparıp birlikte yaşamayı sürdürür. Hatta bazı transeksüeller "kocalarıyla" evlenmişlerdir. Bazı "kocalar" ise travesti olan sevgililerini gey olmaya zorlamış ve sonunda bunu başarmıştır. Diğer yandan, "eşlerini" fuhuştan koparmayı maddi vb. zorluklar nedeniyle gerçekleştiremeyenler ise gerilimli bir ilişkiyi seneler boyunca sürdürürler. Araştırma sırasındaki gözlemlerim sonucunda, bu tür ilişkilerin istisna sayılabileceğini, "darbelerin" travesti ve transeksüellerin hayatında daha ağırlıklı olduğunu söyleyebilirim.

Öte yandan, travesti ve transeksüeller oldukça farklı ekonomik düzeylere, farklı yaşantılara ve duyarlıklara sahiptirler. Oluşturdukları mekânlar, alışveriş ettikleri mağazalar aralarındaki maddi farklılıkları hemen yansıtır. Örneğin Bağdat Caddesi'nde, Ataköy'de ya da Etiler'de oturan travesti ve transeksüellerin yaşantıları Pangaltı, Şişli, Cihangir ya da Sefaköy'de oturanlardan oldukça farklıdır. Tarlabaşı civarında barınanlar ise en yoksul kesim olarak bilinir. Bunlar polisle karşı karşıya geliş biçimlerinden, mahalle ve komşularıyla ilişkilerine kadar dışlanmayı ve şiddeti farklı şekillerde ve düzeylerde yaşarlar. Dolayısıyla aralarında oluşturdukları dayanışma biçimleri de aynı değildir. Özellikle Sefaköy'de yaşayan travesti ve transeksüeller seks işçiliğini otostop yoluyla yaparlar. Burada yaşanan şiddetin yoğunluğu nedeniyle güçlü bir dayanışma söz konusudur. Tarlabaşı ve Cihangir'de ise fuhuş, otostop, kulüp vb. biçimlerde yapılır, ancak buralarda barın-

ma alanlarının iç içeliği dolayısıyla travesti ve transeksüeller arasında daha geniş bir gruplaşma gelişir.

Ancak nerede yaşarlarsa yaşasınlar, ekonomik düzeyleri, kullandıkları yöntemler ne olursa olsun, meslekleri, dilleri, toplumsal algılanışları aynıdır.[79] Evleri ortak kullanmaları, boş zamanlarını değerlendirme biçimleri, kuaförleri "kahvehane" biçiminde kullanmaları, polisle, erkeklerle ve birçok toplumsal kurumla kurdukları ilişkiler aynıdır.

Bu nedenle çeşitli ortamlarda yan yana geldiklerinde hemen yakınlaşırlar. Örneğin Zührevi Hastalıklar Hastanesi olarak bilinen, buraya getirilenlerin kullandıkları isimle 'Can Can'da tüm travesti ve transeksüeller bir aradadırlar. Kadınlar birbirlerinden kopuk dururken ya da sadece tanıdık olanlar yan yana gelirken, travesti ve transeksüeller, birbirlerini tanısın tanımasın, hemen bir araya gelirler ve doğal bir grup olarak hareket ederler.

Bir cezaevi niteliği de taşıyan bu hastanede, akşam herkes koğuşlara çekildiğinde, aşağı yeni bir travestinin geldiğini haber alır almaz gidip, onu karşılamaları ve yukarı çıkarıp ilgilenmeleri de her zaman görülebilir. Dağınıklık ve parçalanmışlık, bir dışlama alanı olan fuhuş alanında bile, kadınların ilişkilerine yansırken, cinsel kimliklerini değiştirme mücadelesi veren ve seks işçiliğini sanki bu mücadelenin bir bedeliymiş gibi yaşayan travesti-transeksüeller ise kendi bireysel dünyalarının dışavurumunda daha açık, birbirleriyle olan ilişkilerde daha bütünlüklü ve dayanışmacı hareket ederler. Diğer toplumsal kesimlerle yaşadıkları gerilime ve iç dünyalarındaki muhtemel sarsıntılara, hatta aralarında yaptıkları büyük kavgalara rağmen kendi deyimleriyle "kendilerine olan güvenlerini" sürdürürler. Bunun nedenini Oya isimli bir travesti "Birlikte olmazsak yaşayamayız ki..." diye ifade ediyor.

79. Kamuoyunca en çok tanınan, kraliçe ilan edilen, en meşru transeksüel Sisi bile, ülkücü olduğunu söylemesine, Türk ataerkilliğin birçok söylemini sık sık tekrarlamasına rağmen, beklediği desteği bulamadı, hiçbir siyasal yapı, onu "kullanmak" dahi istemedi.

Her şeye rağmen, travesti ve transeksüeller kadınlarla birçok ortak deneyim de yaşıyorlar. Toplumsal bastırma mekanizmalarına, bireysel özlemlere, değerlerin çevresinde dolaşan gizli yollara, sistemin işleyen çarklarının çıplak yüzüne, şiddetin her türlü biçimine, toplumsal dışlamaya ve linçe beraber tanık oluyor, bunları birlikte tecrübe ediniyorlar. Bu ortaklık travesti ve transeksüellerin alt kültürel yapılanmasını ve direnme biçimlerini de etkiliyor. Transeksüel Demet Demir'in şu anlatımı sözü edilen yakınlaşmanın somut bir örneğidir:

"Annem evlere temizliğe gider, babam canı istedikçe çalışır, günlerinin çoğunu kahve köşelerinde sürterek geçirirdi. Eve yemek yemek ve yatmak için gelirdi, tam anlamıyla hiçbir işe yaramazdı. Zavallı annem, onca iş yorgunluğu üzerine bir de evde yemek telaşı yaşardı. Babam eve salına salına geldiği ancak yemeğin hazır olmadığı günlerde, bağırır çağırır, ocağın üzerinde pişmekte olan yemeği pencereden tuttuğu gibi atardı. Annemi sürekli döverdi. Ablam da kız çocuğu olduğu için, onu beni sevdiği kadar sevmediğine eminim. Beni erkek çocuk olduğum için çok sever, her dediğimi yapmaya çalışırdı. Yemek yerken beni omuzlarına çıkartır 'Benim erkek oğlum, vatana asker olacaksın' der ve sürekli küfür etmemi öğütlerdi. (...) Daha sonra babamın baskılarına dayanamayan annem bizi alıp İstanbul'a geldi. (...)

Sonra travesti oldum, kadınlığı seçtim. Bu kez de kocasına yemek yapan, çamaşırlarını yıkayan, elbiselerini ütüleyen, eve geldiğinde el pençe divan duran biri olmalıydım. Feminist olduktan sonra bunların ne kadar yanlış olduğunu anladım. (...) Bir erkek olarak dünyaya geldim, erkek gibi olmaya zorlandım, sonra kadın oldum. Bu sefer kocasının emrinde bir kadın olmam istendi. Bunları reddettim. Ne iyi yapmışım. Erkeklerin kadınlara nasıl davrandıklarını, kadın olduktan sonra gördüm. Feminist olduktan sonra ise ne yapılması gerektiğini biliyorum."

Bir erkeğin kadını anlaması için böyle bir deneyim yaşaması zorunlu değildir tabii. Ancak bilinçli sorgulamaların gelişemediği toplumlarda travesti ve transeksüellik, erkeğin kendi iktidarından aldığı bir intikam gibi, kadın cinsine yaklaşmanın zemini olur. Diğer yandan, "kadın kimliğini talep eden" travesti-transeksüeller bu kimliğe ilişkin ortak bir sorgulamayı yaşamadıklarından, kadın-

lığa erkek bakış açısıyla yaklaşır ve erkeğin istediği gibi bir "kadın" haline gelirler. Bu anlamda lezbiyen ve gey grupların, felsefi alt yapısı da olan muhalif duruşlarına genel olarak sahip olamazlar ve daha çok maruz kaldıkları baskılara karşı kendiliğinden direnme temelinde bir tutum içine girerler. Seks işçiliği ile hayatları delik deşik olan travesti ve transeksüellerle lezbiyen ve geyler arasında, sınıfsal, kültürel, düşünsel anlamda varolan duvarlar, bir taraftaki birikimin ve sorgulamanın diğer tarafa aktarılmasını oldukça zorlaştırır. Üstelik ortak kamusal alanları yavaş yavaş yitirdikleri için aralarındaki duvar da gittikçe kalınlaşır.

Bu yalnızlaşma karşısında travesti ve transeksüellerin tek tutunabilecekleri ve kendilerini var edebilecekleri alanlar ortak yaşam alanlarıdır. Ülker Sokak, Türkiye'deki travesti ve transeksüellerin alt kültürel varoluşları açısından çok önemli ortak mekânlardan biriydi. Artık yok. Ülker Sokağa yönelik gerçekleştirilen dışlama operasyonu sonucu, sadece Ülker Sokak'ta yaşayan travesti ve transeksüeller değil, Türkiye'deki travesti ve transeksüel topluluğu yara aldı. Çünkü Ülker Sokak, Cihangir'de artık travesti ve transeksüelleri barındırmayan birkaç sokak gibi, bir alt kültürün kendisini yeniden ürettiği bir mekândı. Bu mekânın, alt kültürel topluluk için tarihsel ve güncel açıdan ne anlama geldiğini bilmeden, operasyonun etkilerini anlamak kolay değildir.

3. BÖLÜM
ÜLKER SOKAK: ESKİ BİR ALT KÜLTÜR MEKÂNI

Mahalle Kültürü ve Alt Kültürel Oluşumlar

Modern kentler, rekabetin aile içinde bile insanları birbirinden kopardığı yalnızlıklar alanıdır. Sürekli bir parçalanma, sürekli bir yabancılaşma, tedirginlik, güvensizlik ve yabancılarla birlikte yaşamaya mahkumiyet, yani ihtiyaç ve tehdidin ortak varlığı, modern kentin zorunluluğudur. Eski çağlarda "yaratık" olarak tanımlanmış olan yabancılarla birlikte yaşamak durumunda olanlar, "toplumsal olarak uzak ama fiziki olarak yakın", sürekli bir yabancılaşmayı ve tahriki yaşarlar.

Bu anlamda, komşu ile zorunlu olarak kurulan, üstelik de mahremiyet alanının çok yakınında gerçekleşen bu ilişki, bireyin sürekli olarak kendi varlığını tehdit altında hissetmesine yol açar. Bu tehdidin yarattığı korku ilk insanın doğa karşısında hissettiği duygudan çok farklıdır. İlk insan, kendi topluluğundan aldığı güçle, korkuyu tek başına değil, yanındakiyle birlikte yaşıyor, savaşını da bu doğrultuda veriyordu. Feodal dönemde, köylüler, tehdidi kendi köyünden değil, dışarıdan bekliyordu. Mülk sahibi olanlar ise kendilerini son derece güçlü bir koruma altında, güvencede tutuyorlardı. Kapitalist dönemde de büyük mülkiyetler çok daha teknik donanımlı olarak koruma altındadır. Ancak en büyük zenginlikleri ellerinde tutanlar dışında, modern toplumun yeni yaşam alanı olan kentler, zorunlu karşılaşmalar alanıdır. Bu karşılaşmaları en aza indirmek için, kapitalizmin ilk yıllarından itibaren şe-

hir plancıları kentleri bölgelere göre ayırmış ve hem sermayenin, hem de politik kurumların işbirliğiyle, yerleşimleri de böyle bir mantığa göre yapmışlardır. Ama hedeflenenler her zaman sonuca ulaşamamış ve büyük nüfus hareketleri genelde planlama dışı bir yerleşim sistemi yaratmıştır. Mahalle, böylesi bir tanım içinde anlaşılabilecek yerleşim birimlerindendir.

Modern yaşamın insanı yabancılarla bir arada yaşamaya alıştırdığı Batı'nın büyük kentlerinde hemen hemen tükenen, daha çok kent çevrelerindeki gettolarda varolan mahalleler, Doğu'da hala kimlik ve toplumsal konumların, cinsiyet rolleri ya da sınıf sorumluluğu gibi durumların ilk edinildiği yerlerdir. Bu kimlikler ise sürekli olarak toplumsal, siyasal etkilenmelerle birlikte dönüşmektedir. Örneğin, Osmanlı'da çok uluslu, çok kimlikli bir kapalı toplum özelliği gösteren İstanbul mahalleleri, işgal yılları ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki çete hareketlerinin gelişimi oranında, sonraki yıllarda "külhani", "baba", "kabadayı" vb. sözcüklerle anılan yeni sosyal kimlikler yaratmıştır.

İstanbul'daki Cumhuriyet dönemi alt kültürünün mahalle yerleşimindeki sürekliliğini ise tarihsel bir tema üzerinden izleyerek görmek mümkündür. Karagöz-Hacivat gölge oyununun mahalle tipleri arasında da rastlayabileceğimiz bu tipler 60'ların arabeskinde kılık değiştirirler. Yine 90'lı yılların göçünden sonra, "Kırık" adını alarak bu kez başka türlü bir arabeskle kuşanan yeni tiplemeler, aynı kimliğin yeni dönem versiyonu olarak manşetleri ve üçüncü sayfaları sürekli doldurmuşlardır. Bir nevi devr-i mirasla mahalle içi ilişkilerin sürekliliğini sağlayan bu durum artık daha kurumsal yapılar arasında eriyip gider. Örneğin, kabadayılık ve babalık söylemini sürdüren mafya örgütlenmeleri ve aşırı milliyetçi gruplaşmalar, mahalli örgütlenmelere dayanırlar. Diğer yandan, Beyoğlu Güzelleştirme Derneği gibi kuruluşlar, "mahalleyi güzelleştirme" gibi eski bir söylemle, büyük projelerin altına imza atarlar. Oysa devralınan sadece "imaj"dır, öz değil. Eski mahalle kabadayıları şimdiki mafyacıların atası değillerdir, ancak şimdiki mafyacılar eski kabadayıların imajını gasp etmişlerdir. Özellikle İstanbul mahallelerinde gelişen birçok kimlik benzer yazgıya sahiptir. Mahallenin dedikoduları, kadınlar arası ilişkiler,

cami ya da kahvehane ortamında oluşan ritüeller, tüketim toplumunun gelişi ve kentin eski mimari dokusunun yitirilişiyle birlikte, genellikle devre dışı kalmıştır ama bu tür geleneksel imajların hala belli etkileri olduğu için ekonomik, sosyal ve politik iktidar güçlerince kullanılır. Bu nedenle, eski mahalleliler, şimdi nostaljik sayılan mahalli özelliklerini, birbirlerine değil, kameralara yansıtırlar. Mahalleliler, medyada abartılan kimlikleriyle, birbirleriyle kamera arkasından konuşurlar. Mahalleler kamera arkasından tanımlanır, mahalleliler de bu tanıma uygun olarak, "dile gelirler."

Fakat belli mahalleler vardır ki, bu alt üst oluşa karşı direnmiştir. Bu direniş, salt oradaki alt kültürel birikimin gücünden değil, toplumsal hareketlilik içinde, bahsi geçen bölgenin konumu ve rolünden kaynaklanmaktadır. Beyoğlu, Beyoğlu'nda Cihangir, Cihangir'de Ülker Sokak da bu konumdadır. Özellikle, Beyoğlu, iç göçün bir türlü yerleştiremediği, modern sistem içinde konumlandırmadığı onlarca topluluğu içinde barındırabilecek mekânsal ve tarihsel alt yapıya sahip olduğu için, bir alt kültürler cenneti gibidir. Eşcinsel alt kültürün tarihinde önemli bir yere sahip olan Cihangir'in hemen girişinde yer alan Ülker Sokağın payına da travesti ve transeksüel alt kültüre mekânlık etmek düşmüştür.

Ülker Sokağın Suç Ortağı: Beyoğlu

> "Parlar gözlerinde yırtıcı bir şehvetin palası
> Başlar Cihangir gecelerinin yeryüzü istilası"(80)

'İstanbul'un Avrupası' olarak nitelendirilen Beyoğlu, geçmişten beri, yer yer çok seçkin, yer yer de batakhane olarak adlandırılan mekânları içerir. Bu nedenle, nezih Ankara'nın karşısında, hep kozmopolitliğin, uluslararasılığın, cinsler arasılığın mekânı olan İstanbul gibi, Beyoğlu'nun da tek bir tarihi yoktur. Pera'da, Galata'da, Cihangir'de, Tarlabaşı'nda bugüne dek başka başka ilişkiler yaşanmıştır. Buralardaki mekânsal çeşitliliğin içine yayılmış olan 'yaşantı çeşitliliği' Cumhuriyet döneminde de sürmüştür.

80. B.k.z. (51), MUNGAN, 18

Bugün, Beyoğlu'nda çeşitli nedenlerle topraklarını bırakıp gelmiş insanların doldurduğu bakımsız köhne arka sokaklardan elektronik güvenlikli uluslararası dev şirket binalarına ya da beş yıldızlı otellere birkaç adımda ulaşmak mümkündür. Birçok dinsel cemaatin tarihsel izlerini taşıyan irili ufaklı kutsal mekânlar, burada eğlence sektörünün en dibinde yer alan mekânlarla yan yanadır.

19. yüzyılın başında Beyoğlu'nu tasvir eden Brayer şöyle diyor:
"Pera sokakları çok dar ve bakımsızdır... Kasap ve manavların yakınında, balık pazarının bulunduğu meydan, adeta bir açık hava lağımıdır. Mahallenin aç köpekleri buraya yiyecek bulmaya gelir. Pera'da kahvehaneler, tavernalar ve her tür dükkanın yanı sıra, iki ya da üç otel de bulunur. Kahvehaneler dar, pis ve karanlıktır. Orta sınıf insanının ve Pera'da kol gezen işsiz ve serüvenci takımının alışılmış mekânıdır bunlar..."[81]

Oysa aynı Pera çok seçkin ve üst düzey bir hayatın da mekânıdır. 1850-1923 arası dönemin Pera'lısı, dönemin en ünlü dünya sanatçılarının temsil ve konserlerini izleyebilir. Oteller ve lokaller Avrupa'daki benzerlerine çok yakındır. 1838 yılında İngiliz Ticaret Antlaşması ve Tanzimat sonrasında ünlü mağazaların temsilcilikleri Beyoğlu'ndaki azınlık ve Levantenlere verildiği için, Avrupa'daki ilk endüstri ürünlerinin akışı Beyoğlu kanalıyla gerçekleşmiştir.

Ama bu arada aynı dönemde avare arka sokaklarda başka hayatlar da sürmektedir. Refik Halit Karay şöyle diyor; "Parasını veren düdüğü çalar, sözü o zaman, Beyoğlu alemlerinin efendi halkı için bir düstur veya racon idi."[82]

Osmanlı devletinin yarı-sömürgeleşmesiyle birlikte, bir yandan zenginlikler birikirken diğer yandan yoksulluklar ve dökün-tülükler de artar. Diplomatik, kültürel ve ekonomik ağlarda etkin bir yeri olan Beyoğlu, dönemin politik, kültürel çalkantılarının ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve başkentin Ankara'ya taşınması ile önemli bir sarsıntıya uğrar. Önce elçilik-

81. Çelik GÜLERSOY, Beyoğlu'nda Gezerken, 15
82. *a.g.k.*, 21

ler Ankara'ya gider. Büyük saray binaları, konsolosluklar boşalır. Sonra Cumhuriyet yönetiminin giriştiği devletleştirmelerle ticari rollerini kaybeden birçok yabancı ve Levanten Türkiye'yi terk eder. Onların yerini, giderek artan oranda iç göçün nüfus hareketi içinde İstanbul'a gelenler alır.

Beyoğlu, sağlam bir üretim temeline, bir sanayileşme hareketine dayanmayan bir servetin, uluslararası ticaretin ve finansın ürünüdür. Ağırlıklı olarak da bir eğlence merkezidir. Osmanlı'nın başkentinin kalbidir. Yaşanan sosyal ve politik dönüşümlerle birlikte insanlar gider, başka insanlar gelir. Kültürel bağlam kimi dönemler yok olur, kimi dönem dönüşür, ama kapitalist gelişme doğrultusu değişmediğinden Beyoğlu'nun sosyo-kültürel-ekonomik maddi temelleri ortadan kalkmaz, değişen sadece işletme biçimleri olur. Kültürel bağlamın yaratıcıları göçtüklerinde ise, bir "çöküntü bölgesi" haline gelir ve sistem dışı insanların, tutunamayanların meskeni olur ama süreç yine aynı yönde evirilir.

İkinci Dünya Savaşı, tüm ülkeyi olduğu gibi Beyoğlu'nu da etkiler. Karaborsa başlar. Karaborsa yoluyla zengin olanlar "saz ve caz"ın bulunduğu Beyoğlu'na akın ederler. Bu akın, bölgedeki kadın ve "oğlan" ticaretini oldukça artırır. Çelik Gülersoy'a göre, bugün batakhane denilen yerlerdeki artış 1940'larda başlar. Ardından yaşanan politik gelişmelerle birlikte, 1955'te Beyoğlu kırılır, yağmalanır ve Rumlar da gider. Çelik Gülersoy şöyle diyor:
"Son otuz yılın Beyoğlu'su, peteği duran, ama boşalmış ve yerine başka bir şey doldurulmuş bir kovana benzer. Binalar var, içi başka."

Beyoğlu'nun arka yüzü de bu dönüşümlerle birlikte değişmiştir. Lüks randevu evlerinin yerini daha ucuz ama ülke kültürünü, popüler kültürü yansıtan evler alır. Buralar, tüm ülkede gelişmiş olan yeraltı ilişki biçimleriyle de bütünleşince daha güçlenirler. Sonuç olarak, yaşanılan ilişki biçimleri aynı kalır ama "yerelleşir".

Son iki yüzyıldan beri Galata ve Pera'da kurumsallaşmış, informel randevu evleri vardır. Galata bir liman kenti olduğu için fuhuş tarihinin çok daha eski olduğu söylenebilir. Her iki bölge ve çevresi seks işçiliğini çok iyi bilmekte ve gizlemektedir. Pera'nın

ünü bütün Avrupa ve Akdeniz'i sarmıştır. Ama orada paranın "borusu öter", hem de çok paranın... 1950'lere dek ise her tür eğlence Batı standartlarına göre yapılır. Cumhuriyet dönemlerinde Pera'nın, yeni adıyla Beyoğlu'nun Abanoz Sokağı ünlenir. Burası orta sınıfın kurumudur, daha üst sınıflar Sıraselviler'deki lüks evleri, en alt kesim ise Galata'nın Ziba'sını kullanır. Beyoğlu, Karaköy, Galata, Sirkeci gibi ilçelerde genelevlerin açılması-kapanması, seks işçiliğinin buraların halkının zihniyetindeki meşruluğuna ve alışkanlıklara işaret eder.

Tarihsel anlatımlar "Çöplük" denilen yeri işaret ediyor. Çöplük, eşcinsellerin deyimiyle "Vırvır", Tarlabaşı'nda eşcinsellerin çalıştığı dağınık evler bütününe denilirdi. Eski Şan sinemasının arkasından Dolapdere'ye doğru inen yokuşun kenarında yer alan Bizans çöplüğü nedeniyle bu ad verilmiştir. Binlerce yıl önceki Roma erkek genelevleri, Bizans'ın eski başkenti İstanbul'daki bu tür evleri çağrıştırır.

Çöplük, 12 Eylül 1980 darbesiyle kapanınca, bu kez travesti ve transeksüeller değişik çıkış yolları aramışlar ve sonuçta Yüksekkaldırım'da olduğu gibi genelevlere sızmış ve bazı evlerde "başı çekmeye" başlamışlardır. Bu "sızma" bir avuç insanla sınırlı olduğu için, travesti ve transeksüeller en çok caddelerde, evlerinde ve Beyoğlu'nda sayıları hızla artan kulüplerde seks işçiliği yapmaktadırlar.

Tarlabaşı, travesti ve transeksüelleri kabul eder ama burada iç içe geçen çeşitli alt kültürlerle sürekli birlikte olmak hayli yorucudur. Sayıları gittikçe artan travesti ve transeksüeller, daha korunaklı bir mekân arayışındayken Cihangir'i keşfederler ve üçerli yedişerli buraya taşınmaya başlarlar. Beyoğlu ve çevresinde yaşayanlar için hep bir sığınağı anımsatan Cihangir, eskiden beri bir zula mekândır. En önemli merkezlerin yanı başında olmasına rağmen kendini saklı tutma becerisi nedeniyle, eskiden beri Beyoğlu'nda çalışan kadınların ve sinemacıların barınağıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri 'garsoniyer' denilen özel buluşma evleri için kullanılan Cihangir, travesti ve transeksüelleri de içine almasıyla birlikte, marjinallerin ve onlarla birlikte yaşamak-

tan rahatsız olmayan bekarların, entelektüellerin, öğrencilerin, sanatçıların mekânı haline gelir.

Travesti ve transeksüeller Abanoz Sokak'ta sürdürdükleri ortak yaşamlarını 1980'li yılların sonunda, kolluk güçlerinin bir operasyonuyla başka bir mekâna taşımak zorunda kalırlar. Bu da, tarih-mekân ilişkisinin belirlediği yakınlık dolayısıyla Pürtelaş Sokağı olur. Aradan birkaç yıl geçmeden kolluk kuvvetlerinin yaptığı "temizlik operasyonları" çoğunluk hissiyatının bir biçimde dışına çıkmış bu yersiz-yurtsuz insanları Ülker Sokağa taşınmak zorunda bırakacaktır.

Travesti ve transeksüeller, arada bir yapılan "ölümcül" operasyonun şiddetine rağmen, sokak değiştirdiler ama Cihangir'i ve Beyoğlu'nu terk etmediler. Öyle görülüyor ki, kentin en "gayri meşru" semtinde kendilerini daha güvenli hissediyorlar.

Beyoğlu bu güveni travesti ve transeksüellere nasıl verebilmiştir? Beyoğlu'nun, bugünkü özgün karakterine ulaşmasında içinde yaşayan çeşitliliklerin Paris'i, New York'u taklit etmesi değil, bu çeşitliliğin kendi dinamiklerini beslemesi, kendi içindeki karşıtlıkları değerlendirmesi, kendi yolculuklarını yapması daha etkili olmuştur denebilir. Travesti ve transeksüeller ise bu dinamiklere güvenerek, hala Beyoğlu'nu kendileri için en korunaklı mekân sayıyorlar. Gerçekten de Beyoğlu onları 1996'lara kadar korumuştur. Bu sayede, özellikle Ülker Sokak'ta önemli bir alt kültürel birikim şekillenmiştir.

Eski Bir Alt Kültür Mekânı:
Ülker Sokak ve 'Mahalle Sakinleri'

Ülker Sokak, Taksim Meydanı'ndaki Marmara Etap Oteli'nin yanından inen bir yokuştan ağır bir yürüyüşle tam bir dakikada varılan, fazla uzun olmasa da, küçük de sayılamayacak bir sokaktır. Sokağın girişinde bir kahve, yanında da bakkal vardır. İkinci binanın altında Limon Eczanesi bulunur. Pürtelaş ve Bozkurt sokaklarıyla Sıraselviler Caddesi'nden inen bir başka yokuşun tam ağzında buluşmaktadır. Üç sokak da birbirinin uzantısı gibidir.

Üçünde de, 1940'lı yılların, hatta daha da eskilerin izleri hissedilir. Bu hava içinde, her şey eskiymiş gibi görünür. Hatta yeni binalar bile... İnsanlar ise eski değildir. Ülker Sokak, tıpkı Pürtelaş ve Bozkurt gibi, "sakinlerinin" sürekli değiştiği bir sokaktır. Eski ama geçici bir mekân olan bu Cihangir sokağında travesti ve transeksüellerin dışında, öğrenciler, sanatçılar, yalnız yaşayan kadın ve erkekler, polisler, işsizler, işçiler, kayıtsız iş sahipleri, eğlence sektöründe çalışanlar, orta ve alt sınıflara mensup aileler oturur. Zaman zaman araştırmacılar, gazeteciler, ünlü oyuncular da sokağın tarihinde iz bırakmışlardır.

Bir de garsoniyerler vardır. Bekâr ya da evli erkeklerin zaman zaman cinsel ilişki amaçlı kullandıkları, çoğu ortak kullanımlı evler, tıpkı birçok Cihangir sokağı gibi burada da mevcuttur.

Daha ilk binadan itibaren travesti ve transeksüellerin şimdi çoğu boşaltılmış olan evleri başlamaktadır. Medyaya yansıyan operasyon gelişmeden önce, sayıları yetmişten fazla olan travesti ve transeksüel Ülker Sokak'ta diğer toplumsal kesimlerle iç içe yaşamıştır. Ülker Sokak'ta yaşayan diğer "sakinler" ise, tıpkı Bozkurt ve Pürtelaş'takiler gibi, buradaki gerçekliği bilerek gelmişler ve bu üçgen içinde kendi kurallarını gelenekselleştiren travesti ve transeksüeller karşısında zaman zaman geliştirdikleri şikayet biçimindeki tutumlar dışında herhangi bir çatışmaya girmemişlerdir. Ülker Sokak, travesti ve transeksüel topluluğun alt kültürünün geliştiği, kendisine özgü bir yaşam rutininin sürdüğü bir sokak olarak bilinse bile, 1996 Habitat operasyonundan beri, İkinci Dünya Savaşı sonrası boşalmış kentleri andırmaktadır.

Adı travesti ve transeksüellerle anılan, Beyoğlu'nun hatta Cihangir'in benzer birçok sokağından bu sayede ayrışan Ülker Sokak artık kendi farkını yaratanları barındırmıyor. Geriye kalanlar ise kendilerini "mahalle sakini" olarak tanımlıyorlar. Ülker Sokağı onlardan dinlemek için, kendilerini "mahalle sakinleri" olarak adlandıran kadın ve erkeklerden ulaşabildiğim herkese konuşma talebimi ilettim. Ancak sadece beş kişi mülakat yapmayı kabul etti. Diğerleri sadece birkaç soruya yanıt verdiler. Yapılan bu konuşmalardan çıkarılan genel sonuç "mahalle kültürü"nü yaşadığını

söyleyenlerin ortalama Türk mahalle kültürünün çok dışında bir yaşam sürdürdükleridir. Mülakatı reddedenlerin sekizi kendilerini "marjinal" olarak tanımladılar. On üç kişi de "Ben karışmıyorum, beni ilgilendirmez, bana dokunmasınlar, yeter" diyerek diyalogu kesti. Birisi de mazeretini "durumum sakat" diye açıkladı. Diğerleri herhangi bir açıklamada bulunmadılar.

Kendilerini "marjinal" ya da "entelektüel" olarak tanımlayıp anket doldurmayan ve öğrenci, sanatçı, aktör, çevirmen, bilgisayar uzmanı gibi mesleklere sahip olanların büyük bir kısmı Mahallenin sağ tarafındaki bölgede kümelenmişlerdir. Soruna karışmamanın nedenini ise "düzeylerini düşürmemek" olarak ortaya koydular. Adını açıklamak istemeyen ve bu sokakta oturduğu halde mülakatı reddeden bir erkek tiyatro sanatçısı sadece şunları söyledi: "Burasının çok eski zamanlardan beri fuhuş merkezi olduğu biliniyor. Cihangir'in aşağı kesimlerinden bahsetmiyorum ama Sıraselviler Caddesi'nin hemen arkasındaki bu sokaklarda kim huzurlu bir yaşam arayabilir ki? İmkânı yok! Taksim, Osmanlı'nın, hatta ondan da önceki ulusların en eski eğlence merkezidir. Hele şimdi tüm bu merkezler çeşitlenmiş, zenginleşmiştir. Taksim farklı kültürlerin iç içe yaşadığı, yüzyıllardır bu dengenin korunduğu bir yerdir. Bunu bozmak doğru değildir."

Kendisine "Siz, travesti ve transeksüellerin sokaktan kovulmasını uygun bulmadığınıza göre, gelişen bu olaylara karşı nasıl bir tavır aldınız?" diye sorunca, "Hiçbir şey yapmadım. Buna benim gücüm yetmeyecektir. Ev sahibim Güngör'ün grubunda, hepsi de polisle iç içe, kesin kazanacaklar. Boşu boşuna kendime sorun çıkarmanın bir anlamı olmayacak" cevabını verdi.

Yine bu sokakta tek başına yaşayan, kendisini hayvan sever olarak nitelendiren ve adını vermek istemeyen 56 yaşında bir kadın mülakat yerine birkaç soruya cevap vermeyi kabul etti. Yaklaşık on senedir Ülker Sokak'ta oturduğunu, gençliğinin de Beyoğlu bölgesinde geçtiğini anlatan bu kadın travesti ve transeksüellerin sokaktan kovulmak istenmesine ilişkin şunları söyledi:

"Sen şimdi Taksim'in arka sokağındasın. Burada yaşam gece yarısından sonra başlıyor. Ne bekliyorlar anlamıyorum. Bu kavga

rant kavgasından başka bir şey değil. Çünkü burada gece hayatının çalışanları yaşamak zorunda. Yoksa nerede kalacaklar? Şu yukarıda, geçen seneye kadar bir genelev vardı mesela. Karaköy'deki de buraya yakın. Vergi de veriyorlar. Nereye gidecekler? Bu sokakta pavyonda çalışan altı tane kadın var. Onların da hiç sesi çıkmıyor. Demiyorlar ki bugün bu oğlanları kovanlar yarın da bizi kovarlar. Sinsi korkaklar... Herkesin kuralına uyuyorlar. Ama diğerleri diyor ki bizim sorunlarımız var. Bizim başka acılarımız var. Bir arada yaşamak, kendimizi savunmak zorundayız. Ama kimse onları çekemiyor. Hem çekemiyorlar, hem de müşterileri bol diye onları sömürmek istiyorlar... Demiyorlar ki bir iş bulalım..."

Bu iki değerlendirme de Ülker Sokak'ta tipik bir geleneksel mahalle kültürünün hakim olmadığını, daha çok geleneksel görüntülü kozmopolit bir yaşam kültürünün varolduğunu gösteriyor. Son gelişen olaylara nasıl bir tavır geliştirdiği sorulunca ise, "Sokaktan kaçan her travestinin ya bir kedisi ya da bir köpeği var. E, nereye götüreceklerdi. Bana bıraktılar, şimdi evimde on dört tane hayvan var. Sokağa bıraksam zehirlerler" diye cevap verdi.

Hayvan beslemek travesti alt kültürünün özelliklerinden biridir. Ülker Sokak ise, travesti ve transeksüeller buradan atılıncaya dek, en çok hayvan barındıran mekânlardan birisiydi. Ancak bu hayvanlar kesinlikle binaların dışında değil, evlerdeydi, çoğu zaman özenle bakılırlar ve sadece pencerelerden görünürlerdi. Birçok travesti ve transeksüel, yaşadığı evden sırf hayvanları yüzünden ayrılamıyordu. Bazıları ise sadece kedi ve köpeklerin yaratacağı kalabalık nedeniyle, evlerini birleştirmiyorlardı. Operasyon sonrası, çok zor durumda kalanlar, kedi ve köpeklerini güvendikleri insanlara emanet ettiler.

Anket ya da mülakat yapmayı reddeden ve bu sokakta yaşayan yirmi sekiz yaşında bir erkek "Bu sokakta hayvanlar dışında herkes marjinal" demekle yetindi. Bu tanımlama aslında çağımızın kent yaşamına uygun düşmektedir. Çünkü kent, birbirinden çok bağımsız düşen duyguların, düşüncelerin, yaşamların birbirlerinden yalıtıldıkları bir mekân haline gelmiştir. Ama Ülker Sokak bir alt kültürün de mekânıdır. Bu alt kültürün karşısında ise hakim

kültürle tam uyuşmayan ama bu alt kültürün karşısında konumlanarak kendisini daha meşru hissedenlerin iç içe geçtiği ve uzun süre bu iç içeliği sürdürdükleri, ancak değişen dengelerle birlikte çelişkilerin medyatik bir çatışmaya döndüğü bir sokaktır.

Sokağın girişindeki bakkalla yapılan mülakat da sokaktaki gerginliğin anlaşılması açısından önemlidir. Bakkal mülakat yapmayı kabul eden tek esnaftı. Tuhafiyeci, çiçekçi ve eczacı bu konuda tek bir söz bile söylemeyi reddettiler. Bunun nedenini sorduğumda eczacı "Zaten benimle çok uğraştılar" dedi, diğerleri ise herhangi bir neden göstermeden, anket yapmak istemediklerini söylediler.

1946 Tunceli doğumlu, cinsiyeti erkek olan bakkal, 1958'de İstanbul'a gelmiş. 1990'dan beri ise Ülker Sokak'ta bakkal dükkanı işletiyor. Mülakat yapmayı kabul ettiği halde sorulara oldukça kısa cevaplar verdi:

Bu sokakta yaşayan eşcinselleri tanıyor musunuz? Onlarla Mahalle sorunları hakkında hiç dertleştiniz mi?
Alışveriş yapıyorlar.

Eşcinsellerin kendi kimlikleri ile toplum içinde yaşamalarını kabul ediyor musunuz?
Bilemiyorum.

Travestiler Mahalleyi taciz ediyorlar mı? Sizce neden taciz ediyorlar?
Gündüz rahatsız etmiyorlar. Taciz de etmiyorlar. Gece bilmiyorum.

Travesti ve transeksüellerin size zarar verdiğini düşünüyor musunuz?
Hayır.

Basından izlediğimiz kadarı ile bu sokakta travestilere karşı kapı kırma, ev yakma, tehdit gibi olaylar oldu, siz bu olaylara tanık oldunuz mu? Olaylara karıştınız mı? Yoksa basından mı öğrendiniz?
Duydum. Mahalleliden duydum.

Habitat Mahallenizi nasıl etkiledi? Değişiklik oldu mu, anlatır mısınız?
Hareket, mareket olmadı.

Bir gün oğlunuzun ya da kızınızın eşcinsel olduğunu öğrenseniz ne yaparsınız?

Bana ters düşer. İlişkimi keserim.

Oy verdiğiniz partinin sizin seçim bölgenizdeki adayının geçmişinde eşcinsel ilişkileri olduğu kamuoyuna yansıdığında tepkiniz ne olurdu?

O partiye bir daha oy vermem.

Bilim insanlarının, tüm dünyada, eşcinsellere karşı girişilen saldırıların (linç, öldürme, dayak,) bu saldırıları yapanların kendi cinsel kimliklerine duydukları kuşku, eşcinsel olma korkusundan kaynakladığını söylemelerine katılıyor musunuz?

Bir şey diyemiyorum. Olabilir de olmayabilir de. Belki de mecbur kaldıkları için dövüyorlardır. O bilim adamları böyle diyor ama bir çözüm de önermiyor.

Ailenizde, ya da yakın çevrenizde yaptığınız seçimler nedeniyle (kıyafet, arkadaş, konuşma biçimi, fikir) dışlandığınız oldu mu?

Olmuştur. Memleketimden dolayı, İstanbul'da dışlandım!

Seçimleri nedeniyle diğer insanların tümü tarafından dışlanmış ya da kendi başına bırakılmış birini tanıdınız mı?

Fikirleri düşman olabilir. İnsan haklarını savunuyor. Ötekinin zoruna gidiyor.

Bu Mahallede herhangi bir nedenle kavgaya karıştığınız, saldırıya maruz kaldığınız ya da saldırıda bulunduğunuz oldu mu?

Olmadı.

En çok hangi durumlarda öfkelenirsiniz?

Haksızlık, eşitsizlik.

Toplumdan dışlanmış insanların aşırı öfkesini neye bağlıyorsunuz?

Haklı mı haksız mı, bunları ayırmak lazım. İnsan bazen haklı olarak öfkelenebiliyor. Haksızlık karşısında susup oturmak daha kötü değil mi?

Travestilere gelen erkeklerin nasıl yaşadıklarını, hangi ailelerden ve çevrelerden geldiklerini hiç düşündünüz mü?

Envai çeşit insan vardır. Kimseyi kimseye mal edemem.

Asayiş ekiplerinin travestilere yönelik baskın ya da operasyonlarına hiç tanık oldunuz mu ya da duydunuz mu? Bu durumu nasıl karşılıyorsunuz? Başka çözümler olabilir mi?

Duyuyorum. Günde yirmi defa geliyor. Şiddet çözüm olmuyor. Şimdi bunlar nereye gidecekler? Orada da kovulsalar, ne olacak?

Ekonomik ve toplumsal sorunlar karşısında tepki gösteriyor musunuz? Gösteriyorsanız nasıl?

Tepki gösteriyoruz. Mesela konuşuyoruz. Burası aile bakkaliyesi değil. Aile oturmuyor çünkü çevrede... Bu yüzden her çeşit insan geliyor, her çeşit şey konuşuluyor.

"Bizim Sokak" Kimin?

Sorular karşısındaki tavrını açık ve net olarak ortaya koymayan bakkalın en önemli vurgusu Ülker Sokak'ta aile oturmadığı yönündedir. Ayrıca travesti ve transeksüel topluluğun gündüz herhangi rahatsız edici bir durum yaratmadığını söylüyor. Konuşmalarının bütünü ise çatışmada taraf olmadığını gösteriyor. Eşcinsellerden yana değil, çünkü onların yaşamlarını kendi ataerkil değer yargılarına ters görüyor, hatta böyle olsa çocuğuyla bile ilişkisinin kesileceğini ifade ediyor. Eşcinsellik konusu, tuttuğu siyasi partiyi bile desteklememesine yol açacak kadar onu rahatsız ediyor. Ama yine de farklılıkların birlikte yaşayabileceğini, bunun bir sorun teşkil etmeyeceğini savunuyor. Toplumdan dışlanmalılar mı sorusuna net yanıt veremiyor, ama sokaktaki dışlama biçimine de sıcak bakmıyor. Ne olan durumdan yana, ne de bunu değiştirmek için yapılan müdahaleden. Başka bir çözüm arıyor. Bu çözümün de kimsenin canını yakmasını istemiyor. Bunda kendi dışlanmışlığının payı da var. Tam ayrılırken, sahip olduğu "Kürt" kimliği ve siyasal görüşleri nedeniyle eziyet görmenin ne demek olduğunu bildiğini söylüyor.

Bakkalın genel konuşmasında "müşteri" kaygısını okumak da mümkün. Çünkü bu sokakta travesti ve transeksüeller kendi aralarında bir dayanışma ilişkisi kurmuşlar. Sokak onlar için o kadar önemli ki, oturdukları evi satın almaları için birbirlerine maddi

anlamda bile yardımcı olmuşlar. Böylesine dayanışma içinde olan bir topluluğu doğrudan doğruya karşısına almak bir esnafın çıkarına değildir. Diğer yandan da, onlara "sakız" bile satmasını yasadışı bir biçimde yasaklayan polis ve ülkü ocakları vardır. Bakkal, muhalifliğinin alışkanlığıyla, "yasaklılara" arka pencereden gizli gizli istediklerini yollamaktadır.

Onun muğlak ifadesinden çıkan sonuç medyaya mahalleli olarak yansıyan grubun çizdiği mahalle profilinin herkesçe benimsenmediğidir. Bakkal da kavga çıkaranların mahallede bir azınlık olduklarını söylüyor.

Onları azınlık oldukları halde güçlendiren nedir o halde? Güçlendikleri nokta medya ve polisle ilişkileridir. Ayrıca, azınlık oldukları halde sokak dışında hakim olan kültürü dillendirmeleri onlara birdenbire tarihsel, siyasal ve kamusal bir güç katmaktadır. Bakkal, sessiz çoğunluğun içindedir. Sessiz çoğunluk ise hiçbir şey yapmayarak, yani kendi tutumlarını yüksek sesle ortaya koymayarak, güçlü olan tarafın arkasındaymış gibi bir izlenim vermektedir. Oysa onlar da bir taraftır. Dili olmayan, politikası olmayan, iradesi olmayan bir taraf. Bakkal bu taraftadır. O siyasal duruşundan dolayı, alışık olduğu biçimde, gizlice destek olmayı yeğlemektedir. Pencere arkasından yemek göndermek, büyük bir ihtimalle, onun politikaya katılım biçimidir de. Gerçekten de sokakta gelişen olaylar karşısındaki tutumlar, bireylerin siyasal olaylardaki tutumlarına ilişkin de ipuçları vermektedir. Birçok mahallede benzer paralellikler gözlenebilir. Sessiz çoğunluğun tavrı ya da ne düşündüğü, bu nedenle önemsizleşmekte ve egemenler herhangi bir bölge ile ilgili politikalarını, kendi çıkarlarını yüksek sesle dillendirip hakim olacak bir küçük azınlık aracılığıyla uygulayabilmektedirler.

Fakat, aslında yüksek sesle söylenen hakikat değildir ve görünen bir yana Ülker Sokak'taki çatışmada üç taraf vardır:

- Travesti ve transeksüeller,
- Sessiz çoğunluk,
- Sokaktaki bir binanın sahibi olan Güngör Hanım'ın lideri olduğu ve travesti/transeksüel topluluğa karşı polisle dayanışarak açık bir mücadeleye girişen grup.

Güngör Hanım 45 yaşlarında, tek oğlu olan bir duldur. Aslında Ülker Sokak'ta oturmamaktadır. Vakıf aracılığıyla edindiği bir binadaki kiracılardan aldığı parayla geçinmektedir. Bu bina, sokağın Taksim'den gelirken sağ tarafındadır. Apartmanın giriş kapısının hemen solunda büyük bir bayrak asılıdır. Bu görüntü binaya bir resmiyet havası vermektedir. Ancak kiracıları, onun sıkça dile getirdiği gibi, "mazbut aileler" değil, genelde tek başına yaşayan bekar kimselerdir. Hatta travesti ve transeksüellerin sokağı terk etmek zorunda kaldıkları olaylar çıkmadan önce Güngör Hanım'ın eroinman olan bir kiracısı evde intihar etmiştir.

Tek başına yaşayan ve ankete katılmayı reddeden sokak sakini bir kadın, "Bizim kapıcı karısını pavyonda çalıştırıyor ama bana evine erkek alıyorsun, evden atılacaksın diye tehdit savuruyor" diyerek yaşanan çelişkiyi kendi açısından vurguladıktan sonra, biraz soruşturarak, tüm kapıcıların travesti ve transeküsellere karşı girişilen mücadelede polise yardımcı olduklarını öğrendim.

Gerçekten Ülker Sokak'ta kapıcıların dikkat çekici bir duruşları vardı. Bir tanesi dışında hiçbiri mülakat yapmak istemedi. Hatta tepki bile gösterdiler. Bu tepki, "Polise güvenmiyor musun? Bu neyin araştırması, git her şeyi polise sor" gibi sözlerle de beslenince insan ister istemez "gizledikleri ne var acaba" diye düşünüyor. "Kapıcı" misyonu yüklenmiş bu yarı fedai, yarı işletmeci tiplerin, Mahallede olup bitenlerin aktarılmasında, bir yerde toplanmasında, bazen gizlenmesinde, bazen de açık edilmesinde temel bir işlev yüklendikleri, gerek sokakta yaşayanların anlattıklarından, gerekse de basit bir gözlemle anlaşılıyordu. Sadece abartılı giyimlerinden ve sokak çevresindeki ilişkilerinden bile kapıcılık dışında başka işler yaptıkları belli oluyordu. Kapıcılardan birini, operasyondan aylar sonra Şişli'de, travestilerin kaldıkları bir evde müşteri olarak gördüm. Mülakat yapmayı yine reddetti ama travestiler onun "eski bir dost" olduğunu ve kendilerine "müşteri bulup, komisyon aldığını" söyleyince başını salladı.

Polisin müdahalesinden önce travesti ve transeksüellerle yakın ilişki içinde olan sadece o değildi. Ülker Sokak gerçekten de travesti ve transeksüellerin ait olduğu bir alt kültürün çok güçlü ol-

duğu bir mekândı. Bu alt kültür, burada hakim olduğu için herkesi etkiliyor ve sokağın rengini belirliyordu. Örneğin, yaptığım kısa konuşmalarda, travesti ve transeksüellerle hiç görüşmediğini söyleyen kadın ve erkeklerin bile bu alt kültürün üslubunu kapmış olduğunu gördüm. Bu sokağa taşınmadan önce asla bilemeyecekleri "gacı, lubunya vb." sözlerin onların da kelime dağarcığına girdiğini duydum.

Ülker Sokak için söylenebilecek bir diğer özgünlük de, operasyondan önce burada, çevre sokaklarda boy gösteren kabadayı, haraççı, ülkücü vb. grupların olmamasıdır. Bu gruplar Ülker Sokağa polis operasyonuyla birlikte girdiler. Daha önce ise erkekler bu sokağı travesti ve transeksüellere bırakmışlar, sokakta kimseyle boy ölçüşmeye cesaret edememişlerdi. Güvenliğin erkekler tarafından sağlanması gelenek haline gelmiş olan Beyoğlu'nun gayri meşru sokaklarında bu işi 'kadın kılıklı erkeklerin' ele alması ve erkeklerin buna müdahale etmekten çekinmeleri şaşırtıcıydı.

Travesti ve transeksüeller gitmeden önce, gündüz saatlerinde Ülker Sokağa genel bir sessizlik hakim olurdu. Çünkü sokağın güvenliğinden sorumlu olan bu topluluk üyeleri öğlen saat 13.00-14.00'e kadar uyurlardı. Onlar için yaşam öğleden sonra başlayıp sabaha kadar sürerdi. Öğle saatinden akşam 20.00-21.00.'e dek zaman temizlik, bakım ve birbirini ziyaretle geçerdi. İş saati ise 20.00- 21.00'den sonra başlardı. Bir kısmı kulüplere, bir kısmı caddelere, ana yollara gider, bir kısmı da oturduğu yerde çalışırdı... Travestilere göre, Ülker Sokak'ta çalışmak fazla para kazandırmazdı ama daha güvenliydi.

Örneğin, Hale isimli bir travesti, Ülker Sokak operasyonuna en çok hangi açıdan üzüldüğünü sorunca şunları söyledi:
"Ben sokakta hiç çalışmadım. Otostop yapıyordum. Çünkü bir an önce para biriktirmek ve birkaç ev alıp kendimi garantiye almak istiyordum. Hala da öyle. Ama ben gencim, henüz başıma bir şey gelmedi. Hızlı yaşama dayanabiliyorum. Herkes öyle değil. Bazılarının gözü korkmuş. Başlarına neler neler gelmiş... Bu yüzden evde çalışmayı tercih ediyorlar. Ama parası az. Telefonla geliyorlar... Yine de geçindiriyor."

Ülker Sokak'ta travesti ve transeksüel topluluğu kendi yaşamları açısından çeşitli güvenlik tedbirleri almışlardı. Bu, doğal bir savunma mekanizması biçiminde gelişmişti. Bu durum, her an saldırıya açık olan bir toplumsal yaşamda, kendi hayatını güvenceye alma hakkının kullanılması olarak da değerlendirilebilir. Ortak yaşamları içinde geliştirdikleri kültür ise bu güvenlik sayesinde Ülker Sokak'ta daha da güçlendi.

Gelişen operasyonlarla birlikte Ülker Sokak'ta 24 ev boşaltıldı. 70 civarında travesti ve transeksüel şehrin başka semtlerine dağıldılar. Güngör Gider'in deyimiyle "sokak onlardan kurtuldu."

Ya onlar?
Onlar, kendilerine hem cinsel bir nesne, hem de lanetli bir varlık olarak yaklaşan kalabalığın içine yalnız başına karıştılar. Ne meslekleri değişti, ne de toplumla kurdukları ilişkiler... Sadece eski güçlerini yitirdiler. Ülker Sokak'ta bu gücü birbirlerinden alıyorlardı. Bir aradalığın yarattığı dayanışma örüntüsü içinde geliştirdikleri güvenlik tedbirleri artık geçersizleşti. Bu nedenle sprey gibi, falçata gibi, bıçak gibi silahları eskisinden daha sık taşımaya başladılar. Ülker Sokak'tan ayrılan Ece şöyle anlatıyor:
"Ülker'de de sopalarımız vardı. Dışarı çıkınca, ister istemez bir saldırı olabilir diye ufak tefek bir şeyler taşımak zorundaydık. Ama şimdi her an tedbirli olmamız gerek. Hele sakin yerler bizim için uçurum kenarı gibi. İnsan korkuyor canım... Korkmak da değil, enayi olmamak için... Yoksa niyazi olursun... Boşu boşuna Tahtalıköy. Saldırılar acayip arttı.
Nereye gitsek peşimizi bırakmıyorlar. Hem en çok parayı bize veriyorlar, hem de en çok bize vuruyorlar... Vuruyorsan niye para veriyorsun, para veriyorsan niye vuruyorsun... Ülker Sokak'ta hele bir yapsınlardı... Horoz gibi diklenmeye kimse yeltenemezdi. Orada birlik vardı. Bir kız bağırsa, bütün sokak toplanırdı... Şimdi kim gelecek... İbnenin biri bağırsa, kim bulaşmak ister? Ama ne yaparsın, alışacağız"

Ece bunları söylediğinde, "Ülker Göçü"nden bu yana ölen travesti ve transeksüelin sayısı otuza yaklaşmamıştı. Travestiler ölürken, Ülker Sokak'taki binalar boyandı, yeni kiracılara açıldı.

Kiralar yine de yükselemedi. Bir alt kültürün izlerinin süpürülemediği sokak yine marjinallere kaldı. Örneğin, daha sonra medyanın gündemine yerleşen bir başka grup olan 'Satanistler' bu sokakta yakalandılar. Baskına uğrayan evin duvarında kan lekeleri ve şeytan resimleri bulundu. Sonra o duvarlar da boyandı.

Travestilerin kanları ise, başka yerlerde akmaya devam etti. Televizyonlarda sık sık "travesti terörü" manşetiyle görünür oldular. Şimdi bu soruna bir çözüm bulunması gerekliliği sık sık tartışılıyor. Sayıları çok olduğu için bir kısmının geneleve alınması da yeterli olmuyor ve daha köklü, daha çok travesti-transeksüeli kapsayabilecek yasal değişiklikler, çeşitli ek çözüm önerileri üzerinde duruluyor. Bu öneriler arasında en sık dile gelenlerden biri de "onlara özel bir sokak". Gerçi Avrupa ve Amerika'da lezbiyen ve geyler "Getto istemiyoruz, bütün sokakları istiyoruz" diye mücadele veriyorlar ama sürekli kaba şiddetle karşı karşıya kalan, seks işçiliği dışında meslek sahibi olamayan travesti ve transeksüeller için her yerde benzer çözümler geliştiriliyor. Türkiye bu çözümleri yeni yeni tartışmaya başladı. Oysa bu tartışmalardan önce travesti ve transeksüeller, Beyoğlu ve Cihangir'deki tarihsel hareketliliğin doğal akışı içinde kendilerine bu korunaklı ortamı çoktan bulmuşlardı. Ne Pürtelaş, ne de Ülker Sokak'ta tek bir travesti ya da transeksüel şiddete maruz kaldığı için ölmüştü.

O halde neden buralardan kovuldular? Onları kim, hangi gerekçeyle kovdu? Kovanlar amaçlarına ulaştılar mı? Bu soruları Ülker Sokak'taki çatışmada iki cephe biçiminde ortaya çıkmış dışlayanlar ve dışlananlar açısından, ayrı ayrı incelemek daha kapsamlı cevaplara ulaşmak açısından yararlı olabilir.

4. BÖLÜM
DIŞLAYANLAR: BİRLEŞİK TEMİZLEME CEPHESİ

"İnsanlar, özel alana ve başkalarını dışlama araçlarına en çok kentte ihtiyaç duyar."

Ülker Sokak'ta Habitat'ın hemen öncesinde gelişen olaylarda birbirinden farklı konum ve anlamlara sahip çeşitli kurumlar/çevreler yan yana geldi ve travestiler ile transeksüellerin sokaktan atılmasında çeşitli roller aldı. Sokaktaki dışlama eyleminde kimin hangi rolü aldığı ve bunların hangi noktalarda birleştikleri bize "kovuluşun hikayesini" anlamada bazı ipuçları verebilir.

Polis ve ülkü ocakları müdahalenin kolluk gücü oldular. Travesti ve transeksüellerin Ülker Sokak'tan kovulmasında, polis ve ülkü ocaklarına en büyük desteği veren ise, "sokak sakinleri" olarak kendini tanımlayan ve sayıları en fazla yirmi kişi civarında olan bir gruptu. Medyanın rolü ise daha çok olayları kamuoyuna yansıtma düzeyinde oldu. Medya, genellikle egemen söylemi yaydı, olayları güçlü olanların ağzından verdi. Böylece sokaktaki dışlama eylemine tüm toplumu katmış oldu. Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği'nin ise olayda dolaylı bir rolü vardı ve bu rol daha çok şehrin ve Beyoğlu'nun yeniden yapılanması gibi bir hedefle yerine getirildi. Başta travesti ve transeksüeller olmak üzere, çeşitli çevrelerin, hatta Mahalle dışındaki seks işçisi kadınların yorumlarına göre, Ülker Sokak'taki olaylarda Beyoğlu'ndaki kulüp sahipleri de önemli bir rol oynadılar. Daha önce Mathilde Manukyan'ın, travesti ve transeksüellerin oturduğu sokaklara

karşı açtığı savaşlar gibi, kendilerine alternatif bir fuhuş mekânı oluşmasından tedirgin olan, müşteri kaybettikleri için çıkarları zedelenen kulüp sahiplerinin Ülker Sokağa karşı birleştikleri söylenmekteydi. Bunların polisle yakın ilişki içinde olduğu, sürekli rüşvet verdikleri, dolayısıyla Ülker Sokak konusunda polisi kışkırttıkları ve yönlendirdikleri anlatılıyordu. Bu araştırmada kulüpler üzerinde ayrıca durulmadı. Çünkü kulüp sahipleri, travesti ve transeksüellerin kulüplerde seks işçisi olarak çalıştıklarını kabul etmiyorlardı. Zaten konuşmayı da reddettiler. Yine de, diğer başlıklar altında, kulüplerin olaylardaki rolü hakkında küçük ipuçları ortaya çıktı. Bunları birleştirerek belli yargılar geliştirmek mümkündür. Ancak bunun dışında söylenebilecek her şey spekülatif kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Sonuç olarak, travesti ve transeksüeller Ülker Sokak'tan kovuldular. Neden? Herkesin kendine göre bir gerekçesi vardı. Çıkan olaylarda tek bir neden yoktu. Bir yandan Beyoğlu'nun yeni ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılması, öte yandan egemen kültürün alt kültürlere karşı bilinen dışlama eğilimleri; bir yandan çeşitli grupların ekonomik ve siyasi çıkar hesapları, öte yandan travesti ve transeksüellerin yaşadıkları ekonomik, toplumsal, biyolojik, kültürel sorunlara çözüm geliştirememenin yarattığı inkar ve yok sayma mantığı ve yaşadıkları kimlik bunalımının ve dışlanma psikolojisinin yarattığı tepkiler bir sokakta birleşiverdi. Sorunları demokrasiyle, tartışmayla, araştırmalarla çözme geleneğinin olmaması bu birliği şiddete yöneltti. Ama bu arada, travesti ve transeksüellerin kendi yaşadıkları ve çevrelerine yaşattıkları sorunlar, toplumumuz açısından bir sınavdı. Bu sınavı geçmek, sorunu demokratik mekanizmalarla aşmakla olacaktı. Olmadı. Şiddet kullanıldı. Kullanılan her şiddet bir başka şiddetin tohumunu attığından, çözülmeyen her sorun iltihabını büyüterek, hatta urlaşarak ölümcül bir hal aldığından, Ülker Sokak örneğindeki dışlama zihniyetini doğru çözümlemek diğer toplumsal sorunlara yaklaşımlarımızda neyi aşmamız gerektiği konusunda bir ipucu olacaktır.

Medya

Ülker Sokak'ta gerçekleşen olaylar medyaya yansıdığında, ilk soruları sormaya başlamıştık. Ülker Sokağın medyadaki görüntü-

sü yaşanan tüm olayları yansıtıyor muydu? Eğer yansıtıyorsa, bu olayların gerçek görüntüsü, var olan durumun çözümlemesini yapabilecek verileri ortaya koyuyor muydu? Görülen/gösterilen ile yaşanılan arasındaki mesafe neydi? Bu mesafeyi yaratan kırılmalar kaynağını nereden alıyordu?

Ekranlar ve gazeteler aracılığıyla önümüze serilen tablo daha çok bir "reality show" özelliğini taşıyordu. "Gerçeğin gösterisi" denilen "reality show"ları izleyen insanlarda, genellikle, ortak iki duygu/tepki ortaya çıkmaktadır. İlki olayların trajedisini, yani olayların içindeki insanların "gösterilen" dışında aslında neyi yaşamış olabileceklerini sezme, bunun acısıyla kendi olası acısı arasında koşutluk-özdeşlik kurma; ikincisi programın, kameranın gösterme biçimine kapılma, onun üzerinden algılama ama bu üsluba inanmama tavrıdır. Bu iki duygunun yarattığı sonuç muğlak, belirsiz, dolayısıyla tedirgin edici bir durumdur. Bu da insanların hayattaki konumlarına/yerlerine şükretmelerine ve bilinç dışına ittikleri gerilimleri büyüterek geleceğe devretmelerine yol açmaktadır. İşte son dönem yapılan "sınır ötesi" gibi olağanüstü olayları, metafizik durumları konu alan ve "reality show"larla yakın akraba sayılması gereken programlar ve bu formatta hazırlanan haber programları, bunca hayat hikayesinden bize tek bir hayat hikayesi çıkaramamakta, dolayısıyla iletişim adı altında yoğun bir iletişimsizliği ve karşılıklı yalıtılmayı örgütlemektedir.

Bu bakış açısıyla, ekranlarda ve gazete haberlerinde, Ülker Sokağa dair gösterilenleri izlediğimde, daha önceden bildiğim bu sokak ve tanıdığım insanlar üzerine sunulan haberlerdeki çelişkiler, abartılı yorumlar, yüzeysellikler beni görünenin arka planındaki hakikati sorgulamaya itti.

Aslında, basında çıkan birkaç haber bile medyada bu konuda çıkan tüm haberleri özetleyebilir. İlk göze çarpan ise, haberlerin iki ayrı zihniyetle yazıldığıdır.

Takvim, Ekip, Akşam gibi yüksek tiraja sahip olan gazeteler eşcinsellere karşı taraf olduklarını gizlemezken, Evrensel, Cumhuriyet, Yükseliş-Beyoğlu gibi gazeteler ise daha çok travesti ve

transeksüellerin mağduriyetini ifade ediyorlardı. Tarih sırasıyla çıkan haberlerden birkaçı şöyledir:

1. (26 Mayıs 1996, Evrensel): "Polis Habitat için ev yaktı. Beyoğlu, Hüseyin Ağa Mahallesi Büyük Bayram Sokak'ta eşcinsellerin ikamet ettiği bilinen 12 ve 14 numaralı evlerin kapılarının polis tarafından kırılarak talan edildiği bildirildi. Bu operasyonlardan sonra yan yana bulunan her iki evde de yangın çıktı (...) Evlerin sahibi A.K. ve kiracı H.D. olay sonrası İHD' ye giderek yardım talebinde bulundular (...) Daha önce gözaltına alındığında polisin ayrı renkte üç hortum göstererek "hangisini istersin?" deyip kendisini hortumla dövmeye başladığını söyleyen H.D., evindeki televizyon, müzik seti gibi eşyaların da götürüldüğünü belirterek 'Habitat yüzünden önce köpekleri öldürdüler. Şimdi de bize mi sıra geldi?' diye konuştu. İHD temsilcileri, mağdurlarla birlikte en kısa zamanda Beyoğlu Ekipler Amiri hakkında suç duyurusunda bulunacaklarını bildirdiler."

2. (11 Haziran 1996, Yeni Yüzyıl): "Habitat başlamadan önce polisten 'İsterseniz ülkeyi terk edin ama yine de ortada görünmeyin' tehdidi aldıklarını söyleyen travestiler, son 20 gün içinde yaşadıkları Ülker ve Bayram Sokaktaki 3-4 evin, polis tarafından yakıldığını ileri sürerek suç duyurusunda bulundular. Travestiler, hortum ve telefon telleriyle dövüldüklerini, kapılarının kırılıp değerli eşyalarının alındığını, evlerinin kullanılamaz hale getirilmek amacıyla yakıldığını anlattılar. 5 Haziran akşamı evinin yakıldığını, polisin ise gazetelere 'Kaçmak için ev yaktılar' açıklamasını yaptığını iddia ederek şunları söyledi: 'Birkaç günlüğüne başka bir arkadaşımın evine gitmiştim. Bu arada, polisler evimi basıp kapıyı kırmışlar. Kapıyı tamir ettirdim. Üstünden 2 gün geçti, arkadaşlar polisin evin camlarını kırdığını haber verdiler. Atlayıp gittim ki ev yanıyor. Savcılığa suç duyurusunda bulundum."

3. (11 Haziran 1996, Demokrasi): "Kısa bir süre önce Beyoğlu Ülker ve Bayram Sokaklardaki evleri yakılan Bağımsız Travestiler Grubu dün İHD'de basın açıklaması yaparak kendilerine uygulanan şiddete son verilmesini istedi. Yaptıkları açıklamada 'rutin' olarak kendilerine uygulanan baskıların son 20 gündür, özel-

likle HABİTAT'la birlikte iyice arttığını, sokak köpekleri ve çocuklardan sonra kendilerinin de yok edilmek istendiğini söyleyen travestiler 'S.U. bize işkence yapmaktan zevk alıyor. Bir hortum koleksiyonu var. Bize bir hortum seçmemizi söylüyor, sonra bizzat kendisi, o hortumla bizi dövüyor', dediler."

4. (14 Haziran 1996, Günaydın): "Habitat'ın son günlerine girilirken, sivil toplum kuruluşlarının (STK) faaliyetlerini gerçekleştirdikleri Taşkışla'da protesto eylemleri de artmaya başladı. Taşkışla'nın orta avlusunda ilk olarak İngiltere'den katılan şehir plancısı Roga Woods, polisin her hareketini izlediğini, bu nedenle STK'ların rahatsızlık duyduğunu söyledi. Bağımsız Travestiler Grubu tarafından hazırlanan bildiride ise Habitat II süresince, travesti ve transeksüellere sokağa çıkma yasağı konduğu bildirildi."

5. (3 Eylül 1996, Ekip): "Mahallenin namuslu sakinlerinin lideri Güngör Abla, Mahalleyi temizleyen Beyoğlu Emniyet Müdürü Engin Sevimli'ye şükranlarını bildirdi. Güngör Abla şöyle dedi: 'Çocuklar nihayet özledikleri bu Sokakta sevinçten oynamaya başladılar. Burası öyle güzel bir sokaktı ki, özellikle yaz akşamları herkes kapının önünde oturur çay içerdi. Birbirimize oturmaya gider gelirdik. Bu arada neşe içinde Sokakta oynarlardı. Cıvıl cıvıl bir sokaktı burası. Ama ne yazık ki o tipler Sokağı işgal ettiler, mutluluğumuz bozuldu. Hiçbirimiz böyle şeylere alışkın değiliz. Hepsi belalı tipler, yanlarında dolaştıkları adamlar karanlık insanlar."

6. (1996 Ekim, Sayı 1, Yükseliş): "Her şey ne olduğu tam anlaşılmayan ünlü zirve Habitat zamanında başladı. İstanbul'da, Beyoğlu'nda BM çatısı altında hoşgörü, sevgi günleri yaşandı. Sokak çocukları, sokak hayvanları ve Ülker Sokak sakinleri için ise TC çatısı altında baskı, eziyet ve şiddet yaşandı."

7. (10 Ekim 1996, Radikal): "Paylaşılamayan Sokak: Cihangir, Ülker Sokak sakinleri 'modern kadın olmuşlar, evlenip, otursunlar' derken, travestiler de 'kimseyi rahatsız etmiyoruz, aslında kiraları arttırmak istiyorlar' diyorlar. Sokak sakinleri 'Dönmeler' derken pencere camları kırılmış, siyah kadife perdeli evleri işaret ediyor. 'Aileler' ise çiçekli naylon perdeleri olan, balkonuna Türk Bayrağı

asılmış evlerde yaşıyor. Sokak sakinlerine göre 'dönmeler' için bir adacık oluşturulmalı. 'Ya gidecekler, ya gidecekler' diyor. Güngör Hanım, genelevde çalışmalarını öneriyor. Travesti ve transeksüeller ise sorunun rant kavgası olduğunu söylüyorlar. Billur, 'Güngör Hanım'ın sokakta 11 dairesi var. Geçen yıl bize 60-70 milyondan kiraya vermek istedi. Tutsaydık sorun olmazdı' diyor."

8. (16 Ekim 1996, Ekip): "Cihangir ve Taksim civarında ikamet edenlerin yakından tanıdığı 'Deli Kamil' lakaplı Kamil Büyükbaş, semti fuhuş yuvasına çevirdiklerine inandıkları homoseksüellere meydan okudu. Ekip'e bu konuda yapacaklarını anlatan Deli Kamil, 'Mücadelem, homoların tamamının kökünü Cihangir'den kazıyana dek sürecek' dedi. Eskiden Cihangir, Taksim, Beyoğlu gibi semtlere beyefendilerin takıldığını, insanların buralara gelmek için acaba kıyafetim uygun mudur' diye düşündüklerini söyleyen Deli Kamil, 'Şimdi öyle mi ya! Adım başı bir serseriye ve alçağa rastlıyorsunuz. Hele hele bir de gittikleri yere pislik ve belayı birlikte götüren bu cinsiyeti bozuklar, semtimizi fuhuş yuvasına çevirdiler. Çocuklarımız sokağa çıkamaz oldular. Gençlerimiz kötü yollara düştüler. Homo sesinden ve onların peşine düşerek buralara gelen sapıklardan bütün herkes yaka silkiyor. Evet evet... Kafaya koydum. Ne pahasına olursa olsun bu yaratıkların kökünü kazıyacağım (...) Şimdi herkesin önünde söz veriyorum: Bu civarda bir tane bile homo kalmayacak. Artık iki elim yakalarında. Onları son kez uyarıyorum. Bir dahaki sefere bu kadar yumuşak olmayacağım ve daha sert yöntemler kullanacağım. Ve gördüğüm yerde de onları en hassas yerlerinden mıhlayacağım...' diyerek homoseksüellere son uyarısını yaptı."

9. (17 Ekim 1996, Takvim): "Dönmelere karşı müthiş mücadele: 'Son travesti de gidinceye kadar mücadele edeceğiz' diyen Ülker Sokak sakinleri, travestilerin büyük rezaletlerini anlattı. 'Sokakta huzur kalmadı' diyen halk dertli. 'Çocuklarımız o tiplerden korkuyor... Bıçakla, falçatayla gezen travestiler müşterilerini dövüyorlar. Kızdıklarında saldırganlaşan travestiler hemen hemen her gün müşterileriyle kavgaya tutuşuyorlar.' Travestilerden şikayetçi olan Ülker Sokak esnafı, onlara satış yapmak istemediklerini, ama bir yandan da korktuklarını, çünkü hepsinin tehlikeli olduğunu söylüyorlar. 'Genellikle grup halinde dolaştıkları için çok tehlikeli.' diyorlar"

Bu haberlerden kesin olarak öğrenilebilecek sadece şu noktalardır: Ülker Sokak'ta travesti ve transeksüeller ile aynı sokakta yaşayan başka gruplar arasında kavga çıkmıştır. Bu kavga polisin müdahalesiyle daha da büyümüş, evlerin yanmasına vb. yol açmıştır. Üstelik savcılığa suç duyurusunun belgesi vardır. Bu konunun gündemleşmesi Habitat'la aynı zamana denk gelmiştir. Milliyetçi olduğu bilinen bazı kabadayılar travesti ve transeksüellere karşı açık tutum almışlardır. Evlere de Türk bayrağı asıldığına göre, travesti ve transeksüellerin karşısında ülkücülerin, polisin ve mahallelinin de içinde bulunduğu güçlü bir ittifak vardır. Sokakta şiddet egemendir.

Ancak haberlerde birbirleriyle çelişkili daha birçok bilgi vardır. Bunlar ise Ülker Sokak'ta neler olup bittiğine dair herhangi bir aydınlatıcı özelliğe sahip değildir. Bu haberlerin hiçbirinde Ülker Sokak yoktur. Kimi zaman bir fotoğraf çekilmiş, kimi zaman savaş muhabirliği yapılmış, kimi zaman sadece olayların ilgi çekici, çarpıcı noktaları cımbızlanarak verilmiştir.

Diğer yandan, olaylara gerekçe gösterilen neden açıktır. Çok sayıda uluslararası katılımcıyı içeren Habitat sürecinde, gündelik hayatta varolan, karşı olunsa da kabullenilen, yaşayan, kimlik, görüntü ve varlık durumları yokmuş gibi gösterilecektir. Çünkü Habitat'ın varlık gerekçesi "insan yaşamı ve inşa edilmiş çevre arasındaki yıkıcı ilişkinin hala tanımlanıp düzeltilmesi gerekiyor" düşüncesidir.[83] Diğer yandan, yine aynı haberlerden anlıyoruz ki, Habitat toplantılarında bu tutum protestolara neden oluyor.

Medyanın bu durumu ekranlara yansıtışı ise görüntüye dayalı bir sistemin içinde, farklı bir görüntü sunmak olur. Böylece, cinsellik gibi insanların içsel derinliklerine seslenerek hem rating arttırır, hem de kendi kimlikleri üzerine bile düşünmemiş olan medya tüketicisinin arzu-nefret ikiliğindeki duygularıyla oynayarak egemen ilişkileri yeniden üretir.

Diğer yandan, travesti ve transeksüellerle ilgili günlerce süren ve rating rekorları kıran programlar ikili işlevini günlerce sürdür-

83. Leonardo BENEVOLO, *Avrupa Tarihinde Kentler*, 225

dü: Bir yandan, travesti ve transeksüeller "programlara çıksak bir türlü, çıkmasak bir türlü, çıkmasak, meydanı Göngör'e bırakırız" diyerek programlara katıldılar ve kendilerini temsil ederek -çünkü onlar adına salt birkaç doktorun, avukatın konuştuğu zamanlar da yaşanmıştı- sisteme ve kamu alanına katıldılar, öte yandan, orada üretilen üslup ve karşıtlıklarla dışlanma sürdürüldü, hatta buna çok daha geniş bir kesim katılmış oldu.

Habitat nedeniyle, sorunun gerekçesi uluslararası (ve/veya küresel) olunca, kendi üzerinde düşünülmemiş değer yargıları gereği refleks de "yabancılardan gizleyelim" biçiminde bir tür milliyetçilik olarak şekilleniyor. Medyanın sorunu gündemleştirme 'gayreti' sırasında kimi zaman Savaş Ay'ın A Takımı'nda olduğu gibi, niyet, "farklılıkların birlikte yaşaması" olarak belirtilse de böylesi program, sunum ya da üslupların bile, "hoşgörülü bir baskılama" olduğu söylenebilir. Yönlendirilen ve arka plandaki asıl nedeni hissetmeyen sokaktaki milliyetçilikle medyanın yüzeysel açıklığı, küresel kentin yeniden yapılanmasında ortak bir noktada buluşuyorlar: Sermaye birikim süreci, kent, kimlik ilişkileri ve tartışmaları... Bu durumun temelindeki küresel zemini Appadura şöyle açıklıyor:

"Global kültürel akışlar, beş alanda (etno-alan, medya-alan, teknik-alan, finans-alan ve düşünsel-alan) ve bu alanlar arasındaki ayrımlaşmalar boyunca gerçekleşmektedir."[84]

Tüm yerelliklere müdahale edecek bir sürecin başlangıcında, medya, ülkücüler, "gavurlardan temizlenmiş" Beyoğlu'nun yeni ağaları, belediye, polis, Beyoğlu Güzelleştirme Derneği bir araya gelerek "yabancılara karşı ayıbımızı göstermeyelim, pislikleri koltukların arkasına tıkıştıralım ya da arka odaya atalım" söylemiyle sokak çocuklarını ormanlara ya da il dışına sürdüler, hayvanları öldürdüler, travestilerin en eski mekânını dağıttılar ve onlara dışarı çıkma yasağı koydular. Avrupa standartları travesti ve transeksüeller için çeşitli hakları gerektirirken, dünyada yeni yerleşim tasarımlarında cins kimliklerinin talepleri de dikkate alınmak zorundayken, böylesi bir kent düzenleme toplantısına, kendi ta-

84. YEĞENLİOĞLU, 1995, 78

lebini ifade edecek tek bir travesti katılamadı. Travesti ve transeksüeller terörize oldular. Bu nedenle, toplantıda konuşmak yerine bağırıp çağırmayı ya da siyah perdelerle sımsıkı örtülmüş evinden çıkmamayı "tercih" ettiler. Bu terör atmosferini yaratan en büyük güç ise medya oldu. Medya, yeni küresel formlar arayışı kapsamında, kamusal ile özel alanın karşılaştığı, ayrıştığı tüm alanlarda, "orada olan" ve müdahale eden bir güç olarak, Ülker Sokak'taydı. Medya ekranlarının ve renkli basının dev aynalarının gücü nedeniyle, travesti ve transeksüeller hem kendi düşmanlarının gücünü abarttılar, hem de kendi öfkelerinin nasıl algılandığını görüp kendi kendilerinden korktular. "Yeter" diyen bir çığlığın "korkunç saldırı" biçiminde sunulması, zaten varolan suçluluk psikolojisini daha da büyüttü. Öte yandan kameraların sürekli varlığı, ailelerinden kaçan, farklı farklı nedenlerle ekrana çıkmak istemeyen travesti ve transeksüeli, kendilerini en güvende hissettikleri mekânı terk etmeye zorladı. Güngör Gider'in lideri olduğu mahalleli grup ise ağızlarından çıkan her sözün tüm toplumun gündemine taşınmasının yarattığı sarhoşlukla, mahallenin girişine masa kurdular, gelene geçene kimlik sormaya, ellerinde bayraklar taşımaya, kendilerini "Yunan ordusuna", "Ermeni Terörüne" ya da "Pe-Ka-Ka'ya" karşı mücadele veren bir avuç gönüllü gibi hissetmeye başladılar.

Diğer yandan, yukarıda örnekleri verilen popüler basının açık bir şiddet kışkırtıcılığı yapması, yapılacak her türlü hukuk dışı edimi meşrulaştırmış oldu. Sokakta sürdürülen şiddet, basının gücüyle daha da arttı, özellikle kendilerine "ülkücü" diyen gençler ellerinde bayrakla yürüttükleri savaşı daha yoğunlaştırdılar. Evler yanıncaya, travesti ve transeksüeller evlerinden atılıncaya dek bu savaş sürdü. Habitat bittiğinde, tıpkı travesti ve transeksüeller gibi kameralar da başka yerlere dağıldılar.

Son fotoğraf polisle kol kola girmiş olan "mahallelinin zaferine" aitti. Herkesin kafasında bu zafer fotoğrafı kaldı.

Daha sonra "Bir travesti daha öldürüldü" "Travesti Terörü", "Travestiler Yol Kesti", "Yine Azdılar", "Acı Son: Bir Travesti İntihar Etti", "E-5 Travestilere Mezar Oluyor" gibi haberler bu fotoğrafı gölgelemedi. Belki de sadece güçlendirdi.

Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği

> "Haussmann da, Dalan da evleri yıkıp sokakları bulvara dönüştürürken kenti yeniden oturulabilir kılma planı peşindeymiş gibi görünürler. Ama Haussman Paris'te barikatları olanaksız duruma getirir aslında, sokak savaşını geçersiz kılar. Dalan da Tarlabaşı'nı ve Kalamış kıyısını, sermayenin kullanımına açar."(85)

Batı, Doğudan aldığı kenti[86] şimdi yeniden Doğuya sunuyor. Modernleşme ve yeni dünyaya eklemlenme ise, birçok bölgede, kentsel dokuyu bozuyor, varolan dinamikleri dağıtıyor. Yeni kent düzenlemeleri, çoğu zaman, tarihsizleşmek, hatta mekânsızlaşmak anlamına geliyor.

Bilindiği gibi, insanların farklılıkları içinde özgür olabilecekleri bir projeye aklı dayanak yapmak Batının Aydınlanma felsefesiyle başlamıştır. Ve akıl çağı her şeyi, rasyonelliğin ve işlevselliğin sınırına hapsetmiştir. En açık ve çarpıcı örneği Nazi Almanyası'nda yaşanan bu anlayış, bugün felsefi anlamda aşılsa bile politikaları belirlemeye devam ediyor. Özellikle Yeni Dünya Düzeni kapsamında[87], sadece ekonomi, siyaset ve hukuksal kurumlar değil, sosyal yaşama dair her şey, bu arada kentler de, bu anlayışla yeniden yapılanıyor.

85. Ahmet OKTAY, "Kartograftan Flanöre", 19

86. BENEVOLO (bkz: 86, 219), kentlerin doğudan batıya akışını şöyle anlatıyor: "7. yüzyıldan başlayarak Bizans İmparatorluğu, Arap Halifeliği ile birlikte varlığını sürdürdü. Birbirine zıt bu iki dünya Batı Avrasya'nın belli başlı uygar ve kentleşmiş alanlarında yüzyıllar boyunca yaşadı. Nüfusu yüzlere ve binlere varan önemli birçok kent vardı. Sulama tarımında Pers yöntemlerini kullanan üç büyük kent -vaha alan Bağdat, Cordoba ve Palermo'nun yanı sıra Konstantinopolis.. Batı Hıristiyanlığı, karşılaştırma kabul etmez bir biçimde yoksul ve siyasal açıdan bölünmüş olarak, periferide kaldı. Ne var ki, kapsamlı, açık görüşlü bir deneyimin, hem de felsefi açıdan yeni bir uygarlığın temellerini atacak olan bir deneyimin yolunu açan işte bu gerilik birlikten yoksunluk oldu. Yedinci yüzyıldan onuncu yüzyıla kadar süren, bir düzine kuşağın yaşadığı bir dönem olan "karanlık" çağlarda Batı Hıristiyanlığı kökten değişti. Akdeniz dünyasının geleneksel coğrafyasından gerçeğe bundan böyle Avrupa adı verilecektir."

87. Çağımızın geldiği aşamada, sanayi üretimi, tek başına, sermayeyi artırabilecek son noktasına ulaşmıştır. Sistemin dayandığı ve yeniden ürettiği sermaye artmadığında, patlama ve iç çatışmalar belirmiştir. Bu durum yeni sektörlerin oluşumuna neden olmuştur. İletişim, reklamcılık, halkla ilişkiler, pazarlama, sigorta gibi hizmet ağırlıklı sektörler, sanayinin bir alt kolu gibi işlemiş; ama yeni bir alanlar dizisi ve yeni bir kültüre yol açmışlardır. Asıl dönüşüm ise müzik-eğlence-spor

Mega kentler ve merkez ülkeler açısından yoluna sokulan mekân-zaman ilişkisinin[88] tüm dünyaya "yeniden yapılandırma" projeleriyle yedirilebilmesi ise kolay olmuyor. Dünyanın farklı yerlerinde farklı alışkanlıklarla, farklı değerlerle yaşayan insanlar, "küresel gereksinimlere" göre belirlenen yeni iş bölümüne ayak uyduramıyorlar. Geçmişlerinde birbirleriyle sınır çatışmasına giren ulus-devlet mensubu vatandaşlar, artık bir şirketin farklı kolları gibi eşgüdüm içinde çalışmakta ya da bu sınırlarda rekabet eder gibi çatışmakta zorlanıyorlar. Modern yaşamın zorunluluklarına alışamamış renk renk yaşam alışkanlıkları merkezi projelere karşı direniyorlar. Kahveler, hint fakirleri, tembellik hakları, cemaat kuralları, informel dayanışma gelenekleri varlıklarını sürdürüyorlar.

Dolayısıyla, tarihler yok edilmeden, hafızalar silinmeden, kalan tortular sisteme eklenmeden ve yeniden kurulan hiyerarşi içinde yerini almadan, yani toplumda zaten varolan sınıfa, cinsiyete, etnik kimliğe, yaşa ve o bölgenin yapısına göre değişen ast-üst iliş-

---

alanlarının sektör haline gelişiyle, bağımsızlaşan iletişim sektörüyle ve diğer hizmet sektörleriyle bütünleşerek yeni kârlılık alanları yaratmalarıyla sanayi üretimini aşıp, uluslararası sermayeyi önemli ölçüde döndürmeye başlamasıyla gerçekleşmiş; bunu finans sektörü ile bütünleşme izlemiştir. Bir günde bölgesel krizler; iflaslar, kârlar yaratan sıcak para, bu alanlardan da beslenmektedir. Pazarların tükenmesi nedeniyle, sanayi ile arası soğuyan bilgi kaynakları iletişim sektörüne açılmış ve dünya birden bire küçülüvermiştir. Diğer yandan, çevre ülkelerdeki kendi içine kapalı ithal ikameci sanayileşme, dünya sermayesinin işlevlerinin ve karlılık oranlarının sınırlarına gelmişti. Yeni bir işbölümü gerekliydi. Ucuz emek cenneti olan çevre ülkelerin ihracata dönük sanayileşme dönemi başlamıştı. Artık tek bir dünya devleti konuşuluyordu. Büyük bölgesel birlikler bunun ön adımıydı. Mekân yok oldukça kâr artıyordu. Her ülkeye bir sektör; kimi turizm, kimi elektronik, tekstil ya da tarım. Ulusal ve uluslararası politik ve ekonomik birlikler kendilerini bu yeni düzene uyarlamak zorundaydılar. Yeni anlaşmalar, yeni paketler, yeni stratejiler... Artık cezalandırmanın bile küresel yeni yöntem ve teknolojileri vardır. Ülkeleri hava sahaları sınırları içine hapsedip bilgisayar oyunu oynar gibi bombalamak; bireyleri sosyal hayatın görüntüsü değişmeden, onun içinde; evlerinde ya da kendi hayatları sınırında gerçek ya da sanal hapisliklere mahkum etmek ve kimi durumlarda bunları tüm dünyanın tanıklıkları ile yapmak mümkündür.

88. Dünyanın finans, telekomünikasyon, eğlence ve sanayi merkezleri olan az sayıdaki çok nüfuslu megakentler, Yeni Dünya Düzeni'nin yönetim-kodlama merkezlerine zaten dönüşmüş ve başkentlerden daha çok öne çıkmışlardır. Büyükelçiliklere bile eskisi kadar gereksinim yoktur çünkü mekân ve zaman yeniden oluşturulmuştur; Paris, Londra, New York, Tokyo'da aynı işlem aynı işaretle aynı anda yapılabilmektedir.

kileri bu dev mağmatik şirkete eklemlenmeden "global bir dünyadan" bahsetmek mümkün değildir.

Öte yandan, büyük mega kentlerle bütünleşmesi tasarlanan ve şimdiden bunun adımları atılan İstanbul gibi bir kentte, yeni mekân-zaman ilişkisine göre düzenlenen mekânlar, artık konsolosluklar kadar titizlikle korunmalıdır. Bu nedenle, uluslararası ortaklarıyla mekân sınırlarını aşmış dev şirketlerin merkezi olan Taksim'de sokakta boya kutularının içinde bıçaklarla dolaşan ve inadına "Hernepeş" söyleyen çocuklar tehlikelidir. Sadece çocuklar mı? Hakim kültüre direniş gösterebilecek, formel anlamda denetime alınması zor olan tüm alt kültürler ve göçmenler... Bu nedenle ya kovulacak ya da duruma uydurulacaklardır...

Bunu kim yapacaktır? Ulus-devlet değil. Ya da tek başına o değil... Son yıllarda durmaksızın açılan vakıflar, yardım dernekleri, önemli oranda yabancı paralarla finanse edilen sosyal hizmet kuruluşları ve buralara atanan "rehabilitasyon uzmanları" rastlantı değildir. Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği de, en azından zihinsel anlamda bu kapsamda ele alınabilir. Kurucuları arasında Mehmet Ağar, Cem Boyner, Aydın Boysan, Bülent Eczacıbaşı, Gencay Gürün, Vitali Hakko, Türker İnanoğlu, Nail Keçeli, Can Kıraç, İnan Kıraç, Sakıp Sabancı, Çiğdem Simavi gibi birçok ismin yer aldığı Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği, Beyoğlu'nun yeniden yapılandırılmasının iç mantığını kendi amacında şöyle yansıtıyor: "Amaç Beyoğlu'nun eski haline dönmesidir."[89]

Beyoğlu'nu eski İstanbul'un seçkinlerinin mekânı haline getirme özlemi, yani Beyoğlu'nun "ruhunu", "eski halini" yeniden canlandırma projesi, buradaki seçkin ve nezih olmayan sosyal dokunun temizlenmesi, dışarıya sürülmesi olarak biçimleniyor. Uluslararası rant ve kentleşme ilişkilerinde özel olarak incelemeye değer olan Tarlabaşı bulvarının genişletilmesi için yapılan yıkımlarla ve kültürel etkinliklerin artması ile birlikte bu "temizleme yanlısı" bakış, sorunların özsel ve tarihsel boyutlarını görmeksizin öne çıkarılıyor.

89. Beyoğlu Güzelleştirme ve Koruma Derneği Tüzüğü, sf: 1

Bu bakış, iktidarını özgürlük söylemiyle kuran modern paradigmanın yasalarına rağmen nasıl projeleştirilebiliyor? Çünkü "modern bir ülkede", herkesin seyahat etme ve yerleşme özgürlüğü vardır. Bu özgürlük de yasalarla güvence altına alınmıştır. Ama köylerinden zorla göç ettirilen köylüler, evleri yıkılan azınlıklar, mahallelerinden kovulan travestiler yine aynı yasaların güvencesi altındadırlar. Demek ki, iktidarın olduğu yerde özgürlüğün sınırları daralır. Modern iktidarda ise, bu daralma içsel, ruhsal, özseldir. Buradaki dışlama süreci modernlik öncesi dönemlerden farklı mekanizmalarla oluşturulur. Artık aykırı olanlar büyük gemilere atılmak yerine toplumsal olarak mekânsızlaştırılırlar.

Örneğin, derneğin sekreteri, en önemli başarılarının işportacı ve çığırtkanları buralardan uzaklaştırmak olduğunu ifade etmiştir. Tinerci çocuklar konusunda resmi kurumlarla birlikte çalıştıklarını ama yeterli olmadığını, uzaklaştırılan çocukların, inadına, yine buraya geldiklerini söylemiştir. Ve Beyoğlu'nun ruhuna uymayan insanların temizlenmesi noktasında kararlı oldukları ifadesini sık sık tekrarlamıştır.

Dernek sekreterinin söyledikleri, derneğin kuruluşunun 10. yılı nedeniyle çıkarılan bir broşürdeki söylemle birebir örtüşmektedir. Burada derneğin karşı olduğu ve ortadan kaldırılması için mücadele ettiği olgular şöyle sıralanmıştır:

- Han kapılarında, camekanlı işportacılar,
- Yol cephelerinde, yola dik uzanan çok çirkin levhalar,
- Boy boy, renk renk, düzeysiz sinema afişleri,
- Orada burada bakımsız, çirkin çöp kutuları, telefon kabinleri,
- Kaldırımlar farklı yüksekliklerde, kırık dökük ve çukur içinde,
- Elektrik direkleri,
- Bütün bu çirkin görüntülerin yanı sıra serseriler, hırsızlar vb.
- En önemlisi, özellikle geceleri, İstanbul'un her tarafından bu bölgeye eğlenmeye gelen rasgele insanlar...

Projelerin sokak sokak uygulandığı da düşünülürse bu amaçlar ile operasyon birbirine uygundur. Ülker Sokak'taki gelişmelerde de Derneğin rolü olduğu travestiler tarafından belirtilmiş Der-

nek ise bunu reddetmiştir. Zaten buradaki amacımız dolaysız bir bağlantı bulmak değil, olayların sosyolojik, ekonomik arka planında nelerin bulunduğunu açık etmektir.[90] Çünkü arka planda yer alan ve sürdürülen politikaları ideolojik anlamda besleyen temizlik yanlısı bakış, salt sosyal çeşitliliği değil, tarihsel, kentsel dokuyu da büyük oranda tasfiye etmiştir. Ülker Sokak da bu tasfiyeden kendine düşen payı almıştır.

Beyoğlu Ekipler Amirliği

Ülker Sokak'ta, travesti ve transeksüellere yönelik dışlama ve kovma biçimindeki dışlama operasyonunun başında Beyoğlu Ekipler Amirliği ve buranın sorumlusu Başkomiser Süleyman Ulusoy vardır.

Polisin bağımsız bir tutum sergilemesi, genel olarak mümkün olmamaktadır. Genellikle gelen talimatlara göre hareket edilir. Ancak işi yürütenin de yaptığı işi nasıl algıladığı önemlidir. Onun bakış açısı sorunu anlamayı kolaylaştıracak, dışlayanın nasıl bir ruh halinde olduğunu, tutumunu hangi gerekçelere dayandırdığını, nasıl anlamlandırdığını, hangi sözcüklerle açıkladığını görmemizi sağlayacaktır. Bu düşüncelerle yapılan görüşme şöyle gerçekleşti:

• *Başkomiser Süleyman Ulusoy (Beyoğlu Ekipler Amiri)*

Sizin gözünüzle sokağın tarihi ve bu sokakla olan ilişkinizin nasıl geliştiğini anlatır mısınız?

Bu travestileri ilk defa televizyonda gördüm. O zaman Doğu'daydım. Hodri Meydan programı vardı ya, Uğur Dündar'ın. İşte orda. Pürtelaş Sokak'ta oturan Gülşen diye bir kadın konuşuyordu. 17 yaşında bir kızı varmış. Kadının anlattıkları beni çok

90. Arka planı sorgularken, Beyoğlu'ndaki, bu arada Ülker Sokak'taki operasyonları gündeme getiren 1996 Habitat II'nin yeni konu başlıklarından ikisi de dikkat çekiciydi: Birinci konu başlığı "Yoksulluğun Kentleşmesi ve Cinsiyete Duyarlı Kentleşme" idi. Bu bağlamda 27-28 Mart tarihlerinde, insan yerleşimleri, yoksulluk ve cinsiyet konularında uluslararası bir konferans düzenlendi. Diğer konu başlığı ise diğerini tamamlar gibiydi: "Dünya Değişimine Doğru: Mahalle Güvenliği İçin Hazırlık"

etkiledi. Pürtelaş'ta yaşayanların durumu daha da vahimdi. Çok dertli ve çaresizdi. Orası bir üçgendir. Başkurt, Pürtelaş, Kazancı Yokuşu ve Ülker. Pürtelaş bunların kurtarılmış bölgesi gibiydi. Televizyondan polisin bunlarla başa çıkamadığını, sürekli şişe, taş, sopalarla saldırılara maruz kaldığını öğrendim. Daha sonra, 1990'ın başında, izinle İstanbul'a geldiğimde merak ettim ve arkadaşlara beni oraya götürmelerini istedim. Gözlerime inanamadım. Homoseksüeller caddenin ortasında sütyen külotla gösteri yapıyorlardı. Çok garipsedim. Anadolu insanı olduğumdan ya da uzun yıllar Doğu'da görev yaptığımdan tuhafıma gitti. Yemek yerken arkadaşıma, 'Bir gün Beyoğlu'na tayin olursam burayı temizleyeceğim' demişim. Sonra gerçekten de burada göreve atandım. 1990'ın beşinci ayında göreve pezevenklerden başladık. Taksim Parkı'nda, Etap'ın önünde pazarlık yapanlardan... Sonra, Pürtelaş'taki travestilerle ilgili çalışma yaptık. Çok ses getirdi. Kısa sürede onları Pürtelaş'tan temizledik. Hiç taviz vermedik. Hep kararlı ve inatçı gidince amacımıza ulaştık. Özellikle talebi kestik. Düşünün ki, bir yerde bakkal işletiyorsunuz. Müşteri gelmezse dükkan kapanır. Oraya giden araçları durdurduk. Nereye gidiyorsun, dedik. Üstlerine böyle kararlı gidince, yıldılar, öyle şişe filan atamadılar. Esas kanayan yara Başkurt ve Pürteleş'tan geliyordu. Oradaki insanlar bize destek olmaya başladılar. Korkuyorlardı. Bunlar psikopattır çünkü. Ellerinde, şişe, falçata ne ararsan vardı. İnsanlar da can sahibi tabii. Bir gün bize tiner attılar. Ev yandı. Bunların bir de tuttukları evler çift kapılıdır. Polisten kaçmak için böyle tedbirler almışlar. Biz sokaktaki fuhuşlarını engellerken bar ve pavyonlarda kısmen çalışmalarına göz yumduk. Çünkü başka türlü ekmek yiyemeyecekler.

Travestiler kulüp sahiplerinin kendi sırtlarından çok para kazandıklarını söylüyorlar. Ve onlarla çalışmak istemiyorlar. Tabii kendilerinin sokakta çalışması kulüplerin işine gelmiyor. Çünkü buraya gelen müşteriler sokaklara kayıyor. Travestiler de, emniyetle kulüp sahipleri arasında bir işbirliği olduğunu söylüyorlar.

Tamam o zaman onları kulüpten de kovalım. Kulüp sahipleri bizimle konuşmaya cesaret edemezler ki. Bakın, hep iftira atıyorlar. Bunlar çok yalan söyler. Utanacakları bir şey kalmamış çünkü. Yani bunlardan her şey beklenir. Bir bayanın en önemli şeyi nasıl ki namusuysa, erkeğinki de erkekliğidir. Biri kendi cinsin-

den birinin altına yatarsa ondan dürüstlük bekleyemezsiniz. Biz onlardan yılmadık. Onlar bölgeyi terk ettiler. Kalanlar ise fuhuş yapmayanlar. Toplumun gelenek ve göreneklerine uyum gösterirlerse orada kalabilirler. Onlar da bizim insanımız. İnsan hakları savunucuları bize karşı çıkıyor. Düşünün bir aileyi, fuhuş yapılan bir binada oturuyorlar... Nereye gidecekler? Hayır, o kadar geniş bir özgürlük tanınamaz. Her şeyin bir sınırı vardır. Birinin özgürlüğünün başladığı yerde diğeri biter. Ülker Sokak'taki Demet'lerin evlerini de temizleyecektim. Tayinim çıktı. 1996'da Habitat oldu. Halkın ve yeni müdürün referansıyla burada çalışmam istendi. Zaten haksız bir tayin olayım vardı. Onore edilmiş oldum. Gece 23.00'da göreve başladım. Görevi alır almaz, gece hemen Ülker'e gittim. Sivil kıyafetle ve başıma başlık geçirerek. Sokakta normal vatandaşın söz hakkı kalmadığını duymuştum. Sokağa girer girmez, beni eskilerden birisi tanıdı. Ve hemen kaçtı. Sanırım diğerlerine de haber verdi ve hepsi içeri girdiler. 13, 14, 15 numaraların pencerelerinden 3'er, 4'er sarkıyorlardı. Bakkalın aşağısında durup biraz gözlemledim. Bu sefer hepsi tanıdı ve içeri girdi. Olay böyle başladı ve diğer sokaklardaki kararlılığımızla sürdü. Şimdiki durumu da zaten biliyorsunuz.

Eşcinsellerin kendi kimlikleriyle toplum içinde yaşamalarını kabul ediyor musunuz?

Kimseyi rahatsız etmedikleri sürece evet.

Sokakta bir bayrak kampanyası başladı. "Delikanlı olanlar bayrak assın, namuslu olanlar bayrak assın" diye propaganda yapılıyor, bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Travestiler biz bu ülkenin vatandaşı değil miyiz, diyorlar...

Hasan Kazankaya vardır. Evinde bayrak asılıdır. HADEP kongresinden sonra her tarafa bayrak asıldı. Güngör'ün dediklerini duymadım. Bizim evde bayrak asılı değil. Ben bu ülkenin vatandaşı değil miyim? Kadının ağzına bir laf gelmiş, söylemiş.

Bir gün oğlunuzun ya da kızınızın eşcinsel olduğunu öğrenirseniz ne olur?

Allah korusun. O anı düşünmek bile istemiyorum. Bir ailenin beklentisi oğlunu sünnet ettirmek, askere göndermek, evlendirmek, torun görmektir. Kızını da allı pullu gelinlikle, kırmızı du-

vakla gelin etmektir. Kırmızı beyaz bayrak rengidir. Bizim oralarda öyle yapılırdı. Beyaz gelinlik, kırmızı duvak. Öyle bir şey hiçbir ailenin beyninin köşesinde bile olamaz.

Flörtle evlilik dışı ilişkilere nasıl bakıyorsunuz?

Hiç iyi bakmıyorum. Flört ne ki. Pekiyi evlenmezse ne olacak. Dinimizde bunun yeri var. Aylarca sevip okşayıp sonra ayrılıyorlar. Görücü usulü vardır. Herhalde kızım da benim gibi düşünür. Kendisini kullandırtmaz.

Sizce bu ülkede fuhuş sektörünün çok talebi var mı?

Tabii ki. Bu arz-talep meselesi. Fuhuş yapan insanların özendirici tarafları vardır. Bir kız her gün değişik giyiniyorsa, kuaföre gidiyorsa, ilgi çeker. Bizim toplumumuz kapalı. Birden büyük şehirlere yığılmanın etkisi var. Adamı Anadolu'da herkes tanır. Bir şey yapamaz. Toplumun örf ve adetleri otomatikman kurum ve polis tarafından işletilmeye başlıyor. Büyük şehre gelince kimi nereden tanıyacak. Bugün 20 milyon erkekten 2-3 milyonu bu işi yaparsa onlar daha çok ses getirir. Kötü insanlar daha çok ses çıkarırlar. Sessiz çoğunluğu ise kimse fark etmez. Genelev devletin kontrolündedir. Bir insanda gençliğin vermiş olduğu bir düşünce vardır. Tam manasıyla dinimizin buyruğunda yaşasaydık bunlar olmazdı. Fuhuşun ne kadar günah olduğunu bilseydik böyle olmazdı.

Oy verdiğiniz parti başkanı bir gün eşcinsel olduğunu açıklasa, tepkiniz ne olur?

Tepkim çok büyük olur.

Ama diyelim ki çok dürüst ve yetenekli bir lider ...

Bir insan dışarıya karşı çok iyidir. Ama eşine karşı iyi değilse dürüst değildir. Dürüstlük dört dörtlüktür. Bir lider dört dörtlük olmalıdır. Homoseksüelden lider olmaz, sanatçı olabilir. Ama lider olamaz. Çünkü en önemli şeyini yitirmiş. Her şeyini yitirmiş. Böyle biri her şeyi yapar... Ona güvenilmez.

Bilim insanlarının, tüm dünyada, eşcinsellere karşı girişilen saldırıların (linç, öldürme, dayak vb.), bu saldırıları yapanların kendi cinsel

kimliklerine duydukları kuşku, eşcinsel olma korkusundan kaynaklandığını söylemelerine katılıyor musunuz?

Onu yaşayanlara soracaksın. Bizimki görev icabıdır. Hem ben bu tip araştırmalara güvenemiyorum. Her isteyen istediği konuda istediği sonucu çıkartıyor. Seçim öncesi her parti kendi araştırmalarında birinci çıkıyor. Kendi görüşünden olan insanlara soruyorlar...

Belki de üzerinde tartışmamız için yapıyorlar. Yaşadıklarımız, davranışlarımız üzerine tekrar tekrar düşünelim diye. O halde, bu tür savları da dikkate alıp tartışmamız gerekmez mi?

Vakti olanlar tartışsın. Ben görev yapıyorum. Tabii vicdanım var. Sonradan değil, ben önceden düşünürüm. Yaptığım işi düşünmeden yapmam. Her duyduğum şey üzerine tartışmam, zamanım yok. Çok farklı, ilgi çekici bir fikirse, aklımda kalır.

Ailenizde, ya da yakın çevrenizde yaptığınız seçimler nedeniyle (kıyafet, arkadaş, konuşma biçimi, fikir...) dışlandığınız oldu mu?

Olmadı. Anadolu'da genellikle örf ve adetler daha ağırlıklıdır. Halen babamıza şu şöyle olsun mu diye danışırız. Aile bağlarının dışına çıkamayız.

En çok hangi durumlarda öfkelenirsiniz?

Haksızlık durumlarında. Bir şey söylenip olmadığında, yapılmadığında.

Dışlanmış insanların aşırı öfkesini neye bağlıyorsunuz?

O tür insanlar genelde toplumda kendilerine yer edinemeyenlerdir. Davranış bozukluğundan veya doğuştan olabilir. Onlarda bir kompleks veya davranış bozukluğu olabilir.

Kızınız ya da oğlunuz fikir, hareket, davranış olarak toplumun davranışı dışında bir davranış edinse ve bunda inat etse ne yapardınız?

O kadarını pek düşünemiyorum. Tepki gösteririm. Ama kaçırmak yönünde değil, ikna yönünde. Onu reddedemem çünkü.

Travestilere gelen erkeklerin nasıl yaşadıklarını, hangi ailelerden ve çevrelerden geldiklerini hiç düşündünüz mü?

Bunlara gelen 2 grup var. Birincisi diskoteklerde ve 2019 gibi kalite barlarda, ikinci grup da Ülker Sokağa gidenler... Genelde

küçük yaştakiler bir milyon gibi bir paraya birleşiyorlar. Buraya gelenler gariban, meraktan gelenler. Bazıları homoseksüel olduğunu bilemiyor. Anadolu'dan gelip fıstık gibi bir kız görüyor. Birleşme anında fark ediyor. Bir de diskoteklerde her şeyden doymuş olanlar var. Alıcı verici olanlar, eşleriyle seviştirip seyredenler, böyle tatmin olanlar var. Bunun için kestirmeyenler daha çok makbul oluyor. Yani çeşit çeşit sapıklıklar oluyor.

Hitler'in tüm eşcinsellere ölüm emri vermesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cenab-ı Allah'ın verdiği canı o alsın. Devlet politikasıyla mesele çözülsün. Bir yerde, erkeklerden uzak bir yerde bunları kampa alacaksın. Mesela ada gibi bir yerde. Burada iş imkânı vereceksin. Zamanını üreterek geçirirse, başka bir şeye kafa yormaz. Boş kalan, işi gücü olmayan insanlar sapar. Benim bir şey tasarlamaya zamanım yok. O şeyleri düşünecek zamanları olmamalı.

Onlara uygulanan ambargo konusunda ne düşünüyorsunuz?

Eskiden oradaki küçük bir bakkalın günlük cirosu 60 milyondu. Onlara daha pahalıya satıyormuş. Ambargo olayı yalan. Bakkala baskı varmış. Yalan söylüyorlar. Kamuoyu oluşturmak için. Güneydoğu'daki PKK insanların içine ajan yerleştiriyor. Bize gıda ambargosu yapıyorlar dedirtiyor. Burada da bunu Demet yapıyor.

Yani bu işlerin arkasında PKK mı var?

Kesin bir parmağı vardır. Baştan o başlatmasa da kullanıyor, her şeyi kullanıyor.

Sonuç olarak eşcinsellik...

Eşcinsellik sapıklıktır. Cenab-ı Allah erkeği erkek, kadını kadın yaratmış. Doğaya aykırı. Yaşasın ama fuhuş yapmasın. Bu, bayanlara hakarettir. Bedenini satmasından daha adi bir şey olamaz. Bugün bir travestinin ne kadar serveti olduğunu biliyor musunuz? Bunlar, esrar da, hap da alıyorlar... O yüzden geceleri saldırgan oluyorlar. Sabaha da yaptıklarından bin pişman oluyorlar. Devlet iyi politika yapsa, bunlar da düzelir...

Beyoğlu nereye gidiyor?

Basın Beyoğlu'ndaki değişikliklerin hiç iyi yönlerini ele almadı. Hiçbir yerde erkekle kadın geç saatte başka sokakta bir arada

gezemezdi. Bağdat Caddesi'nde gezer, çünkü orada aileler oturur. Burası eğlence merkezi. Taksim civarında iş merkezleri , oteller, eğlence merkezleri var. Böyle olunca da bütün dikkatler burada toplanıyor. Gece başka, gündüz başka bir hayat başlıyor. 24.00'dan sonraki hayat daha çok gündemde kalıyor. Beyoğlu en eski ilçelerdendir. Son 30-40 yıldır, Beyoğlu'nun arka sokaklarının darlaşması ve İstanbul caddelerinin genişlemesi sonucu, Beyoğlu arka sokakları tinerci ve kimsesiz insanların yeri olmuş. Bağdat Caddesi'nde barınamayan insan burada yaşam mücadelesi veriyor. Parasını alıyor, içkisini alıyor... (17 Kasım 1996 tarihli Sabah Magazin, sayı 13'te Ergun Hiçyılmaz'ın yazısını gösteriyor.) "Ama korunmaya ihtiyacı vardır. "Bey" oğlu "it oğlunun" muhasarası altındadır. Eğer Ekipler Amiri Süleyman Bey olmazsa bu kale çoktan düşecek ve Beyoğlu'nda "bey" dolaşamayacaktır.

Habitat'ın sonuçlarını almaya başladı mı Beyoğlu?

Onu ben değerlendiremem. Habitat bir birikimdir. Geleceğe hazırlıktır. Zamanla yaşayıp göreceğiz. Bir doktor hastanın üzerinde ilaç teşhis ediyor. Etkisini zamana bırakmak lazım. Ani bir şey olmaz.

Baba mı, işkenceci mi?

Beyoğlu Eski Ekipler Amiri Başkomiser Süleyman Ulusoy halen Fatih Ekipler Amirliği görevini yürütmektedir. Ülker Sokak'ta yaşanan olaylar sırasında da oldukça gündeme gelen Ulusoy, daha sonraki yıllarda, medyada "işkenceci polis" olarak sık sık yansıtıldı. Karakolda gizli kamerayla çekilmiş bir hortumlu dayak sahnesi günlerce ekranlardan "flaş görüntüler" başlığı altında izlendi. Ülker Sokak olayında onu tanıyamayanlar bile, Başkomiserin, o ünlü lakabıyla "Hortum Süleyman"ın, "acımasız bir işkenceci" olduğunu "öğrendiler".

Bu görüntülerden sonra Süleyman Ulusoy'un zaten kabarık olan dosyası iyice kalınlaştı. Hakkında yeni davalar açıldı, yeni şikayetler yapıldı. Bu davaların büyük bir kısmı hala sürmektedir.

Süleyman Ulusoy, hakkındaki "işkenceci" suçlamalarını kabul etmemekte, "Ben Beyoğlu'nda baba gibiydim... Hem döverdim,

hem severdim" demektedir. Beyoğlu'nda ise bu konuda bir fikir birliği yok. Sert, uzlaşmaz ve kabadayı olduğuna herkes katılmakta ama kişiliği üzerinde bir uzlaşma sağlanamamaktadır. Kimilerine göre, "Hortum Süleyman" acımasız, ırkçı, cinsiyetçi, rüşvetçi bir işkencecidir. Kimilerine göre, halkın özlem duyduğu bir kabadayıdır ve Beyoğlu'ndaki bütün namussuzlara karşı kahramanca savaşmıştır. Kimilerine göre ise, zihniyet olarak gerici olsa bile, niyet olarak temiz bir insandır. Bir yandan sert davranır, bir yandan da cebindeki bütün parayı karşısındakine verebilir. Bir esnaf şöyle diyordu:

"O bir baba gibiydi, hem döver, hem de severdi. Bu halk da sertlikten anlıyordu, o ne yapsın. Bu yüzden kendi kendini tehlikeye attı."

Başka değerlendirmeler de var:

"Adamın zihniyeti böyleydi. Mesele salt niyet olayı değil. Hani kızını dövmeyen dizini döver düşüncesiyle her gün kızını kötü yola düşmesin diye döven babalar gibi..."

"Sapıktı. Dövmekten, karşısındakilere acı vermekten zevk alırdı."

"Her sorunu şiddetle çözmeye alışıktı. Başka bir çözüm yöntemi bilmezdi."

"Beyoğlu'nda kendini kral gibi görüyordu. Ya da bir ağa... insanlara da kulları gibi davranıyordu. Geceleri elinde sopa dışarı çıkıyor, tipini beğenmediklerine rasgele vuruyordu."

Araştırma esnasındaki gözlemlere göre, Ülker Sokak'taki olaylarda, Süleyman Ulusoy baş rolü oynadı. Travesti ve transeksüeller de, mahalleli de onun adını ağzından hiç düşürmedi. İki taraf da, Süleyman Ulusoy'un "kararlı tutumu" olmasaydı, travesti ve transeksüeller sokağı bırakıp gitmezlerdi, diye düşünüyor. Süleyman Ulusoy da bu görüşe katılıyor. Kendisinin bu operasyona çok eskiden beri hazırlıklı olduğunu, bu konuda istekli olduğunu çeşitli arkadaşlarına açtığını anlatıyor. Bu durum, kendisinin bu operasyon için özel olarak seçildiği izlenimini veriyor. Çünkü Ulusoy, travesti ve transeksüeller açısından "en büyük düşman"

olarak görülse bile, onun "Don Kişot"vari bir şövalye olmadığını herkes biliyor.

Travesti ve transeksüelleri sokaktan atmak isteyen sadece Süleyman Ulusoy değildi. Örneğin, önceki bölümde anlatıldığı gibi, Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği, Süleyman Ulusoy gelmeden önce bu konuda karar almış ve çeşitli girişimlerde bulunmuş durumdaydı. Habitat öncesinde ve sonrasında planlanan kentin yeniden yapılanması programını da Süleyman Ulusoy yazmadı. Üstelik Ulusoy, Habitat'a oldukça yabancıydı. Bu toplantının ve alınan kararların önemli ama uzun vadeli bir planlama olduğu dışında hiçbir bilgiye sahip değildi. O sadece uygulayıcıydı. Dünya görüşü ve yaşam anlayışı olarak travesti ve transeksüellere karşı son derece katı bir tutum içinde olduğu ve mesleğinde şiddet yöntemini esas aldığı için başarılı bir uygulayıcıydı.

Anlatılanlara göre, Süleyman Ulusoy sistematik bir işkenceci ve sorgucu olmaktan çok, sert bir Ekipler Amiri idi. Görevi toplumsal olaylara müdahale etmekti. Beyoğlu'nda sadece toplumsal olaylara değil, her türlü kargaşaya, hatta kargaşa yaratma ihtimali olan tüm olaylara müdahale etme hakkı vardı. Sadece travesti ve transeksüellere karşı değil, sokak çocuklarına, sokak satıcılarına, boyacı ve selpakçılara karşı da aynı katılıkta tutum takınıyordu. O, kendisinin de ait olmadığı bir dünyayı savunuyordu.

Ergun Hiçyılmaz'ın anlattığı Beyoğlu onun kültürünü temsil etmiyordu. Hiçyılmaz, 'bey gibi adamların' Beyoğlu'nda S. Ulusoy sayesinde gezebildiklerini söylüyordu. Ama Ulusoy o beylerden değildi. Tersine, o beylerin çok dışında bir yaşam tarzına sahipti. Onlarla arasında kültürel, sınıfsal, hatta dilsel duvarlar vardı... Yine de onlar adına, Beyoğlu'nu temizliyor, bu uğurda hiçbir engel tanımıyordu. Bu tutuma biçtiği anlam ise, 'beylerinkinden' daha farklıydı. O kendi tutumunu Anadolu geleneklerine bağlıyor ve operasyonlarını namus adına, erkeklik adına, gelenekler ve değerler adına yapıyordu.

Ankete verdiği cevapların bıraktığı genel izlenim de bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Cevapların çizdiği karakter de, Türk

iktidar yapılanmasındaki İslam ve milliyetçilik motifli erkeksiliğin tipik bir yansımasıdır. Özellikle aile kurumu ile ulus olgusunu bütünleştirdiği "kırmızı- beyaz gelinlik" savunusu onun yaklaşımına sembol olabilecek bir anlatıdır. Ancak bu zihniyet Ulusoy'un kişiliğine katışıksız bir biçimde damgasını vurmamaktadır. Sorulara verdiği cevaplarda da açığa çıktığı gibi, bir yandan geleneksel Anadolu değerlerine bağlı, dışa kapalı, içe dönük bir yaşam anlayışını savunurken, öte yandan "bey" dediği Frenk kültürü almış ve yaşam biçimi kendisininkine tamamen zıt insanları yere göğe sığdıramıyordu, hatta onların koruyuculuğunu üstleniyordu. Travesti ve transeksüellere karşı olan tutumunda ise ciddi bir çelişki yoktu.

O, travesti ve transeksüelleri "sapık", "doğaya karşı", "güvenilmez", "zararlı unsurlar" olarak görüyor, dolayısıyla toplumun onlardan temizlenmesi gerektiği zihniyetiyle hareket ediyordu. Ancak bu temizliği "ölüm" olarak değil, daha çok "tecrit", "uzaklaştırma" ya da "rehabilitasyon" olarak görüyordu. Görüşme dışında da, Süleyman Ulusoy'un sık sık belirttiği bir görüş de travestilere karşı gerçekleşen ve kendini "ülkücü" olarak adlandıran grupların örgütlediği linç girişimlerinin yanlışlığına ilişkindi. Ayrıca bayrak asma kampanyasında da yer almayan Ulusoy, aslında eşcinsellikten çok fuhuş meselesine, üstelik bunun ortalıkta yapılmasına tepkiliydi. Kendi rolünü de, eski kabadayılar gibi "namus bekçiliği" olarak tanımlıyor ve bu uğurda şiddeti meşru görüyordu. Ancak bu şiddetin siyasal bir anlam kazanmasını istemiyordu.

Araştırmanın yapıldığı süreçte travestiler medyada "saldırgan" olarak yansıtılıyor, bu nedenle onlara yapılan şiddetli operasyon meşru sayılıyordu. Travesti ve transeksüeller, toplumsal ikiyüzlülük karşısında duydukları öfke nedeniyle "tehlikeli" görünüyorlar, ekranlarda sık sık onların da içinde bulunduğu kavga sahneleri izleniyordu. Onları "etkisiz hale getirmekle" görevli Süleyman Ulusoy da, kendisinin "haksızlık karşısında" öfkelendiğini söylüyor, fakat travestilerin öfkesini "komplekse" veya "davranış bozukluğuna" bağlıyordu. Travestiler, öfkelerinde Süleyman Ulusoy'dan daha mı anormaller? Bu soru bir sonraki bölümde yanıtlanmaya çalışılacaktır. Ancak, çeşitli durumlar karşısında öfkelenmenin, hatta sorunlara şiddetle karşılık vermenin, sadece travesti ve transeksüellere

değil, onların karşısındaki kolluk kuvvetlerinin başı olan Süleyman Ulusoy'a da özgü olduğu burada vurgulanabilir.

Süleyman Ulusoy'da travesti ve transeksüellere karşı kesinleşmiş yargılar vardır. Bu yargılar, henüz onlarla tanışmadan oluşmuştur. Onun, eşcinsellere yönelik düşünce kalıpları şüpheye, yeniden sınamaya, soru sormaya açık değildir. Bu kalıplarla girilen tüm ilişkiler de ister istemez birbirini anlamayı güçleştirmekte, dışlama eylemini kolaylaştırmaktadır.

Ülkücü Gençler

Araştırma sırasında en çok adları geçen kesim kendilerini "Ülkücüler" olarak adlandıran milliyetçi gençlik grupları olduğu için, 'ülkücü gençleri temsil' söylemiyle faaliyet yürüten Ülkü Ocakları cephesinden sorunun nasıl göründüğünü anlamak amacıyla La Martin Caddesi'ndeki Beyoğlu Ülkü Ocağı'na gittim. Ülkü Ocağı'ndaki görevliler önce bu konu hakkında konuşmak istemediler. Daha sonra kendi aralarında konuşup kabul ettiler. Sonuç olarak şöyle bir mülakat ortaya çıktı:

Araştırma sırasında sürekli ülkücülerin çeşitli müdahalelerini, çeşitli yorumlarla birlikte dinledik. Resmi olarak hiçbir tavır alışınız yok ama o sokakta sürekli olarak varsınız. Adınız herkesin dilinde. Sizin gözünüzle Sokağı ve bu Sokakla olan ilişkinizin nasıl geliştiğini anlatır mısınız?

Toplum bir organizmadır. En küçük bir bozukluk herkesi etkiler. Ülkü Ocakları akademik bir kuruluştur. Türk insanının meselelerini çözmek için çabalayan gönüllü bir kuruluştur. Toplum bünyesindeki aksaklıklar nasıl giderilir, nasıl muasır medeniyet çerçevesine yükseltilir, onun çabasını verir. Bu nedenle, ülkücülük Ülkü Ocaklarının tekelindedir. Bu girişten sonra asıl meseleye dönersek, Ülker Sokak'ta gecenin geç saatlerinde genç erkekler namuslu kadınların kapılarını çalıp onlara tekliflerde bulunuyorlar. Bu bir etki-tepki meselesidir. Bu yüzden sorun çıkıyor. Ama ilk defa sizden, ülkücülerin bunlara saldırdığını duyduk. Bir takım güçler Ülkü Ocaklarını kendi taraflarına çekmeye çalışıyorlar Bir takım insanlara ülkücü mafya denilip çamur atılıyor. Biz mafyaya karşıyız. İstiyorlar ki, travestileri, mafyayı ülkü ocakla-

rı temizlesin. İster istemez onlarla ülkücüleri karşı karşıya getiriyorlar. Bu sorunu polis çözemiyor, çünkü birçok travestinin polis dostu da var. Sol çok hayalperesttir. Ne dediklerini kendileri de bilmiyor. Travestilerin sorununu çözecek olan Belediye Başkanlığı ve Kaymakamlıktır. Fuhuş yapmadan barınacakları yer bulmak lazımdır. Mesela ÖDP'liler onları kendi evlerinde, binalarında barındırabilirler. Biz fuhuşun karşısındayız. Türk töresine aykırıdır. Ama Ülkü Ocağı bir kolluk kuvveti değildir. Güneydoğuda ülkücü bir Kürt vatandaşı evine geldiğinde karısını ve çocuğunu öldürülmüş buluyor. Ve bir takım saldırılar yapıyor. Psikolojik bunalımdan dolayı yapıyor. Şimdi bir adamın kapısı çalınıp fuhuş teklif edilirse tabii tepki duyup bir şeyler yapacak. Ama Ülkü Ocağının hiçbir tavrı olmadı. Orada oturan arkadaşların bireysel tavrı olabilir. Tabii ki oradaki bu durum ülküdaşlarımızı çok rahatsız edecektir. Türk milleti vicdan hürriyeti olan bir millettir. Tabii, toplumun bozulması ve kimlik kayması sonucu bozuk insanlar ortaya çıkmıştır. Onları devlet ıslah eder. Türk milletinin dilinde oğlan, ibne kelimeleri yoktur. Bunların karşılığı yoktur.

Osmanlı döneminde...

Osmanlı yeni bir tarih... 600 yıllık bir tarih. Burada da bir-iki kişi oğlancı olarak çıkmıştır. Bunun nedeni de Arap kültürünün Türk kültürünü bozması olabilir.

Şimdi onlara çok talep olduğu biliniyor.

Onlara çok talep olması bir hastalıktır. Aslında insanların sayısı büyüdükçe kanalizasyon deliği de büyür. Bu toplumun bütün unsurlarına da yansır. Bunlara her kesim içinde ilgi duyanlar olabilir. Hastadır bunlar. Evet, biz bu olaya nasıl bakıyoruz. Bu işi devlet çözer. Biz ancak iktidara gelirsek çözeriz. Biz toplumcuyuz. Bütün problemlerle ilgilendik. Buraya gelen genç arkadaşlarımıza fuhuştan uzak durmalarını söylüyoruz. Travestileri muhatap kabul etmiyoruz. Sadece bunların ıslah edilmesi yönünde bir projemiz olabilir.

Eşcinsellerin kendi kimlikleriyle toplum içinde yaşamalarını kabul ediyor musunuz?

Fuhuş yapmadıkları noktada göz yumulabilir. Ama onlar toplumun yarasıdır ve mutlak tedavi edilmelidir.

Hiçbir eşcinselle tanıştınız mı, hiç onlardan biriyle sohbet ettiniz mi?

Hayır tanışmadık. Kesinlikle hiçbiriyle sohbet etmedik. Ama çok üzülüyoruz onlara. Savaş Ay'ın programında izledik. Çok üzüldük. Dayak yiyorlar. Demek ki toplum içinde yaşamaları tehlikelidir. Toplum onlara bir iş vermeyi kaldırmaz.

Travestiler Ülkü Ocağı'na üye olmak isteseler...

Olamaz. Kabul edilmez. İnsanın ülkücü olması için yüksek vasıflı olması lazım. Milletin çıkarını kendi çıkarlarından üstün görmesi lazım. Biz onları almayız. Ülkücü hareketin onlarla ilgisi yoktur. Ama ÖDP'li olabilirler... Yakışır...

Kendi bünyenizde iyi bildiğiniz bir arkadaşınızın eşcinsel olduğunu öğrenirseniz ne olur?

İmkânsız. Onu tedavi etmeye çalışırız. Zaten böyle bir şey olamaz. Ne derler, MHP erkeksi bir partidir. Tabii burada Nene Hatunları unutmamak lazım. Kadınlar da önemli. Ama bunlar sapkın. Onlara burada yer yok.

Oy verdiğiniz parti başkanı bir gün eşcinsel olduğunu açıklasa, tepkiniz ne olur?

Lütfen! Lütfen! Sorunuzu dikkatli sorun. Bam telimize dokunmayın. Başka bir ülküdaşın tepkisi çok daha sert olabilir. O normal bir insan değildir. O Türk dünyasının lideridir. Parti liderliği bir hobi değildir. Travesti sapıktır. Sakın böyle yakıştırmalara kalkmayın.

Kendi kardeşiniz size eşcinsel olduğunu açıklasa, tepkiniz ne olur?

Kabul etmem. Reddederim. Leyleklerin getirip getirmediğini araştırırım. Belki cami avlusunda bulunmuştur.

Sokakta bir bayrak kampanyası başladı. Delikanlı olanlar bayrak assın, namuslu olanlar bayrak assın diye, bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Travestiler biz bu ülkenin vatandaşı değil miyiz, diyorlar.

Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. O yüzden çok kutsaldır. Onlar zaten ÖDP'nin bayrağını assınlar. Bir kızı çok seviyorsunuz, başkalarının, ona layık olamayanların ona dokunmaları zorunuza gitmez mi? O bayrağı astırmazlar... İnsanların onuruna dokunur.

Flörtle, evlilik dışı ilişkilere nasıl bakıyorsunuz?

Flört yirminci yüzyılın bir versiyonudur. Evlilik dışı ilişki seviyesine göre değişir. Bir insan sevdiği insanla oturup kalkabilir. Dizine dayanabilir. Düzey önemli. Biz de Yavuz Sultanların torunuyuz. Sırf cinselliğe karşıyız. Zina ve cima ayrı şeylerdir. Cima, helaldir. Cima, Cenab-ı Allah'ın emrettiği noktadır. Yani nikah. Ahlaklı insanların bilgi toplumuna ulaşabilmeleri için en önemli kurum ailedir. Bunun da belli kuralları vardır. Bunlar cimadır, yani helaldir. Bunun dışındakiler zinadır. Haramdır. Toplumun düzenini bozduğu için karşıyız. Cima yapmak zorundasınız. Yani cimanın yanındayız. Helaldir. Türün sürekliliği açısından gereklidir. Oysa zina yaradılış noktasının engellenmesidir. Aslında bu zina ve cima bizim bu konuya bakışımızın özünü oluşturuyor. İki tip insan vardır. Yaradılış gayesini bilenler ve bilmeyenler. Biz yaradılış gayesini biliyoruz. Bunun için aile ve evlilik olmalı diyoruz. Bu nokta sağlıklı olmalı ki nesiller sağlıklı olsun. Cima olmalı. İnsanın soyunu aile ortamında devam ettirmesi çok önemli. Temel nokta geleceği kaybetmemek.

Bilim insanlarının, tüm dünyada, eşcinsellere karşı girişilen saldırıların (linç, öldürme, dayak vb.), bu saldırıları yapanların kendi cinsel kimliklerine duydukları kuşku, eşcinsel olma korkusundan kaynaklandığını söylemelerine katılıyor musunuz?

Herkesin bilimi kendine. İnsanlığın hizmetinde olmayan bilim ne derse desin.

Ailenizde, ya da yakın çevrenizde yaptığınız seçimler nedeniyle (kıyafet, arkadaş, konuşma biçimi, fikir...) dışlandığınız oldu mu?

Evet, oldu. Toplumdaki tek doğru sen misin, bu ülkeyi siz mi kurtaracaksınız şeklinde oldu. Basın dışladı. Asıl mafya olan basın, bize mafya yaftasını yakıştırdı.

Dışlanmış insanların aşırı öfkesini neye bağlıyorsunuz?

Güvensizlikten. Toplumsal baskıdan...

Travestilere gelen erkeklerin nasıl yaşadıklarını, hangi ailelerden ve çevrelerden geldiklerini hiç düşündünüz mü?

Her çevreden geliyorlar. Ruhsal bozukluğu olan insanlardır.

Onlar da sapıktır. Travestiyi elde edilmesi kolay olarak görüyorlardır. Bunların mutlaka hastalığı vardır. Sinema da bozuldu. Travestileri topluma entegre etmek istiyorlar. Biz güzel olan şeylerin yanındayız. Emperyalist olmayan solculara da bu ülkenin ihtiyacı var. Ama sapıklık başka şey...

Hitler'in tüm eşcinsellere ölüm emri vermesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hitler'i küçümsememek lazım. Hitler'in bazı fikirleri çok iyidir. Yoktan bir millet yaratmış. O noktada tehlikeleri önceden görmüş. Yahudiler, komünistler ve eşcinseller.

Beyoğlu'nda bir temizlik operasyonu var. Siz ne düşünüyorsunuz?

Güzel bir çaba. Ama meseleyi komple ele almalılar. İstanbul'a gelirken de vize koysunlar.

Yasal bir kurum olan Ülkü Ocağı ile yapılan mülakat, Ülker Sokak'ta yapılan gösterilerin yasal olarak organize edilmediğini ortaya koyuyor. Yani ülkücüler adına yapılan bir eylemi, resmi Ülkü Ocakları üstlenmiyor. Zaten yasal olmayan eylemlerin (ev yakmak, insanları bayrak asmaya zorlamak, travesti ve transeksüellere dayak atmak vb...) yasal zeminde faaliyet göstermek zorunda olan bir örgüt tarafından üstlenilmesi mümkün değil. Ancak mülakata da yansıdığı gibi, ülkü ocakları, ülkücü gençlerin eylemlerini 'manevi olarak' desteklemektedir. Bu eylemlerin arkasındaki zihniyeti ülkü ocakları da savunmaktadır.

Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği ile kesişilen nokta ise, 'vatandaşlar' ile 'halk' ayrımı ve vatandaşı rahatsız eden halktan kurtulma istemidir. 'Bölücülüğe karşı mücadele' sloganlarıyla örgütlenen ülkücü hareketin ideolojik ve politik merkezinde "İstanbul'a girerken de vize koysunlar" denmesi bir çeşit bölücülük de sayılabilir. Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği de bu "bölücülüğü" yapmakta ve Beyoğlu'nu diğer insanlardan ayırmak istemektedir. Ülkü Ocaklarının, operasyonun arka planında yatan bu zihniyeti savunması oldukça önemlidir. Sorun sadece fuhuş ya da erkeklik değil, paranın doğru dağılımı, dolayısıyla kentin ona göre düzenlenmesidir.

"Ülkücüler" için sadece Türk ırkından gelmek yetmemektedir, bir de "doğru düzgün olmak" gerekmektedir. Genellikle ise, doğru düzgün olmayanlar Türk ırkından sayılmamakta, kendilerini Türk olarak görmeleri ise istenmemektedir. Bu tür insanların bayrak taşımasına izin verilmemekte, onların şehre gelişini vizeye tabi tutma düşünülmektedir. "Hitler' in tüm eşcinsellere ölüm emri vermesini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna verilen cevap oldukça dikkate değerdir. Resmi Ülkü Ocağı yöneticileri, "Hitler'i küçümsememek lazım. Hitler'in bazı fikirleri çok iyidir. Yoktan bir millet yaratmış. O noktada tehlikeleri önceden görmüş. Yahudiler, komünistler ve eşcinseller..." diyebilmişlerdir. Hitler şahsında sorulan soru aslında onun uygulamalarıdır. Yakma, sabun yapma, toplama kamplarında çalıştırma, gaz odalarında katletme vb... Hitler, kendi dışında olana, yani "ötekiye" takınılan en uç tutumu temsil etmektedir. "Hitler zihniyeti" demokrasinin, insan haklarının en karşısındaki zihniyettir. Ülkü Ocakları yöneticileri de açıkça bu zihniyeti olumlamışlardır. Ülker Sokak'ta travestilere yönelik uygulamalar Hitler'in uygulamaları yanında oldukça sönüktür, dolayısıyla Ülkü Ocakları bu eylemlerin de karşısında bir tutum almamıştır. Hiçbirini doğrudan doğruya üstlenmemiş ama savunmuştur. Örneğin, mülakatta bayrak üzerine yaptıkları yorumlar, travestilere yönelik bayrak eyleminin arka planındaki ideolojiyi yansıtmaktadır. Ülkü Ocakları eşcinselliği "solculuktan" bile daha tehlikeli bulmaktadır. Bu söz bile travestilere yönelik uygulanacak her türlü şiddeti baştan meşrulaştırmaktadır.

Diğer yandan, Ülkü Ocakları, kendileri adına birçok eylem, iş vb. yapıldığından ve böylece kendi isimlerinin kullanıldığından şikayetçidirler. Bu noktada, Ülker Sokak'ta ülkücüler adına yapılan gösterilerin, saldırıların resmi Ülkü Ocakları tarafından yapıldığını söylemek bir spekülasyondan öteye gitmeyecektir. Ancak MHP'nin bir yan kuruluşu olan resmi Ülkü Ocakları'nın gerek genel söylemlerinden, gerekse mülakattaki ifadelerinden yola çıkarak şöyle bir sonuca varabiliriz: Resmi Ülkü Ocakları gayri resmi ülkücü eylemleri ideolojik olarak beslemektedir. Çeşitli toplumsal olaylarda ortaya çıkan ülkücü eylemler ise gayri resmi olarak gelişmekte, "ülkücülük" daha çok gayri resmi alanda örgütlenmektedir.

Diğer yandan, resmi ya da değil, kendilerini "ülkücü" olarak adlandıran gruplar, travesti ve transeksüeller örneğinde olduğu gibi, farklı olanı kabul etmemekte, büyük bir çoğunluğunu, temiz olan bir kümeyi kirleten unsurlar olarak ele almaktadır. Bu da temizlenmelerini dayatmak anlamına gelir ki, insanlık tarihinde o kadar uzağa da gitmeye gerek yok, ülkemizin tarihinde bu temizliklerin nasıl yapıldığı çok trajik deneyimlerle belleklere kazınmıştır.

'Mahalle Sakinleri'

Ülkemiz gerçekliği dikkate alındığında, ilk bakışta geleneksel mahalle kültürü içindeki bir aykırı kültüre karşı ortak bir tutumun gelişmesi normal ve doğal bir tepki olarak değerlendirilebilir. Ancak Ülker Sokak özgünlüğünde bu tutum sorgulanabilir. Ayrıca, bu tutumu geliştirenlerin kim oldukları, dışlama eylemlerine neden girdikleri önemlidir. Sorunu salt "geleneksel mahalle kültürünün doğal tepkisi" olarak adlandırmak bizi hakikate götürmeyecektir. Çünkü daha önceki bölümlerde kısaca değerlendirilen Beyoğlu, hatta Cihangir gibi bir semtte "geleneksellik" homojen, tipik bir durum değildir. "Eski bir alt kültür mekânı" başlığı altında da ortaya konduğu gibi, Ülker Sokak için bu "tipik olmama" durumu daha da geçerlidir.

Sorun namus sorunu mudur? Sükunet midir? Temizlik midir? Bu sorulara cevap bulmak için yapılan mülakatlar, en azından genel yaklaşımların ipuçlarını vermiştir.

Birkaç Mülakat Örneği

> "Bir şizofrene, kendisini Napoleon sanan bir şizofrene soru sorarsanız: 'Sen Napoleon musun, değil misin?' diye. Üstelik vereceği yanıtı tartmak için şizofreni yalan makinesine de bağlamışsınızdır. Ama alacağınız yanıt 'Değilim' olursa ve yalan makineniz 'Yalan söylüyor' anlamında işaret veriyorsa, hasta olan kimdir?"

- *Güngör Gider*

Güngör Gider altmış yaşını geçmiş bir kadın. Aslen göçmen ama doğma büyüme Kasımpaşalı. Ülker Sokak'la bağı ise burada satın

aldığı bir bina. Kendisi, oğluyla birlikte Ülker Sokak'tan uzak bir semtte, yine kendisine ait bir evde oturuyor.

Mesleğiniz? Ailenizde kaç kişi çalışıyor?

On civarında dairem ve dükkanım var. Kirayla geçiniyoruz.

Bu Sokakta yaşayan eşcinselleri tanıyor musunuz? Onlarla apartman sorunları, bakkalda karşılaşma, dertleşme gibi bir yakınlaşmanız oldu mu?

Var. İnsan yerine koymak istedik, olmadı.

Eşcinsellerin kendi kimlikleri ile toplum içinde yaşamalarını kabul ediyor musunuz?

Bize zarar vermesinler de, nerede yaşarlarsa yaşasınlar.

Travestiler Mahalleyi taciz ediyorlar mı? Sizce neden taciz ediyorlar?

Taciz ediyorlar. Çocukları kötü yola alıştırıyorlar, gençleri sapıklığa alıştırıyorlar. Mahalleyi kerhaneye dönüştürdüler. Eskiden böyle miydi ya...

Nasıldı?

Şimdi iyice azdılar, kudurdular... Artık onlarla bir arada yaşamamız mümkün değil.

Nasıl zarar verdiklerini düşünüyorsunuz?

İtleri, kopukları sokağa dolduruyorlar, oralarını buralarını açarak çoluğumuzun çocuğumuzun terbiyesini bozuyorlar, bıçaklarla geziyorlar, gece gürültü yapıyorlar, namuslu insanlara laf atıyorlar...

Sokakta travestilere karşı kapı kırma, ev yakma, tehdit vs. gibi olaylar oldu, siz bu olaylara tanık oldunuz mu? Olaylara karıştınız mı?

Yalan söylüyorlar, polisin yasal operasyonu oldu. Onlar da ortalığı birbirine kattılar. Ne yasa dinliyorlar, ne polis, ne de insaniyetten anlıyorlar...

Sizin eskiden onlarla iyi ilişkiler kurduğunuzu, hatta evinizi onlara kiraladığınızı ancak onlar sizin istediğiniz parayı vermeyince aranızın bozulduğunu söylüyorlar...

Tek kelimeyle söyleyeyim: Yalan.

Mahalledeki bu son olaylarda sizin öncülük ettiğiniz söyleniyor.

Öncülük değil de, birdenbire herkes benim sözümü dinlemeye başladı. Yaşımın etkisi var herhalde. İyi bir vatandaş olduğunuz zaman herkes sizi örnek alıyor.

Niçin apartmanın girişine büyük bir bayrak astınız. Resmi bina gibi duruyor.

Asarım. Burasının namuslu bir sokak olduğunu bilsinler diye astım. Benim binamda fuhuş olmadığını bilsinler diye astım...

Bayrakla namusun ne ilişkisi var?

Olmaz olur mu, bayrak bizim namusumuz...

Ama bayrak tüm ulusu temsil ediyor. Namuslusuyla da, namussuzuyla da... O zaman namussuzlar da bayrak asmayacaklar mı?

Bayrak kutsaldır, ona dokunmaya bile cesaret edemezler... Baksana, hangi homo asıyor penceresine. Asamazlar, asmazlar...

Habitat Mahallenizi nasıl etkiledi? Değişiklik oldu mu, anlatır mısınız?

Valla açıkçası bir şey değişmedi. Biz bir şey görmedik.

Bir gün oğlunuzun veya kızınızın eşcinsel olduğunu öğrenirseniz ne yaparsınız?

Kendimi suçlarım, ben bu çocuğu iyi yetiştirmedim diye... Aman Allah korusun...

Evlilik dışı ilişkilere, flört vb. nasıl bakıyorsunuz?

Normal ama her şeyin bir hududu var.

Oy verdiğiniz partinin sizin seçim bölgenizdeki adayının geçmişinde eşcinsel ilişkileri olduğu kamuoyuna yansıdığında tepkiniz ne olurdu?

Olamaz ki.

Bilim insanlarının, tüm dünyada, eşcinsellere karşı girişilen saldırıların (linç, öldürme, dayak vb.), bu saldırıları yapanların kendi cinsel kimliklerine duydukları kuşku, eşcinsel olma korkusundan kaynaklandığını söylemelerine katılıyor musunuz?

Katılmıyorum. Belki o bilim adamları eşcinseldir.

Ailenizde ya da yakın çevrenizde yaptığınız seçimler nedeniyle (kıyafet, arkadaş, konuşma biçimi, fikir...) dışlandığınız oldu mu?

Olmadı. Beni neden dışlayacaklar ki. Ben herkese saygılı davranırım.

Seçimleri nedeniyle diğer insanların tümü tarafından dışlanmış ya da kendi başına bırakılmış birini tanıdınız mı?

Buralarda çok var. Herkes bir telden çalıyor. Kimseye zararı yoksa neyse, ama bu travestiler dışlanmıyor ki. Onlar bizi dışlıyor.

Bu Mahallede herhangi bir nedenle kavgaya karıştığınız, saldırıya maruz kaldığınız ya da saldırıda bulunduğunuz oldu mu?

Bana çok saldırdılar. Ama şimdi polisten korkuyorlar. Ellerinde olsa bir kaşık suda boğarlar.

Bir gazetede sizin ağzınızdan Ülker Sokak'ta eskiden çocukların oynadığı, ailelerin sakin bir yaşam sürdüğü söyleniyor. Bu doğru mu?

Tam olarak ne yazmışlar, bilmiyorum. Ama bu hepimizin özlemi.

Ama bildiğim kadarıyla Ülker Sokak'ta böyle mazbut bir yaşam pek olmamış...

Olmuş ya da olmamış. Bundan sonra neden olmasın ki... Hem eskiden, hiçbiri bu kadar azmamıştı...

En çok hangi durumlarda öfkelenirsiniz?

Başkasının hakkına el uzatıldığı zaman.

Toplumdan dışlanmış insanların aşırı öfkesini neye bağlıyorsunuz? Onların yerinde siz olsaydınız nasıl davranırdınız?

Onların yerinde asla olamam, çünkü ben topluma göre yaşayan biriyim. Onlar ise toplum bana göre yaşasın diyorlar...

Kızınız ya da oğlunuz bir gün toplumun genel davranışlarının dışında bir davranış edinse ve bunda inat etse ne yapardınız?

İlgilenirim, uğraşırım, mutlaka çözerim.

Travestilere gelen erkeklerin nasıl yaşadıklarını, hangi ailelerden ve çevrelerden geldiklerini hiç düşündünüz mü?

Toplumda ne kadar sapık, pislik, it, kopuk varsa bu Sokağa doluyor.

Asayiş ekiplerinin travestilere yönelik baskın ya da operasyonlarına hiç tanık oldunuz mu? Bu durumu nasıl karşılıyorsunuz? Başka çözümler olabilir mi?

Olamaz. Sayın Süleyman Ulusoy olmasaydı, biz kim bilir bunların elinden neler çekecektik. Artık iş polise kalmıştı. Bunlar daha önce polisi de korkutuyorlardı. Terörist gibiydiler. Kimse onlara yanaşamıyordu. Ama Süleyman Bey kararlı davrandı. Onların deliliklerine taviz vermedi. Bak şimdi tek tek nasıl kaçıyorlar... Daha önce nasıl tehdit ediyorlardı bizi. Ama bütün tehditleri fos çıktı..

Ekonomik ve toplumsal sorunlar karşısında tepki gösteriyor musunuz? Gösteriyorsanız nasıl?

İşte bu bir sorundu ve tepki gösterdim. Ben öyle şeylerden korkmam. Ama devlete karşı gelmem. Allaha, devlete, millete bağlıyım. Onlar dışında hiçbir şeyden korkmam...

• *Kapıcı*

Kırk üç yaşında olan ancak adını söylemek istemeyen kapıcı 1969 yılında Tokat'tan İstanbul'a gelmiş. On yıldır da Ülker Sokak'ta oturan kapıcı gece gündüz burada çalışıyor. Üç çocuğu var. Kendisi de dahil, beş kişilik aile, sadece onun kazandığı parayla geçiniyor.

Bu sokakta yaşayan eşcinselleri tanıyor musunuz? Onlarla apartman sorunları, bakkalda karşılaşma, dertleşme gibi bir yakınlaşmanız oldu mu?

Selamlaşıyoruz, ara sıra hal hatır sormaca filan oluyor.

Eşcinsellerin kendi kimlikleri ile toplum içinde yaşamalarını kabul ediyor musunuz?

İnsan gibi yaşarlarsa yaşasınlar, fuhuş yapmasınlar.

Travestiler Mahalleyi taciz ediyorlar mı? Sizce neden taciz ediyorlar?

Valiliğe, emniyete şikayet edildi, fuhuş nedeniyle...

Travesti ve transeksüellerin size zarar verdiğini düşünüyor musunuz?

(Cevap vermedi.)

Nasıl zarar verdiklerini düşünüyorsunuz?
(Cevap vermedi.)

Basından izlediğimiz kadarı ile bu Sokakta travestilere karşı kapı kırma, ev yakma, tehdit vs. gibi olaylar oldu, siz bu olaylara tanık oldunuz mu? Olaylara karıştınız mı? Yoksa basından mı öğrendiniz?
Tanık olmadım.

Habitat Mahallenizi nasıl etkiledi? Değişiklik oldu mu, anlatır mısınız?
Kaldırım taşları değişti.

Bir gün oğlunuzun veya kızınızın eşcinsel olduğunu öğrenirseniz ne yaparsınız?
Öyle bir şey olsun istemem.

Evlilik dışı ilişkilere, flört vb. nasıl bakıyorsunuz?
Normal karşılamam.

Oy verdiğiniz partinin sizin seçim bölgenizdeki adayının eşcinsel olduğu kamuoyuna yansıdığında tepkiniz ne olurdu?
Normal karşılamam.

Bilim insanlarının, tüm dünyada, eşcinsellere karşı girişilen saldırıların (linç, öldürme, dayak vb.), bu saldırıları yapanların kendi cinsel kimliklerine duydukları kuşku, eşcinsel olma korkusundan kaynaklandığını söylemelerine katılıyor musunuz?
Katılmıyorum.

Ailenizde, ya da yakın çevrenizde yaptığınız seçimler nedeniyle (kıyafet, arkadaş, konuşma biçimi, fikir...) dışlandığınız oldu mu?
Olmadı.

Seçimleri nedeniyle diğer insanların tümü tarafından dışlanmış ya da kendi başına bırakılmış birini tanıdınız mı?
Tanımadım.

Bu Mahallede herhangi bir nedenle kavgaya karıştığınız, saldırıya maruz kaldığınız ya da saldırıda bulunduğunuz oldu mu?
Olmadı.

En çok hangi durumlarda öfkelenirsiniz?
Haksızlık durumlarında.

Toplumdan dışlanmış insanların aşırı öfkesini neye bağlıyorsunuz?
Onların yerinde olmak istemezdim. Zaten olmazdım da.

Kızınız ya da oğlunuz bir gün toplumun genel davranışlarının dışında bir davranış edinse ve bunda inat etse ne yapardınız?
Özgür bırakırdım.

Travestilere gelen erkeklerin nasıl yaşadıklarını, hangi ailelerden ve çevrelerden geldiklerini hiç düşündünüz mü?
Hayır, hiç düşünmedim.

Asayiş ekiplerinin travestilere yönelik baskın ya da operasyonlarına hiç tanık oldunuz mu ya da duydunuz mu? Bu durumu nasıl karşılıyorsunuz? Başka çözümler olabilir mi?
İnsanca davranmak lazım.

Ekonomik ve toplumsal sorunlar karşısında tepki gösteriyor musunuz? Gösteriyorsanız nasıl?
Boykotlara katılıyorum.

• *1. Komşu*

Adını vermek istemeyen bu kişi 44 yaşında bir erkek. 1972'de Rize'den İstanbul'a gelmiş. 22 senedir Ülker Sokak'ta oturuyor. Ayda 10 milyon kira verdiği evinde altı kişilik ailesiyle birlikte yaşıyor. Mesleği şoför.

Bu sokakta yaşayan eşcinselleri tanıyor musunuz? Onlarla apartman sorunları, bakkalda karşılaşma, dertleşme gibi bir yakınlaşmanız oldu mu?
Tanışıyoruz, selamlaşıyoruz.

Eşcinsellerin kendi kimlikleri ile toplum içinde yaşamalarını kabul ediyor musunuz?
Etmiyorum. Evlerde çalışmalarını istemiyorum.

Travestiler Mahalleyi taciz ediyorlar mı? Sizce neden taciz ediyorlar?
Taciz ediyorlar. Ufak çocukları çağırıyorlar.

Travesti ve transeksüellerin size zarar verdiğini düşünüyor musunuz?
Topluma zarar veriyorlar.

Nasıl zarar verdiklerini düşünüyorsunuz?
Oraya 13 yaşındaki çocuklar giriyor.

Basından izlediğimiz kadarı ile bu Sokakta travestilere karşı kapı kırma, ev yıkma, tehdit vs. gibi olaylar oldu, siz bu olaylara tanık oldunuz mu? Olaylara karıştınız mı? Yoksa basından mı öğrendiniz?
(Cevap vermedi.)

Habitat Mahallenizi nasıl etkiledi? Değişiklik oldu mu, anlatır mısınız?
(Cevap vermedi.)

Bir gün oğlunuzun veya kızınızın eşcinsel olduğunu öğrenirseniz ne yaparsınız?
Allah kimsenin başına vermesin.

Evlilik dışı ilişkilere, flört vb. nasıl bakıyorsunuz?
Kabul etmem.

Oy verdiğiniz partinin sizin seçim bölgenizdeki adayının geçmişinde eşcinsel ilişkileri olduğu kamuoyuna yansıdığında tepkiniz ne olurdu?
Normal karşılamam.

Bilim insanlarının, tüm dünyada, eşcinsellere karşı girişilen saldırıların (linç, öldürme, dayak vb.), bu saldırıları yapanların kendi cinsel kimliklerine duydukları kuşku, eşcinsel olma korkusundan kaynaklandığını söylemelerine katılıyor musunuz?
Katılmıyorum.

Ailenizde, ya da yakın çevrenizde yaptığınız seçimler nedeniyle (kıyafet, arkadaş, konuşma biçimi, fikir...) dışlandığınız oldu mu?
Hayır.

Seçimleri nedeniyle diğer insanların tümü tarafından dışlanmış ya da kendi başına bırakılmış birini tanıdınız mı?
Tanımadım.

Bu Mahallede herhangi bir nedenle kavgaya karıştığınız, saldırıya maruz kaldığınız ya da saldırıda bulunduğunuz oldu mu?
(Cevap vermedi.)

En çok hangi durumlarda öfkelenirsiniz?
Haksızlık durumlarında.

Toplumdan dışlanmış insanların aşırı öfkesini neye bağlıyorsunuz?
İntiharı onaylamam mesela. Aşırı öfke mutlaka kontrol altına alınmalı.

Kızınız ya da oğlunuz bir gün toplumun genel davranışlarının dışında bir davranış edinse ve bunda inat etse ne yapardınız?
Bilmiyorum.

Travestilere gelen erkeklerin nasıl yaşadıklarını, hangi ailelerden ve çevrelerden geldiklerini hiç düşündünüz mü?
İbnelerdir.

Asayiş ekiplerinin travestilere yönelik baskın ya da operasyonlarına hiç tanık oldunuz mu ya da duydunuz mu? Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Başka çözümler olabilir mi?
Tanık oldum. Halk galeyana geldi. Halk ve polis el ele verdi.

Ekonomik ve toplumsal sorunlar karşısında tepki gösteriyor musunuz? Gösteriyorsanız nasıl?
Gösteriyorum. Nasıl olduğu belli olmuyor.

• *2. Komşu*

Adını yazmamı istemeyen, 35 yaşında bir erkek olan bu kişi aslen İstanbullu olduğunu ve beş senedir Ülker Sokak'ta ikamet ettiğini söylüyor. Kendisine ait bir evde tek başına oturan kişinin mesleği inşaat mühendisliği.

Bu sokakta yaşayan eşcinselleri tanıyor musunuz? Onlarla apartman sorunları hakkında konuşma, bakkalda karşılaşma, dertleşme gibi bir yakınlaşmanız oldu mu?
Komşuluk ilişkilerimiz var.

Eşcinsellerin kendi kimlikleri ile toplum içinde yaşamalarını kabul ediyor musunuz?
Ediyorum.

Travestiler Mahalleyi taciz ediyorlar mı? Sizce neden taciz ediyorlar?
Özgürce para kazanıyorlar.

Travesti ve transeksüellerin size zarar verdiğini düşünüyor musunuz?
Bazen.

Nasıl zarar verdiklerini düşünüyorsunuz?
Taciz ederek, laf atarak oluyor. Geceleri uyutmama gibi...

Basından izlediğimiz kadarı ile bu Sokakta travestilere karşı kapı kırma, ev yakma, tehdit vs. gibi olaylar oldu, siz bu olaylara tanık oldunuz mu? Olaylara karıştınız mı? Yoksa basından mı öğrendiniz?
Basın sonradan geldi. Basının fonksiyonu yok. Olay bittikten sonra geldiler. Ben de tanık olmadım. Ama kendi evlerini yaktıklarını duydum.

Habitat Mahallenizi nasıl etkiledi? Değişiklik oldu mu, anlatır mısınız?
Etkilemedi.

Bir gün oğlunuzun veya kızınızın eşcinsel olduğunu öğrenirseniz ne yaparsınız?
Tedavi yoluna giderim. Ölene kadar peşini bırakmam.

Evlilik dışı ilişkilere, flört vb. nasıl bakıyorsunuz?
Normal.

Oy verdiğiniz partinin sizin seçim bölgenizdeki adayının geçmişinde eşcinsel ilişkileri olduğu kamuoyuna yansıdığında tepkiniz ne olurdu?
Normal.

Bilim insanlarının, tüm dünyada, eşcinsellere karşı girişilen saldırıların (linç, öldürme, dayak vb.), bu saldırıları yapanların kendi cinsel kimliklerine duydukları kuşku, eşcinsel olma korkusundan kaynaklandığını söylemelerine katılıyor musunuz?

Katılmıyorum. Yaşam tarzlarından oluyor, iki cinsten birini sevemiyorlar. İkisini de yaşamak istiyorlar.

Ailenizde, ya da yakın çevrenizde yaptığınız seçimler nedeniyle (kıyafet, arkadaş, konuşma biçimi, fikir...) dışlandığınız oldu mu?

Olmadı.

Seçimleri nedeniyle diğer insanların tümü tarafından dışlanmış ya da kendi başına bırakılmış birini tanıdınız mı?

Tanıdım. Alkolik ve işsizdi. Hayatını idame ettiremiyordu. Ona küçük bir ev tahsis ettik. Bütün parasını alkole yatırıyordu. 60'ın üstünde birisi.

Bu Mahallede herhangi bir nedenle kavgaya karıştığınız, saldırıya maruz kaldığınız ya da saldırıda bulunduğunuz oldu mu?

Bütün pencerelerden cam, şişe yağdı. Kadınlara "iblis" deniyormuş eşcinseller tarafından. Burası sindirilmiş bir Mahalleydi. Savaşı başlattık. Ve kurtardık. 1 Mayıs Mahallesi gibiydi. Kurtarılmış bölgeydi.

Neden daha önce bu savaşı başlatamadınız?

O zaman polis arkamızda değildi. Birlik yoktu.

Şimdi birlik var mı? Sokaktaki herkes sizin protestolarınıza katılmıyor.

Mesele Sokaktaki herkesin inmesi değil. İnsanlar böyledir, inmezler. Farklı da bir şey yapmıyorlar ama. Önemli olan bizim gibilerin, bir avuç da olsa, arkasında güç olmasıdır. Eskiden arkamızı dayayacak kimse bulamıyorduk. Bu iş sadece sokaktakilerle olmaz. Aileler birleşse bile kimse bizi dinlemez. Sadece birleşmekle güç olunmuyor. İbneler birleştiler ama biz daha güçlüyüz.

En çok hangi durumlarda öfkelenirsiniz?

Haksızlık, adaletsizlik.

Toplumdan dışlanmış insanların aşırı öfkesini neye bağlıyorsunuz? Onların yerinde siz olsaydınız nasıl davranırdınız?
Toplum niçin dışlıyor, araştırırdım. Toplumun dışlamayacağı pozisyona girerdim.

Kızınız ya da oğlunuz bir gün toplumun genel davranışlarının dışında bir davranış edinse ve bunda inat etse ne yapardınız?
Onunla konuşurdum. Vazgeçmesini isterdim.

Travestilere gelen erkeklerin nasıl yaşadıklarını, hangi ailelerden ve çevrelerden geldiklerini hiç düşündünüz mü?
Kadınlarla ilişki kurmaktan, iletişim kurmaktan aciz insanlar.

Asayiş ekiplerinin travestilere yönelik baskın ya da operasyonlarına hiç tanık oldunuz mu? Bu durumu nasıl karşılıyorsunuz? Başka çözümler olabilir mi?
Çok iyi karşılıyorum. Başka çözümler... Bütün toplum bu olaya problem gibi bakıp çözümüne ortak olmalı. Sadece Ülker Sokak'ta oturanlar çözemez, toplum çözer. İşe almıyorlar, buraya geliyorlar.

Ekonomik ve toplumsal sorunlar karşısında tepki gösteriyor musunuz? Gösteriyorsanız nasıl?
Fazla göstermiyorum.

Mahalle 'Sakinleri' Ne Kadar Sakin?

Maksim gazinosu otoparkıyla cami avlusunun karşı karşıya gelişleriyle kesişen yolların oluşturduğu kavisli "H" işaretinin de etkisiyle, bu hat üzerine yan yana dizilmiş binalara yerleşen bazı insanların en çok öfkelendikleri şey, mekânlarının "haksızlık" olgusuyla benzeş oluşuydu. Bu durum, Sokaktaki insan ilişkilerinin karmaşıklığını çözümlememde imgesel de olsa, yol gösterici oldu.

Mülakat, bir araştırma tekniği olarak, bir sorun hakkında sadece bir ipucu olabilir. Çünkü sorunu yaşayan taraflar, yaşadıklarını olduğu gibi ifade etme zorunluluğu duymazlar. Hele gizlenen, yasal olmayan ya da meşru görülmeyen davranışlar varsa, bunlar özellikle gizlenir. Travesti ve transeksüellerin Mahalleden kovulma-

sı amacıyla yapılan gösterilere katılan on-on beş civarındaki kişinin büyük çoğunluğu, bu konuda konuşmayı reddedip doğrudan Güngör Gider'in adresini verdiler. Onların bu tavrından da, travestilerin ve olaylara tarafsız kaldıklarını söyleyen komşuların anlattıklarından da çıkan sonuç Güngör Gider'in travestilere karşı gelişen hareketlerin sözcüsü, hatta temsilcisi olduğu yönündeydi. Televizyon programlarında da, sokak sakinlerini mutlaka Güngör Gider temsil ediyordu.

Ankete cevap vermeyen, travesti ve transeksüellere karşı Güngör Gider önderliğinde gelişen gösterilerde en önde olanlardan biri olan Turan X, Mahallede, hatta genel olarak Cihangir'de esrar satıcısı olarak biliniyordu. Bu satışı çok rahat telefonla yapıyor ve aldığı siparişi "doğrudan evlere hizmet" biçiminde yerine getiriyordu. Daha tartışmalar ortaya çıkmadan travesti ve transeksüeller onun en iyi müşterilerinden olduğu için, ara sıra çıkan "para çekişmeleri" dışında onlarla herhangi bir çatışma içinde değildi. Ancak polisin müdahalesi gerçekleşir gerçekleşmez Turan X en büyük travesti düşmanı haline geldi. Tüm ısrarlara rağmen ankete cevap vermeyi, bu konuda konuşmayı reddetti. Sürekli olarak, "Siz kimsiniz, sizi kim gönderdi, her şey ortada, neyi öğrenmek istiyorsunuz? Süleyman Ulusoy olmasaydı biz bu işi başaramazdık. Gidin onunla konuşun." diyordu.

Ankete cevap vermeyen diğer bir aktif "Mahalle sakini" ise Kadir X adlı bir içki kaçakçısıydı. İki Romanyalı kadın ile birlikte yaşıyor ve söylentilere göre onları satıyordu. Ayrıca hemen hemen tüm travestilerin "gedikli" müşterisiydi. Ancak sonradan o da travesti ve transeksüelleri düşman ilan etti. Travesti ve transeksüeller, kendileriyle bu kadar iç içe geçmiş birinin, polis gelince yüz seksen derece dönmesini ve birden eşcinsel düşmanı kesilmesini hazmedemeyip onu polise ihbar ettiler. Yapılan baskın sonucu Kadir X'in evinde otuz beş kaçak içki yakalandı. Romanyalı kadınlardan biri sınır dışı edildi. Kadir X ise bu arada, sokağın namus bekçiliğine devam etti.

Ankete cevap verenlerin üçü erkek, biri ise kadın (Güngör Gider) oldu. Sorulan sorulara yönelik cevaplarda ise Güngör Gider, erkek-

lerden daha farklı bir yaklaşım göstermedi, tersine genel erkek egemen söylemi içinde, hatta onu da oldukça katılaştırarak, konuştu.

Polisi destekleme ve travestileri kovma eylemlerine katılan dört kişi de Beyoğlu'na, Cihangir'e, buradaki kültüre yabancı değillerdi. Hepsi travestilerden sonra Cihangir'e gelmişler, ama kimi için beş, kimi için on, kimi için yirmi sene geçmişti. Güngör Gider de hiçbir şeyin kanuni yapılmadığı bir mahallede, Kasımpaşa'da büyümüştü.

Kavgalar esnasında Güngör Gider'in, sokaktaki eşcinsellerin sözcüsü olan transeksüel Demet Demir'in penceresinin altına kova ya da leğen koyduğuna, Demet Demir pencereye çıktığında eliyle uygunsuz hareketler yaptığına ben de tanık oldum. Leğen ve kova, popüler dilde, eşcinsellerin anüsünü simgeliyordu. Dolayısıyla Güngör Gider, çok da mazbut bir mahalle sakinine yaraşır bir üslup kullanmıyordu. Onun için "sansürsüz konuşur" diyorlardı. Kasımpaşa'da öğrenilen dil, genelde sansürsüzdü.

Dolayısıyla hiçbiri klasik/geleneksel mahalle kültürünün içinde şekillenmiş, Ülker Sokak'ta aniden bambaşka bir yaşam ve ilişki tarzıyla karşılaşıp buna doğal olarak tepki göstermiş değillerdi. Ancak dillendirdikleri söylem, oldukça katı değer yargılarını barındırıyordu. Travestilerle bir yıl, hatta üç ay öncesine kadar çok ciddi kavgalar olmadan yaşayan, belki onları kabullenmeyen ama onlara karşı keskin bir tutum almadan ilişkilenen bu insanlar, birdenbire tepkilerini bayrak, polis, namus, aile gibi kutsal ve dokunulmaz addedilen sembollerle kuşanarak göstermeye başladılar.

Güngör Gider'in belirttiği gibi, bu tutumun gelişmesinde polisin eskisine göre daha kararlı bir duruş içinde olması rol oynamış olabilirdi. Ancak gerek medyaya, gerekse araştırmaya yansıyan söylem, dışlama eylemine aktif olarak katılan insanların kendilerini en meşru, en resmi, en kabul edilebilir, en egemen değerlerle nasıl güçlendirdiklerini ortaya koyuyordu. Bayrak asma, travestileri "teröriste", sokağı "1 Mayıs Mahallesine" benzetme, ya da hiç de öyle olmadığı halde "kutsal aile" görünümünü ve özlemini dile getirme, örneğin Ülker Sokağın eskiden mazbut ailelerin mekânı olduğunu söyleme, bu yaklaşımın sadece birkaç göstergesiydi.

Anket sorularına verilen cevapta şunlar söyleniyordu: "Önemli olan bizim gibilerin, bir avuç da olsa, arkasında güç olmasıdır." "Birleşmekle güç olunmuyor." Bu sözler, dışlayanların güçlerini egemen kurumlardan ve değerlerden aldıkları tezini de güçlendiriyordu. O halde, Ülker Sokak'ta yaşananlar, tek başına mahalle sınırları içinde anlaşılabilecek olaylar değildi. Dışlama olayında, kendileri dışında, çeşitli güçlerin de rol oynadığını "Mahalle sakinleri" kabul ediyordu.

Diğer yandan, Kasımpaşa gibi kozmopolit ve gayri meşruluğun adeta egemen olduğu bir semtte büyümüş, "sansürsüz konuşan", yıllardır evlerini pavyonda çalışan kadınlara, hatta travestilere kiralayan bir kadın, travestilerin temsil ettiği yaşam değerlerinin karşısında yer alıyor olamazdı. O halde neden böylesi bir tavır içine girdi? Ülker Sokak'ta oturmadığı, sadece on bir evin sahibi olduğu halde, neden sokakta olaylar başladığından beri, kendi binasının girişindeki bir stüdyoda kalıyor, Sokakta kurduğu masada nöbet tutuyordu? Nöbet, travesti ve transeksüellere gelen müşterileri önlemeye yönelikti. Bu masa çevresinde oturanlar, Sokakta fuhuşun sürüp sürmediğini kontrol ediyorlar, en küçük şüpheli bir durumda polise haber veriyorlardı. Neden? Bekçilik sadece namus bekçiliği miydi? Yoksa mülkiyetler ve maddi çıkarlar mı korunuyordu? Ev ve dükkan sahiplerinin, özellikle de Güngör Gider'in en büyük sıkıntısı travesti ve transeksüellerin varlığının Sokaktaki kiraları düşürmesiydi. Onların güç olması ve dayanışma içinde bulunması, Sokaktaki kiraların hatta satılık ev fiyatlarının yükselmesini engelliyordu. Dolayısıyla ortaya ciddi bir rant sorunu çıkıyordu.

Rant ve ekonomik çıkar çekişmeleri insanlık tarihinde de tüm savaşların temel nedeni değil miydi? Ülker Sokak da toplumsal tarihin küçük ve özgün bir parçasıydı. Dolayısıyla, çıkar çelişkilerinin burada da çeşitli çatışmalara yol açması doğaldı.

Travesti ve transeksüellerle maddi anlamda çıkar çatışması olan dükkan sahiplerinden biri ise ankete katılan Rizeli şofördü. Onun Sokağın girişinde bulunan kebapçı dükkanı, olaylar çıkmadan kısa bir süre öncesine kadar travesti ve transeksüeller tarafın-

dan fiyatların pahalılığı nedenliyle boykot edilmiş, Rizeli şoför de bu boykottan sonra eski dostlarıyla düşman olmuştu. Bu gidiş-gelişin yarattığı gerginliğin etkisiyle de olabilir, Ülker Sokak'la ilgili bir araştırma yapılmasına soğuk baktı, böyle bir araştırmayı gereksiz buldu. Uzun ısrarlar sonucu, sorulara kısa-yuvarlak cevaplar verdi, bir kısmını hiç cevaplamadı.

Travesti ve transeksüellerle Mahalledeki belli insanlar arasındaki bu tür çıkar çatışmaları dışlayanların anlattıklarına yansımadı ama kısmen de olsa, dışlayanların zihniyetine ilişkin kimi yaklaşımlar açığa çıktı. Örneğin, "Mahalle sakinlerinin" ortaklaştığı bir nokta, dışlanma durumundan dışlananı sorumlu tutmaktı. Hiçbiri kendisini onların yerine koymayı düşünmüyordu bile. "Öteki" ile bir empati ilişkisi kurmak, ortak yaşamda ortaya çıkan sorunları bu yaklaşımla çözmek yerine "ben" ya da "biz" ile "öteki" arasına kalın duvarlar koyarak "Ya ben, ya öteki" dışında bir seçenek bırakmayan bu zihniyetin, dışlama olayına getirebileceği tek çözüm "Ben olsaydım, toplum niçin dışlıyor onu araştırırdım, toplumun dışlamayacağı bir pozisyona girerdim" olarak ifade ediliyordu.

Süleyman Ulusoy ve Ülkü Ocağı yöneticileri gibi, "Sokak sakinlerinin" de kullandığı erkeklik ve milliyetçiliğin birlikteliğini gösteren tanımlama ve çözüm sözcükleri de bir söylemin ipucunu veriyordu. Namus ve milliyetçilik kavramı çevresindeki İslami motiflerin baskınlaşmış ifadesi ise fuhuş yapmamaları durumunda kimsenin pek de itirazı olmayacak duygusuyla birlikte ilginç bir parçalı kimlik profili çiziyordu.

Ayrıca haksızlık-eşitsizlik karşısında netmiş gibi görülen ama tümünde de muğlâklığın belirgin duygusunu veren yanıtlar, aynı birey için bile çelişkilerle doluydu. Örneğin, İstanbul'da mühendis olan mahallelinin travesti ve transeksüellere karşı verilen mücadelede neden bu kadar öncüleştiğini açıklamak zor. Bu birey, yetiştiği kültürel çevre, savunduğu değer yargıları açısından, bir önceki başlıkta anketi olan Tuncelili bakkala göre daha esnek bir görünüm içindeydi. Ama bu esnekliğin çelişkili hali verdiği cevaplara da yansımıştı. Örneğin Sokakta yapılan fahişelik için "özgürce para kazanıyorlar" demekle birlikte onlara karşı verdikle-

ri mücadeleyi "savaşı başlattık ve kazandık" olarak değerlendiriyordu. Üstelik yine aynı kişi, Sokakta hiçbir olaya tanık olmadığını baştan ifade etmişti. Bu söz de, "savaştık ve kazandık" ifadesiyle tamamen çelişkiliydi. Bir yandan Sokakta uygulanan şiddete dayalı çözümü "çok iyi karşılıyorum" diye değerlendirdi, diğer yandan kendisine başka çözümler olabilir mi diye sorulduğunda, okumuş bir İstanbulludan beklenen tavrı gösterdi: "Başka çözümler... Bütün toplum bu olaya problem gibi bakıp çözümüne ortak olmalı. Sadece Ülker Sokak'ta oturanlar çözemez, toplum çözer. İşe almıyorlar, buraya geliyorlar."

Sonuç olarak, travesti ve transeksüellere karşı net bir tutum içinde olan dört kişinin ankete verdikleri cevaplarda ortak olan militarist, milliyetçi, şiddet yanlısı, yüzde yüz erkek egemen söylem, toplumsal demokrasi düzeyimizin aynası olması bakımından trajik bir tabloyu gözümüzün önüne sermektedir.

Bu tablodan çıkabilmek, onu aşabilmekle mümkündür.

5. BÖLÜM
DIŞLANANLAR: TRAVESTİ VE TRANSEKSÜELLER

'Eski Günler' Miti

Polisin 1996'daki günlük operasyonları sırasında ve hemen sonrasında üç evde altı kişi kalıyordu. O zaman kimse birbirini göremiyor, telefonlar aracılığıyla haberleşiyorlardı. Yapılan polis baskınları, evlerin yanması, yakalandıklarında maruz kaldıkları işkenceler onları ürkütmüş, travesti ve transeksüellerin önemli bir kısmı, Sokağa değil, Taksim'e bile gelmekten korkar olmuşlardı.

Ancak aradan üç sene geçtikten sonra misafirlik biçiminde gidişgelişler başladı. Bu misafirliklerde, sık sık "eski günler" konuşuluyor ve yaşanan çatışma bir "savaş" olarak adlandırılıyordu.

Ece, nostaljiyle anlatıyordu:
"Eskiden Pürtelaş, Başkurt, Ülker Sokak, Kazancı Yokuşu bir imparatorluktu. Sonra saldırılar başladı ve Ülker'e sıkıştık."

Ebru devam ediyordu:
"Ülker küçük ülkemizdi bizim. Eski imparatorluğumuzu daha Pürtelaş döneminde kaybettik. Ama Ülker, hiç yoktan iyiydi. İstediğimiz gibi davranabiliyor, istediğimiz gibi giyinebiliyorduk. Ama uzun sürmedi. Ülker Krallığının eski vatandaşları, başka yerlere dağıldılar."

Kalanlar ise onların deyimiyle "kalelere" sığınmışlardı. Yani, bir-iki eve. Daha sonra, bu evler sürekli misafirlik mekânları oldu-

lar. Evlerden birisi transeksüel Demet Demir'in evidir. Demet bu misafirliklerden tatmin olmuyor, yenilginin sorumluluğunu arkadaşlarına yüklüyordu: "Şimdi herkes geliyor. Ama önemli olan herkesin kaçıp bizi yalnız bıraktıkları zaman gelmekti. Bir kuru simite bile muhtaç oluyorduk."

1997'nin ortalarından 2000'li yıllara kadar, Demet'in misafirleri hiç eksik olmadı. 2000'den sonra yavaş yavaş azaldı. Her şey gibi, Ülker Sokak'ta yaşananlar da unutuldu.

1997'de ise tüm anılar hala çok tazeydi. 1997'nin Nisan ayında böyle bir misafirlikte bulunan altı kişinin anlatımları "dışlananların" sokağı nasıl anlamlandırdıklarını kısmen de olsa, ortaya koyuyordu:

Z: Buradayken kendimizi koruyabiliyorduk.
D: İsterse, en sevmediğin lubunya olsun, sesini duydun mu gidiyordun...
Z: Adamlar mahvolurlardı. Mesela bir tanesi 'A'ya gelmişti. Bıçak çekmiş para almak için. 'A' hemen sinyal verdi. 'H' görmüş. Bir feryat! Anında sekiz lubunya bastık evi. Diğerleri de arkamızdan geldiler. Adamı pişman ettik.
K: Çok güzel günlerdi. Bizim borumuz öterdi. Kim böyle cazgırlık yapabilirdi ki?
Z: Ülker'e Susurluk Çetesi bile gelseydi baş ederdik.
P: Ama polisle baş edememişsiniz.
L: O başka. Onun sonu gelmez ki.
D: Gelirdi gelirdi. Korkudan kaçtık...
Z: Yani o kadar abartmayın demek istiyor. Tamam dayanışma vardı ama ölümüne değildi. Şimdi kaç kişi bizi sattı.

Bu sohbetlere yansıdığı gibi, Ülker Sokak'ta, travesti ve transeksüeller, cinsel yönelimlerini ve seks işçiliğini sürdürme imkânı bulmuşlardı. Burada ortak bir dil, ortak alışkanlıklar, ortak tepkiler, ortak sorunlar, ortak çevreler, ortak duygular vardı. Mekânın iç içeliği sürekli bir paylaşımı, başkasında kendini görmeyi, dayanışmayı geliştirmişti. Hatta Sokağın eskileri sayılan travesti-transeksüel topluluğu kendi aralarında toplantılar düzenleyip oraya yeni gelen, sadece gündüzleri bulunup alenen fuhuş ya-

pan, gerçekten de Mahalledeki bazı insanların anlattığı gibi pencere kenarlarında "uygunsuz hareketler yapan" bazı travestilere karşı örgütleniyorlardı.

Bir başka örgütlenme de içe dönüktü. Ölen, hastalanan arkadaşlarının bakımı için sürekli para topluyorlardı. Ayrıca yine sokak çocukları, kayıp anneleri için "yüksek miktarda" bağışlar toplanıyordu. Bu gelenek özellikle hastalık ve ölüm durumlarında mutlaka işliyordu. Hemen hemen bütün travestiler öldüklerinde diğerlerinin paralarıyla gömülmekteydiler. Bunun için birbirlerini tanımaları da gerekmiyordu. Bir travestinin para verebilmesi için hasta ya da ölmüş bir travesti olması yeterliydi.

Ülker Sokak'tan ayrıldıktan bir sene sonra, tüm bunlar eski bir hatıra olarak anlatılmaktadır. Para yine toplanmakta ama dayanışma daha az travesti /transeksüel arasında sürmektedir. Artık travesti ve transeksüellerin toplu olarak yaşadıkları hiçbir yer yoktur. Hayat pahalılığı gerekçesiyle birbirlerini gittikçe daha az görmektedirler. Hatta 1997'de sıkça bahsedilen "imparatorluk, krallık günleri" yavaş yavaş ortak sohbetlerin konusu olmaktan çıkmıştır. Ülker Sokak'taki "kaleler" ise ayda yılda bir misafir ağırlamaktadır.

Dışlayanlar kazanmış, dışlananlar kendi kendilerini dışlar olmuşlardır.

Dışlananların Dışlanmaya Bakışı

Dışlananlar ve dışlayanlar arasında bir karşıtlık ilişkisi kurmak, bir tarafı mağdur, diğer tarafı da suçlu ilan etmek, gerçekleşen olayın şiddet derecesi ne olursa olsun, metafizik bir yaklaşım olur. Dışlayanlar ve dışlananlar, aslında hem dışlayan, hem de dışlanan konumundadırlar. Dışlama sürecine katılım biçimleri, bunun tarihsel, sosyal, ekonomik nedenleri ve kendi tutumlarını anlamlandırma biçimleri farklı olsa da, Ülker Sokak'ta yaşanan şiddette travesti ve transeksüellerin, polisin, ülkücülerin, Güngör Abla ve grubunun, sokaktaki sessiz çoğunluğun, Beyoğlu Güzelleştirme Derneği'nin, medyanın, küresel politikaların ortak sorumluluğu, bir diğer ifadeyle suç ortaklıkları var.

Travesti ve transeksüeller direnebildikleri kadar bu suç ortaklıklarından kurtulabilmişler. Ama direnişin ve hatta örgütlülüğün zayıflığı travesti ve transeksüellerin dışlayanların ne kadar etkisi altında olduklarının da göstergesidir. Açıktan dışlama konumunda olan kesimler ise bunu yaparken kendi kendilerini dışladıklarının, kendi varlıklarına, coğrafyalarının gerçekliğine yabancılaştıklarının bilincinde değillerdi. Suç ortaklığı karşılıklı yabancılaşmayla güçlendi. Travesti ve transeksüeller, dışlanmaya en açık olan taraf oldukları için, bu yabancılaşmayı anlamak için daha istekliydiler.

Sokakta kalanların en büyük öfkesi kaçanlara yönelikti. "Eğer bütünlüğümüz bozulmasaydı, biz kazanırdık. Çünkü hiçbir şeyden korkumuz yok. Her türlü işkenceye alışkınız biz. Dayanırdık." diyorlardı.

Onların bu sözleri aklıma, 1996 yılının başlarında, Can Can'da karşılaştığım travestileri getirdi. Polis onları şubeye götürmeden birkaç dakika önce, bana, polisin, kendilerini nasıl çırılçıplak soyup saatlerce bekletip seyrettiğini, sonra herkesin gözü önünde, yine çırılçıplak, koridor boyunca "timsah gibi", "tavşan gibi", "kurbağa gibi", "köpek gibi","goril gibi" yürümeye zorladıklarını anlatmışlardı.

Ülker Sokak'taki travesti ve transeksüellere bu tanıklığımı anlattım. Bana elleriyle işaret ederek, "biz daha neler gördük...", "yıldıramazlar...", "tüm doğaya karşı çıkmışız, polise mi dayanamayacağız?" dediler.

Operasyondan hemen sonra, travesti ve transeksüellerin Ülker Sokak'taki bütün günleri pencere kıyısında geçiyordu. Camda mutlaka bir gözcü vardı. Aslında anlatılanları dinleyince, kimi zaman gece orada kalmaktan ben de korkuyordum. Ama kalıyordum. Böylece korkularına tanık oldum. Dışlananlar korkuyordu. Sadece ölümden değil. Atılmaktan. Yalnız kalmaktan. Binlerce kez gözaltında tek kalmaktan. Toplumla yüzleşmekten. Karanlık odalarda temas ettikleri insanlar tarafından itilmekten. Birliktelik korkuyu azaltıyordu.

Gece, ışıklar çok ihtiyatlı açılıyordu. Ya çok kısık ya da tamamen sönük ışıkta oturuyorlardı. Genelde mum yakıyorlardı. Bundan dola-

yı bir sürü düşme hikayeleri vardı. Perdeler koyu renkti ve mutlaka çekiliyordu. Her hafta mutlaka bir olay yaşıyorlardı. Ya pencereleri kırılıyor, ya kapıları zorlanıyordu. Bu yüzden kapılar demirdendi.

Sık sık şöyle diyorlardı:

"Biz hiç kimsenin ne yaptığına karışmıyoruz. Kimsenin bizim gibi olması gerektiğine inanmıyoruz. Bizi de bıraksınlar. Dilediğimiz gibi yaşayalım. Saldırılar olmasa yaşantımız çok rahat. Hayatı, kendi seçtiğimiz gibi yaşamayı seviyoruz. Lütfen kimse bize dokunmasın..."

"Ülker Sokak'tan önce de bir sürü şey yaşadık. Pürtelaş ve Bozkurt'dan önce de. Beyoğlu'na gelmeden bir sürü şey yaşadık. İtilme kakılma daha yeni başlamadı ki..."

Anlaşılıyordu. Ülker Sokak'ta olup bitenler onları biz dışarıdakiler kadar şaşırtmamış, etkilememişti. Dışlanmanın tarihi onlar açısından çok eskiydi. Ülker Sokak'ta bir soluk almışlardı belki, ama sonra, tarih kaldığı yerden sürmüştü. Bu tarihi bir de onların diliyle, Ece'nin, Esmeray'ın ve Hande'nin anlatılarından olduğu gibi dinlemek, araştırmanın daha önceki bölümlerindeki değerlendirmeleri tamamlayıcı olacaktır.

Ece: "Nereden Nereye..."

"Soğuk bir kış günüydü. Her tarafta lapa, lapa kar yağıyordu. Köyün bütün erkek çocukları küçük kızaklarını almış, donmuş küçük derelerin üzerlerinde kızakçılık oynuyorlardı. Kız çocukları ise annelerine yardım ediyorlardı, daha küçükleri ise kardan adam yapıp kar topu oynuyorlardı.

Ben o zamanlar on iki yaşlarımdaydım. Canım hiç erkek çocuklarıyla oynamak istemiyordu. Kızlarla oynasam alay edeceklerdi. O yüzden hep samanlığa, ahıra veya eve kapanarak kendi başıma kalıyordum. O gün yine evdeydim. Akşam olmak üzereydi.

Evdekilerin hepsi dışarıda hayvanlarla uğraşıyorlardı. Ben de içeride annemin sandığını karıştırıyordum. Annemin hep düğünlerde ve bayramlarda giydiği yöresel kıyafetleri gözüme çarptı. Bu kıyafetler üç tane renkli fistan, bir peştamal (önlük), altı tane (eşarp), bir tane kofi (fes), bir tane bel bağı ve en üste kaftana benzer beyaz fistan.

Bunların hepsi müthiş hoşuma gitmişti. Hepsini düzenli bir şekilde giydim. Annem gibi yürümeğe çalışıyor ve onun bütün hareketlerini duvarlarla konuşa konuşa yapıyordum.

Divanın üzerinde oturup annemin ördüğü çorapları örmeğe başladım. Tam o an babam içeri girdi. Beni annem zannetmişti, bir şeyler konuşuyordu benimle, ben de sesimi çıkarmadan kafa sallayarak cevap veriyordum. "Hayırdır" dedi, "bir yere mi gidiyorsun? Düğün de yok, bayram da." Birden beni fark etti ne olduğunu hiç anlamadım sadece gözümde şimşekler çakmıştı.

Hafızama çok iyi yerleşmiş bir çocukluk anım daha var. Sabahın ilk saatlerinde annem erkenden uyanmıştı. Bir Mart sabahıydı. Babam tarlaya taş ayıklamaya gitmişti. Abim İstanbul'dan iki gün önce gelmişti, dışarıda bir taşın üzerinde oturuyordu. Annemle ablam çalışıyorlardı; ablam anneme kurum tezekleri taşıyor, annem de onları kalak yapıyormuş. Ben altı yaşındaydım. Bu işi yapanların ikisi de kadındı. Çok hoşuma gitmişti. Hemen ablamın başörtülerinden birini taktım. Onlara yardım etmeye başladım. Ablam "çıkar o başörtüyü" diyordu. Annem "karışma, çocuktur, ne anlar" diyordu. Ben de "ablam takmış, annem takmış, ben niye takmıyorum" diyordum. O çocuk aklımla işin içinden bir türlü çıkamıyordum. Taşın üzerinde oturan ağabeyim birden kafamdakini hızlı bir şekilde çekerek beni bir güzel dövdü. O kadar çok ağlamıştım ki neredeyse dilim tutulacak gibi olmuştu. Beni niye bu kadar çok dövdü hiçbir şey anlamadan ağlaya ağlaya uyumuşum.

On bir yaşındaydım. İlkokul 5. sınıfa gidiyordum. Ne olduğunu anlamadığım yeni duygulara kapılıyordum. Yaşadığım yer küçük bir köydü. Her ne kadar köyümüzde ağalık sistemi yoksa da geleneklerine bağlı, çok feodal, erkek egemen bir yapı vardı. Böyle bir toplumda on bir yaşındaki bir erkek çocuğu delikanlı sayılırdı. Her ne kadar hal ve hareketlerime dikkat etsem de yine de bir çocuktan farkım yoktu. Bu anlamadığım duygular cinselliği çağrıştırıyordu. Böyle bir erkek egemen toplumda yaşadığım için mantık olarak buna ters gelen ama duygusal olarak haz duyduğum garip şeyler hissediyordum. Erkekten hoşlanıyordum. Hoşuma giden birisini gördüğüm zaman yüreğim yerinden çıkacak gibi oluyordu. İlk aşık olduğum erkek, amcamın oğluydu. En çok da bana "niye kız gibi hareketlerin var" diyor ve bana kızıyordu. Ama onda da bir gariplik hissediyordum. Bana karşı olan tutu-

mundan dolayı kendimi onunla ilgili duygulara iyice kaptırmıştım. Onun ilgisini çekebilmek için elimden gelini yapıyordum. Bir gün dayanamadım ikimizin yalnız kaldığı bir gündü. Adeta sarılıp öptüm. Ama hiç cinselliği düşünmemiştim. Ve ilk olarak cinsellikle tanışmıştım. Onun tarafından tecavüze uğramıştım. O anlardaki acıları halen unutamıyorum. On altı yaşıma kadar sadece onun istekleri doğrultusunda aramızda bir cinsellik yaşandı.

On yedi yaşındaydım. O İstanbul'a gitmişti. Ben artık bir delikanlı olmuştum. Tam bir bunalım yaşıyordum. Çünkü benim yaşımdakilerin hepsinin kız sevgilileri vardı. Ben niye böyleyim acaba deli miyim yoksa hasta mıyım, sadece ben mi böyleyim, diyordum. Çünkü eşcinsellik hakkında tam olarak bilgim yoktu. Sadece gazetelerde "erkekti, ameliyatla kadın oldu" diye bazı yazılar görüyordum. Yaşadığım çevreden dolayı onlardan farklı bir zihniyetle düşünmüyordum. Bir kere namus kavramı vardı. Sadece namussuz, bir erkek nasıl kadın olur diye düşünüyordum. Ve zorla eşcinselliğimi bastırıyordum. Ben benden çıkıyor, kişiliğimin dışında olan bir kişiliği, adeta maço bir erkeği oynamaya çalışıyordum. Psikolojik bir bunalım yaşıyordum. Bu tam bir sene sürdü.

İstanbul'a gelmiştim sonra eşcinsellerle tanıştım. Hem de bir sürü... Hayatın içinde bir de eşcinseller vardı. Artık bunu arkadaşlarımdan ve okuduğum kitaplardan iyice öğrenmiştim. O bunalımı iyice atlatmıştım.

Çok geçmemişti kendimi birden travesti olarak gördüm. Tabii ki buna iyice düşündükten sonra karar vermiştim. Çok zor şartları vardı. Tam bir kadın görünümüne girmek kolay değildi. Hormon tedavisine başlamıştım. Bir yandan yüzümdeki kılları yok etmek, bir yandan burnuma estetik ameliyatla biçim vermem gerektiğini düşünüyordum. Bunları yapmak ve yaşamımı sürdürebilmek için her travestinin yaptığı gibi fuhuş sektöründeydim artık. İlk zamanlar çok zoruma gidiyordu. Sonra da insanların bu bozuk düzene emeğini, beyin gücünü, yani hep bir şeylerini sattığını kavradım. Herkes bir şeyler satıyordu. Ben de bedenimi satmıştım çok mu? En azından düzen benden kişiliğimi satın almamıştı diye düşünüyordum. Artık bir seks işçisi olmuştum.

Tamamen sosyal yaşamdan ve toplumdan uzaklaşmıştım. Hayatımda sadece süslenmek, erkeklere güzel görünmek, kuaföre gitmek ve otostopa çıkmak vardı. Böyle yaşamdan ve her şey-

den uzak olduğun için bir de duygusal boşluğa giriyorsun, bütün sevgini tek bir kişi üzerine yoğunlaştırıyorsun ve bir erkek arkadaş istiyorsun. Benim de zamanla bir erkek arkadaşım oldu. İlk başlarda her şey güllük gülistanlıktı. Bu, zamanla çabuk değişiyor. Tam, tipik bir karı- koca hayatı başlıyor. Erkek egemen, kadın köle. Toplumda alışılagelmişin tam tersine, hem evde hizmet ediyordum, hem de evin bütün maddi giderleri benim sırtımdaydı. Tam altı sene hem hizmet ettim, hem de dayak yedim.

Diğer travesti arkadaşlarımdan farklı bir yanım vardı. Bu yozlaşmış hayatta hiçbir zaman para benim için amaç değildi. Bir şekilde sosyal bir yaşantım olsun istiyordum. Ve topluma, benim de sizden hiç farkım yok, diye mesaj vermek için, sosyal aktivitelerde çalışmayı düşünüyordum.

Yaşadığım bu kirli ilişkiden ve adamdan sonunda kurtuldum. Buruk bir özgürlük yaşıyordum. Sonra bir gün bizim bir iki arkadaşımızın da içinde çalıştığı bir atölyenin olduğunu duydum. Burada çalışan insanlarla tanıştım, karma bir atölyeydi. Travesti, transeksüel, öğrenci, sokak çocukları, tinerci çocuklar, selpak satanlar, çabuk kaynaşmıştım bu insanlarla. Canım arkadaşım 'P', 'A' ve diğerleri çok şeyler öğrettiler bana. Eminim onlar da benden çok şeyler öğrenmişlerdir. Beraber çok çalıştık. Tiyatro kurduk, sokaklardaydık. Çöplerle nakışlar işledik sokaktan aldığımızı tekrar sokağa taşıyorduk. Bu arkadaşlarımın sayesinde biraz da olsa fuhuştan uzaklaştım, paylaşmayı öğrendim, üzerimdeki egoist duyguları attım. Şimdi bir siyasi partiye üyeyim. Bağımsız kadın inisiyatifinin toplantılarına katılıyorum. Ve her kesimden insanlarla dostluğum var."

Laz Ahu eski bir seks işçisi. Şimdi transeksüel bir kadın ve evli. "Hem imam nikahlıyım" diyor, "ve hem de resmi nikahım var." Beni inandırmak için, evlilik cüzdanını gösteriyor, "Tamam," diyorum. "Ben inandım, niye gösteriyorsun," diye soruyorum. "Ne bileyim belki inanmazsın" diyor bana. "Peki, mutlu musun" diye soruyorum. Gülümseyerek cevap veriyor, "En azından rahatım" diyor ve anlatıyor:

"Ben eşcinsel grubundaydım... Gacivari[91] oldum. Çok çektim, hap içtim, içki içtim, polislerden çok dayak yedim. Laço tuttum,

91. Gacı, kadın anlamına geldiğine göre, "gacıvari" kadın kılığında ya da kadın gibi anlamında kullanılıyor.

para yedirdim. Sonra ameliyat oldum. Hiçbir şey değişmedi. Yine 'ibne' dediler, yine horladılar, saçlarımı kestiler, kaçırdılar, tecavüz ettiler. Neler gördük, ah hayatımı anlatsam roman yazarsın. Bir de hastalandım. Bir sene Heybeli Adasında yattım, iyileştim. Hapı bıraktım, sigarayı, sonra içkiyi de bıraktım. Laçomu bıçaklamışlardı, ölmüştü. Hem kurtuldum diyor hem de üzülüyordum. Tarlabaşı'nda tek odalı bir ev tuttum. Otostop yapıyordum akşamları. Gece de evime geliyordum. Roman komşularım vardı. Kapı komşumla aram çok iyiydi, iyi komşuluk ilişkilerimiz vardı. Ama adamla kadın sürekli kavga ediyorlardı, araları bozuktu. Ve sonra boşandılar. Üç çocukları vardı. Kadın çocukların hiçbirisini almamıştı. Adam işe gidiyordu, çocukları yalnız bırakıyordu. Çocuklara gündüzleri ben bakıyordum. Çok alışmıştık birbirimize, iki küçük bana anne diyorlardı. Bir gün hiç beklemediğim bir anda adam "benimle evlenir misin?" dedi. Çok şaşırmıştım. İlk önce kabul etmedim. Bazen geceleri bile çocuklar ağlıyormuş. Adam da bana getiriyordu ve benimle yatıyorlardı.

İşte nasıl olduysa evlendik, kapandım, örtündüm. Ben de bazen evlere temizliğe gidiyordum. İki sene böyle geçti, çocuklar biraz büyümüşlerdi. Büyük oğlan da çalışıyordu. Sonra ben de konfeksiyonda bir iş buldum. Biraz para biriktirdik, bir araba aldık. Yeni eşyalar aldık. Borçla, harçla ben bazen travesti arkadaşlarımda korsan taksicilik yapıyordum. Çocuklar beni çok seviyorlar. Kocam da öyle, "çok mutluyum" diyor. Ve bana "seni çok severim ne olur fuhuşu bırak her şeyi yapabilirsin" diyor."

Evet, şimdi Laz Ahu'nun hayatı böyle. Allah, diyor, bütün arkadaşlarımızı koliden kurtarsın. Ece birisinden daha söz etmek istiyor. Adı (lakabı) Pınar. Laz Ahu'nun arkadaşıymış. Ece'nin anlattıkları şöyle:

"Pınar'la Ahu aynı gün bu işe koyulmuşlar, yani travesti olmuşlar. Pınar'ın eski mesleği edebiyat hocalığı. Cinsel tercihi yüzünden mesleğine son verilmiş. Pınar'ın Ahu'dan farkı parayı çok sevmesi. Fuhuşu, mecbur olduğu için değil, adeta ticaret haline getirmiş. Beş yıl kendisi çalışmış ve biriktirdiği parayla Tarlabaşı'nda bir ev almış. Bu evi illegal bir genelev olarak sistematik bir şekilde çalıştırıyor. Yanında on kadar travesti ve "trans" çalıştırıyor. İşi bayağı ilerletmiş başka alanlarda da çalışıyor. Örneğin müzik şirketleri

ve buna benzer işlerle uğraşıyor. Travestileri akılsızlıkla suçluyor. 'Bunlar akılsız, Allah beyin vermiş çalıştırmıyorlar' diyor. 'Niye', diye soruyorum. 'Dünyanın parasını kazanıyorlar nasıl değerlendireceklerini bilmiyorlar'. 'Her şey para mı', diyorum, 'bu kapitalist düzende.' 'Tabii ki para', diyor. 'Başka türlü olmuyor. Bu düzende parayı seveceksin, çark parayla dönüyor', diyor. 'Peki', diyorum, 'hiç bu insanları örgütleme gibi bir şeyleri yaptınız mı?' 'Ben niye bu işi yapayım ki', diyor. 'Ama onları akılsızlıkla suçluyorsun', diyorum. 'Eskiden bir dernek kurma gibi bir şeyler düşünüyordum, şimdi vazgeçtim', diyor. 'Niye', diyorum. 'Bunlar adam olmaz, lütfen bu konuları kapatalım', diyor ve tartışmayı kesiyor. Pınar'ın şöyle bir özeliği var. Dine çok düşkün. İslam bilginlerini ve Osmanlı Tarihi'ni, Aleviliği araştırıyor. İşte Pınar hakkında bildiklerim.

Onu niye anlattım, hepimiz aynı değiliz demek için. Aynı değiliz, ama yazgımız aynı. Ortak yazgı bizi birleştiriyor mu? Hayır, hele Ülker Sokak'tan sonra iyice koptuk birbirimizden...

Bir yandan toplumdan kopuyoruz, bir yandan birbirimizden... Ben yine de kendimi kabul ettirmek için ne lazımsa yapacağım. Pınar para ile bunu yapmak istedi, Laz Ahu kocayla, çocuklarla deniyor. Ben de sosyal anlamda yararlı olarak kendimi kabul ettireceğim. Bu, uzun bir mücadele olacak. İnanıyorum ki biz kazanacağız."

Hande: Ülker'e Farklı Bir Bakış

"Her şey kendi çıkarlarını, toplumun çıkarları üstünde tutan kişiler ve onların davranışları yüzünden oldu. Kim haklı, kim haksız tartışmasına girmeden tarafların Ülker Sokağı, sonuna nasıl getirdiklerine kısaca değinmeden de edemeyeceğim.

Para düşkünleri, mağdur taraf olan eşcinselliğin sınır tanımaz ölçülerden kaynaklandığını, her ne yaparlarsa yapsınlar, yaptıklarının ezilmişlik kisvesi altında haklı sebepleri olduğunu düşünerek, kendilerinden sonraki eşcinsellerin de gerek toplumsal, gerek kişisel konumlarına ağır bir darbe indirmek için ellerinden geleni yaptılar. Maalesef, maalesef, diyorum, çünkü var olan birliktelik-lerinin en üst noktasındayken, tam da topluma ya da heteroseksüellere eşcinsel yaşamın diğer yaşamlardan daha alt seviyede olmadığını ispat etme gücü varken, bu gücü kendi çıkarları doğrultusunda kullandılar. Eskiden sadece yaşamlarını burada devam

ettiren, Sokağı kendi sokakları, evleri kendi evleri gibi benimseyen insanlar, Sokağı işyeri amaçlı kullanmaya yönelik yeni nesle yerlerini devretmek mecburiyetinde kaldılar.

Sorun, eskilerin daha sessiz, daha korkak, daha terbiyeli, diğer Mahalle sakinlerine karşı daha anlayışlı olmasından mı (ki bu Mahalle halkının rahatsız olmalarına rağmen şikayet edebilecekleri bir sorun bulmamalarını getiriyor), yoksa yeni yerleşen travestilerin, yaşamları boyunca görmedikleri rahatlık, birliktelik ve özgürlüğü doğru kullanmamalarından mı kaynaklanıyor.

İşte burada biraz duralım.

Eskiler topluma karşı az da olsa eziklik hisseden, özgürlük sınırlarını bilen, kazandıkları paralar sonrasında hayatlarına bir yön vermeyi amaçlayan kişilerden oluşuyordu. Amaç, kimseyi kızdırmadan, fazla göze batmadan en kısa zamanda küplerini doldurmak ve bir an önce, geldikleri gibi sessiz sedasız yine topluma başka bir kimlikle katılmak... Ne kadar katılabildikleri tartışılır ya! Zihniyet, hak istemekten yoksun, yaptıkları işten rahatsızlık duyan, bunun için kimseden bir hak istemenin doğru olmadığını savunan bir zihniyet. Yaşadıkları ve kendi hemcinslerini çok iyi tanıdıkları için olsa gerek hak istemeye yönelik bir çalışmanın yarım kalacağını düşünüyorlardı.

Ağır toplumsal baskı, polis baskısı herhangi bir hakkın istenmesinin topluma ve devlete karşı çıkma olduğunu söylüyordu onlara. Hatta kendi gençlik yıllarında yaşadıkları işkence, sürgün ve aşağılanma giderek tüm dünyada eşcinsellere karşı yumuşayan tutumdan dolayı bugün yaşadıklarının çok büyük bir rahatlık olduğunu söyletiyordu. 'Biz eskiden neler çektik, siz çok rahatsınız. Saçlarımız mı kazınmadı, bakkala çıkarken bile koşar adımlarla çıkar bir an önce evimize dönmek için can atardık.

Sen ne diyorsun? Eskişehirlere sürüldük kazınmış saçlarımızla... Düşünsene, trenlerle vagon vagon lubunya.' Böyle söylüyorlardı şimdiki hallerine şükrederek. Peki ya yeniler; tüm dünyada eşcinsellere karşı yumuşayan tutumu, her şeyi yapmanın onların hakkı olduğunu düşündürüyordu. Cinsel hak dedikleri, rahat para kazanma, seks konusunda her türlü özgürlük ve az da olsa topluma katılma isteği. Ellerine geçen sokak, onlar için bulunmaz bir fırsattı. Şimdiye kadar hep saklamak zorunda oldukları kimlikleri, hatta başka bir eşcinsel arkadaşıyla gezebilme korkusu bu sokak-

ta yoktu. Alt katları, üst katları, yanları, her tarafı kendileri gibi insanlarla dolmuştu.

Dertleşebilecekleri, konuşabilecekleri kendileri gibi o kadar çok insan vardı ki, bu onlara büyük güç veriyordu. Ama bu gücü yanlış kullandılar, gerçek cinsel kimlik hakkı yerine fuhuş yapma hakkıyla karıştırdılar.

Travestiliğe ilk adımlarıyla birlikte, toplumla, aileleriyle bütün bağları kopmuştu zaten. Şimdi onları kabul etmeyen, anlamayan hatta aşağılayan bu topluma ve ailelerine paranın gücüyle cevap vereceklerdi. Onlara kendilerinin bile nedenini bilmedikleri farklı bir cinsiyetleri olduğunu yine paranın ezici gücüyle karşı koyacak ve kabul ettireceklerdi. İyi, çok iyi, ama bu karşı koyuş herkesin kafasında, kişisel, hiçbir birlikteliğin ağırlığını taşımayan bir karşı koyuştu ki, bunu hiçbir toplum, hiçbir cemiyet başaramamıştır. Ya da bunu parayla ne kadar başarabilmişlerdir. Paranın doğru kullanılması da başarılabilir ama ne para doğru kullanıldı, ne de birliktelik. İşin bu noktasında eşcinselliğin kendine has kompleksleri girdi devreye. Toplumun bütün bireylerinde olduğu gibi şekilselliğin çürük boyutları çıktı karşımıza. Bu şekilsel bakış birbirimiz arasındaki gereksiz rekabeti körükledi. Toplumun ibne kavramına bakış açıları onları hep en güzel kadın olarak toplumun arasında kaybolmaya, kaybolurken de en güzel kadın olarak yine de ön sıralara yükseltme isteğiyle kurtuluşa erebileceklerini düşündürdü.

Ağır ekonomik şartlar diğer heteroseksüellerin yaşamını bile günden güne zorlaştırırken, bunun üstüne bir de eşcinsel olarak çalışmanın zorluklarını yükledi. Kimse eşcinselliğin kaderinin fuhuştan başka bir şey olabileceğini düşünmüyordu. Nasıl düşünsünler ki, öyle görmüş, öyle yaşamış onlara herkes tarafından, yani tüm toplum tarafından böyle öğretilmişti.

Gelelim karşı tarafa.

Sevgili Mahalle sakinlerine, Mahallenin namuslu kişilerine... Yıllarca beraber yaşadıkları, söylediklerine göre de, eşcinsellerin de birer insan olduklarını kabullenen Mahalle halkı. Bütün toplum genelindeki o sahte kanı... Konuştukları zaman herkesin hayatının kendisini ilgilendirdiğini söyleyen ama çevresinde böyle bir insanın varlığını bile kabullenmeyen düşünce. Farklıyı reddetme, farklı düşünceyi, farklı bedeni kabullenmeme. Hatta ve hatta cinsel birliktelik, duygusal bir beraberlik yaşayanlarda bile bunu ka-

bullenememe, ilk fırsatta inkar etmeye yönelik gayret.

Bu gayret, Mahalle halkında bile vardı. Ayrıca, eşcinsellerin yaşadıkları zannedilen rahat ve lüks yaşam onların da iştahını kabartıyordu. Ve ilk buldukları fırsatta üzerlerinden para kazanmaya yönelik çalışmalar başladı. Mahalle sakinlerinin kimisinin onlara ve herkese esrar satarak, kimilerinin de onlarla beraber evlerinde fuhuş yapmaları buna yönelikti. Mahallenin gençlerinin onlarla birlikte paralarını yeme isteği. Mahallede evleri olanların da evlerini yüksek fiyatlarda onlara verme isteği. Bu istek kolay kolay doymadı.

Ama travestiler de kendilerini sömürtmediler, bu da oradan kovulmalarına neden oldu. Tıpkı bir zamanlar ticareti elinde bulunduran 'gayri müslimlerin' kovulması gibi... Bizi de onlar gibi kovdular ve bizden boşalan yerlerin rantını paylaştılar..."

E: "Bu Tarihi Ben Nasıl Gördüm?"[92]

"Gümüşsuyu Mahallesi, Etap Marmara Oteli'nin arka tarafında bir sokak... 'Ülker Sokak' denince kimi taksicilerin 'Ben o Sokağa girmem' dediği, kimi insanin da o Sokağın başında yönünü değiştirdiği görülür. Kimine göre lanetli, kimine göre eğlence yeri, kimine göre de fuhuş yatağı... Ülker Sokağın hikayesini, Pürtelaş'tan başlayan macerasından ve oraya nasıl geçildiğinden başlamak istiyorum.

Pürtelaş Sokak, Cihangir Mahallesine girer. Bu sokakta 80'li yıllardan beridir seks işçisi travesti ve transeksüeller mekân tutar. Sokak baştan aşağı bu insanlarla dolar. İlk zamanlar gece kulüpleri ve otostopla yani dışarıda bu işi yapıyorlardı. Yani dışarıdan müşteri alıyorlardı evlere. Bu, gitgide bilinir bir hal alır. Müşteriler kendileri gelmeye başlar. Kısa bir süre sonra bu Sokak fiilen kurtarılmış bölge haline gelir, tamamen seks işçilerinin hakimiyetine girer. Müthiş bir fuhuş patlaması olur. Sokak adeta 24 saat çalışır hale gelir. İşçisinden patronuna, her kesimden insanlar bu sokağa akın ederler. Son model arabalar kuyruklara girer. Bu durum İstanbul'un en büyük genelevlerini bile büyük derecede etkiler. Genelevlerin büyük patroniçesi bile haberdar olur. Olaya derhal müdahale edilmesini emreder. Bildiğim kadarıyla ne o, ne

92. Bu metin adının açıklanmasını istemeyen bir travestiye (E) aittir.

de diğerleri pek başarılı olabilir. Seks işçisi travesti ve transeksüeller Başkurt Sokağına da yayılırlar.

O yıllarda Pürtelaş'ta Gülşen diye bir kadın vardır. Eski bir seks işçisi olan bu kadın sürekli şikayetlerde bulunur. Karakol polisleri fazla müdahale etmezler. Kurtarılmış bölge haline gelen bu sokaklara bazen giremezler bile. Ya da öyle söylerler.

Sonraları medya olaya el koyar. O zamanlar Uğur Dündar'ın 'Hodri Meydan' programına çağırdıkları travestilerle ilgili röportajlar yapılır. Böylece Uğur Dündar deşifre eder olayı. O zamanların Ahlak Masası şeflerinden Doğan Karakaplan tam bir eşcinsel düşmanı. Bu adam, Gülşen ve çetesi karakol polislerinin işbirliğiyle büyük operasyonlar başlatılır. Sokak adeta savaş alanına döner, kapılar kırılır, travesti ve transeksüeller saçlarından yerlerde sürüklenerek evlerden alınırlar. Evler yakılır, ev sahipleri tehdit edilir. Mahalle sakinleri kışkırtılır. Gözaltına alınan seks işçilerinin saçları kesilir ve elleri, Doğan Karakaplan tarafından bir dakika süreyle yakılan mumlara tutulur. 'Öteki dünyada böyle yanacaksınız' diye uyarılır günlerce, gözaltılar sürekli işkencelerle geçer. İntiharlar olur. Bir kişi kendini yakar, 8. kattan atar. Seks işçileri ne kadar da direnseler işbirlikçiler galip gelir ve seks işçileri Sokaktan tamamen kovulurlar.

80'li yılların sonlarına doğru Doğan Karakaplan görevi kötüye kullanma nedeniyle Trafik Şubesi'ne sürülür ve kendisi de bir trafik kazasında ölür. Travesti ve transeksüeller rahat bir nefes alırlar. Pürtelaş'tan zorla sürülen bu insanlar, Başkurt ve Ülker Sokağa akın ederler. Ancak Ülker Sokak farklıdır. Tam bir mozaiktir. Bu Sokakta, farklı eşcinseller, sanatçı, öğrenci, başka işlerde çalışanlar da vardır.

Pavyonda çalışan, seks işçiliği yapan kadınlar ve buna benzer insanlar da Ülker'de otururlar. Bu Sokakta travestilerin göç ettiği altı bina vardır. Bu binalar kırk daireden oluşuyor. Bu binaların tamamında seks işçiliği yapan travesti ve transeksüeller oturuyorlar. Bu evlerin sahiplerinin çoğu transeksüeldir. Aynı seks işçiliği Pürtelaş'ta olduğu gibi bu sokaklarda da devam eder.

Ama bu da uzun sürmez. 90'lı yılların başlarında Beyoğlu Ekipler Amirliği'ne 'Hortum' lakaplı Süleyman Ulusoy adlı 2 yıldızlı bir amir gelir. Bu adam da rahmetliden hiç farklı değildir. Gelir gelmez, zaman kaybetmeden ilk iş olarak saldırıya geçer. Yine

ev basmalar, kapı balyozlamalar, 24 saat sürekli operasyonlar, Hortum'un Mahalle çocuklarıyla birlikte saldırıları ve Hortum'dan cesaret alan kadın satıcıların saldırıları... Çilli Mehmet ve çetesinin ev basmaları ve seks işçilerini haraca bağlama çabaları sonucunda yine bu insanlar evlerinden, barklarından olurlar. Her şeye rağmen direnen birkaç kişinin haricinde kimseler kalmaz olur Sokakta. 2 yıl görevde kalan Hortum'dan sürekli dayak ve baskı gören seks işçilerinin yoğun şikayetleri yüzünden dosyası kabarır iyice ve Beyoğlu'ndan uzaklaştırılır. Bir süre sonra sokağa eskilerinden çok farklı seks işçisi travestilerin çoğunlukta olduğu yeni yüzlerle Sokak yine dolar. 94'lerin sonlarına doğru Deniz Saray vakıflarına ait bir bina Güngör Gider adlı bir kadın tarafından kiralanır. Bu bina dört kat ve 12 daireden oluşuyor. Eski olan bu bina hemen tadilata geçer. Güngör, (Puri lakaplı) travesti ve transeksüellerle o zamanlar arası iyidir. İyi komşuluk ilişkileri kurmaya çalışır.

'Kızlarım, renk beğenin, hangi renkte olsun. Bina benim malım, sizin malınız ne fark eder...' gibi laflarla sahte dostluklar kurmaya çalışır. Tadilat biter. Güngör evleri kiraya çıkarır en gözde müşterileri ona göre seks işçileridir ve değerinden iki misli ister evlere. Doğal olarak kabul etmezler seks işçileri ve Güngör doksan derece dönüşle travesti ve transeksüellerin bir numaralı düşmanı haline gelir. İmza toplamalar, Valiye çıkmalar, Ankara'lara gitmeler, Mahalleliyi kışkırtmalar, çete oluşturmalar... Habitat olana kadar bütün bunlardan başarılı olamıyor. Tabii ki Habitat dolayısıyla İstanbul'un merkezi yerlerine devlet tarafından temizlik operasyonları başlatılır. Nedense bu kadar pislikler dururken, hedef pislik olarak eşcinseller, tinerci çocuklar, sokak çocukları ve köpekler alınır. Tabii ki bunların yoğun olduğu bölgelerin başında Beyoğlu gelir. Bu arada Güngör ve çetesi boş durmaz. (Güngör Gider'in eski bir seks işçisi olduğu, Dolapdere'de çok eskiden 'Çöplük' denilen randevu evlerinde çalıştığı duyumları var.)

Güngör'ün yandaşları Kadir O.'ya pezevenk denir. İki tane Romen sermayesi var. Bu yüzden senelerce ceza yatmış. Üçüncüsü Sürdale. Bunun hakkında lezbiyen söylentileri var. Ve diğerleri hemen hemen aynı kaderi paylaşan insanlar. Bu insanlar, camlara ve Sokağa bayrak asmalarından travesti ve transeksüelleri hain ve asker kaçağı ilan etmelerine kadar her türlü saldırganlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu temizliklerden anlayan iyi birisine ihtiyaç vardır. Tabii ki Hortum Süleyman. Sokakta oturan seks işçilerine yanlış bilgi verilmiş. 'Hortum Süleyman 15 günlüğüne gelip geri gidecek' diye. Bu insanların çoğu Sokağı kısa bir süre terk etmek ve tatile çıkmak zorunda kalırlar. Nasıl olsa 15 gün sonra gidecek bu adam diye. Habitat bitinceye kadar Hortum ara sıra uğrar Sokağa. Habitat bittikten sonra jet bir operasyon başlar. İlk önce giriş katlar ve tahta kapılar kırılır. Birkaç ev yakılır. Seks işçilerini bir korku sarar.

Güngör, Mahalleliyi kışkırtmaya başlar. Nasıl olsa arkasında kahraman travesti avcısı Hortum var. Sokakta nara atarlar. 'Fatih Sultan Mehmet'in torunları böyle olmaz, ibne olmaz' gibi laflarla saldırırlar. Bu arada kendi dairelerinde yabancı eroin satıcıları, seks işçisi kadınlar, silah kaçakçıları paşa paşa otururlar. Kimse bunları görmüyor. Polis, ülkücü çeteciler herkes 'ibneleri' hedef almış. Sokak sıkıyönetim havasına girdi. Evler abluka altına alındı. Sokağın iki girişine de polis arabaları dikildi. Kaçanlar kaçtı, kalanlar evlere hapsedildi. Seks işçilerinin alışveriş ettikleri bakkal kapatıldı. Su istasyonu kapatıldı. Kuaför, Belediye tarafından mühürlendi.

Sokağa adeta ambargo uygulandı. Sokakta sadece iki apartman kalmıştı. 13 numaralı Engin Apartmanındakiler artık dayanamadılar ve isyana geçtiler. Karşılıklı kavgalar, camları kırmalar, yine baskılar yine travesti ve transeksüellerin dördüncü-beşinci katlardan, balkonlardan atlamaları, çarşaflarla aşağılara sarkmaları, tünellere benzer yerlerden, arka taraflardan kaçmaları... Bu direniş bir ay sürdü. Medya taraflı davrandı. Sokağın arka taraflarını, yani Güngör ve çetesinin pisliklerini nedense hiç görmediler. 'Ülker Sokak Sakinleri' diye bahsedildi bu insanlardan. 'ÜLKER SOKAK SAKİNLERİ RAHATA KAVUŞUYOR! , ÜLKER PİSLİKLERDEN KURTULDU' gibi manşetlerle verildi. Gerek görsel, gerek yazılı medyaya günlerce konu oldu. En son operasyon Hortum'un başını çektiği operasyondur. İki yüzden fazla polis, ellerinde balyozlarla Engin Apartmanı'nı inletiyorlardı. Bir kapı kırıldı. Girişte daireye inmişlerdi. On beş kişi kadar kalan seks işçileri telefonlara sarıldılar. Polisi çağıramazlardı. Bütün gazeteciler arandı. Televizyon kanalları tek tek arandı. 'Tamam hemen geliyoruz' dediler. Ama nedense hiç kimseler yoktu. 'Doğru haberciler'den çıt yoktu. İkinci kapı da kırıldı, üçüncüsü de kırıldı. Bodrum kat ateşe verildi. Giriş kat sahibi 'ben onları çıkar-

dım' demiş. O yüzden o eve dokunmadılar. Ertesi gün ev sahipleri Güngör'le işbirliği yaptılar. Ve Engin Apartmanını işgal ettiler.

Medya hiç zaman kaybetmeden gelmişti. Birlikte kutlama yapıyorlardı. 'Sokak fuhuştan kurtuldu' diyorlardı. Yine çeteler ve işbirlikçiler kazanmıştı.

Ev sahipleri yavaş yavaş evlerini sattılar. Sokak, her şeyi göze alarak direnen birkaç travestinin dışında tamamen boşaltılmıştı. Ülker Sokak'tan çıkanlar otobanlara, kulüplere ve her biri bir yerlere dağıldı. Sokaktan çıktıktan sonra bugüne kadar ondan fazla kişi yollarda öldü. Kimine trafik kazası dediler, kimisi faili meçhul oldu. Binlerce sokakla dolu İstanbul'da bir sokağı fuhuştan kurtarmışlardı. Fuhuş almış başını otobanlara kadar gitmişti, daha da güçlenmişti. Beyoğlu'nda başka sokaklar dolmuştu.

Böylece bir arada oturan bu insanlar birbirinden koparılmıştı.

Eğer Ülker Sokağı elimizden almamış olsalardı, birbirimize daha çok destek olurduk, birlikte çalışmanın ruhunu iyice yakalardık. Zaten bu konular üzerinde projelerimiz vardı. Belki dernek kurardık, vakıf açardık. Travesti ve transeksüellerin çalışabilecekleri işyerleri, bilgisayar kursları açmak, hangi işten anlıyorlarsa o işte eğitilmelerini ve sosyal aktivitelerde çalışmalarını sağlamak ve fuhuşu bırakmak isteyenlere bu yollardan yardımcı olmak. Bu şekilde kısmen de olsa fuhuşu bırakma imkânları ve bizim de toplumda var olduğumuzu, fuhuşun dışında başka şeyler yapacağımızı kanıtlamak olurdu.

Ama binlerce sokaktan bir Ülker'i bize çok gördüler. Böylece herkes dağıldı. Artık bir araya gelmemiz, bir konu hakkında konuşmamız bile zor oldu..."

Dışlanmayla İğdiş Edilen Kimlikler

Travesti ve transeksüellerin yorumları, Ülker Sokak'ta güçlenen bir alt kültürün bakış açısına ilişkin bazı ipuçları veriyor. Onların, "dışlayanlardan" en önemli farkı yaşanan olayları anlamaya ve anlatmaya çalışmasıydı. Polis, Ülkü Ocakları, mahalleli, hatta Beyoğlu ve Ayazpaşa Güzelleştirme Derneği çalışanları, Ülker Sokağa ilişkin bir araştırma yapılması fikrine çok sıcak yaklaşmazken ve kısa yorumlarla soruları geçiştirme yolunu seçmişken, hemen hemen tüm travesti ve transeksüeller böyle bir araştırma

yaptığım için sık sık teşekkür ettiler. Ayrıca yaşadıklarının birçok romana, filme konu olabileceğini söyleyerek bu konuda yardım istediler. Konuşmaktan ise hiç çekinmediler, tersine anlatmak için birbirleriyle yarıştılar.

Hemen hemen hepsinin sözlerine yansıdığı gibi, travesti ve transeksüeller, kendilerini dışlayanlara yönelik birçok yorum yapıyorlar. Örneğin, onların medyaya yansıyan yüzlerinin doğru olmadığını söylüyorlardı. Travesti ve transeksüeller, kendi durdukları yerden, yani dışlanmışlık alanından, sosyal yaşamın, insan ilişkilerinin, tek tek bireylerin başka türlü göründüklerini savunuyorlardı. Örneğin, onlara göre, ne sokakta Güngör Gider ile birlikte hareket eden insanlar, ne polis, ne ülkücüler, ne de medya kendilerinden daha namusluydu. Demet, "Namus nedir ki, biz fuhuş yapıyoruz da herkes sütten çıkma ak kaşık mı?" derken, Gözde, "Namus, her şeyden önce açıklık değil midir? Bizim her şeyimiz meydanda, kendimizi olduğumuzdan farklı göstermiyoruz" diye yorum yapıyordu.

Bu kadarla da kalmıyorlar. Kendilerine karşı mücadele edenlerin yaptıkları yasadışı işleri, onların özel yaşantılarını sayıp döküyorlardı. Genel olarak travesti ve transeksüeller, kendilerini sokaktan kovanları birleştiren temel öğenin "namus", "ailevi hassasiyet" ya da "ahlaki herhangi bir değer" değil, ekonomik ve siyasal çıkar olduğunu düşünüyorlardı.

Diğer yandan, konuştuğum travesti ve transeksüellerin önemli bir kısmı, sokakta ellerine geçen yaşam imkânlarını daha rasyonel kullanabilecekleri halde bunu yapmadıklarını, bu nedenle polisin, Güngör Gider ve grubunun, ülkücü çetelerin ve medyanın tutumlarını meşrulaştırdıklarını düşünüyorlardı.

Ece'nin, E'nin, Demet'in ve Hande'nin yorumları, Ülker Sokak'taki araştırma sırasında gözlenenlere farklı bir boyut getiriyor. Çünkü, dördü de, aralarında birlik olmadığını, herkesin kendi hayatını kurtarma derdi içinde çevresiyle ilgilenmediğini dile getiriyordu. O halde Ülker Sokak'ta bir dayanışma örüntüsü yok muydu? Travesti ve transeksüeller bunun olduğunu, ancak bilinç-

li bir dayanışmadan çok kendini koruma güdüsüyle gerçekleşen doğal bir bütünleşme olduğunu, dolayısıyla en küçük bir çıkar ayrışmasında dağılabileceğini, hatta operasyonla birlikte dağıldığını savunuyorlardı.

Hemen hemen tüm travesti ve transeksüeller, yaşanan olaylarda kendi paylarını da arıyorlardı. Ortak kanı, sokağa son gelen travestilerin eski düzeni bozdukları, bunların hiçbir ölçü tanımadıkları, uzun vadeli düşünmedikleri, sadece bir an önce para kazanmak derdinde oldukları yönündeydi. Bu anlamda, mahallelinin kimi anlatımlarının doğru olduğunu, sokağa sonradan gelen genç travestilerin müşteri çekmek için pencereye açık saçık kıyafetlerle çıktıklarını söylüyorlardı. Eski travestilere göre, sokağa sonradan gelen genç travestiler, aynı zamanda, olaylarla birlikte ilk kaçanlar olmuştu. Demet şöyle diyordu:

"Sokağın en büyük sefasını onlar yaşadı. Ama batan bir gemiyi ilk fareler terk eder."

Ayrıca tüm bu yaşananlar medya ve polisin yönlendirdiği haberlere karşı mesafeli durmayı travestilere öğretmişti. Daha sonra, başka insanlarla ilgili benzer haberler karşısında ani tepkiler vermiyor, hatta medyaya yansıyan çoğu haberi şüpheyle karşılıyorlardı.

E. şöyle diyordu:

"Onlar yalan söylediler. Pekiyi biz doğru mu söyledik? Hayır. Nasıl doğruyu söyleyelim? Kameralar karşısında, fuhuş yapmıyoruz, dedik. Yapıyoruz deseydik ne olacaktı? Kimse bize iş mi bulacaktı? Hayır. İşte ben aylardır iş arıyorum, partilere, derneklere, dergilere ilan astım. Bir Allah'ın kulu bana iş bulmadı. Onlar mı bulacaktı? Fuhuş dışında bize bir seçenek bırakmıyorlar. Ülker'den ayrılınca fuhuşu bıraktık mı? Hayır. Pislik temizlendi mi? Hayır. Başka yerlere taşındı. Daha büyük zorluklar çıktı. Daha korumasız kaldık. Bu nedenle bilinen gerçeği söylemedik..."

Araştırmaya da yansıdığı gibi, travesti ve transeksüeller arasında, seks işçiliğinin zorunlu kıldığı yaşam tarzının düşünsel anlamda köreltici akışına rağmen buna direnenler de vardı. Geçmiş poli-

tik deneyimleri nedeniyle diğerlerinin göremediklerini görenler, ister istemez sözcü ya da yönlendiren konumundaydılar. Bu insanlar, sürekli olarak asıl suçluların travesti ve transeksüel topluluğunun içinde aranması gerektiğini söylüyorlardı.

"Ağacı bitiren kendi kurdudur" atasözünü sıkça tekrarlayan çok yaşlı bir travesti şöyle anlatıyordu:

"Operasyon başlayınca dayanışma diye bir şey kalmadı, herkes birbirine düşman kesildi. Eğer birlik olsaydık bunlar olmazdı. İşte bak, bunca insan öldü, hala birlik olamıyoruz. O halde suçlu kim? Sen kendine saygı duymazsan, sana kim sahip çıkar? Hem niye çıksın? Travesti deyince insanların aklına ne geliyor? Para dışında hiçbir şey düşünmeyen insanlar... Benim aklıma bu geliyor mesela... Travestileri hiç sevmiyorum. Çünkü paradan başka bir dertleri yok."

"Bu bir zorunluluk değil mi, para bir yerde kabul edilebilmek için güvence değil mi?" sorusuna ise yanıtı açıktı:

"Ne güvencesi... anlarım, çalışırsın, para kazanırsın, kendine iki ev alırsın, bunlar öyle değil ki, paraya doymuyorlar, kazanıp boğazlarına harcıyorlar, zevk ve eğlenceden başka düşündükleri bir şey yok... Bırak Allah aşkına... Kimsenin ağlamaya hakkı yok. Zamanında el birliği etmemişsin, hala da etmiyorsun, ne diyorsun, devlet bize sahip çıksın, istediğimiz gibi yiyip, eğlenmemize, para kazanıp tepinmemize fırsat yaratsın... İnsanlar aç be.. aç!"

Demet Demir de benzer görüşteydi. Ona göre, travestilerin yüzde 70'i para kazanmak için kadın kılığına giren geylerdi. Bunların kendi kimlikleri üzerine düşünmediklerini, çünkü bir süre sonra, yani yeteri kadar para kazandıktan sonra, eski hallerine dönmeyi planladıklarını sık sık tekrarlıyordu.

"Eski haline dönmek" kendi kimliği üzerine düşünmemek için güçlü bir neden olmasa gerek. Çünkü "eski hal" çoğunlukla, yine eşcinsellikten başka değil. Ve eşcinsellik, kadın kılığına girmenin çok ötesinde, aile kurumunu, tüm toplumsal ilişkiler sistemini zorlayan bir kimlik değil mi? Demet Demir'in "düşünmüyor" dediği travestilerle yapılan çeşitli sohbetlerden, çok çeşitli "düşünme biçimlerinin" olduğunu gördüm. Büyük ölçüde, Foucault'nun, Genet'nin,

Kaos ve benzeri dergilerin çevresindeki eşcinsellerin kendi cinsel kimliklerine yönelik felsefi yaklaşımlarından habersizler çünkü içinden geldikleri sınıfsal, kültürel ve sosyal çevre böylesi bir birikim kazanmalarına müsaade etmemiş. Dolayısıyla, kendi yaşadıklarını, kendi tanıklıklarını ifade edebilecek dilsel araçları zayıf. Ama yine de düşünmüyor değiller. Kavramsal alana taşınamasa da, kendi özgün dillerinde kalsa da, aile, erkeklik, kadınlık, cinsellik ve sosyal ilişkiler üzerine düşünüyor, ciddi sorgulamalar yapıyorlar.

Bu sorgulama, iç tartışma ve bilgi edinme imkânlarına sahip olamamalarından dolayı derinleşemiyor. Ülker Sokak'ta ağır seks işçiliği ortamına rağmen, travesti ve transeksüeller sık sık bir araya geliyor ve bu birlikteliklerde çeşitli tartışmalar geliştiriyorlardı. Dernek, atölye, farklı bir iş için elbirliği yapma gibi projeler bu tartışmalarda ortaya çıkmıştı. Ayrıca, her bir araya gelişte eski travesti ve transeksüeller kendi deneyimlerini yenilere anlatıyorlar ve sözlü de olsa, tarihle bugünü buluşturma olanağına kavuşuyorlardı. Ancak bu deneyim çok kısa sürdü. Ülker Sokak dağılınca bu tür birliktelikler de giderek azaldı. Şişli gibi birkaç semtte tekrar bir araya gelen travesti ve transeksüeller, ortak sorunları temelinde örgütlenmeye çalıştılar. Bu örgütlenmeye "Deniz Kızları" ismini bile koydular. "Deniz Kızı" özellikle travesti kimliğini sembolize ediyordu. Belden yukarısı kadın, belden aşağısı balık olan bu varlıklar, her şeye rağmen belli bir ortaklığa sahiptiler.

Bu toplantılara katılan travesti ve transeksüeller deniz kızları gibi olamadılar. Çünkü onlar, yaşadıkları toplumsal baskılardan dolayı *eşcinsellik, biseksüellik ve travestilik / transeksüellik arasında* gidip geliyorlardı. Bunları tartışamadılar, kendileri üzerine düşünüp paylaşamadılar, bu nedenle aralarındaki farklılıklar bile çeşitli kopuşlara vesile oldu. Örneğin, toplantılar için evine gidilen travesti, bir süre sonra tekrar "erkek kılığına girerek" Fettullah Gülen'in tarikatına girdi. Toplantıya katılan iki kişi Avrupa'ya iltica etti, böylece grup hızla dağıldı. Ölen bir travesti için toplanan paralar değerlendirilemedi, mezar yine sahipsiz kaldı.

Şimdi hepsi birbirini suçluyor. Hepsi, laf arasında, "Bu lubunya milleti adam olmaz" diyor. Bu söz Beyoğlu Ekipler Amiri'nin sö-

zünü hatırlatıyor: "Çünkü en önemli şeyini yitirmiş. Her şeyini yitirmiş. Böyle biri her şeyi yapar. Ona güvenilmez" .

Bu iki söz arasındaki benzerlik, o ünlü ata/anasözünü anımsatıyor: "Birisine kırk kez deli de, onu deli yaparsın!"

Kaçış Yok

Ülker Sokak'taki saldırıdan hemen sonra Demet Demir, KAOS GL'nin bir röportajında, "Sokağı terk eden arkadaşlarınızdan bir yardım görüyor musunuz?" sorusuna şöyle yanıt veriyordu:

"Maalesef. Onlarda o cesaret yok ki, destek değil, köstek oldular. Onlara göre kaçmak kurtuluş ama nereye kadar. Biz fuhuş için burada durmuyoruz. Haydi buradan kaçtım, gittiğim yerde yine kovalanacağım. Burası bir sembol, onur meselesi, burada kalıp mücadele etmeliyiz."[93]

Ülker Sokak'ta gerçekleşen ve bir topluluğun kovulmasıyla sonuçlanan şiddet bir salgın hastalık gibi İstanbul caddelerine yayıldı. Ülker Sokak'tan ayrılan hemen hemen tüm travesti ve transeksüeller saldırıya uğradı, Kadriye, La Toya, Çağla, Gonca, Merve, Yaprak, Samara, Piyer, Yağmur, Deniz gibi onlarca travesti E-5 üzerinde ya da evinde öldürüldü, Ülker Sokak'ta evi yakılan üç travesti de intihar etti. Sokaktan ayrılan travestiler arasında çeşitli gerekçelerle altı travesti yurtdışına gitti. Çoğu uzun süre ev bulamadı. Önlerinde fazla seçenek de yoktu. Tarlabaşı, Şişli, Pangaltı, Sefaköy'e dağıldılar. Diğer semtlere çok az göç oldu. Örneğin, Etiler, Bebek, Bağdat Caddesi gibi semtler onların ekonomik seviyesini aşıyordu. Bunun dışında, düzenli sayılamayacak yaşamları burada yaşayan orta kesimlerin ihtiyaç duyduğu güvenli yaşamı tehdit ediyordu. Giyim biçimleri de bu sınıfların vazgeçmedikleri "uyum ve kalite" ölçüsünün tehlikeye girmesine neden olabilirdi. Fakat en temel engel ekonomikti. Yine de sürekli birlikte yaşadıkları bir erkek varsa ya da uzun yıllar süren seks işçiliğinden belli bir birikim yarattılarsa ve bu sayede müşteri sayıları azaldıysa bu tür semtlerde oturma hakkını elde etmişlerdi.

93. Yeşim T. BAŞARAN, "Ülker Sokak' ve Sakinleri", KAOS GL Sayı27

Ülker Sokak'tan kovuldukları zaman durum böyleydi, aradan dört yıl geçmesine rağmen aynı zorluklar sürmektedir. Travesti ve transeksüellerin yerleşebilecekleri alanlar hala sınırlıdır. Üstelik diğer yerleşim yerlerine (örneğin, Fatih, Sarıyer, Kartal, Ümraniye, Gebze, Şirinevler vb.) kabul edilme şansları bile yoktur. Buralarda, kiralık ev sorduklarında sadece tuhaf bakışlarla karşılaşmaktadırlar.

Gacı dergisinin yaptığı bir röportajda Gözde isimli bir travesti şöyle anlatıyor:

"Yıllardır travestiler belirli yerlerde kümelenmişlerdir. Şimdi daha değişik semtlere gittiğimizde 'Aa, buraya da mı geldiler, ne işleri var burada' diye laflar geldi kulağıma. 'Taksim'e, Taksim'e' diye arkamızdan bağırdıklarını duydum. Sırf oralarda yaşamaya mahkummuşuz gibi."

Gerçekten de konuştuğum travesti ve transeksüellerin hemen hemen hepsi İstanbul'da çizdikleri haritanın yukarıda adı geçen semtlerin sınırlarını aşamadığını söylediler.

Pangaltı'ya taşınan Ece ise aynı soru karşısında "Kaçış yok" dedi. Daha sonra bu sözü birkaç travestiden daha duydum: Kaçış yok.

Travesti ve transeksüeller kaçamıyorlar, korkuyorlar. Kendi aralarında dayanışamadıkları için başkalarından da destek bulamıyorlar. Zor koşullar altında arkadaşlarını yalnız bırakıp, dolaylı bir yardımda bile bulunmayan, sık sık "Birkaçımız paraları birleştirse de bir yer açsa, bütün travestiler de oradan alışveriş etse, böyle böyle başka işler yapsak..." gibi hayaller kuran ama birbirine güvenip de ortak bir işe girişmeyen travesti ve transeksüeller hiçbir yerde kabul görmüyorlar, dışlanıyorlar.

Nereye gitseler kimliklerine tutulan aynayla karşılaşıyorlar.

İlk yolun kendileri arasındaki dayanışmadan geçtiğini bilerek ya da bilmeyerek, bu aynalardan kurtulmaya çalışıyorlar.

SONUÇ YERİNE

Sokak Sanatçıları Atölyesi

Ekranlarda sıradan bir temizlik operasyonunun mekânı olarak izlediğimiz Ülker Sokak üzerine ikinci kez düşünme çabası, insanı, farklılık, kimlik, modernlik, kent, mekân, özgürlük, cinsiyet, iktidar, dışlama, alt kültür, sokak, erkek egemenliği, eşcinsellik, küreselleşme gibi birçok temel kavramla ve çeşitli evrensel, tarihsel olgularla karşı karşıya bırakıyor. Konu, sayı açısından küçük bir topluluğun sorunuymuş gibi gözükmesine karşın insan, toplum, sermaye, doğa, cins, iktidar vb. ilişkilerin tüm boyutlarını ve dünyanın tarihsel ve güncel sorunlarını ortaya koyabilecek bir zemini oluşturuyor.

Bu zemin bizi çeşitli yüzleşmelere zorluyor. Öncelikle salt bireysel olarak değil, yaşadığımız ortak hayatta her gün yeniden ürettiğimiz ikiyüzlülükle yüzleşmek ve bunun itiraflarını her düzeyde geliştirmek zorundayız. Diğer yandan, kendimizle, coğrafyamızla, yanımızdakiyle, 'öteki' dediğimizle, gündelik yaşamımızın belirli ya da belirsiz etkilenmeleriyle, yabancılaşmalarımızla yüzleşmeden aramızdaki şiddeti ortadan kaldırmamız çok zor.

Yüzleşmek için tartışmaya ihtiyacımız var. Araştırma yapmaya, tanıklıklarımızı artırmaya, bunlar üzerine yeniden düşünmeye ve paylaşmaya ihtiyaç duyuyoruz.

Toplumsal gruplar arasında yerleşik bir duruma gelebilecek tartışma deneyimleri, kurumsal eğitim faaliyetlerinden daha dönüştürü-

cü bir işlev taşıyabilir. Toplumsal gruplar arasında kurulamayan diyalog, duvarların büyümesine ve ilişkilerde şiddetin sürekli olarak yeniden üretilmesine yol açıyor. Bu durumun yarattığı toplumsal iradesizlik daha geniş ölçekli bir şekilde iktidar güçlerinin daha yoğun şiddetine imkân sağlıyor. Bu şiddet "uygarlık" adına, "modernleşme", "globalleşme", "güvenlik" adına yapılsa da, yerel dinamikleri, özgün toplumsal dokuları bozuyor, tahrip ediyor. Salt mekâna yapılan müdahale bile, aslında yaşantıya ve canlıya yapılmış oluyor. Günümüzde bu müdahale, kentler ya da varlıklar ayırt edilmeksizin, küresel ölçülerde yapılıyor. Ortaya çıkan tahribat şiddeti kışkırtıyor, derinleştiriyor, sorunları daha çok çözümsüzlüğe itiyor.

Ülker Sokak'ta yaşananlar tarihsel, yerel ve küresel anlamda nasıl bir zihniyet dünyasıyla karşı karşıya olduğumuzu bir kez daha gösterdi. Erkek egemenliğiyle yakından bağlantılı olan bu zihniyet yaşadığımız "global" çözümsüzlüğün de nedenlerinden biridir. Çünkü sorunlar hep "temizleme" mantığıyla "çözülünce" her defasında daha da büyüyerek var olmayı sürdürüyorlar. Aradan geçen yıllar boyunca biriken sorunların özü değil, biçimi ve sonuçları tartışılıyor. Böylece "çözüm" değil, "ortadan kaldırma"nın yöntemleri üzerinde duruluyor. Varlığa, bedene, insana, doğaya, kültüre, sosyal ve siyasal birikimlere dayalı bir durumu, temizleme ve bitirme söylemiyle çözmek, doğal olarak sonuç vermeyen ama birilerinin acılı yaşadığı süreçler oluyor. Böylesi bir tabloda özgürlükçü projeler de gerçekleşemiyor. Özgürlük, kazanılan değil, olunan bir süreç ise, toplumsal gruplar bu sürecin içine nasıl girebilirler sorusuna yanıt aramak gerekiyor.

Her toplumsal grup kendi sorununu ve ilişkide bulunduğu diğer toplumsal grupların sorunlarını çözebilme iradesi kazanmadan toplumsal bir özgürlükten söz etmek de mümkün değildir. Bu irade sürekli bir ikinci düşünme ve empati kurma çabasıyla gerçekleşebilecektir. Siyasetin ve bilginin toplumsal yaşamdan bağımsızlaştığı bir sistemde toplumsal gruplar arası süreklileşecek buluşmalar, tartışmalar, empati çabaları yeni bir toplumsal sözleşmenin de zeminini yaratacaktır. Bu, aynı zamanda yeni bir uygarlık düzeyinin önünü açacaktır. Bu uygarlık düzeyi "globalleşen" sistemin önümüze koyduğu gelecek tasarısından çok daha özgürlükçü olacak, daha az şiddet ve yabancılaşma üretecektir.

Araştırma sürecinde, bir yandan da, dar bir grupla, bu projenin çeşitli toplumsal gruplara, farklı kimliklere ait insanlar arasında uygulanabilir olup olmadığı üzerinde tartıştık. Örneğin, farklı olanlar, farklı güçlere sahip olanlar, bir arada, egemenlik ilişkisi yaratmadan, birbirlerini sürekli güçlendirme temelinde varolabilirler miydi?

Demet'in dediği gibi "Ülker Sokak bir kader" miydi? Bir yandan şiddeti anlamaya çalışırken, diğer yandan bunun ortadan kaldırılabilir bir şey olduğunu söyleyebilir miydik? Ya da kendi aramızda deneyimleştirebilir miydik?

Araştırmanın aynı zamanda bir eylem araştırmasına dönüşmesi bu sorularla başladı. Atılması gereken ilk adım, kişiler arası bağlantı kurmak ve kişilerin birbirlerini tanımasını, birbirlerinin hikayelerini, deneyimlerini öğrenmesini, farklı dillerin, farklı ifadelerin birbirini anlamaya çalışmasını sağlamaktı. Çalışma süresince kurulan ilişkiler Sokak Sanatçıları atölyesini oluşturdu. İlk aylarda aralarında tarihsel duvarlar, hatta uçurumlar olan grupları, kişileri yan yana getirmekte değil ama yan yana tutabilmekte bile oldukça zorlandık. Özellikle sokağın tüm ataerkil yüküyle hareket eden çocuklar ve gençlik grupları ne travestileri, ne öğrencileri kabul ettiler. Ama ev kadınları, tüm ilişkileri kurmakta zorlansalar da, en çok kabul gören grup oldu. Yine de tüm gruplarda çoğunluk olmak ve diğeriyle olmamak gibi bir eğilim vardı. Bu projeyi geliştiren öğrenciler, kadınlar bile "bizim ayrı bir büromuz olsun, çalışmayı daha sistemli kılalım", "bunlar çalışmayı dağıtıyorlar, yoğunlaşmak mümkün değil, biz daha sakin bir yerde toplanalım" demeye başladılar. Birbirimizi tanıma amaçlı sohbetlerden de ilk aşamada sonuç alınamadı. Güvensizlik ikliminde kimse kimseyle konuşmak istemedi. Atölye olarak tuttuğumuz o küçücük odada, ne kadar yaralı, ne kadar hassas, ne kadar iradesiz, ne kadar tahammülsüz, ne kadar korkak, ne kadar beceriksiz olduğumuza tanık olduk.

Konuşmaya çalıştığımız dil, tanımlamalar için kullandığımız kavramlar sanki bize ait değildi. Kimse bu dille kendisini anlatamıyordu. Resmi bir dil, ekran karşısında konuşur gibi konuşma tarzı sohbetlere egemen oluyordu.

Sonra caddelerin bütün çöplerini topladık, boya-kağıt-alçı-tutkal-çamur vb. aldık. Atılan her şeyi hayata döndürerek kendi yaralarımızı sarmaya, kendimizi yeniden yapılandırmaya, tamir etmeye başladık. Kısa bir süre sonra, atölyemiz farklı dillerle ve renklerle konuşan resimlerle doldu. Maskeler yaptık. Bu maskeleri takıp çıkarttık. Herkes kendisindeki yeteneği keşfetti. Bununla da kalmadık, yanımızdakinin yeteneğiyle kendimizinkinin birleşmesiyle hepimizi aşan bir sinerjinin oluştuğunu, bu sinerjinin de bizi mutlu ettiğini keşfettik. Üretirken kendiliğinden sohbetler gelişti. Herkes ufak ufak kendi hayat hikayesini anlattı. Akşam televizyonda seyrettiğimiz haberleri birbirimize anlatmaya, bunları yorumlamaya başladık. Üç ay sonra, bir sergi salonunu dolduracak kadar çok ürünümüz olmuştu. Beş günlük sergimizde, gelip gidenlere ne yapmaya çalıştığımızı anlatırken, biz de üç aylık deneyimimizi yeniden anlamlandırmış olduk.

Oluşturduğumuz tiyatro topluluğuyla ülkücülerin yoğun olduğu bir etkinlikte, "barış" oyunu oynamamıza, üstelik bu oyunda üç travestinin rol almasına rağmen yoğun bir destek görmemiz, başka yerlerde oynadığımız sokak oyunlarının büyük buluşmaların önünü açmaya başlaması bizi kendi iç ilişkilerimiz açısından da değiştirmeye başladı.

Buluşma sanatla oldu. Farklı gruplar birbirlerinin dilini sanatla çözdüler. Yavaş yavaş birbirlerini tanıdılar, çünkü her ifade biçimiyle iletişim kurdular. Çamurların, seslerin, kağıtların ortasında kısa bir tarih yaşandı.

Bu kısa tarih, bize, erkek egemenliğine dayalı olarak kurulan ve onu meşrulaştıran uzun tarihi yeniden yazma umudunu ve özgüvenini kazandırdı.

EK
Notlarımdan Birkaç Satır...

Ülker Sokak'ta Camdan Bir Görüntü [94]

Sokakta bir ağız dalaşı oldu. Güngör Hanımın arkadaşı olan iki kadın ve bir transeksüel arasındaki tartışma hemen bitti. Sokağın ilerisinden iki erkek 'ne oluyor' üslubuyla yaklaştılar ve olayın bittiğini anlayıp aşağıdaki kadınlarla konuşmaya daldılar. Ben ise pencerenin kenarındaydım. İşittiğim erkeksi küfürler dışında ne söylendiğini duymamıştım. Yakaladığım sadece kısacık bir bakışmaydı...

Bu arzulu bakışlar birdenbire mi küfre dönüşür? Birdenbire mi? Sorun, bir-den-bire' nin arka planını aydınlatabilmek.

"Kızlar" diyorlar ki, biz bunların çoğunu çırılçıplak gördük.

Bu ne demek? Bakan adam, küfreden adam ve soyunan adam. Bu adamlar neyi, ne zaman, niye yapıyorlar?

Bir tanesini bıyıklarından tanıdım. Dün bu evdeydi. Dün bir travestinin evindeydi. Simdi kavga eden kadınlarla travestilere dair konuşuyor. Üstelik küfürlerle...

İnsan, giysilerinden başka neleri çıkarır kendi üzerinden? Toplumun arka duvarlarından toprağa doğru açılan karanlık kulvarlarda edepsizlik saçan bedenler ölümü çağrıştırarak ölümsüzlüğü mü ararlar? Ama "koli atılan" odalarda kalpsel bir yakınlık yaşanmadığından bu arayış hep tatminsizlikle mi biter? Bu odalarda hayal kırıklıkları mı yaşanır? Meniler ölüm mü kokar? Kavgalar bu yüzden mi çıkar?

94. Operasyon sürecinde, Demet'in evinde kaldığım bir gecenin tanıklığı sırasında, el yordamıyla not defterime yazmış olduğum bu metni hiç değiştirmedim.

Kızlar diyor ki: "Ama genelde sadece pantolonlarını indirirler. Kolilerden bazıları, ne kendilerinin ne de cinsel ilişkiye girdikleri kişilerin çırılçıplak olmasından hoşlandıklarını söylüyorlar. Hatta bir tanesi, kadın ya da travesti/transeksüel bedenini çırılçıplak görmenin onu tiksindirdiğini söylemişti."

Çıplak beden ona cesedi mi çağrıştırıyordu?

Daha dün eve gelmiş olan bu adamlar şimdi küfrediyorlar. Ama yalnızken bakışları ezik, gözleri yarı kısık idi. Bizim yan odadan ayna sayesinde gördüğümüz suretleri, hapishane kaçaklarını andırıyordu... Ama özgürlüğü fethedenleri değil, hapishaneyi hala zihinlerinde yaşayanları, kendini suçlu gibi hissedip de kaçanları.

Kaçamayanları.

Küfür, yakalanmayla birlikte başlıyor. Reality programlarındaki gibi. Çarpıcı. Sahte. Sınırları gömen, unutan, konuştukça yok sayan. Konuştukça çözülen, konuştukça boşalan, yok olan...

Dışlamanın üslubu küfürleşiyor.

Bu insanlar niçin küfür ediyor? Koli odalarında "dönmelere" beş dakika için milyonları sayanlar hakemlere niye "ibne" diye bağırıyorlar? Erkek adam olmak için küfretmek gerektiğinden mi? Yoksa erkekliğin utancından mı?

Bir ara, iki kişi bakışıyor.

Bir dışlama sahnesinin ortasında.

İkisinden biri "dönme". Diğeri "erkek". Bunlar, toplumun onlara verdiği cinsel kimlikler. Daha birkaç ay önce koli odasında yalnız kalmışlar. "Dönme" arkasını dönerek yatmış. Erkek de onun üzerine abanmış. Yaşanan sadece cinsel bir tatmin miymiş? Bedenleri temas etmemiş mi? Erkeğin elleri onun bedenine dokunmamış mı? "Aciz bir bebek gibi... süt için çırpınan bir bebek gibi..." Odada yalnızlarmış. "Dönme" ve "erkek"... Her şeyi unutarak sadece kendi varlıklarıyla yan yana gelmişler.

Sonra alışveriş bitmiş.

Para bir yana, pazarlık bir yana, suskunluk bir yana, o iki bedenin yalnız bir odada kalışı unutulur mu?

İkisi de unutmamış. Ağızlardan küfürler dökülürken gözleri takılmış ya birbirine... O yüzden hemen kaçırmışlar. Yoksa varlıklar kendi tehlikeli tanıklıklarını konuştururlar ve kavganın boyutu değişirmiş...

KAYNAKLAR

ADASAL, Rasim (1983), Ruh Hastalıkları ve Cinsel Bozukluklar, İstanbul.
ALTHUSSER, Louis (1992), Gelecek Uzun Sürer, Can Yayınları, İstanbul.
AKAY, Ali (1995), İktidar ve Direnme Odakları, Bağlam Yayınları, İstanbul.
AKAY, Ali (1995), İstanbul'da Rock Hayatı, Bağlam Yayınları, İstanbul.
AKAY Ali (1997), Postmodern Görüntü, Bağlam Yayınları, İstanbul.
BADINTER, Elizabeth (1998), Biri Ötekidir, İstanbul.
BARDAKÇI, Murat (1985), Osmanlı'da Seks, Gür Yayınları, İstanbul.
BARRETT, Michele (1996), Marx'tan Foucault'ya İdeoloji, Sarmal Yayınları, İstanbul.
BENEVOLO, Leonardo (1998), Avrupa Tarihinde Kentler, Afa Interbank Yayınları, İstanbul.
BENJAMIN, Walter (1992), Pasajlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
BERMAN, Marrshall (1994), Katı Olan Herşey Buharlaşıyor, İletişim Yayınları, İstanbul.
BEST, S.; KELLNER, D. (1998), Postmodern Teori, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
BRAUDEL (1998), Uygarlıkların Grameri, İmge Yayınevi. İstanbul.
BATAILLE, Georges (1993), Erotizm, Onur Yayınları, Ankara.
CLASTRES, Pierre (1992), Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
CONNELL, R.W. (1998), Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
CORRAZE, Jacques (1991), Eşcinsellik, İletişim Yayınları, İstanbul.
DELEUZE G.; Guattari, F. (1996), Felsefe Nedir?, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.

DELEUZE G.; Guattari, F. (1993), Kapitalizm ve Şizofreni, Bağlam Yayınları, İstanbul.
EVLİYA, Çelebi (1982), Seyahatname, İstanbul.
EYÜBOĞLU, S.; ERKUT, A. (1991), Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Türk Sanat Kurumu, Ankara.
EYÜPOĞLU, İsmet Zeki (1968), Divan Şiirinde Sapık Sevgi, İstanbul.
FIRESTONE, Cinselliğin Diyalektiği, Payel Yayınları, İstanbul.
FOUCAULT, Michel (1987), Söylemin Düzeni, Hil Yayınları, Ankara.
FOUCAULT, Michel (1993), Deliliğin Tarihi, İmge Yayınları, Ankara.
FOUCAULT, Michel (1993), Cinselliğin Tarihi, İmge Yayınları, Ankara.
FREIRE, Paule (1989), Ezilenlerin Pedagojisi, İstanbul.
GENÇTAN, Engin (1993), Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar, Remzi Kitapevi, Ankara.
GENET, Jean (1994), Açık Düşman, Metis Yayınları, İstanbul.
GÜLERSOY, Çelik (1990), Beyoğlu'nda Gezerken, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
HEBDIGE, Dick (1988), Gençlik ve Altkültürleri, İletişim Yayınları, Ankara.
KOVEL, Ipel (1998),Tarih ve Tin, İstanbul.
KANDİYOTİ, Deniz (1997), Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar, Metis Yayınları, Ankara.
LAING, R.D.(1993), Yaşantının Politikası, Vadi Yayınları, Ankara.
LEVEND, Agah Sırrı (1984), Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul.
LLOYD, Genevie (1996), Erkek Akıl, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
MERQUIOR, J.G. (1986), Foucault, Afa Yayınları, İstanbul.
MONDIMORE, Francis (1999), Eşcinselliğin Doğal Tarihi, Sarmal Yayınları, İstanbul .
MORALI A.; DNINAS G. (1974), Cinsel İlişkiler Tarihi, İstanbul.
MULGAN, Geoff (1995), Kentin Değişen Yüzü, Yeni Zamanlar, Ayrıntı Yayınları, Ankara.
MUNGAN, Murathan (1990), Osmanlıya Dair Hikayat, Remzi Kitapevi, Ankara.
ÖZBEK, Meral (1994), Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski, İletişim Yayınları İstanbul.
PEIRCE, Leslie (1996), Harem-i Hümayun, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
POOLE, Ross (1993), Ahlak ve Modernlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
POSTMAN, Neil (1994), Televizyon: Öldüren Eğlence, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
ROUSSEAU, Jean Jacques (1974), Toplum Sözleşmesi, Adam Yayınları, Ankara.

SCHLESINGER, P. (1993), Medya, Devlet ve Ulus, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
SCHIMITT, A.; Sofer, J. (1995), Müslüman Toplumlarda Erkekler Arası Cinselik ve Erotizm, Kavram Yayınları, İstanbul.
STRAUSS, Claude Levi(1987),Yaban Düşünce, İstanbul.
VOLTAIRE (1997), Felsefe Sözlüğü, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul.
WALLERSTEIN Immanuel (1992), Tarihsel Kapitalizm, Metis Yayınları, İstanbul.
WARD, Brian (1983), Seks ve Yaşam, İstanbul.
YÜZGÜN, Arslan, (1986), Eşcinselligin Tarihi, Hüryüz Yayınları, İstanbul.
ZYGMUNT, Bauman (1996), Postmodern Etik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bültenler:
Beyoğlu Güzelleştirme ve Koruma Derneği Tüzüğü
Habitat II Bültenleri
Gacı, Kadın Kapısı Araştırma Bülteni: Mayıs 97, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 98 sayıları
Yaşayan Beyoğlu Dizisi, Beyoğlu Güzelleştirme ve Koruma Derneği Yayınları, 1996

Gazete Haberleri:
Tempo, Nisan 1993
Tempo, Haziran 1992
Evrensel, 26 Mayıs 1996
Yeni Yüzyıl, 11 Haziran 1996
Demokrasi, 11 Haziran 1996
Günaydın, 14 Haziran 1996
Ekip, 3 Eylül 1996
Yükseliş, Ekim 1996
Radikal, 10 Ekim 1996
Ekip, 16 Ekim 1996
Takvim, 17 Ekim 1996

Makaleler:
AKAY, Ali (1996), "Şiddettin Bağlamından Çıkmak Üzere", Cogito, Kış-Bahar: 429
ASLAN, Abdurrahman (1999), "Mayıs 1968: Bir Muhteva Meselesi" Birikim, Mayıs: 47
AYDOĞAN, Ahmet Hamdi (1997), "Avrupa'daki Yeni Sağ", Toplum-Bilim Dergisi, Ekim:149-155

BAUDRILLARD, Jean (1997), "Biz Hepimiz Transeksüeliz", Defter, Ekim-Kasım: 125
CENGİZ (1995) "Eşcinsel Kültürün Doğuşu", KAOS GL, Kasım: 18
CRUIKSHANK, Margaret (1997), "Gay Seks", Nisan: 12
CRUIKSHANK, Margaret (1996), "Gay ve Lezbiyen Özgürlük Hareketi", KAOS GL, Temmuz: 3
DÜZYÜREK, Sinan (1995), "Homofobik Önyargı, Eşcinsel Bireyler ve Terapistleri", KAOS GL, Ekim: 15
EFENDİSİZ, Gay'e (1995), "Eşcinsellerin Kurtuluşu Aynı Zamanda Heteroseksüelleri de Özgürleştirecektir", KAOS GL, Ekim: 3
EMILIO, John, (1995), "Gay Kimliği", KAOS GL, Kasım: 13
GATRELL, Nanette, (1995), "Yalnız Bir Kadın Olarak Lezbiyen, KAOS GL, Ekim: 2
GREER, Gernaire (1997), "İsimsiz Şiir", KAOS GL, Nisan: 12
GÜRSES, Hakan (1999), "Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler" Birikim, 121, Mayıs: 72
KAOS GL (1994), "Giriş Yazısı", Eylül: 3
KAOS GL (1999), "Şark İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür III/ Mevaid'de Eşcinsel Kültür", Şubat: 13-16
KAOS GL (2001), "Divanlardan Eşcinsel Dizeler", Yaz: 31
KEYDER, Ç.; ÖNCÜ, Ayşe "İstanbul Yol Ayrımında" İstanbul Dergisi No.7 : 28-35
MUNGAN, Murathan (1996), "Sözcüklerin Büyülü Prensi", KAOS GL, Eylül: 29
OKTAY, Ahmet "Flaneur'dan Kartografa" Defter Dergisi:20
ÖZALP, Yasemin (1995), "Artemis'in Tapınağı", Aralık: 14
ÖZALP, Yasemin (1996), "Alttaki Ve Üstteki", KAOS GL, Kasım: 11
SUNAR, Şebnem (1999), Virgül, Mart: 24
VAID, Urvashi (1997), "Kimlikten Sonra", KAOS GL, Haziran: 13

MASKELER SÜVARİLER GACILAR

ÜLKER SOKAK: BİR ALT KÜLTÜRÜN DIŞLANMA MEKÂNI

PINAR SELEK

Ülker Sokak vahşetinin üstünden 15 yıl geçti.
15 yılda başka sokaklar, caddeler, mahalleler aynı vahşetin değişen mekânları oldu. Translara yönelik kıyım, şiddet hiç bitmedi. Ama o günden bugüne transların özgürlük mücadelesi yükseldi, trans hareket varoldu.

Pınar Selek'in transların Ülker Sokak'tan dışlanmasına ilişkin araştırması, bir grup insanın yaşadığı acıdan, bir sokaktaki kıyımdan bizi alıp dışlama politikalarının rant aritmetiğine, suç ortaklıklarının saklı ve süslü köşelerine, mağduriyetten doğan özgürlük politikalarına götürüyor. Tarihe bugünü anlamamızda büyük katkı sunan önemli bir not düşüyor. Bizi dışında olmadığımızı gösterdiği bir gerçekle sarsıyor.

"Ben bu çalışmayı yaptığımda, 25 yaşındaydım. Yırtıldığım, sarsıldığım, yeniden doğduğum yıllardı. Ülker sokak, bu parçalayıcı kaos içinde, benim bugünkü şekillenmemi doğrudan etkileyen en önemli deneyimlerimden biriydi."

ISBN: 978-605-61895-4-8

